

Huis van Opsluiting en Tuchtiging Leeuwarden 1661-1874

Het huis van Tuchtiging en Opsluiting, is verbonden met het hoofdgebouw van het voormalige blokhuis of kasteel der stad. Het werd in 1661 gebouwd, doch brandde, den 12 November 1754, bijna geheel af, waarna het veel sterker en veiliger is opgebouwd. Nog voor weinige jaren, en wel in het jaar 1824, is daar naast een veel grooter gebouw, tot werkzalen der gevangenen aangebouwd. Deze alzo vereenigde gebouwen zijn, in het jaar 1838, ter wederzijde door eene gracht van de stad afgescheiden. Het is eens van 's Rijks groote gevangenissen, waar een aantal gevangenen, niet alleen uit de provincie Friesland, maar ook uit andere oorden overgebracht worden, doch is wat bekrompen voor het groot getal veroordeelden, die het gewoonlijk bevat. Deze gevangenis heeft eene zeer ruime binneplaats, en wordt door het tijdelijk garnizoen bewaakt. Zij heeft thans eene uitmuntende inrigting en bestuur. Ook het fabriekaats in deze gevangenis, waar 600 à 700 mannen en jongens zijn opgesloten, is uitmuntend. De voortreffelijke inrigting en orde en de doelmatigheid der ingevoerde klassificatie (in vier klassen) onder de gevangenen zijn de voorwerpen van den lof der vreemdelingen. De arbeid der volwassenen bestaat in de bewerking van wol, waarvan zij lakens, dekens, kousen, wollen garens, slaapmutsen, halsdoeken, enz. vervaardigen.

Colofon

Colofon

Dit E-book is een verzameling van teksten en afbeeldingen die op de website van Museum Blokhuispoort staan. Er zijn een aantal bronnen die wij niet kunnen achterhalen. Het is ook mogelijk dat er verhalen zijn die niet geheel volgens de geschiedenis zijn geschreven. Er zijn vele teksten in een oudere stijl geschreven en deze teksten zijn niet aangepast. Heeft u correcties op dit E-book, dan willen wij dat graag aanpassen. Kopiëren is strafbaar, rechten van afbeeldingen en teksten zijn met toestemming geplaatst. Wilt u materiaal gebruiken, vraag toestemming en plaats de bron van het materiaal dat u wilt gebruiken. Museum Blokhuispoort is niet aansprakelijk voor schade die is of dreigt te worden toegebracht en voortvloeit uit of in enig opzicht verband houdt met het gebruik van teksten, de webpagina of met de onmogelijkheid de webpagina te kunnen raadplegen. Museum Blokhuispoort is een onderdeel van Stichting Blokhuispoort die geheel uit vrijwilligers bestaat. De E-books van Museum Blokhuispoort worden gratis aangeboden.

E-book: Blokhuis Leeuwarden
Uitgegeven: januari 2022
Museum Blokhuispoort
www.blokhuispoort.nl

Inhoud

Colofon	1
Huis van Opsluiting en Tuchtiging (1661-1874)	4
Opschriften	5
Plattegronden.....	5
Besluiten 1860.....	6
Brieven van John Bowring 1829	38
Bevolking 1850	40
Eenzame gekte	40
Gevangenisgeld Leeuwarden	41
Aangekocht 1 gulden Huis van reclusie en tuchtiging.....	41
Aangekocht 25 cent Huis van reclusie en tuchtiging.....	41
Aangekocht 25 cent Strafgevangenis Leeuwarden	42
Aangekocht 5 cent Strafgevangenis Leeuwarden	42
Schenking 10 cents Strafgevangenis Leeuwarden	42
Gevangenisgeld Strafgevangenis Leeuwarden.....	42
Kasteel der stad	44
Kollumer oproer 1797	44
Gearresteerden	45
Anoniem getuigenverslag	48
Signalementkaart.....	50
Sluiting Leeuwarden of Medemblik.....	52
Strafrecht 1814 - 1886.....	52
Ontvluchting 1868	53
Ontvluchttingsgeschiedenis.....	54
Overleden gevangenen (1661-1874).....	71
Misdadigerskerkhof.....	75
Tuchthuisbrand in Leeuwarden	75
Namen na de brand tuchthuis	76
LC 12 november 1954.....	77
De brand	77
Moedig optreden	78
Herbouw.....	78
1769 Marijke Meijers en Antje Gerrits	79
Voorschriften Gevangenis 1860.....	79
Verhalen van gevangenen.....	100
Lammert Feijes	100
Hendrik Eelzes.....	102
Johannes Geerts Pool	104
Roelof Storm	105

Maryke Meyers en Antje Gerryts	107
Beruchte gevangenen	108
Jan Buuts.....	108
Moordlied.....	109
Ype Baukes de Graaf.....	110
Schrijnende armoede zonder uitzicht	112
Een laatste kans	112
Wandelen en een kus bij het afscheid	113
De afwijzing	113
“Ik loof, dat ik bloed”.....	114
Het proces tegen Ype Baukes de Graaf.....	115
De laatste uren van Ype Baukes de Graaf	116

Huis van Opsluiting en Tuchtiging (1661-1874)

De geschiedenis van het Huis van Opsluiting en Tuchtiging was verbonden met het hoofdgebouw van het voormalige blokhuis of kasteel der stad. Het werd in 1661 gebouwd, het brandde op 12 november 1754 bijna geheel af, waarna het veel sterker en veiliger is opgebouwd. Deze gevangenis heeft een zeer ruime binnenplaats en wordt door het tijdelijk garnizoen bewaakt. Zij heeft thans eene uitmuntende inrichting en bestuur.

Ook het fabricaat in deze gevangenis, waar 600 à 700 mannen en jongens zijn opgesloten, is uitmuntend. De voortreffelijke inrichting en orde en de doelmatigheid der ingevoerde classificatie (in vier klassen) onder de gevangenen zijn de voorwerpen van den lof der vreemdelingen.

De arbeid der volwassenen bestaat in de bewerking van wol, waarvan zij lakens, dekens, kousen, wollen garens, slaapmutsen, halsdoeken, enz. vervaardigen. De jaarlijksche afleveringen der fabriek bedragen door elkander 13,000 a 14,000 ell. laken van drievierendeel breedte, 2000 ell. tieretijn, 800 paren kousen, 3000 à 4000 doeken, en ongeveer 4000 pond garen, 9000 stuks kleding door de troepen, enz. De algemene kosten van onderhoud bedroegen, in 1837, 36,904 gulden. Ook de zedelijke verbetering draagt hier goede vruchten.

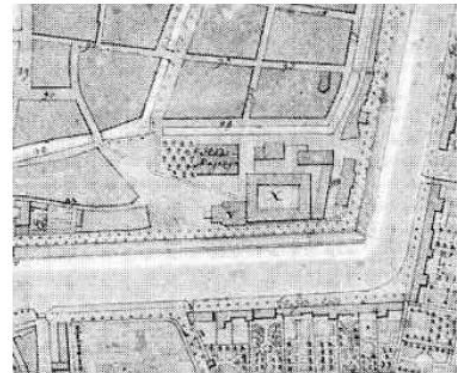
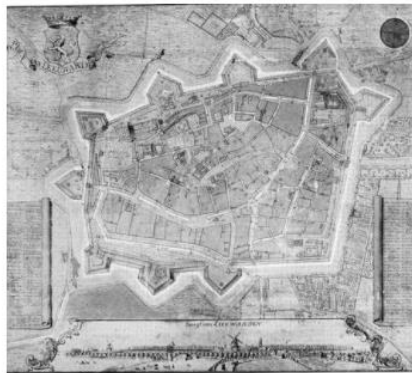
Opschriften

Terribilis veterem cum Flamma cremaverat Arcem,
Mox nova, tuta magis firmior atque, stetit.
Nunc trepidate Mali, Frisii dormite secure
Nam Bona, Vita, Domus sunt quoque tuta magis.

Leges, Iura, Fides, Frisijs araeque focique
Hac Solâ remanent, integra tuta domo.
P. v. Doma

's Lands Tugt- en Werkhuis
Geboud Ao 1661, Afgebrand 12 Nov. 1754
Herboud Ao 1755 en 1756.

Plattegronden

Van Oostendorp, Plattegronden, versie 1756

Besluiten 1860

Besluiten 1860. Betrekkelijk het aan beambten van gevangenissen uitreiken van olie, in plaats van kaarsen. Door de beambten in verschillende gevangenissen is het verzoek gedaan, in plaats van do kaarsen, die hun tot dusverre worden uitgereikt, olie te mogen ontvangen. Gedurende de winter- en de zomermaanden zullen hun de op bijgaande staat vermelde hoeveelheden olie per dag kunnen worden toegemeten.

Besluiten en voorschriften, betreffende over 1860

- 1) 5 Januarij. No. 110. Circulaire, betrekkelijk de kleeding der portiers en bewaarders in de Rijks gevangenissen. . . 5
- 2) 7 Januarij. Staatsblad no. 2, Besluit, houdende regeling der reis- en verblijfkosten van den cipier van het hulphuis van arrest en van bewaring te Amsterdam 5
- 3) 7 Februarij. No. 135. Dispositie, houdende bepalingen voor het transport van gevangenen te water 5
- 4) 14 Februarij. No. 144. Missive, betrekkelijk het bezigen van gemeentepolicee-beambten tot het overbrengen van gevangenen. 6
- 5) 20 Februarij. No. 94. Missive, betrekkelijk uitgaven en ontvangsten wegens arbeid van gevangenen 6
- 6) 7 Maart. N°. 152. Circulaire, betrekkelijk een nader tarief van prijzen, waarvoor liggingsstukken en meubelen uit strafgevangnissen aan huizen van bewaring zullen kunnen geleverd worden 8
- 7) 13 Maart. No. 51. Besluit, houdende magtiging tot het in-dienststellen van organisten bij strafgevangenissen, huizen van verzekering en huizen van arrest 9
- 8) 19 Maart. No. 145. Circulaire, betrekkelijk het aan beambten van gevangenissen uitreiken van olie, in plaats van kaarsen. 9
- 9) 24 Maart. N-. 59. Besluit, houdende bepalingen omtrent het benoemen van onderwijzers in huizen van verzekering, in huizen van arrest en in de gevangenis voor jeugdige veroordeelden te Rotterdam. 12
- 10) 18 April. N°, 125. Circulaire, betrekkelijk het door besturen van gevangenissen verkoopen van uitgediende of onbruikbare goederen 12
- 11) 22 Mei. N°. 101. Missive, betrekkelijk het uitreiken van kleedingstukken aan gevangenen, die ontslagen of vervoerd worden 14
- 12) 23 Mei. No. 100. Circulaire, betrekkelijk de comité's van heeren en van dames tot het bezoeken van gevangenen 14
- 13) 29 Mei. No. 115. Circulaire, betrekkelijk statistieke opgaven aangaande den arbeid in huizen van verzekering en huizen van arrest 18
- 14) 29 Mei. N°. 117. Circulaire, betrekkelijk het voorzien in de voeding der zieke gevangenen, aanwezig in huizen van verzekering 19
- 15) 5 Junij. No. 101. Circulaire, betrekkelijk de verslagen van het openbaar ministerie ten opzichte van verzoeken om gratie . . . 29
- 16) 6 Junij No. £'8. Circulaire, betrekkelijk het constateren van de identiteit der personen, die in gevangenissen worden opgenomen. 29
- 17) 7 Junij. Staatsblad n°. 21. Wet, houdende wijziging der wettelijke bepalingen betrekkelijk het buiten 's lands verteren van pensioenen en onderstanden ten laste van den Staat. . . 30
- 18) 18 Junij. N°. 101. Circulaire, betrekkelijk den dragttijd der overjassen van de bewaarders in de Rijks gevangenissen. . . 32
- 19) 21 Junij. N°. 105. Circulaire, betrekkelijk de bezigtiging van gevangenissen, voorgeschreven bij art. 421 van het Wetboek van Strafvordering 33
- 20) 3 Julij. No. 139. Missive, betrekkelijk het onderrigten in arbeid van eenzaam opgesloten gevangenen 33
- 21) 27 Julij. No. 117. Voorschriften nopens den arbeid in een huis van arrest 34
- 22) 9 Augustus. No. 90. Circulaire, betrekkelijk de verklaringen van autoriteiten ten aanzien van de deugdelijkheid van schuldvorderingen 35

- 23) 23 Augustus. No. 104. Missive, betrekkelijk de toepassing van art. 21 der wet van den 29sten Junij 1854 (Staatsblad no. 102), nopens den ingang der tuchthuis- en gevangenisstraffen op 1de kruiwagen- en militaire detentiestraffen 37
- 24) 25 Augustus. No. 158. Missive, betrekkelijk het uitreiken aan cipiers van afschriften van akten van in-gevangenis-stelling en ontslag uit de gijzeling van veroordeelden tot lijfswang voor overtreding van belastingwetten 38
- 25) 28 Augustus. No. 118. Circulaire, betrekkelijk de verschot-declaratienvan de 'directeuren der huizen van verzekering 39
- 26) 29 Augustus. Staatsblad n°. 50. Besluit, bepalende de plaatsing in het Staatsblad van de additionele overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk op den 2den Augustus 1860 gesloten, tot aanvulling van het bestaand verdrag tot wederkeerige uitlevering van misdadigers, van den 7den November 1844. 39
- 27) 29 Augustus. Staatsblad no. 51. Besluit, bepalende de plaatsing in het Staatsblad van de overeenkomst, tusschen Nederland en Frankrijk gesloten, tot regeling der uitlevering van misdadigers in de Nederlandsche en Fransche West-Indische kolonien 42
- 28) 4 September. No. 129. Missive, betrekkelijk de processen-verbaal wegens onderhandsche verkooping 45
- 29) 13 September. No. 108. Circulaire, betrekkelijk de bewassing in de gevangnissen, waar het stelsel van eigen beheer bestaat. 45
- 30) 15 October. No. 99. Circulaire, betrekkelijk het doen drukken van verordeningen rakende het gevangeniswezen 46
- 31) 18 October. No. 130. Circulaire, betrekkelijk de wijziging van het reglement voor de gevangenis voor jeugdige vrouwelijke veroordeelden, tevens huis van verbetering en opvoeding voor meisjes, te Montfoort. . 46
- 32) 17 November. No. 82. Circulaire, betrekkelijk een middel om laken te zuiveren en op te kleuren. . 47
- 33) 28 December. No. 116. Missive, betrekkelijk het benoemen vaneen kantonregter tot lid van een collegie van toezigt over een huis van bewaring 48

N°. 1. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 5den Januarij 1860, n°. 110, betrekkelijk de kleeding der portiers en bewaarders in de Rijks gevangnissen.

Ik heb de eer U Hoog Ed. Gestr. te berigten, dat, ten gevolge der aan mij gedane voorstellen door de vergadering, belast geweest met de beraming van het algemeen plan van arbeid der gevangenen voor 1860, bij mijne beschikking van heden, waarvan een afschrift hiernevens gaat en waaraan ik de vrijheid neem mij te gedragen (bijl. A), in de kleeding van de portiers en de bewaarders in de Rijks gevangnissen voorloopig eenige nadere wijzigingen zijn gebragt, te rekenen van den 1sten Julij 1860.

Ik verzoek de Heeren Commissarissen des Konings in de provincien, deze beschikking aan de besturen der gevangnissen in hunne provincie, waarvoor de noodige exemplaren hiernevens gevoegd zijn, te willen mededeelen, met uitnoodiging, daarvan aan de betrokken beambten dier gestichten te willen kennisgeven. De Minister van Justitie, (geteekend) C. M. B. BOOT.

N°. 1 A.Aanhangsel der Circulaire van den 5den Januarij 1860, n°. 110.

DE MINISTER VAN JUSTITIE, Gezien de aan hem gedane mededeling van het verhandelde in de vergadering, belast geweest met de beraming van het algemeen plan van arbeid voor de Rijks gevangnissen, over 1860; Heeft goedgevonden en verstaan, met opzigt tot de kleeding der portiers en bewaarders in de Rijks gevangnissen bij deze de navolgende nadere bepalingen voorloopig vast te stellen:

1°. De dragttijd van den overrok of jas wordt van vier jaren op twee jaren en zes maanden gebragt.

2°. De dragttijd van den sluitjas van fijn onderofficierslaken, welk kleedingstuk thans, wegens den daarvoor aanvankelijk gestelden dragttijd van twee jaren en zes maanden, te weinig wordt gedragen, - wordt tot een jaar en zes maanden verminderd.

3°. In plaats van twee laken pantalons - een van fijn en een van gewoon laken, te zamen een jaar en zes maanden moettende dienen - zullen worden verstrekt één pantalon van fijn laken en twee zomerpantalons van gekeperd linnen, waarvan de dragttijd te zamen een jaar zal zijn.

4°. Het mouwvest wordt afgeschaft.

Deze wijziging in de kleeding van de portiers en bewaarders in de Rijks gevangenissen zal, volgens den bijgevoegden staat (bijl. B), den 1sten Julij 1860 in werking treden.

's Gravenhage, den 5den Januarij 1860. De Minister voornoemd, (geteekend) c. H. B. BOOT.
Voor kopij conform, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°. 1 B.Aanhangsel der Circulaire van den 5den Januarij 1860, no. 110, STAAT der kleedingstukken voor de portiers en bewaarders in de Rijks gevangenissen en van den dragttijd daarvan, overeenkomstig de bepalingen, nader voorloopig vastgesteld bij beschikking van den Minister van Justitie, van den 5den Januarij 1860, n°. 110. De verstrekking der gemelde kledingstukken, volgens dezen staat, zal den eesten Julij 1860 een aanvang nemen.

De Minister voornoemd, (geteekend) e. H. B. BOOT. Voor kopij conform, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°. 2 KONINKLIJK BESLUIT van den 7den Januarij 1860 (Staatsblad n°. 2), tot nadere regeling der reis en verblijfkosten van den cipier van het hulphuis van arrest en van bewaring te Amsterdam.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Justitie, van den 30sten December 1859, no. 96;

Gezien Ons besluit van den 28sten September 1859, no. 57;

Gelet op art. 1 § a, van Ons besluit van den 23sten April 1851 (Staatsblad n°. 21);

Gehoord Onzen Minister van Financien (advies van den 5den Januarij 1860, n°. 10, R. U.);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Art. 1. Den cipier van het hulphuis van arrest en van bewaring te Amsterdam, met intrekking van Ons besluit van den 28sten September 1859, n o."57, ten aanzien der vergoeding voor reis- en verblijfkosten te rangschikken onder de 3de klasse van het tarief, vastgesteld bij Ons besluit van 15 December 1859 (Staatsblad n°. 62).

Art. 2. De bepaling van Ons tegenwoordig besluit wordt gerekend in werking te zijn getreden den 18den Julij 1859.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onzen Minister van Financien en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie en het welk voorts in het Staatsblad zal worden geplaatst.

's Gravenhage, den 7den Januarij 1860. (geteekend) WILLEM.

De Minister van Justitie, (geteekend) c. n. B. BOOT.

Uitgegeven den negentienden Januarij 1860. De Directeur van het Kabinet des Konings,

N°. 3. DISPOSITIE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 7den Februarij 1860, no. 135, houdende bepalingen voor het transport van gevangenen te water.

DE MINISTER VAN JUSTITIE,

Heeft goedgevonden vast te stellen de navolgende bepalingen voor het transport van gevangenen te water:

1. Het overbrengen van gevangenen te water zal bij voorkeur plaats hebben met stoombooten; zullende daartoe geen gebruik van zeilschepen mogen gemaakt worden, anders dan bij volstrekte noodzakelijkheid.
2. Die transporten zullen nimmer grooter mogen zijn dan van 20 gevangenen op éénmaal.
3. Voor elke 4 gevangenen zal één marechaussee of rijksveldwachter als geleider moeten worden aangewezen, terwijl voor het overschietend minder getal mede één man zal aangewezen worden.
4. Bovendien zal een wachtmeester of brigadier met het oppertoezicht bij elk transport zijn belast.
5. Van die geleiders zal er altijd ten minste één, bij afwisseling, op het dek moeten blijven, op aanwijzing des brigadiers.
6. De gevangenen zullen steeds, zooveel mogelijk, onder moeten blijven; zij zullen nimmer een oogenblik aan zichzelf mogen overgelaten, maar onder onafgebroken toezigt en steeds binnen het bereik der geleiders moeten zijn.
7. Vóór het vertrek van elk transport te water zal de ruimte, bestemd voor de gevangenen en hunne geleiders, vooraf moeten worden opgenomen door den ter plaatse aanwezigen chef der brigade der Koninklijke marechaussee of rijksveldwacht.
8. Bijaldien bij de opneming, in het vorig artikel vermeld, blijken mogt van onvoldoende ruimte, moet met het transport tot de eerstvolgende goede gelegenheid gewacht worden.
9. De kommandant van het geleide zal zorgen, dat de gevangenen vooraf de daarvoor gestelde voeding hebben ontvangen, en, bijaldien het transport met een zeilschip moet plaats hebben, dat eene voor hen voor de reis voldoende hoeveelheid brood en water aan boord voorhanden zij.

's Gravenhage, den 7den Februarij 1860. De Minister voornoemd, (geteekend) c. I3. B. BOOT.

N^o- 4. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 14den Februari 1860, no. 144, betrekkelijk het bezigen van gemeente-politie-beambten tot het overbrengen van gevangenen. Meermalen zijn er bij mijn Departement klagten ingekomen van burgemeesters, over het bezigen van gemeente-policie-beambten tot het overbrengen van gevangenen naar veelal zeer verwijderde plaatsen, (bijv. naar Ommerschans, enz.). Blijkbaar is dit in strijd met de gemeentewet, die in art. 190 de gemeente politie wel verklaart dienstbaar te zijn aan de rykspolice, maar niet kan bedoelen, dat de dienaren van gemeente politie buiten de grenzen der gemeenten zouden gebruikt worden tot het doen van rijks-politiedienst, waartoe ontwijfelbaar behoort het geleiden der boven bedoelde transporten. De gegrondheid dus dezer klagten erkennende, heb ik de eer de heeren procureursgeneraal bij de provinciale gerechtshoven, fungerende directeuren van politie, uit te noodigen, door tusschenkomst der heeren officieren van justitie, aan heeren burgemeesters en commissarissen van politie te doen weten, dat voor het overbrengen van gevangenen naar elders steeds rijks politiepersoneel zal behooren te worden gebruikt.

De Minister van Justitie, (geteekend) c. EE. B. BOOT.

N^o- 5. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 20sten Februari 1860, n°. 94, betrekkelijk uitgaven en ontvangsten wegens arbeid van gevangenen. Onder terugzending van den staat der ontvangsten en uitgaven, wegens den arbeid der gevangenen in de gevangenis te over 1859, en de daarbij gevoegde kwitantie van storting in 's Rijks kas van het saldo van dien arbeid, ad - welke stukken gevoegd waren bij de missive uwer commissie van den moet ik de vrijheid nemen daaromtrent het volgende op te merken

1. Volgens de begroting der uitgaven en inkomsten van den arbeid der gevangenen, welke jaarlijks afzonderlijk bij de wet wordt vastgesteld, moeten alle uitgaven wegens den arbeid uit gezegde begroeting worden bestreden, en moeten daarentegen alle ontvangsten deswege, geheel

en zonder eenige korting, tot dekking der uitgaven in de schatkist worden gestort; terwijl het batig saldo van de meerdere ontvangsten dan de uitgaven, jaarlijks onder de staatsinkomsten moet worden verantwoord.

2°. Daar voor de verdere kosten der gevangenen de noodige gelden jaarlijks op de Staatbegroting worden toegestaan, spreekt het van zelf, dat geene voorwerpen voor de gewone of huishoudelijke dienst der gevangenen uit gelden wegens den arbeid der gevangenen mogen worden aangeschaft. Niet slechts worden de beide diensten daardoor vermengd, maar men handelt daardoor ook geheel in strijd met de bestaande regelen der comptabiliteit. Alle kosten der gevangenen moeten ten laste van de Staatsbegroting worden gebracht, met uitzondering alleen van de uitgaven wegens den arbeid der gevangenen, waarvoor Bene speciale begroting bestaat.

3°. In verband met dit een en ander hadden niet alleen de ontvangsten wegens den particulieren arbeid der gevangenen in de gevangenis te over 1859, ad in haar geheel, zonder eenige korting in de schatkist behooren te worden gestort ; maar bovendien hadden ook, wegens de door den arbeid aangemaakte en afgeleverde voorwerpen ten behoeve van de gewone of huishoudelijke dienst van het gesticht, als hangmatten, celstoelen, enz., mitsgaders wegens de reparatie van mobilaire voorwerpen, facturen behooren te worden ingezonden, opgemaakt volgens het hiernevens gevoegd model (bijl. A), ten einde het daarvoor verschuldigde uit de Staatsbegroting, ten behoeve van het fonds wegens den arbeid der gevangenen, had kunnen worden geordonnanceerd.

4°. Daarentegen hadden, wegens de aangeschafte grondstoffen, betaalde arbeidsloonen (zooveel zakgeld en uitgaanskas betreft) en andere uitgaven wegens den arbeid der gevangenen, declaraties behooren te worden ingezonden, ten einde die uit de begroting wegens den arbeid hadden kunnen worden voldaan.

5°. En wat betreft de vrachtkosten en andere huishoudelijke behoeften, die al mede uit de gelden van den arbeid zijn betaald, ook daarvan hadden op de gebruikelijke wijze, afzonderlijke declaraties ter verevening behooren te worden ingezonden.

waar, enz.

De Minister van Justitie,

Namens den Minister,

De Secretaris-Generaal,(geteekend) DE JONGE.

N°. 5 A. Aanhangsel der Missive van den 20sten Februarij 1860, n°. 9 E.

NB. Wat betreft de prijzen, welke voor de leverantien kunnen worden in rekening gebracht, deze behooren in billijkheid te worden gesteld; waarbij, behalve de grondstof en het arbeidsloon in zijn geheel genomen, bovendien nog 15 per cent voor algemeen onkosten dienen te worden berekend. Indien tot het aanmaken of afleveren der voorwerpen speciale magtiging mogt zijn verleend, zal het niet ondienstig zijn, de dagteekening daarvan in de geleidende missive te vermelden.

N°. 6. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 7den Maart 1860, n°. 152, betrekkelijk een nader tarief van prijzen, waarvoor liggingstukken en meubelen uit strafgevangenen aan huizen van bewaring zullen kunnen geleverd worden. Daar de prijzen der grondstoffen sedert het opmaken van het bij het dezerzijdsch schrijven van den 10den September 1856, n°. 109, gevoegd tarief der prijzen, waarvoor de gewone artikelen van het nachtleger der gevangenen en de verder benoodigde mobilaire voorwerpen voor de huizen van bewaring uit de magazijnen van den arbeid der gevangenen vrachtvrij en ook roetinbegrip der emballage kosten aan die gestichten geleverd kunnen worden, aanmerkelijk gestegen zijn, is dat tarief eenigzins verhoogd moeten worden, en zijn de prijzen der bedoelde objecten thans vastgesteld, zoo als zij op het hierbij gevoegd nader tarief (bijl. A) zijn vermeld. Vermits het gebruik van linnen bedlakens in de Rijks gevangenen is afgeschaft en die door katoenen zijn vervangen, kunnen in het vervolg ook geen linnen bedlakens meer aan de huizen van bewaring

verstrekkt worden. De prijs van de stroozakken van 1', breedte was bij het vorig tarief abusievelijk eenigzins te hoog gesteld. Ik heb mitsdien de eer de heeren Commissarissen des Konings in de provincien te verzoeken, dit nader tarief aan de commissien van administratie en collegien van toezigt over de huizen van bewaring in hunne provincie te willen mededeelen, met uitnoodiging, de kosten der te doene leverantien in het vervolg naar dat verhoogd tarief te berekenen.

De Minister van Justitie, ad int.

Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

Benaming der voorwerpen. Prijzen. Stroozakken van 1 breedte per stuk f 1.66

N°. 6 A. Aanhangsel der circulaire van den 7den Maart 1860 n°. 152. NADER TARIEF der prijzen, waarvoor de gewone artikelen van het nachtleger der gevangenen, en de na te melden mobilaire voorwerpen, uit de magazijnen van den arbeid der gevangenen, vrachtvrij en ook met inbegrip der emballage kosten, aan de huizen van bewaring kunnen worden geleverd.

's Gravenhage, den 7den Maart 1860.

De Minister van Justitie, ad int.

Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N° 7. KONINKLIJK BESLUIT van den 13den Maart 1860, no. 51, houdende magtiging tot het indienst-stellen van organisten bij strafgevangenen, huizen van verzekering en huizen van arrest.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER -NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Justitie, ad interim, van den 25sten Februarij 1860, no. 139, 4de afd.; Hebben goedgevonden en verstaan, Onzen Minister voornoemd, met wijziging in zooverre van de bestaande bepalingen omtrent de organisatie en bezoldiging van het personeel der beambten bij de gevangenen, bij deze te magtigen, om, ter voorziening in het bespelen van het orgel inde strafgevangenen, huizen van verzekering of huizen van arrest, gedurende de godsdienstoefeningen, bij die gestichten zooveel noodig een organist in dienst te stellen of te doen stellen, op eene belooning, welke de som van vyftig honderd gulden (f 50 à f 100) 's jaars niet zal te boven gaan. Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Algemeene Rekenkamer, tot informatie.'sGravenhage, den 13den Maart 1860.

(geteekend) WILLEM

De Minister van Justitie, (geteekend) GODEPROI.

Overeenkomstig het origineel,

De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie, (geteekend) DE JONGE.

N°• 8. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 19den Maart 1860, n°. 145, betrekkelijk het aan beambten van gevangenen uitreiken van olie, in plaats van kaarsen. Door de beambten in verschillende gevangenen is het verzoek gedaan, in plaats van do kaarsen, die hun tot dusverre worden uitgereikt, olie te mogen ontvangen. In verband met het algemeen verbruik van olie zie ik er geen bezwaar in die verzoeken in te willigen, en acht ik het zelfs wenschelijk, dat de uitreiking van kaarsen aan de daarop, krachtens Koninklijk Besluit van den 11den December 1822, no. 156, regthebbende beambten, in het algemeen door eene verstrekking van olie vervangen worde. Gedurende de winter- en de zomermaanden zullen hun de op bijgaanden staat (bijl. A) vermelde hoeveelheden olie per dag kunnen worden toegemeten. Hoewel nu de leverantie van de olie sedert 1 Januarij 11 bij het pond geschiedt, wordt het echter, om verschillende redenen, verkieslijk geacht, de bedoelde verstrekking, zoo als zij tot dus verre aan de bewaarders der 2de klasse gedaan is, bij de maat te doen plaats hebben. In het bezwaar, dat sommige commissien welligt zullen opperen, dat zij, wanneer de olie bij het gewigt ingeslagen en bij de maat afgeleverd wordt, eene behoorlijke controle missen, kan gemakkelijk voorzien

worden. De lieer adviseur voor de zaken der maten en gewigten bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, met wiens advies ik mij kan vereenigen, heeft voorgesteld, dat men te dien einde, nadat een voorraad olie, uitsluitend bestemd voor de uitreiking aan beambten, ingeslagen is, een Nederlandsche kan met die olie vulle en het gewigt der daarin bevatte hoeveelheid naauwkeurig wege. Uit dat gewigt laat zich dan terstond opmaken de hoeveelheid aanwezige olie, in Nederlandsche kannen uitgedrukt. Men onderstelle bijv., dat men 20 Ned. pond olie ingeslagen en het gewigt tiener Ned. kan dezer vloeistof bevonden hebbe te bedragen 92 Ned. lood, dan volgt uit de evenredigheid.

P. P. 0,92: 200 = 1 kan: x. dat men in voorraad heeft 20 (00 92 = 217.4 of bijna 217¹/₂ Ned. kan. Op die wijze zal de controle op denzelfden voet als tot dus verre kunnen gevoerd worden, en zal de invulling van de driemaandelijke verpleoingstaten der bewaarders en gevangenen evenmin tot bezwaren aanleiding geven. Ik verzoek mitsdien de heergin Commissarissen des Konings in de provincien, de besturen der betrokken gevangenen in hunne provincie, onder mededeeling van het vorenstaande, te willen uitnoodigen, met de verstrekking van olie aan de op lichten brandstoffen aanspraak hebbende beambten, op de hiervoren omschreven wijze, op den eersten April aanstaande te willen doen aanvangen. Het zal niet ondienstig zijn daarbij nog op te merken, dat het constateren van het juiste gewigt eener Nederlandsche kan olie eene bewerking is, welke nog al eenige zorg vereischt. De maat bijv. moet naauwkeurig van inhoud zijn, en men moet weten haar behoorlijk te vullen. Ook de schalen en gewigten, waarmede men weegt, moeten naauwkeurig zijn. Heren Commissarissen zullen dus wel willen aanbevelen, dit een en ander bij de gedachte bewerking behoorlijk te doen in acht nemen.

De Minister van Justitie,
Namens den Minister,

De Secretaris-Generaal, (geteekend) DIP. JONGE.

No. 8 A. Aanshangsel der Circulaire van den. 19 den Maart 1860, n°. 145. STAAT, houdende opgave der hoeveelheden olie, die, krachtens beschikking van den 19den Maart 1860, no. 145, ter vervanging van de tot dus verre aan hen uitgereikte kaarsen, aan de daarop regthebbende beambten in de strafgevangenen, de huizen van verzekering, het vereenigd huis van arrest en provoosthuis te Haarlem en het huis van arrest en Justitie te Assen verstrekt kunnen worden.

No. 9, KONINKLIJK BESLUIT van den 24sten Maart 1860, no. 59, houdende bepalingen omtrent het benoemen van onderwijzers in huizen van verzekering, in huizen van arrest en in de gevangenis voor jeugdige veroordeelden te Rotterdam.

Wij WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de voordragt van Onzen Minister van Justitie, van den 23sten dezer, no. 96, 4de afd. Gelet op het reglement van organisatie en bezoldiging van het personeel der beambten bij de gevangenen, vastgesteld bij Koninklijk besluit van den 11den December 1822, no. 156. Hebben goedgevonden en verstaan, met wijziging in zooverre van gemeld reglement, te bepalen, dat door Onzen Minister van Justitie, na deswege de besturen over de gevangenen en onze Commissarissen in de provincien te hebben gehoord, zullen kunnen worden aangesteld.

a. Voor ieder der burgerlijke en militaire huizen van verzekering, voor het huis van arrest en justitie te Assen en voor het vereenigd arrest en provoosthuis te Haarlem, een onderwijzer, op zoodanig tractement, als naar omstandigheden billijk zal worden geoordeeld, waarvan het bedrag, bij wijze van maximum, wordt vastgesteld op f 450.

b. Voor ieder der huizen van arrest een onderwijzer op een tractement, in voege voormeld te regelen op een bedrag, niet te bovengaande dat van f 300;

c. Voor de gevangenis voor jeugdige veroordeelden te Rotterdam, een hoofdonderwijzer op een tractement van f 1200, en, naar omstandigheden, een of twee hulponderwijzers, respectievelijk op een tractement van f 350 en f 325.

No. 10, CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 18den April 1860, n°. 125, betrekkelijk het door besturen van gevangenissen verkoopen van uitgediende of onbruikbare goederen. Op de daartoe door mijnen ambtsvoorganger verleende magtiging, heeft de Commissie van administratie over het huis van verzekering te . . . , in 1859, eenige oude wapenen en ledergoed van de bewaarders in dat gesticht onder de hand te gelde gemaakt en de opbrengst, ad f 15, in 's Rijks kas gestort. De eenvoudige inzending van de kwitantie dier storting heeft echter der Algemeene Rekenkamer aanleiding gegeven tot bedenkingen. In verband met de daarover met haar gevoerde briefwisseling, heb ik thans de eer te berigten, dat de Kamer van oordeel is: dat alléén zoodanige geringe en dagelijks voorkomende objecten in de gevangenissen, waarvan het belang der dienst vordert, om zich bij kleine partijen te ontdoen, zonder speciale magtiging en buiten verpligting tot het doen van rekening, te gelde kunnen worden gemaakt, die bij latere besluiten, met name van de bepalingen van het Koninklijk besluit van den 25sten Januarij 1826, no. 112, zijn uitgezonderd.

Dit nu zijn: afval van groenten, de aardappelen- en knollenschillen, de uitgekookte beenderen, het oude str9o, de zemelen, de houtskolen, enz. De Regenten kunnen zich voor gemagtigd houden, die voorwerpen, naar gelang de omstandigheden zulks vereischen, op de meest geschikte wijze, des noods bij overdoening uit de hand, te gelde te maken, mits de opbrengst daarvan in 's Rijksschatkist gestort en de kwitantie deswege aan mij ingezonden worde. Van alle andere onbruikbare goederen, die slechts nu en dan voorkomen, als Bijv de finaal afgelegde of uitgediende kleeding- en liggingsstukken, de onbruikbare gereedschappen, de afval van grondstoffen, enz. moeten van tijd tot tijd, naar gelang der waarde, onderhandsche of openbare verkooping gehouden worden; waartoe de vereischte magtiging steeds vooraf behoort te worden aangevraagd, met naauwkeurige en duidelijke opgaaf van de goederen en met aanwijzing van den prijs, waarvoor zij kunnen afgestaan, doch waaronder zij niet vervreemd zullen mogen worden. Door de personen of collegien, die met den verkoop belast zijn geweest, moet daarvan voorts eene rekening en verantwoording aan de Algemeene Rekenkamer gedaan worden, waarvan een model hiernevens is gevoegd (bijl. A).

Ik verzoek de heeren Commissarissen des Konings in de provincien, dit een en ander aan de besturen over de gevangenissen in hunne provincie te willen mededeelen.

De Minister van Justitie,

Namens den Minister, De Secretaris-Generaal., (geteekend) DE JONGE.

No. 10 A. Aanhangsel der Circulaire van den 18den April 1860, no. 125. REKENING EN VERANTWOORDING, welke bij deze aan de Algemeene Rekenkamer is doende de Commissie van Administratie over de gevangenissen te wegens een openbaren verkoop van finaal afgelegde rijksvoorwerpen in de genoemde gevangenissen, op den ingevolge autorisatie van Zijne Excellentie den Minister van Justitie, van den no. . . .

Verklaren wij ondergeteekenden, op den eed bij het aanvaarden onzer bediening aan den Lande gedaan, dat in deze rekening is in ontvang gebragt alles, wat door ons is ontvangen of had moeten ontvangen en verantwoord worden; dat verder in deze rekening niets wordt in uitgaaf gebragt, hetgeen niet werkelijk alzoo door ons is uitgegeven; terwijl wij verder verklaren, voor de gedane betalingen geene giften of gaven te hebben genoten of te zullen genieten, noch directelijk noch indirectelijk, maar zoodanig te hebben betaald als zulks volgens de orders van den Lande behoorde te geschieden.

De Commissie van Administratie over de gevangenissen,
Ter ordonnantie van dezelve, Secretaris.

ONTVANG.

De rendanten brengen alhier in ontvang eene som van twee honderd negen en vijftig gulden, vijf en veertig cents, zijnde de opbrengst der gehouden verkooping, blijkens nevensgemeld proces-verbaal. f 259.45 Als boven, de verhooging, ad 10 pet., van de koopsom, volgens art. 1 van het proces-verbaal, bedragende vijf en twintig Transportere f 259.45

Per transport. . f 259.45 gulden, vier en negentig en een halve cents . 25.945

Totaal der ontvangsten f 285.395

UITGAAF.

De rendanten brengen in uitgaaf aan onkosten, op de verkooping gevallen, volgens overgelegde rekening en kwitantie van den deurwaarder, wegens salaris en gedane uitschotten, voor eene advertentie in de stads courant, voor zegels, registratierecht, enz f 25.915

Gestort bij den arrondissements-betalemeester te blijkens nevensgevoegde kwitantien, eene somma van twee honderd negen en vijftig gulden, vijf en veertig cents 259.45

Totaal der uitgaven f 285.295

BORDEREL op de rekening en verantwoording van de commissie van administratie over de gevangenen te wegens eene verkooping van finaal afgelegde rijksvoorwerpen, op den Ontvang, Uitgaaf, f 285.395. f 285.395. De ontvang bedraagt f 285.395. De uitgaaf » 285.395.

N°. 11. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 22sten Mei 1860, n°. 101, betrekkelijk het uitreiken van kleedingstukken aan gevangenen, die ontslagen of vervoerd worden. Naar aanleiding Uwer missive van den heb ik de eer Uw Hoog Ed. Gestr. te berigten, dat, volgens het bepaalde bij art. 17 der Instructie nopens de comptabiliteit der kleeding- en ligging stukken in 's Rijks gevangenen, van den 25sten Januarij 1850, aan ontslagen wordende behoeftige gevangenen, en dus ook aan hen, die naar een bedelaarsgesticht moeten worden overgebracht, zoo de slechte staat hunner kleeding het noodzakelijk maakt, uit den voorraad van bijna versleten buiten dienst gestelde kleedingstukken, de noodige kleeding en ook schoenen kunnen worden uitgereikt. De uitreiking van schoenen aan bedelaars en landloopers behoort echter alléén te geschieden, wanneer zij er behoefte aan hebben en te voet moeten reizen; terwijl hun klompen moeten worden gegeven, indien zij, gelijk dikwerf plaats heeft, met scheepsgelegenheid of per rijtuig vervoerd worden. In het eerste geval worden bij voorkeur reeds gebruikte schoenen gebezigd, die, even als de benodigde nieuwe schoenen, in de jaarlijks te doene aanvraag om kleeding en ligging kunnen worden opgenomen.

Voor, enz.

De Minister van Justitie,

Namens den Minister,

De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°- 12. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 23sten Mei 1860, no. 100, betrekkelijk de comités van heeren en van dames, tot het bezoeken van gevangenen. Ik heb de eer de heeren Commissarissen des Konings in de provincien hiernevens eenige afschriften te doen toekomen van eene bij mij ontvangen missive van heeren hoofdbestuurders van het Nederlandschgenootschap » tot zedelijke verbetering der gevangenen", betrekkelijk de werking der comité's van heeren en van dames, tot het bezoeken van gevangenen (bijl. A), waaraan ik mij gedrage. Mij met de daarbij ontwikkelde beginselen en gedane voorstellen kunnende vereenigen, verzoek ik heeren Commissarissen daarvan een exemplaar, te willen toezenden aan de besturen over de gevangenen in hunne provincie, tot informatie, en voorts met uitnoodiging, om, voor zoo veel ter plaatse comité's van heeren en van dames tot het bezoeken der gevangenen mogten bestaan, door tusschenkomst van het bestuur der betrokken afdeeling van het genootschap, aan deze comité's, onder mededeeling der beschouwingen van hoofdbestuurders, in den zin van den eersten der voorgestelde maatregelen, een schrijven te willen rigten.

De Minister van Justitie,

Namens den Minister,

De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

No. 12 A. Aanhangsel der Circulaire van den 23sten Mei 1860, no. 100. AAN ZIJNE EXCELLENTIE DEN MINISTER VAN JUSTITIE. Bij missive van Uwer Excell. ambtsvoorganger, dd. 3 Februarij 1860, n°. 67, werden in onze handen gesteld zes stukken, betreffende een verschil van gevoelen, opgerezen in den boezem van het Dames Comité tot bezoek van cellulair gevangene vrouwen te met verzoek: 10. om inlichting, of soortgelijke bezwaren (tegen het bezoeken van gevangene vrouwen door dames van verschillende godsdienstige gezindheid) zich ook in meerdere of mindere mate elders hebben doen kennen, en meer bepaaldelijk, hoedanig de bevinding zij van liet genootschap » tot zedelijke verbetering der gevangenen », over de werking van dames-vereenigingen tot het bezoeken van vrouwelijke gevangenen, en 20. om liet gevoelen van hoofdbestuurders te vernemen omtrent hetgeen zou kunnen worden verrigt of beproefd, om deze aangelegenheid in het algemeen op een gewenschten voet te regelen. Wij achten ons vereerd, aan dit verlangen te mogen voldoen en bieden. Uwer Exe. den slotsom onzer beschouwingen aan.

Ad primum, kunnen wij met blijdschap verklaren, dat wij tot hiertoe geen kennis dragen van soortgelijke bezwaren in andere Dames Comités, als waarvan in het verslag van sprake is. Evenwel moeten wij er bijvoegen, dat die bezwaren ons niet geheel konden bevreedden. Toen in 1850 alhier de eerste cellulaire gevangenis geopend en ons genootschap tot het bezoeken der afzonderlijk opgesloten geroepen werd, kwam dezelfde kwestie onder onze bestuurders ter sprake: wat raadzamer was: dat ieder gevangene door eigen kerkgenoot werd bezocht, of dat de bezoeker zich op een algemeen godsdienstig standpunt plaatste en geen verschil van godsdienstige gezindheid liet gelden bij zijn bezoek. Hierbij deed zich eenig verschil van gevoelen kennen, maar de overgrootste meerderheid vereenigde zich in den laatstbedoelden zin, dat ons genootschap ook in dezen het algemeen godsdienstig standpunt van zijne inrigting en werkzaamheid moest handhaven. In dien zin arbeidde ons genootschap van de oprigting tot heden, - in alles, wat het beproefde, - bij schoolonderwijs of gewone lektuur voor gevangenen, zonder onderscheid van geloofsbegrip bij Christen of Israëliet, bij Roomschegezinden of Protestanten. Alleen waar 't hun onderwijs of lektuur op godsdienstig of kerkelijk terrein gold, zocht het hulpe van de bijzondere godsdienstleeraars, en trachtte het, zooveel mogelijk, naar hunne aanwijzing te voorzien in afzonderlijke godsdienstige boeken voor Roomschen, voor Protestanten of voor Israëlieten. In dien zin zochten wij in ons bestuur alle verschillende godsdienstige gezindheden te doen vertegenwoordigen, gelijk later uit alle, zonder onderscheid, medehelpers werden gezocht tot het bezoeken in de cellen. En met genoegen zagen wij datzelfde principe handhaven bij de vereeniging van Dames-Comités, in onderscheidene afdeelingen. De ervaring drukte haar zegel op het aangenomen principe. En wilden wij van dit principe afwijken om het tegenovergestelde te volgen, dan zouden wij tot het onmogelijke gehouden worden, dat wil zeggen, dan zouden wij moeten zorgen, dat bij Roomschen Roomschen, bij Janssenisten Janssenisten, bij Evangelisch- en bij Hersteld-Evangelisch-Lutherschen, bij Gereformeerden en bij Remonstranten, bij Doopsgezinden en bij Afscheidenen, bij Nederduitsch- en bij Portugeesch-Israëlieten, ja bij iedere afzonderlijke sekte, die zich telkens vermenigvuldigen, bestuurders en bezoekers kwamen van elken bijzonderen naam. Dit ware dan consequent en billijk, maar hoe ware dit mogelijk? Waar zou dit henen? Maar ook waartoe? De roeping van bezoekers of bezoeksters uit de afdeelingen van het genootschap, »tot zedelijke verbetering der gevangenen », is niet op het terrein van geestelijken of godsdienstleeraars, maar wel van algemeene godsvrucht en maatschappelijk belang bij het ontslag. Op dit terrein kunnen zij, de ondervinding heeft het bevestigd, krachtig werken in algemeen godsdienstigen zin. Het meerdere, op eigenlijk kerkelijk terrein, geldt de roeping en taak van geestelijken of godsdienstleeraars, die nergens ontbreken en overal hunnen plicht vervullen in de gevangenis. Ieder moet zich binnen eigen werkkring houden, en wie der bezoekers of bezoeksters zich hiermede niet bevredigen wil, ontsla zich liever van eene taak, waartoe men zich vrijwillig verbond, dan door te groeten ijver

anderen te belemmeren of het goede tegen te werken, omdat men het betere, dat men zich voorstelde, niet bereiken kan. Zoolang de dames-vereenigingen zich in dien zelfden geest en zin bewegen bij haar bezoek van cel-gevangenen, achten wij hare medewerking op hoogen prijs. Zij hebben meer tijd dan heeren bezoekers. Haar taak is ook veel kleiner van omvang. En . . . mag ééne uit velen worden genoemd, die hier en elders niet alleen veel tijd en moeite, maar ook grootte geldelijke opofferingen veil hebben bij hare zorg voor gevangene en ontslagene vrouwen. Maar, hoe smartelijk 't ons vallen zou, liever zouden wij in het algemeen belang van ons genootschap en het doel, waaraan het werken moet, de medewerking missen van elk, die hare roeping in ons genootschap miskent of in godsdienstig exclusiven geest meent te moeten werken, dan het algemeen godsdienstig standpunt opgeven, waarop ons genootschap moet blijven staan tegenover den Staat en de gevangenen van dien Staat. Hierin ligt reeds ons eenparig oordeel uitgesproken over de werking der damesvereenigingen, aan wier ijverige bemoeijingen wij jaarlijks de plaatsing van vele ontslagenen in onderscheidene betrekkingen te danken hebben. En wat Ad secundum, het tweede punt betreft: n wat zou kunnen worden verrigt of ben proefd, om deze aangelegenheid in het aln gemeen op een gewenschten voet te regelen," nemen wij de vrijheid, de aandacht van Uwe Excellentie te bepalen op twee maatregelen, waarvan de eene van de Regering, de andere van ons genootschap zou moeten uitgaan. Van de Regering -door eene circulaire aan alle commissien van administratie, inzonderheid over cellulaire gevangenissen, waarbij zij uitgenoodigd worden, om de comités van heeren en van dames tot het bezoeken der gevangenen, bij missive te herinneren aan de bepalingen in de reglementen over de gevangenissen onder haar beheer: dat men zich hij het bezoek zorgvuldig onthoude van al, wat in godsdienstigen of kerkelijken zin, regtstreeks behoort tot de roeping van godsdienstleeraars, onder bijvoeging: dat de commissien, tot de handhaving dier reglementen veipligt, anders bij afwijking van dit beginsel, in de droeve noodzakelijkheid zouden komen, om aan de gevangenen de toespraak der comités te onthouden. Van ons genootschap - door de vaststelling van algemeene beginselen voor alle comités van bezoekers en bezoeksters, waarin het principe van algemeen-godsdienstige opwekking tot 'godsvrucht en deugd wordt aangewezen. Zulk eene aanwijzing, waarvan wij de eer hebben Uwer Excell. hij dezen een afschrift aan te bieden (bijl. B), zou in vereeniging met do bovenbedoelde uitnoodiging der commissien van administratie, kunnen dienen, om voor het vervolg dergelijke bezwaren als te oprezen, v6ór te komen, en, waar zij reeds bestaan moten, op te heffen, al moest 't zijn door het aftreden van bezoekers of bezoeksters, die zich met het aangenomen standpunt niet konden of wilden vereenigen.

Met vrijmoedigheid hebben wij Uwe Excellentie onze gedachten medegedeeld. Wij vleijen ons, hiermede aan het verlangen der Regering voldaan te hebben, en zullen ons verheugen naar mate 't ons gegund worde, de weldadige zorgen van Uwe Excellentie voor de gevangenen in het Rijk krachtdadig te ondersteunen door volhardonden ijver tot hunne zedelijke verbetering. Wij nemen deze gelegenheid waar, om Uwe Excellentie te verzekeren van onze bijzondere hoogachting en zegenbede over Uwen gewigtigen werkkring.

Hoofdbestuurders van het Nederlandsehe genootschap: Tot zedelijke verbetering der gevangenen.

In hunnen naam, (geteekend) A. A. STUART. Secretaris Amsterdam, den Oden April 1860.

Voor kopij conform,

De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie. (geteekend) DE JONGE

N°. 12 B. Aanhanssel der Circulaire van den 23sten Mei 1860, n°. 100. ALGEMEENE BEGINSELEN bij het bezoek van gevangenen in de cel, van vege het Nederlandsche Genootschap: tot zedelijke verbetering der gevangenen.

1°. Elke afdeeling, waar de afzonderlijke opsluiting geheel of gedeeltelijk is ingevoerd, tracht nevens de Leden des Bestuurs, die zich belasten met het bezoek der mannelijke gevangenen, een damescomité te vereenigen tot het bezoek van vrouwelijke gevangenen.

2°. Ieder, die zich hiertoe aansluit, handhaaft het algemeen godsdienstig standpunt, waarop het Genootschap werkt, tot opwekking van algemeenen godsdienstzin en behartiging van het

maatschappelijk belang van gevangenen en ontslagenen zonder onderscheid van geloofsverschil te laten gelden.

3°. Elk bezoeker of bezoeker verbindt zich tot nakoming van het bepaalde in het Reglement over de Gevangenis, met betrekking tot het bezoeken der gevangenen, zonder zich te plaatsen op het godsdienstig of kerkelijk terrein, waartoe de onderscheidene godsdienst-leeraars of geestelijken geroepen worden.

4°. Het Bestuur der afdeeling geeft van de eerste benoeming van het dames-comité kennis aan het Hoofdbestuur, alsmede van de vervulling in elke vacature.

5°. Aan elk nieuw te benoemen lid wordt een afdruk van deze Algemeens Beginselen aangeboden tot kennisneming, vóór de aanvaarding der betrekking.

6°. Ieder dames-comité kan bij het Bestuur der afdeeling een subsidie aanvragen ten behoeve van ontslagene vrouwen, onder verplichting van jaarlijksche rekening en verantwoording van beheer, vóór 1 Februarij, aan bovengenoemd bestuur.

Voor kopij conform. De Algemeene Secretaris van het Genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen. (geteekend) A. A. STUART.

Voor kopij conform. De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie, (geteekend) DE JONGE.

N° 13. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 29 sten Mei 1860, n°. 115, betrekkelijk statistieke opgaven aangaande den arbeid in huizen van verzekering en huizen van arrest. Bij de behandeling der begrooting wegens den arbeid der gevangenen, over 1860, is in de Tweede Kamer der Staten-Generaal bijzonder de aandacht gevallen op den arbeid in de cellulaire gevangnissen en in de huizen van verzekering en van arrest. Bepaaldelijk wenscht men te vernemen wat door de cellulaire gevangenen wordt verrigt en of in de preventive en correctionele gevangnissen ook gelegenheid tot werken wordt gegeven, en of zulks reeds tot een gunstig gevolg heeft geleid. Over een en ander zag men gaarne bij nieuwe begrootingen eenige uitgewerkte tabellen of staten tegemoet. Naar aanleiding daarvan verzoek ik de commissien van administratie en collegien van regenten over de huizen van verzekering en huizen van arrest, mij wel zoodra mogelijk eene tabellarische opgave van den arbeid der gevangenen, over 1859, ingerigt volgens het model, waarvan ik de eer heb een zestal exemplaren hiernevens te voegen (bijl. A), te willen doen toekomen. Daar deze opgave bij de begrooting wegens den arbeid voor 1861 moet worden overgelegd, zullen de commissien en collegien mij verpligten, haar uiterlijk tegen den 10den Julij aanstaande aan mij in te zenden.

De Minister van -Justitie,

Namens den Minister,

De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

No. 13 A. Aanhangsel der Circulaire van den 29sten Mei 1860, n°. 115. STAAT van den arbeid in de huizen van verzekering en de huizen van arrest over 18 . .

N° 14. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 29sten Mei 1860, n°. 117, betrekkelijk het voorzien in de voeding der zieke gevangenen, aanwezig in huizen van verzekering. Het is mij gebleken dat de spijsen der zieke gevangenen in de huizen van verzekering nog op verschillende wijze worden verstrekt, ende deswege ontvangen berig, keten hebben mij overtuigd van de noodzaligheid, dat daarin op eenvormige en meer regelmatige wijze worde voorzien. In overeenstemming met het advies van den inspecteur der gevangnissen, en na ook deswege den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt te hebben gehoord, acht ik het, ter bereiking van het oogmerk, meest doelmatig, do voedingswijze der zieke gevangenen, zoo als die voor de strafgevangnissen, bij ministeriele resolutie van den 17den December 1842, is vastgesteld, ook in de huizen van verzekering in te voeren, en de verstrekking der spijsen door

het eigen beheer te doen geschieden. Ik heb mitsdien nopens deze aangelegenheid het besluit genomen (bijl. A), waarvan ik mij de eer geve, met het daartoe behorende register lit. A (bijl. B), de noodige exemplaren hiernevens te voegen. Voorts gaan mede hierbij de noodige exemplaren der bij gemelde resolutie vastgestelde voedingswijze (bijl. C), en van de daartoe betrekkelijke modellen n°. 12 en 13 (bijl. D en E). Mij aan deze stukken gedragende, verzoek ik de Heeren Commissarissen des Konings in de provincien, die aan de commissien van administratie over de huizen van verzekering te willen mededeelen, en haar uit te noodigen, de vereischte maatregelen te willen nemen, ten einde dien overeenkomstig de spijzen der zieke gevangenen, te rekenen van den 1sten Julij aanstaande, door het eigen beheer worden verschaft. Het zal mij aangenaam zijn berigt des wege van UHEG te ontvangen.

De Minister van Justitie, Namens den Minister,
De Secretaris-Generaal, (geteekend) DF JONGE.

N°. 14 A. Aanhangsel der circulaire van den 29sten Mei 1860, n°. 117. DE MINISTER VAN JUSTITIE, Overwegende dat de voorziening in de voeding van zieke gevangenen in de onderscheidene burgerlijke en militaire huizen van verzekering thans nog op verschillende wijze plaats heeft, en dat, tot bevordering van eenvormigheid en vereenvoudiging in het beheer, regeling op eenparigen voet wenschelijk is; Gehoord den inspecteur der gevangnissen;

Gelet op het advies van den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt, van den 3den Mei 1860, no. 20;

Heeft goedgevonden en verstaan het navolgende te bepalen;

Art. 1. In alle burgerlijke en militaire huizen van verzekering heeft de voorziening in de voeding van zieke gevangenen plaats door het eigen beheer. Voor de voedingswijze der zieke gevangenen worden de bepalingen, vastgesteld bij ministeriele resolutie van den 17den December 1842, in acht genomen, behoudens het bepaalde bij art 5 van dit besluit.

Art. 2. De directeur van het gesticht is, onder het toezigt der commissie van administratie en van den geneesheer, belast met de zorg voor de voeding der zieke gevangenen. De geneesheer geeft van de aanmerkingen, die bij hem ten aanzien dier voeding ontstaan, schriftelijk kennis aan de commissie van administratie, die naar bevind van zaken de noodige voorzieningen treft.

Art. 3. De benooidgheden voor de ziekenvoeding worden in de jaarlijksche openbare aanbesteding van de voeding der gevangenen opgenomen.

Art. 4. Do benooidgheden, welke blijken in de openbare aanbesteding niet te kunnen worden opgenomen, worden op de voordeeligste wijze aangeschaft. De goedkeuring der op deze wijze geleverde benooidgheden geschiedt door den directeur. De declaratien van leveranciers, wegens de levering der evenbedoelde benooidgheden, worden aan het Departement van Justitie ter verevening ingezonden.

Art. 5. Met wijziging van art. 12. der bij art. 1 van dit besluit vermelde resolutie, zullen de spijzen voor den volgenden', dag daags te voren bij de morgen-visitte op eene voedingslijst, volgens model n°. 12, worden voorgeschreven, waaruit zij op eene verzamelingslijst, volgens het gewijzigd model ne. 13, door den geneesheer opgemaakt, naauwkeurig zullen worden overgebracht, om des morgens, vóór 12 ure, aan het bureau van den directeur te worden bezorgd. De verzamelingslijsten worden door de commissie van administratie, bij de verificatie der declaratien van geleverde benooidgheden voor de ziekenvoeding, geraadpleegd.

Art. 6. Elke levering van benooidgheden voor de ziekenvoeding wordt door de fi directeur aangeteekend in een register, hetwelk, ingerigt volgens model lit. A, gewaarmerkt en gekantteekend wordt door den vice-president of secretaris der commissie van administratie. Bij de verificatie der declaratien wordt dit register, dat op het bureau van den directeur wordt bewaard, door de commissie mede geraadpleegd.

No. 14 B. Aanhangsel der Circulaire van den 29sten Mei 1860, no. 117.

Art. 7. Elke levering van benodigdheden voor zieke gevangenen door beambten der gevangnissen is verboden.

Art. 8. In gevangnissen, waar ter bereiding der ziekenvoeding voorziening noodig is, wordt daartoe door de commissie van administratie eene aanvraag of een staat van extra werken aan het Departement van Justitie ter goedkeuring ingezonden.

Art. 9. Dit besluit treedt in werking op den asten Julij 1860.

Gedurende het tweede halfjaar van 1860 zal volgens het bepaalde bij art. 4 gehandeld worden.

's Gravenhage, den 29sten Mei 1860.

De Minister voornoemd, (geteekend) GODEFROI.

Voor kopij conform,

De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N 14 C. Aanhangsel der Circulaire van den 29sten Mei 1860, n°. 117. MINISTERIELE RESOLUTIE van den 17den December 1842. VOEDINGSWIJZE der zieke gevangenen.

Art. 1. De uitdeeling der spijzen zal drie malen daags, 's morgens van 10. April tot 10. October ten zeven ure, gedurende de overige maanden ten acht ure geschieden; en het geheele jaar door des ochtends ten tien ure, en na den middag ten vier ure, in het bijzijn van den opzigter der infirmerie, onder het toezigt van den bewaarder (of van de bewaardster) in het bijzonder voor de dienst der ziekenkamers bestemd.

Art. 2. De spijzen zullen naar hare hoedanigheid in gewone en ligte spijzen verdeeld worden; en deze in ligte vette en ligte magere spijzen.

Art. 3. Men zal de spijzen in verschillende portien uitdeelen, als in: geheele, drie kwart, halve, drie achtste en portie ligte spijs, welke door maat en gewigt zullen worden bepaald.

Art. 4. De gewone spijzen zullen bestaan:

1°. uit munitiebrood voor de geheele en drie kwart portien, en wit brood voor de halve en drie achtste portien;

2°. uit soep, bereid uit vleesch en groenten, door rijst, gort of wit brood, lijvig gekookt. De soep te bereiden den 1sten dag uit vleesch, gort en groenten,

» 2den » » id., rijst » id.

» 3den » » id., wit brood en id. en zoo vervolgens.

3°. uit gekookt vleesch;

4°. Uit zoogenaamde ratatouille of potage, zamengesteld uit aardappelen met wortelen, knollen, kool, zuurkool, of met andere groenten, die het jaargetijde medebrengt en voor oenen matigen prijs verkrijgbaar zijn.

Art. 5. De ligte vette spijzen zullen bestaan:

1°. Uit wit brood.

2°. Uit enkele bouillon of rijst met bouillon.

3°. Uit eijeren.

4°. Uit gebraden vleesch.

5°. Uit aardappelen, gestoofd met bouillon.

6°. Uit groenten, gestoofd met boter.

De ligte magere spijzen zullen bestaan:

1°. Uit wit brood.

2°. Uit tarwebloem, gekookt in karnemelk.

3°. Uit tarwebloem, gekookt in zoetemelk.

4°. Uit rijst, gekookt in zoete melk.

- 5°. Uit gestoofde pruimen met suiker.
6°. Uit gestoofde appels of peren met suiker.

Art. 6. De verschillende spijzen zullen op de volgende wijze worden uitgereikt, als De gewone spijzen. Des ochtends ten zeven of acht ure de helft van het voorgeschrevene brood met boter en thee; ten tien ure de soep, en na den middag ten vier ure de andere helft van het brood zonder boter, de ratatouille of potage en het vleesch, benevens de bepaalde hoeveelheid bier of wijn. De ligte spijzen. 's Morgens ten zeven of acht ure de helft van het voorgeschrevene wit brood met boter en thee ; ten tien ure voor iedere zieke één der volgende artikelen, als: enkele bouillon, rijst met bouillon, eijeren, karnemelks-pap, rijstemelks-pap, bloempap of pruimen ; en na den middag ten ten vier ure de andere helft van het voorgeschrevene wit brood zonder boter, en voor ieder zieke één der volgende artikelen, als : enkele bouillon, rijst met bouillon, eijeren, karnemelks-pap, rijstemelkspap, bloem-pap, gestoofde pruimen, appels of peren, aardappelen gestoofd met bouillon, of groente gestoofd met boter en gebraden vleesch.

Art. 7. De hoeveelheden der spijzen, toespizzen en dranken, welke voor de zieken verstrekt kunnen worden, zijn bepaald als volgt: Aanmerkingen op het bereiden der spijzen en het voorschrijven derzelve.

Art. 1. Van het vleesch, hetwelk bestemd is voor de zieken, aan welke de gewone spijzen en ligte vette spijs worden voorgeschreven, te weten twee en een half onc per zieke, zal de eene helft dienen tot het bereiden der vleeschsoep en de andere helft deels tot het maken van de bouillon en deels tot gebrad ; tot dit laatste zal kalfsvleesch kunnen worden genomen, mits de daartoe vereischte hoeveelheid het vierde gedeelte van al het benoodigde vleesch niet te boven ga.0,25 pond vleesch per zieke, die gewone en ligte vette spijs bekomt. Geen vleesch voor de zieken, die ligte magere spijzen ontvangen.

Art. 2. De gewone soep en de bouillon zal des morgens om vijf ure aan de kook moeten zijn.

Art. 3. De hoeveelheid water voor de bereiding van de bouillon moet berekend worden op $1\frac{1}{2}$ Nederlandsche kan water voor ieder Nederlandsch pond vleesch.

Art. 4. Het gekookte vleesch uit de soep en bouillon zal, nadat het van zijne beenderen en peesachtige doelen ontdaan is, in de voorgeschrevene hoeveelheden aan de zieken worden uitgedeeld.

Art. 5. Van den 16den Julij of van het tijdstip af dat er nieuwe aardappelen worden geleverd, tot en met den 15den April, zullen de bepaalde portsen van 80, 70 en 60 met 20 looden groente voor de zieken worden verstrekt; en van den 16den April tot en met den 15den Julij, of wel zoo lang nog van oude aardappelen gebruik wordt gemaakt, zullen de bepaalde portien van 90, 80 en 70 looden aardappelen met 25 looden groenten worden gegeven.

Art. 6. De aardappelen voor de gewone en ligte spijzen, do wortelen en knollen, zullen ongeschild en ongeschrapt, doch ontdaan van het loof, van de klei en aarde, gewogen worden; de overige groenten zoodanig als dezelve gewoonlijk worden verkocht, echter mede leverbaar en gezuiverd, en de zuurkool zal, alvorens te worden gewogen, vooraf tusschen de beide handen van den pekkel worden ontdaan.

Art. 7. De bepaalde hoeveelheid zout voor iederen zieke zal zoowel voor de gewone als ligte spijzen moeten dienen.

Art. 8. Voor de ratatouille of potage zal dan alleen de azijn verstrekt worden wanneer de geneesheer deze voorschrijft.

Art. 9. Aan de zieken, welke gedurende den dag in de infirmerie worden opgenomen, en voor wie derhalve geene voedingsmiddelen in den ketel zijn gedaan, kan hetgeen van soep, vleesch, potage en bouillon overgebleven is, worden uitgedeeld, en bovendien kan voor hen het noodige munitie- en wit brood en de vereischte portie bier worden voorgeschreven.

Art. 10. Hetgeen van soep, vleesch, potage en bouillon na uitdeeling aan de zieken zoo als voorgeschreven, overblijft, zal den volgenden dag in de soep worden gedaan.

Art. 11. Er zullen, met uitzondering van de enkele bouillon en de eijeren, dagelijks, 's morgens en 's middags, telkens niet meer dan twee verschillende soorten van ligte spijzen mogen worden geschapt. De portie wit brood voor de zieken, welke ligte spijzen genieten, en de portie gebraden

vleesch voor de zieken, waaraan ligte vette spijzen worden toegediend, zullen niet verstrekt worden, wanneer zij niet speciaal zijn voorgeschreven; met verdere bemerking, dat het gebraden vleesch aan de zieken, welke eijeren genieten, niet zal mogen worden verstrekt.

Art. 12. De spijzen voor den volgenden dag zullen daags te voren bij de morgenvisite op eene voedingslijst, volgens model no. 1, worden voorgeschreven, waarvan zij op eene verzamelingslijst, volgens model n°. 2, door den adsistent-chirurgijn zullen worden overgebracht, om des morgens vóór twaalf ure aan het bureau van den kommandant te worden bezorgd; zullende deze verzamelingslijst bij de avond-visite door den geneesheer voor goedkeuring geteekend worden, na zich alvorens te hebben verzekerd, dat de voorgeschrevene portien spijs en drank uit de voedingslijst daarin behoorlijk zijn overgebracht.

Art. 13. De geheele portien zullen slechts twee dagen vóór dat de zieken de infirmerie. verlaten, mogen worden voorgeschreven ; in enkele gevallen echter zullen dezelve aan gekweten, welke zeer sterk etterende wonden hebben, kunnen worden toegestaan.

Art. 14. De wijn zal alleen in de bepaalde hoeveelheden aan zoodanige zieken worden voorgeschreven, wier toestand dit -bijzonder vereischt; en bij uitzondering kan eene grootere hoeveelheid wijn voor zoodanigen zieke worden voorgeschreven, wiens bijzonderen toestand het vordert; behoudens daaromtrent eene schriftelijke verklaring af te geven, met vermelding van de reden waarom, welke bij de verantwoording moet worden overgelegd.

Drank. Tot gewone drank zullen de zieken bekomen des ochtends thee en door den dag gerstewater met zoethout; en aan enkele zieken, voor wien de geneesheer liet noodig zal oordeelen, kan ééns per dag koffij met zoete melk worden gegeven. Tot de thee wordt verstrekt voor eiken zieke 11/2 wigtje zwarte thee, afgetrokken tot 25 vingerhoeden, met een vingerhoed zoete melk. Voor de koffij zal gegeven worden 8 wigtjes gemalen koffij op 25 vingerhoeden water, met een vingerhoed zoete melk. Het gerstewater, dat door den dag aan eiken zieke verstrekt wordt, zal bestaan uit 15 wigtjes gort en vier wigtjes zoethout, met de noodige hoeveelheid regenwater, verkookt op een Nederlandsche kan vocht; zullende een halfuur vóór dat de gort volkomen gaar gekookt is, het zoethout eerst er worden bijgevoegd, en het vocht vervolgens worden doorgezegen, waarna bijdeze hoeveelheid gerstewater vier vingerhoeden zoete melk zal worden gevoegd.

Aldus voorgedragen door mij inspecteur van de geneeskundige dienst der landwagt.
'sGravenhage, den 27sten Augustus 1842.

(geteekend) BECKENS. Gezien en goedgekeurd.

'sGravenhage, den 17den December 1842.

De Minister van Justitie, (geteekend) VAN HALL.

Voor eensluidend afschrift, De Secretaris-Generaal bij het

Departement van Justitie, (geteekend) MULLER.

Na. 1.1 D. Aanshangsel der Circulaire van den 29sten Mei 1860, n 117. (Model n°. 12.) Fel.

HUIS VAN.... Te

LIJST der voorgeschrevene SPIJZEN voor zieke gevangenen op den 186 .

Getal zieken of gekwetsten in de nevensvermelde zalen, aanwezig

NUMMERS DER ZALEN.

N°. der ZAAL.

NUMMERS DER KRIBBEN.

NAMEN DER ZIEKEN.

No

's Morgens. 's Namiddags.

No. 14 E. Aanhangsel der Circulaire van den 29sten Mei 1860, no. 117.

GEVANGENHUIS te Model no. 13a

VERZAMELING uit de listen der voorgeschrevene levensmiddelen ten behoeve der zieken op den 18 AANTAL GEVANGENEN..... VOORGESCHREVEENE PORTIEN VOORTOTAAL.

's morgens. 's namiddags.

GEWONE SPIJZEN.

- Munitiebrood. geheele.....
- Portien
- drie vierde.....
- Wittebrood.
- halve
- Portien drie achtste
- ligte spijs
- Zieken zonder brood

Totaal der portien brood en zieken zonder brood . .

- Boter.
- geheele
- drie vierde
- Portien halve
- drie achtste
- ligte spijs

Vleeschsoep.

- geheele
- drie vierde
- Portien halve
- drie achtste

Ratatouille of potage.

- geheele drie vierde Portien halve drie achtste

Transportere

N°. 15. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 5den Juni 1860, n°. 101, betrekkelijk de verslagen van het openbaar ministerie ten opzichte van verzoeken om gratie. Voor eene behoorlijke beoordeeling van de aan Zijne Majesteit den Koning ingediende verzoeken om gratie is de kennis noodig der bijzonderheden, vermeld bij art. 5 van het Koninklijk besluit van den 21sten October 1856 (Staatsblad n°. 95). Intusschen kan die kennis niet altijd uit de adviezen worden verkregen. Vooral ontbreekt daaraan bij sommige kantonregters en regterlijke collegien meermalen de korte omschrijving, bij art. 5 van het aangehaald besluit bedoeld, en bepalen zich de adviezen te dien aanzien tot verwijzing naar het bij art 2 vermelde verslag van het openbaar ministerie, welk verslag intusschen dikwerf de omschrijving van het gepleegd feit en van de omstandigheden waaronder het gepleegd is, doet bestaan in de enkele opgave van de qualificatie van het misdrijf, zoo als dit in het vonnis voorkomt, terwijl toch art. 5 blijkbaar bedoelt de opgave van het materieel feit, vergezeld van de aanwijzing van die omstandigheden, waaronder het feit is gepleegd, wier kennis noodig is voor de appreciatie der vraag of geheele of gedeeltelijke gratie al dan niet moet worden verleend. Ofschoon nu het regterlijke advies den grondslag uitmaakt voor de uitoefening van het regt van gratie, kan en dient het verslag van het

openbaar ministerie de volledigheid van het advies in het hier besproken opzigt zooveel mogelijk bevorderlijk te zijn, en heb ik mitsdien de eer de heeren procureurs-generaal bij de provinciale gerechtshoven te verzoeken, de ambtenaren van het openbaar ministerie in hunne provincie, onder mededeeling van een afdruk dezes, uit te noodigen, om bij hunne ten opzichte van ieder verzoek afzonderlijk uit te brengen verslagen, in den geest van het hiervoren opgemerkte, zoo naauwkeurig mogelijk te voldoen aan den inhoud, zoowel van art. 4 als van art. 5 van het Koninklijk besluit van 21 October 1856 (Staatsblad n°. 95).

De Minister van Justitie, (geteekend) GODEFaOI.

N°. 16. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER JUSTITIE van den 6den Juni 1860, n°. 88, betrekkelijk het constateren van de identiteit der personen, die in gevangnissen worden opgenomen. In een der huizen van arrest heeft zich onlangs het geval voorgedaan, dat een persoon zich heeft aangemeld tot het ondergaan der gevangenisstraf, waartoe een ander was veroordeeld, zich gedragende alsof hij zelfde veroordeelde was. Deze zaak noopt tot het geven van voorschriften ter voorkoming van herhaling van dergelijke handelingen. Ter verzekering van de identiteit van de personen, die in de gevangnissen worden opgenomen, acht ik het noodig, dat voortaan ieder veroordeelde tot gevangenisstraf, ook die ondergaan, moet worden wegens niet-betaling van boete, wanneer hij op vrije voeten is, niet worde opgenomen in de gevangenis dan in bijzijn van een deurwaarder of een ander dienaar van de openbare magt, in staat om de identiteit van den veroordeelde te constateren. In verband hiermede heb ik de eer de heeren Commissarissen des Konings, presidenten van de besturen der Rijksgevangnissen, bij deze uit te noodigen, de noodige bevelen te doen geven aan de kommandanten, directeuren en cipiers der gevangnissen - de huizen van bewaring daaronder begrepen, - om alleen op de wijze biervoren omschreven, personen tot het ondergaan' van gevangenisstraf op te nemen. Wat de wijze betreft, waarop de veroordeelde zich naar de gevangenis heeft te begeven, meen ik aan de ambtenaren van het openbaar ministerie tweeërlei weg te kunnen aanwijzen. De veroordeelde zal namelijk of aan het parket of aan het politiebureau kunnen worden opgeroepen, om van daar, na constatering zijner identiteit, behoorlijk begeleid (des noodig, waar die verschoonende maatregel aanwendbaar is, op eenigen afstand door den begeleider gevolgd) naar de gevangenis te gaan; - of hij zou kunnen worden aangeschreven om zich op een bepaalden tijd in de gevangenis te bevinden, waar hij zijne straf moet ondergaan, om daar in bijzijn en onder controle, wat de identiteit betreft, van den deurwaarder of den dienaar van de openbare magt te worden opgenomen. Verzuim van verschijning in beide gevallen zou afhaling van de woning ten gevolge moeten hebben. Ik verzoek de heergin procureurs-generaal, de ambtenaren van het openbaar ministerie in hun ressort met deze voorschriften bekend te maken.

De Minister van Justitie, (geteekend) GODEFROI.

N°- 17. WET van den 7den Junij 1860 (Staatsblad n°. 21), houdende wijziging der wettelijke bepalingen betrekkelijk het buiten 'slands verteren van pensioenen en onderstanden ten laste van den Staat.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hoeren lezen, salut! doen te weten: Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodig is voorgekomen, de wettelijke bepalingen betrekkelijk het buiten 'slands verteren van pensioenen en onderstanden ten laste van den Staat te wijzigen; Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Art. 32 der wet van den 9den Mei 1846 (Staatsblad no. 24) wordt gewijzigd en gelezen als volgt: Burgerlijke gepensioneerden, die hun „ hoofdverblijf buiten het grondgebied van den Staat of van zijne overzeesche bezittingen willen overbrengen, zijn verpligtten overstaan van een bevoegd openbaar ambtenaar en ten genoegen van het departementtment van algemeen bestuur, hetwelk met de uitbetaling van het pensioen is belast, last, de verklaring af te leggen,

dat zij hun domicilium binnen dit Rijk of zijne over zeesche bezittingen behouden, met aanduiding van de plaats, waar dat domicilium gevestigd is, en een schriftelijk bewijs dat aan deze bepaling is voldaan, afgegeven door den ambtenaar voor wien „ de verklaring is afgelegd, aan het gemelde departement in te zenden. Zoolang deze inzending niet heeft plaats gehad, wordt het pensioen niet uitbetaald. Alle kennisgevingen, aanschrijvingen en exploiten, van regeringswege voor zoo danige gepensioneerden bestemd, kunnen aan het aldus aangeduide domicilium geschieden en zijn dan van kracht als of zij „ aan de gepensioneerden zelven gedaan waren. Gepensioneerden, die zich tijdelijk buiten 's lands begeven, worden geacht ge» durende die uitlandigheid hun domicilium „ binnen dit Rijk of zijne overzeesche bezit, tingen te behouden ter plaatse waar het, volgens de laatste, door hen aan het gemelde departement gedane kennisgeving, gevestigd was."

Art. 2. Art. 62 der wet van den 28sten Augustus 1851 (Staatsblad no. 127) en art. 61 der wet van den 28sten Augustus 1851 (Staatsblad no. 129) worden gewijzigd en gelezen als volgt: De gepensioneerde en onderstand ge» nietende mag zijn hoofdverblijf niet buiten het grondgebied van den Staat of van zijne overzeesche bezittingen overbrengen dan met Onze toestemming. Met opzigt tot reizen buiten 'slands of tot tijdelijk verblijf aldaar, of in de overzeesche bezittingen, zijn de voor burgerlijke ingezetenen geldende verordeningen op hem toepasselijk. De gepensioneerde of onderstand genietende, die zich tijdelijk buiten'slands begeeft, wordt geacht gedurende die uitlandigheid zijn domicilium binnen dit Rijk of zijne overzeesche bezittingen te behouden ter plaatse waar het, volgens de laatste kennisgeving, door hem gedaan aan het departement van algemeen bestuur het welk met de uitbetaling van het pensioen „ of den onderstand is belast, gevestigd was. Overtreding van het verbod van over, brenging van het hoofdverblijf naar buiten ten 's lands heeft altijd ten gevolge ver» beurte van het pensioen of den onderstand tot aan het tijdstip, waarop de belanghebbende teruggekeerd, of dat, waarop de „ vereischte toestemming op zijne aanvraag verkregen zal zijn. Na het verkrijgen dier toestemming is de belanghebbende verplicht, ten overstaan van een bevoegd openbaar ambtenaar en ten genoegen van het gemelde departement ment van algemeen bestuur, de verklaring af te leggen , dat hij zijn domicilium binnen dit Rijk of zijne overzeesche bezittingen behoudt, met aanduiding van de plaats, waar dat domicilium gevestigd is, en een schriftelijk bewijs, dat aan deze bepaling is voldaan, afgegeven door den ambtenaar voor wien de verklaring is afgelegd, aan dat departement in te zenden. Zoo lang deze inzending niet heeft plaats gehad, wordt het pensioen of de onderstand niet uitbetaald.

Art. 3. Art. 35 der wet van den 24sten Junij 1851 (Staatsblad n°. 92) wordt gewijzigd en gelezen als volgt: De gepensioneerde en onderstand ge,, nietende, die zijn hoofdverblijf buiten het grondgebied van den Staat of van zijne overzeesche bezittingen wil over brengen, is verplicht, ten overstaan van een bevoegd openbaar ambtenaar en ten genoegen van het departement van algemeen bestuur, hetwelk met de uit» betaling is belast, de verklaring af te leggen, dat hij zijn domicilium binnen dit Rijk of zijne overzeesche bezittingen behoudt, met aanduiding van de plaats, waar dat domicilium gevestigd is, en een schriftelijk bewijs dat aan deze bepaling is :, voldaan, afgegeven door den ambtenaar voor wien de verklaring is afgelegd, aan het gemelde departement in te zenden. Zoo lang deze inzending niet heeft plaats gehad, wordt het pensioen of de onder» stand niet uitbetaald. Alle kennisgevingen, aanschrijvingen en exploiten, van regeringswege voor zoodanige gepensioneerden en onderstand genietenden bestemd, kunnen aan het aldus aangeduide domicilium geschieden en zijn dan van kracht als of zij aan de belanghebbenden zelven gedaan waren. De gepensioneerde of onderstand genietende, die zich tijdelijk buiten'slands begeeft, wordt geacht gedurende die uitlandigheid zijn domicilium binnen dit Rijk of zijne overzeesche bezittingen te behouden ter plaatse waar het, volgens de laatste door hem aan het gemelde departement gedane kennisgeving, gevestigd was."

Art 4. Art. 32 der wet van den 9den Mei 1846 (Staatsblad n°. 24) is, zoo als dit luidt volgens art. 1 der tegenwoordige wet, ook toepasselijk op hen, die gepensionerd worden krachtens art. 25 der wet van den 13den Augustus 1857 (Staatsblad n°. 103), art. 18 der wet van den 20sten Augustus 1859 (Staatsblad n°. 93) en krachtens de wet van 20 Augustus 1859 (Staatsblad no. 94).

Art. 5. Deze wet is verbindende met den dag harer afkondiging, met dien verstande, dat do kortingen wegens verblijf buiten 's lands, vóór dat tijdstip ingevolge de in de artt. 1, 2 en 3 vermelde wetten en ingevolge de bij die wetten bedoelde vroegere verordeningen verschuldigd, niet verder worden ingehouden dan over het vierendeel jaars, voorafgaande aan dat, waarin de tegenwoordige wet wordt afgekondigd. Lasten en bevelen, dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven op het Loo, den 7den Junij 1860. (geteekend) WILLEM.

De Minister van Staat en van Financien, (geteekend) VAN HALL

De Minister van Marine, (geteekend) J. S. LOTSIJ. De Minister van Oorlog,

(geteekend) DE CASEMInroOT. Uitgegeven den negenden Junij 1860.

De Directeur van liet Kabinet des Konings, (geteekend) DE KOOK.

N^o- 18. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 18den Junij 1860, n°. 101, betrekkelijk den dragttijd der overjassen van de bewaarders in de Rijks-gevangenissen. Daar bij beschikking van mijnen ambtsvoorganger van den 5den Januarij 11., n°. 110, onder anderen, de dragttijd van de overjassen der bewaarders van 4 op 2¹/₂ jaren is verminderd, met ingang van 1 Julij 1860, en in verband daarmee de mouwvesten op hetzelfde tijdstip zijn afgeschaft, is er onzekerheid ontstaan omtrent de tijdstippen der vernieuwing van de overjassen, die vroeger dan 1 Julij 1860 verstrekt, en dus hetzij korter of langere tijd, nog bij afwisseling met de mouwvesten zijn gedragen, zoodat zij in billijke verhouding daartoe, ook langer dan de laatst bepaalde tijd in dienst behooren te blijven. Tot verduidelijking daarvan is het volgende voorbeeld gesteld:

Bewaarder N. N. heeft den 1sten Julij 1858 ontvangen een overjas, die volgens vroegere bepaling 4 jaren dragttijd moest hebben. Deze echter bij de laatste bepaling verminderd zijnde op 2¹/₂ jaar, zoo zou die jas moeten vernieuwd worden den 1sten Januarij 1861. De vermindering van den dragttijd der jassen echter gegrond zijnde op het vervallen der mouwvesten, dat op 1 Julij 1860 plaats heeft, zoo heeft genoemde bewaarder zijn jas nog niet zonder mouwvest gedragen; - nu is de vraag, of hij op 1 Januarij 1861 een nieuwen jas moet ontvangen, of wel hoe lang hij dezen nog zonder mouwvest moet dragen." Na eene naauwkeurige berekening hoe lang de bedoelde overjassen, na de expiratie van den verminderden diensttijd, in verhouding tot hunne vroegere dragt te zamen met het mouwvest, nog verder zouden behooren te worden gedragen, vermeen ik, in verband met den regel, dat de verstrekking der kleedingstukken aan de bewaarders slechts tweemaal in het jaar plaats heeft - namelijk op 1 Januarij en op 1 Julij -, omtrent het vernieuwen van deze overjassen de volgende tijdstippen te kunnen vaststellen. De overjassen, die verstrekt zijn op' 1 Januarij 1860, kunnen worden vernieuwd op 1 Julij 1862.

Die verstrekt zijn op 1 Julij 1859, mede op 1 Julij 1862.

Die verstrekt zijn op 1 Januarij 1859, op 1 Januarij 1862.

Die verstrekt zijn op 1 Julij 1858, mede op 1 Januarij 1862.

Die verstrekt zijn op 1 Januarij 1858, op 1 Julij 1861.

Die verstrekt zijn op 1 Julij 1857, op 1 Januarij 1861.

Die verstrekt zijn op 1 Januarij 1857, mede op 1 Januarij 1861.

Die verstrekt zijn op 1 Julij 1856, op 1 Julij 1860.

Voorts heb ik de eer hierbij te voegen, dat het de bedoeling is, de bij bovengemelde beschikking toegestane linnen zomerpantalons den 1sten Julij 1860 in dienst te stellen, en daarentegen de grove lakensche pantalon, te rekenen van dat tijdstip af, te doen vervallen. De directeur over den arbeid in de militaire strafgevangenis te Leiden wordt derhalve aangeschreven, de af te leveren linnen zomer-pantalons voor de bewaarders ten spoedigste te doen afzenden, ten einde die met 1 Julij aanstaande zouden kunnen worden verstrekt, al ware het ook dat de dragttijd der afgeschaftte grove lakensche pantalon dan nog niet geheel mogt zijn verstreken. En wat eindelijk betreft de eerste vernieuwing der fijne lakensche pantalon, - waarvan de dragttijd bij die beschikking almede is gewijzigd, - zal die na verloop van één jaar, sedert de laatste verstrekking

dier voorwerpen, kunnen plaats hebben. Ik verzoek de heeren Commissarissen des Konings in de provincien, dit een en ander aan de besturen over de gevangnissen in hunne provincie te willen mededeelen.

De Minister van Justitie, Namens den Minister De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°• 19. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 21sten Junij 1860, n°. 105, betrekkelijk de bezigliging van gevangnissen, voorgeschreven bij art. 421 van het Wetboek van Strafvordering. Ter verzekering eener rigtige inacht neming van het voorschrift, gegeven bij art. 421 van het Wetboek van Strafvordering, bepalende dat de gevangnissen, zoowel door commissarissen uit de regterlijke collegien als door de ambtenaren van het openbaar ministerie van tijd tot tijd behooren te worden bezigtigd, komt het mij raadzaam voor, eenen algemoenen regel te stellen, ten aanzien van den tod, binnen welchen de bedoelde bezoeken moeten worden herhaald. Diensvolgens heb ik de eer den Hoogen Raad der Nederlanden, de provinciale gerechtshoven en arrondissements-regtbanken in bedenking te geven, en heeren procureurs-generaal bij den Hoogen Raad en de provinciale gerechtshoven, alsmede de officieren van justitie bij deze uit te noodigen, de bezigtiging, bedoeld bij art. 421 voornoemd, te doen plaatshebben minstens tweemaal '5jaars. Ik houd mij voorts aanbevolen om tolken reize mededeeling te ontvangen van een afschrift der verboden, omtrent die bezigtiging opgemaakt.

De Minister van Justitie, (geteekend) GODEFROI.

N°• 20. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 3den Juli 1860, n-. 139, betrekkelijk het onderrigten in arbeid van eenzaam opgesloten gevangenen. In antwoord op de missive uwer commissie van den heb ik de eer, na daaromtrent ingewonnen beriã ten, haar te kennen te geven, dat het aan bezwaar onderhevig is, om eenzaam opgesloten gevangenen door medegevangenen in eenigen tak van arbeid onderrigt te doen geven, vermits dit ten eenenmale strijdt met den aard van het stelsel van afzonderlijke opsluiting, en daardoor het hoofddoel der afzondering, namelijk het weren van aanraking met medegevangenen, ter voorkoming van wederkeerig zedebederf, geheel gemist wordt. In de cellulaire gevangnissen te Amsterdam en te Utrecht heeft het geven van onderrigt in den arbeid dan ook niet door gevangenen plaats, doch wordt dit opgedragen aan de beambten, aan wie bij hunne in-dienst-treding de verpligting wordt opgelegd, om zich, onder anderen, in het vlasspinnen te bekwamen, ten einde den gevangenen, die eenig onderrigt daarin behoeven, de behulpzame hand te kunnen bieden; welke maatregel nimmer eenig bezwaar heeft ontmoet. Ik geef derhalve uwe commissie in overweging, om ook op deze wijze het toezigt over en het onderrigt in den arbeid in het huis van verzekering onder uw beheer, voor de eenzaam opgesloten gevangenen te regelen. De gevangene, die thans in dat gesticht aan zijne medegevangenen onderwijs geeft, kan het vlasspinnen gemakkelijk aan een der bewaarders leeren, zoodat uwe commissie al aanstonds in de gelegenheid is, om aan den medegedeelden raad gevolg te geven; terwijl ik vertrouw, dat de beambten, die tegenwoordig in bezoldiging en emolumenten een goed bestaan vinden, ook te dezer zake den vereischten vlijt en goeden wil zullen aan den dag leggen.

De Minister van Justitie,

Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

No. 21. Bij missive van den 27sten Julij 1860, no. 117, heeft de Minister van Justitie aan het Collegie van Regenten over een huis van arrest toegezonden de onderstaande voorschriften nopens den arbeid in het gesticht. VOORSCHRIFTEN nopens den arbeid in het huis van arrest te

1°. De in te voeren arbeid is, in den regel, bestemd voor correctioneel veroordeelde gevangenen. Het collegie van regenten zal echter uitzonderingen kunnen maken ten gunste van zoodanige onveroordeelde gevangenen, of reeds naar de regtbank verwezen of in staat van beschuldiging gestelde personen, die verlangen mogten aan dien arbeid deel te nemen, telkens wanneer daartegen bij de bevoegde regterlijke ambtenaren geene bedenkingen bestaan.

2°. De arbeid zal kunnen bestaan in het spinnen en haspelen van vlas en snuit, ten dienste van het fabriekwezen in de strafgevangenis te in brei- en naaiwerk ten dienste van den arbeid in de

strafgevangenis te en in andere werkzaamheden voor rekening van particulieren, mits deze, evenals de evengenoemde rijksarbeid, geschikt zijn om door den eenzaam opgesloten gevangene te worden verrigt.

3°. Onder geen voorwendsel hoegenaamd ter zake van dien arbeid, zal van de afzonderlijke opsluiting der gevangenen mogen worden afgeweken.

4°. De cipier en de bewaarder der gevangenis zijn belast met het toezigt over den arbeid.

5°. De cipier is aansprakelijk voor de bewaring der ruwe en verwerkte grondstoffen, mitsgaders van de spinnewielen met haspels, welke van wege de administratie der gevangnissen zullen worden verstrekt. Deze gereedschappen zullen steeds voltallig en in goeden staat moeten worden gehouden. De gevangenen spinners zullen $\frac{7}{10}$, der waarde vergoeden van de volgende aan hen verstrekte gereedschappen, als: spinnspillen, klossen, nokken, vlugten en snaren; terwijl de overblijvende $\frac{3}{10}$, benevens de volle waarde van de verdere benoedigheden tot onderhoud der spinnewielen en haspels, ten laste der administratie van den arbeid verblijven. In deze behoefte zal worden voorzien uit het magazijn van den arbeid in de strafgevangenis te waartoe regenten, bij de aanvragen om vlas aan den directeur over den arbeid in gemelde gevangenis, telkens, zooveel noodig, opgave zullen doen van de verlangde spingereedschappen; en zullen regenten voorts maatregelen nemen ten einde de kosten daarvan, zooveel die ten laste van de gevangenen spinners komen, van hun verdiend arbeidsloon worden gekort, volgens de factuur deswege door den directeur aan regenten toe te zenden. Het gezamenlijk bedrag dier kortingen zal tegen het einde van elk dienstjaar in 's Rijks schatkist gestort, en de kwitantie daarvan door regenten aan het Departement van Justitie ingezonden worden.

6°. Voor zooveel betreft den arbeid voor Rijks rekening, zullen de directeuren over den arbeid in de strafgevangnissen te de benoedigde grondstoffen franco toezenden aan het collegie van regenten; terwijl naar gelang van de opbrengst van den arbeid, het vervaardigde een- of tweemaal 's maands ongefrankeerd aan de gemelde ambtenaren zal worden teruggezonden, begeleid door eene werklijst, eene splitsinglijst van het arbeidsloon en een mutatiestaat der gevangenen, die aan den arbeid hebben deel genomen, door den cipier op te maken naar de bestaande modellen, hem door de directeuren voornoemd te verstrekken.

7°. Het arbeidsloon, berekend naar het algemeen tarief, gearresteerd bij ministeriele dispositie van den 8sten December 1819 (waaruit hem een extract door den directeur over den arbeid zal worden toegezonden), zal onmiddellijk na elke bezending van het vervaardigde worden overgemaakt aan het collegie van regenten door meergemelde directeuren over den arbeid, welke tevens de bevinding van het afgeleverde zullen berigten.

8°. Met opzigt tot de verdeling van het arbeidsloon in Rijks aandeel, zakgeld en uitgaanskas zal het collegie handelen naar den inhoud der algemeene bepalingen, welke bij het aangehaald tarief behooren, te weten; $\frac{3}{10}$, ten behoeve van het Rijk; $\frac{3}{10}$, voor zakgeld; en $\frac{3}{10}$, voor uitgaanskas der gevangenen-, behoudens de bevoegdheid van regenten, om, met betrekking tot de voor zakgeld en voor de uitgaanskas bepaaldé' deelen van het arbeidsloon, in bijzondere gevallen, zoodanige wijzigingen toe te staan, als zij doelmatig en gepast zullen oordeelen.

9°. Het arbeidsloon voor andere werkzaamheden, welke ten behoeve van particulieren zullen kunnen worden verkregen, zal door het collegie van regenten worden geregeld, en zullen de bij n°. 8 bedoelde bepalingen ook daarop toepasselijk wezen. 's Rijks aandeel in dat loon ad $\frac{3}{10}$, zal jaarlijks in 's Rijks kas gestort en de kwitantie daarvan met eene gedetailleerde opgave van dien arbeid aan het Departement van Justitie worden ingezonden.

No. 22 CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 9den Augustus 1860, n°. 90, betrekkelijk de verklaringen van autoriteiten ten aanzien van de deugdelijkheid van schuldvorderingen. Ten einde te bevorderen, dat de deugdelijkheid der schuldvorderingen ten laste van het Rijk steeds met de meeste nauwkeurigheid en nauwgezetheid onderzocht worde, is goed gevonden, den in afschrift hierbij gevoegden brief van de Algemeene Rekenkamer (bijl. A), ter kennisneming aan de besturen van al de Rijks gevangnissen mede te deelen.

De Minister van Justitie,

Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

No. 22 A. Aanhangsel der circulaire van den 9den Augustus 1860, no. 90. MISSIVE VAN DE ALGEMEENE REKENKAMER van den 25sten Junij 1860, n° 470 /72 F²/₃, gerigt aan den Minister van Justitie.

Zeer te regt heeft men, zoowel bij de Departementen van algemeen bestuur, als bij de Algemeene Rekenkamer, ten aanzien der deugdelijkheid der schuldvorderingen, gemeend in de verklaringen van de autoriteiten in loco, onder wier oog en medewerking de vordering als het ware is ontstaan, den besten waarborg te kunnen vinden. Men moest toch aannemen, dat daarbij steeds met de meeste naauwkeurigheid en naauwgezetheid wierd te werk gegaan, zoodat omtrent de waarheid van het in die verklaringen vermelde geen twijfel mogelijk was. Tot haar leedwezen evenwel heeft de Algemeene Rekenkamer opgemerkt, dat niet alle autoriteiten, die in het geval kunnen komen, van zoodanige verklaringen te moeten afgeven, daarvan evenzeer zijn overtuigd; immers uit de bijlagen eener dezer dagen bij haar ingekomen aanvraag van betaling ten name van het burgerlijk armbestuur te is het haar gebleken, dat zoowel de cipier van het huis van arrest te als het collegie van regenten over dat huis, daarin hebben gehandeld met eene ligtvaardigheid, welke allezins afkeuring verdient. De declaratiën van den aannemer wegens het onderhoud der gevangenen in het huis van arrest te over de maanden Januarij en Februarij 1860, zijn, behalve door eene verklaring van het collegie van regenten op do declaratiën gesteld, boven dien gestaafd door nominatieve staten der verpleegde gevangenen, opgemaakt door den cipier van het huis van arrest en voorzien van eene verklaring van accoord-bevinding, afgegeven door de regenten. Op die staten komt, onder anderen, voor de gevangene voor de maand Januarij met 31 en voor de maand Februarij met 29 verpleegdagen, en dus telken male voor de volle maand. Aan den aannemer is dien ten gevolge voor dat getal verpleegdagen dier gevangene de bedongen prijs van 21 cents per dag toegekend en uitbetaald. Thans blijkt uit eene declaratie van het burgerlijk armbestuur te mede voorzien van eene verklaring van deugdelijkheid van het collegie van regenten over het huis van arrest, dat de gevangene gedurende het tijdvak van 27 Januarij tot 5 Maart 1860 is verpleegd in het zieken gasthuis. Hier bestaan dus twee verklaringen van dezelfde autoriteit in lijnregten strijd met elkander. De omstandigheid, dat van de declaratie van liet zieken gasthuis wordt afgetrokken het bedrag der reeds aan den aannemer uitbetaalde verpleegdagen, hetwelk dus door hem schijnt te zijn teruggegeven, bewijst wel dat hier aan geene kwade trouw kan gedacht worden, en dat men den beganen misslag heeft ontdekt en getracht te herstellen; doch het feit, dat door den cipier een onjuiste staat der verpleegden is opgemaakt, dat, zoo het schijnt, zonder voorafgaand onderzoek, die staat door het collegie van regenten is goedgekeurd, en dat door dit een en ander werkelijk aan den aannemer uit 's Rijks kas gelden zijn toegekend en uitbetaald, waarop hij geen regt had, blijft, niettegenstaande de latere terruggave dier gelden, in zijn geheel. Het nadeel, hetwelk het Rijk hier had kunnen lijden, f 8.19, moge betrekkelijk gering geacht kunnen worden, de handhaving evenwel van het beginsel, dat aan de opregtheid en juistheid voor door Rijksautoriteiten af te geven verklaringen geen twijfel mogelijk moet kunnen zijn, rekent de Algemeene Rekenkamer van zooveel gewigt, dat zij uit dien hoofde gemeend heeft Uwe Excellentie van het door haar opgemerkte niet onkundig te kunnen of te mogen laten.

De Algemeene Rekenkamer, (geteekend) SICCAMMA, 1. pr.

Ter ordonnantie van dezelve, (geteekend) SPANJAARD.

Voor kopij conform,

De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie, (geteekend) DE JONG

N°• 23. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 23sten Augustus 1860, n°. 104, betrekkelijk de toepassing van art. 21 der wet van den 29sten Junij 1854 (Staatsblad n°. 102), nopens den ingang der tuchthuis- en gevangenisstraffen, op de kruiwagen- en militaire detentiestraffen. Na lezing van Uw Hoog Edel Gestrenge schrijven van den 5den Junij 11., no. 27, in verband met den brief van mijn ambtsvoorganger, van den 11den Januarij 1859, n°. 145,

heb ik de eer te kennen te geven, dat ik mij wel vereenigen kan met de onder no. 223 door u aangegeven punten: dat voor de burgerlijke gevangenisstraffen in appel niet de dag der eerste uitspraak, maar de dag der pronuntiatie van het vonnis van den krijgsraad, worde beschouwd als punt van aanvang der gevangenisstraf, en dat bij goedgekeurde vonnissen bij alle gevangenisstraffen, ook de dag der pronuntiatie van het vonnis, na bekomen goedkeuring, of het fiat executie worde beschouwd als de aanvang voor den ingang der straf. Tegen liet onder n°. 1 door u aangenomen beginsel, dat art. 21 der wet van den 29sten Junij 1854 (Staatsblad n°. 102) niet behoort te worden toegepast op militaire gevangenisstraffen, bepaaldelijk niet op de kruiwagenstraf en de militaire detentie, heb ik echter bedenking. Ik erken gaarne, dat uit een streng regtskundig oogpunt gewigtige gronden voor het door It voorgestaan beginsel geacht kunnen worden te pleiten.

Intussehen is de vraag, of er geen overwegende gronden van billijkheid bestaan, om de gunst, die art. 21 der wet van 1854 verzekert aan veroordeelden ter zake van elke andere gevangenisstraf, in favorem rei ook uit te strekken tot hen, die veroordeeld zijn tot die soorten van gevangenisstraffen, welke hier te lande worden ondergaan onder de namen van kruiwagenstraf en militaire detentie. Ik vermeen, dat die vraag toestemmend kan worden beantwoord en ben tevens van oordeel, dat in de militaire straf wetgeving hier te lande geen bepalingen gezegd kunnen worden aanwezig te zijn, welke bepaaldelijk verbieden of beletten, dat de met de ten-uitvoerlegging der kruiwagen- en detentiestraffen belaste overheid ook ten haren aanzien art. 21 der wet van 1854 ten regel en leiddraad neme. Het is dan ook daartoe, dat ik de eer heb Uw Hoog Edel Gestrenge mits deze beleefdelijk uit te noodigen, en zulks onder weder overlegging der vroeger medegedeelde stukken, welke ik nader van u zal terug verwachten (*).

De Minister van Justitie, (geteekend) GODEFROI.

(*) Naar aanleiding van dit schrijven, gerigt aan den advocaat fiscaal voor 's Koninge zee- en landmagt, heeft deze. onder dagteekening van den 25sten September 1860, de volgende circulaire aan de auditeurs militair en fiscaal op Zr. Ms. wachtschepen toegezonden.

Ingevolge de bestaande voorschriften wordt de gunstige bepaling van art. 21 der wet deze van den 29sten Junij 1851 (Staatsblad n°. 102) nog niet toegepast op de militaire gevangenisstraffen, kruiwagenstraf en militaire detentie, in dien zin, dat bij veroordeelingen in appel als ingang der straf niet wordt gerekend de dag der uitspraak van den eersten regter, maar die van de pronuntiatie der sententie in hooger beroep.

Deze ongelijkheid omtrent de militaire gevangenis

Nº- 24. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN FINANCIEN van den 25sten Augustus 1860, no. 158, betrekkelijk het uitreiken aan cipiers van afschriften van akten van in-gevangenis-stelling en ontslag uit de gijzeling van veroordeelden tot lijfswang, voor overtreding van belastingwetten. De vraag heeft zich voorgedaan, of bij de toepassing van het middel van lijfswang, op veroordeelden wegens overtreding der belastingwetten, door den deurwaarder al dan niet een afschrift aan den cipier moet worden uitgereikt van de door hem op te maken akten van in-gevangenis-stelling en ontslag uit de gijzeling. Uit de bepaling van artt. 606 en 607 van het ten deze toepasselijk Wetboek van Burgerlijke Regtsstraffen met de burgerlijke gevangenisstraffen, insgelijks door den militairen regter opgelegd, heeft aanleiding gegeven tot de vraag: „, of er geene overwegende gronden van billijkheid bestaan, om de gunst, die art. 21 der wet van den 29sten Junij 1854 verzekert aan veroordeelden ter zake van elke andere gevangenisstraf, in favorem rei ook uit te strekken tot hen, die veroordeeld zijn tot die soorten van gevangenisstraffen, welke hier te lande worden ondergaan onder de namen van kruiwagenstraf en militaire detentie. "Die vraag is door Z. Exc. den Minister van Justitie toestemmend beantwoord, zijnde welgemelde Minister tevens van oordeel, dat in de militaire strafwetgeving hier te lande geen bepalingen gezegd kunnen worden aanwezig te zijn, welke bepaaldelijk verbieden of beletten, dat de met de ten-uitvoerlegging der kruiwagen- of detentiestraffen belaste overheid, ook ten haren aanzien art. 21 der wet van 1854 ten regel en leiddraad neme. Ik vind geen bezwaar mij met die beschouwingen te vereenigen, en heb dien ten gevolge de eer U Wel Edel Gestrenge uit te

noodigen, bij de berekening van den ingang der gevangenisstraf in appel, van militairen of burgerlijken aard, van nu voortaan die gunstige beschouwing in aanmerking te nemen, terwijl tevens door U Wel Edel Gestrenge zorg zal moeten worden gedragen, dat de bepaling van art. 21 voormeld tevens worde toegepast op die veroordeelden, welke na de in werking brenging der wet van den 29sten Junij 1854 (Staatsblad n°. 182) reeds tot kruiwagenstraf verwezen zijn en zich alsnog in hechtenis bevinden. Vordering mag, naar ik meen, niet zonder grond tot eene ontkennende beantwoording dezer vraag besloten worden. Volgens no. 6 van eerstgemeld artikel moet den gegijzelde, behalve een afschrift van het proces-verbaal van gijzeling, ook onmiddellijk een afschrift der akte van in-gevangenis-stelling door den deurwaarder worden overhandigd. Van het uitreiken van een dergelijk afschrift aan den cipier, zwijgt de wet. Blijkens art. 607 moet de cipier, op vertoon van het betrekkelijk vonnis door den deurwaarder, een uittreksel van dit vonnis in zijne registers overschrijven. Is die vertooning tot bedoelde inschrijving voldoende, dan kan de bij dat zelfde artikel gevorderde inschrijving der akte van in-gevangenis-stelling evenzeer op vertoon dier akte geschieden. De opgave van den ingang van den straftijd zal dus te hunnen aanzien moeten worden herzien. In toepassing evenwel van dit beginsel op de voorkomende gevallen, meen ik te moeten opmerken, dat voor de gevangenisstraffen in appel niet de eerste uitspraak, of die waarop het vonnis is geweest, maar de dag der pronuntiatie van het vonnis in den krijgsraad als punt van aanvang der gevangenisstraf moet worden beschouwd. Ingevolge art. 224 toch van de regtspleging bij de landmagt en art. 208 van de regtspleging bij de zeemagt, wordt het door den krijgsraad gewezen vonnis, indien het voor appel vatbaar is, aan den veroordeelde gecommuniceerd en, indien hij van het appel gebruik maakt, wordt het vonnis indien krijgsraadgepronntieerd, zooals ook, wanneer de advocaatfiscaal het appel interjecteert. Eerst door de pronuntiatie gaat het vroeger gewezen vonnis tot de categorie der vonnissen over, waarvan appel. Ten aanzien der vonnissen, welke aan 's Hoves goedkeuring zijn onderworpen of van het fiat executie moeten worden voorzien, moet insgelijks de dag der pronuntiatie van het vonnis in den krijgsraad, na bekomen goedkeuring of het fiat executie, worden beschouwd als de aanvang voor den ingang der straf. Want daar de pronuntiatie krachtens de approbatie of het fiat executie geschiedt, bestaat het vonnis van den militairen regter eerst als regterlijke uitspraak, en het is dus natuurlijk, dat eerst van dien dag de gevangenisstraf kan gerekend worden aan te vangen.

(Bijvoegsel tot het Staatsblad.)

Het ontkennend antwoord schijnt, behalve in deze bepalingen, ook hierin steun te vinden, dat de wet geen bijzondere voorschriften bevat omtrent akten van ontslag uit de gijzeling. Beteekening of kopijelijke mededeeling van zoodanige akte mag dus als overtollig worden aangemerkt. U Wel Ed. Gestr. gelieve te zorgen, dat voortaan in overeenstemming met de onderwerpelijke aanschrijving worde gehandeld, en dat de kosten, die uit het veronachtzamen van dit voorschrift zouden voortvloeijen, in allen gevalle niet in rekening worden geleden.

De Minister van Staat en van Financien, (geteekend) VAN HALL

N° 25. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 28sten Augustus 1860, n°. 118, betrekkelijk de verschotdeclaratien van de directeuren der huizen van verzekering. Bij de verificatie der bij mijn departement inkomende declaratien van directeuren van huizen van verzekering, wegens gedane verschotten, is gebleken, dat op sommige dier stukken ook voorkomen uitgaven wegens aanschaffing van benoedigdheden voor liet onderhoud der gevangenen. Naar de regelen der comptabiliteit zijn zoodanige uitgaven niet geschikt om bij wijze van voorschotten aan het Rijk in rekening gebragt te worden, doch behooren te dier zake steeds ingezonden te worden de declaratien van de leveranciers, welke die benoedigdheden hebben geleverd. Op de declaratien van directeuren wegens gedane verschotten zullen alzoo in het vervolg alléén kunnen gebragt worden zoodanige onderwerpen, waarvan geene declaratien van leveranciers kunnen worden opgemaakt, als: reisgelden, verstrekt aan ontslagen gevangen, vrachtkosten, briefporten, dagloonen van gevangenen, en dergelijke; en zullen bij gevolg daarop. geene aankopen van benoedigdheden voor het onderhoud der gevangenen of voor de dienst van het gesticht mogen voorkomen. Ik verzoek de commissien van administratie over de huizen van

verzekering hiervan aan den directeur van het onder haar beheer staande gesticht te willen kennis geven, met last, om voortaan dienovereenkomstig te handelen.

De Minister van Justitie, Namens den Minister,
De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°. 26. KONINKLIJK BESLUIT van den 29sten Augustus 1860 (Staatsblad n°. 50), bepalende de plaatsing in het Staatsblad van de additionele overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk op den 2den Augustus 1860 gesloten, ter aanvulling van het bestaand verdrag tot wederkeerige uitlevering van misdadigers, van den 7den November 1844.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de additionele overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk, ter aanvulling van het bestaand verdrag tot wederkeerige uitlevering van misdadigers, d.d. 7 November 1844, op den 2den Augustus 1860 door de wederzijdsche gevolmagtigden te 's Gravenhage gesloten, en welke additionele overeenkomst luidt als volgt:

VERTALING.

Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden en Zijne Majesteit de Keizer der Franschen, nuttig geoordeeld hebbende zich te verstaan ten aanzien eener additionele. overeenkomst op die, den 7den November 1844 te 'sGravenhage gesloten, voor de wederkeerige uitlevering van misdadigers, hebben te dien einde van Hunne volmagt voorzien, te weten Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden, den heer mr. Jules Philippe Jacques Adrien Graaf van Zuylen van Nyevelt, Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, Grootkruis der orde van den Verlosser, Ridder der 1ste klasse van de orde van Medjidié, Kommandeur der orde van Leopold, Hoogst.sdeszelfs Kamerheer en Minister van Buitenlandsche Zaken; en Zijne Majesteit de Keizer der Franschen, den Graaf de Sartiges, Grootofficier der Keizerlijke orde van het Legioen van Eer, enz., enz., enz., Hoogst.sdeszelfs buitengewoon Gezant en gevolmagtigd Minister bij het Hof der Nederlanden ; die, na elkander hunne volmagten, welke in goeden en behoorlijken vorm bevonden zijn, te hebben mededeeld, omtrent de volgende artikelen zijn overeengekomen

Art. 1. Art. 5 der overeenkomst van 7 November 1844 wordt aldus gewijzigd: De uitlevering zal worden aangevraagd langs den diplomatieken weg, en alleen worden toegestaan op vertoon van een authentiek afschrift van het vonnis of van het arrest van veroordeeling of van in staat van beschuldiging stelling, of van het bevel van gevangenneming, afgegeven in de vormen, voorgeschreven door de wetgeving van het land, welks Regering de aanvraag doet.

Art. 2. De twee overeenkomende Regeringen zullen, ook vóór de overlegging van het bevel van gevangenneming, de dadelijke en voorloopige in hechtenis stelling kunnen aanvragen, van den vreemdeling, wiens uitlevering wordt geëischt. Deze voorloopige in hechtenis stelling, welke overigens geheel facultatief is, zal geschieden in de vormen en volgens de regelen, voorgeschreven door de wetgeving van liet land, waar zij plaats heeft. De vreemdeling zal in vrijheid worden gesteld, indien hij binnen veertien dagen, te rekenen van dien zijner in hechtenis stelling, geene mededeelbng ontvangt van het bevel van gevangenneming.

Art. 3. Met betrekking tot de toepassing van art. 3 der overeenkomst van 7 November 1844 is verstaan, dat niet als een staatkundig misdrijf, noch als eene daad met zoodanig misdrijf in verband staande, zal worden aangemerkt de aanslag tegen den persoon van eenen vreemden Souverein of van de leden zijner familie, wanneer die aanslag bestaat in moord, vergiftiging of moedwilligen doodslag.

Art. 4. De tegenwoordige additionele overeenkomst zal in de beide Staten worden afgekondigd terstond na de uitwis,eling der bekrachtigingen, welke zal plaats hebben binnen den termijn van drie weken, of zoo mogelijk vroeger. Zij zal in werking treden tien dagen na dien harer afkondiging.nZij zal denzelfden duur hebben als de overeenkomst van 7 November 1844, waarbij zij behoort, en de beide overeenkomsten zullen geacht worden door de opzegging der eene,

gezamenlijk opgezegd te zijn. Ten blijke waarvan de wederzijdsche gevolmagtigden haar hebben onderteekend en van het zegel hunner wapenen voorzien. Gedaan te 's Gravenhage, den tweeden Augustus achttien honderd zestig.

(get.) VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

(L. S.) » SARTIGES

(L. S.)

Sa Majesté le Roi des Pays-Bas et Sa Majesté l'Empereur des Français, avant jugé utile de s'entendre au sujet d'une convention additionnelle à celle conclue à la Haye, le 7 Novembre 1844, pour l'extradition réciproque de malfaiteurs, ont muni à eet effet de Leurs pleins pouvoirs, savoir: Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, le sieur Jules Philippe Jacques Adrien Comte de Zuylen de Nyevelt, Chevalier de l'ordre du Lion Neerlandais, Grand'croix de l'ordre du Sauveur, Chevalier de Ire classe de l'ordre de Medjidié, Commandeur de l'ordre de Léopold, Son Chambellan et Ministre des Affaires Etrangères et Sa Majesté l'Empereur des Français, le Comte de Sartiges, Grandofficier de l'ordre Impérial de la Légion d'Honneur, etc., etc., etc., Son Envoyé extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire près la Cour des Pays-Bas ;lesquels, après s'être communiqué leurs pleins pouvoirs, trouvés en bonne et dñie forme, sont convenus des articles suivants.

Art. 1. L'art. 5 de la convention du 7 Novembre 1844, est ainsi modifié:L'extradition sera demandée par la voie diplomatique, et ne sera accordée que sur la production d'une expédition authentique du jugement ou de l'arrêt de condamnation, ou de mise en accusation, ou du mandat d'arrêt, délivré dans les formes prescrites par la législation du pays dont le Gouvernement fait la demande.

Art. 2. Les deux Gouvernements contractants pourront, même des avant la production du mandat d'arrêt, demander l'arrestation immédiate et provisoire de l'étranger dont l'extradition est réclamée. Cette arrestation provisoire qui du rente est tont à fait facultative, se fora dans les formes et selon les règles prescrites par la législation du pays où elle a lieu. L'étranger sera mis en liberté, si dans les quinze jours à partir de celui de sen arrestation, il ne reeoit notification du mandat d'arrêt.

Art. 3. Quant h l'application de l'art. 3 de la convention du 7 Novembre 1844, il est bien entendu que na sera pas réputé délit politique, ni fait connexe à un semblable délit, l'attentat contre la personne d'un Souverain étranger, ou contre celle des membres de sa famille, lorsque eet attentat constituera le fait soit d'assassinat, soit d'empoisonnement, soit de meurtre.

Art. 4. La présente convention additionnelle sera publiée dans les deux Etats aussitôt après l'échange des ratifications, lequel aura lieu dans le délai de trois semaines, ou plus tot si faire se peut. alle sera mise en vigueur dix jours après celui de la publication. Eile aura la même durée que la convention du 7 Novembre 1844, à la quelle elle se rapporte, et les deux conventions seront censées dénoncées simultanément par le fait de la dénonciation de l'une d'elles. En foi de quoi les plénipotentiaires respectifs l'ont signée et y ont apposé le cachet de leurs armes.

Fait à la Haye, le deux Aoft mil huit cent soixante.

(Signe' DE ZUYLEN DE NYEVELT.

(L. S.) » SARTIGES.

(L. S.)

Gelet dat de uitwisseling der akten van bekrachtiging op bovenstaande overeenkomst door Ons den 18den en door Z. M. den Keizer der Franschen den 12den Augustus 1860 geteekend, op den 23sten derzelfde maand heeft plaats gehad. Op de voordragt van Onzen Minister van Buitenlandsehe Zaken, van den 27sten Augustus 1860, n°. 30; Hebben goedgevonden en

verstaan te bepalen, dat dit besluit met de daarin vervatte overeenkomst en vertaling derzelve in het Staatsblad zal worden geplaatst. Het Loo, den 29sten Augustus 1860.

(geteekend) WILLEM.

De Minister van Buitenlandsche Zaken, (geteekend) VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

Uitgegeven den twaalfden September 1860.

De Directeur van het Kabinet des Konings, (geteekend) DE KOCK.

N^o- 27. KONINKLIJK BIJSLUIT van den 29sten Augustus 1860 (Staatsblad no. 51), bepalende de plaatsing in het Staatsblad van de overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk gesloten, tot regeling en uitlevering van misdadigers in de Nederlandsche en Fransche West-Indische kolonien.

Wij WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk tot regeling der uitlevering van misdadigers in de Nederlandsche en Fransche West-Indische kolonien, op den 3den Augustus 1860 door de wederzijdsche gevolmagtigden te 's Gravenhage gesloten, en welke overeenkomst luidt als volgt:

VERTALING.

Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden en Zijne Majesteit de Keizer der Franschen, nuttig geoordeeld hebbende zich te verstaan omtrent eene overeenkomst, regelende de wederkeerige uitlevering van misdadigers tusschen de Nederlandsche en Fransche West-Indische kolonien, hebben te dien einde van Hunne volmagt voorzien, te weten Z. M. de Koning der Nederlanden, den heer mr. Jules Philippe Jacques Adrien graaf van Zuylen van Nyevelt, ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, grootkruis der orde van den Verlosser, ridder der 1ste klasse van de orde van Medjidié, commandeur der orde van Leopold, Hoogstdezelfs kamerheer en Minister van Buitenlandsche Zaken; en Z. M. de Keizer der Franschen, den graaf de Sartiges, grootofficier der Keizerlijke orde van het Legioen van Eer, enz., enz., enz., Hoogstdezelfs buitengewoon gezant en gevolmagtigd Minister bij het Hof der Nederlanden; die, na elkander hunne volmagten, welke in goeden en behoorlijken vorm zijn bevonden, te hebben medegedeeld, omtrent de volgende artikelen zijn overeengekomen.

Art. 1. De Regeringen der Nederlanden en van Frankrijk verbinden zich door de tegenwoordige overeenkomst, wederkeurig aan elkander uit te leveren, in de gevallen en onder de voorwaarden bepaald bij de overeenkomst van 7 November 1844 en bij de additionele overeenkomst van 2 Augustus 1860, en behoudens de bepalingen in de volgende artikelen vervat, de misdadigers, die de wijk genomen hebben uit de Fransche bezittingen in West-Indie naar de Nederlandsche bezittingen in die streken, en van de Nederlandsche bezittingen in West-Indie naar de Fransche bezittingen in die streken.

Art. 2. De uitlevering zal plaats hebben op de aanvraag, welke de Gouverneur van de eene der wederzijdsche kolonien regtstreeks zal rigten aan den Gouverneur der andere, die liet regt zal hebben, hetzij haar onmiddellijk toe te staan, hetzij zijne Regering daaromtrent te raadplegen. Het beginsel van regtstreeksche tusschenkomst van de Gouverneurs der wederzijdsche kolonien, in stede van den diplomatieken weg te volgen, zal mede toepasselijk zijn op de gevallen, voorzien bij de artt. 7 en 9 der overeenkomst van 7 November 1844, en bij de artt. 1 en 2 der additionele conventie van 2 Augustus 1860.

Art. 3. Met afwijking van art. 1 der additionele overeenkomst van 2 Augustus 1860, zal ieder persoon, die in de koloniale strafinrigtingen eene straf ondergaat, opgelegd ter zake van een der misdaden bij gezegde overeenkomsten voorzien, worden uitgeleverd op vertoon van een uittreksel uit de registers, vermeldende de misdaden, die tot de veroordeeling hebben aanleiding gegeven en de regterlijke magt door welke zij is uitgesproken, onafhankelijk van liet signalement van den

persoon. Dit uittreksel zal namens den Gouverneur gewaarmerkt worden door het hoofd van de strafinrigting van waar de ontvluiting zal hebben plaats gehad, en voorzien worden van liet officieel zegel der inrigting.

Art. 4. Wanneer, krachtens art. 2 der additionele overeenkomst van 2 Augustus 1860, de voorloopige aanhouding zal zijn toegestaan door den Gouverneur der kolonie, aan welken de aanvraag daartoe zal zijn gericht, zal het bevel van gevangenneming of liet uittreksel uit de registers bij het voorgaand artikel vermeld, binnen den termijn van vier weken aan den aangehouden vreemdeling moeten worden medegedeeld.

Art. 5. De tegenwoordige overeenkomst zal in de beide Staten, zoo mede in de wederzijdsche kolonien worden afgekondigd, terstond na de uitwisseling der bekrachtigingen, welke zal plaats hebben binnen den termijn van drie weken, of zoo mogelijk vroeger. Zij zal in werking treden tien dagen na dien der afkondiging in de kolonien.

De tegenwoordige overeenkomst zal van kracht blijven tot dat het tegendeel door een der Gouvernemen ten zal zijn verklaard. Zij zal niettemin geacht worden opgezegd te zijn door de opzegging der overeenkomst van 7 November 1844 of van de additionele overeenkomst van 2 Augustus 1860. Ten blijke waarvan de wederzijdsche gevolm agt ighden, haar hebben ondertee kend en van het zegel hunner wapenen voorzien.

Gedaan te 's Gravenhago, den derden Augustus achttien honderd zestig.

(Get.) VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

(L. S.) (G('t.) SARTIGES.

Sa Majesté le Roi des Pays-Bas et Sa Majesté l'Empereur des Francais, avant jugé utile de s'entendre au sujet d'une convention additionnelle à celle conclue à la Haye, le 7 Novembre 1844, pour l'extradition réciproque de malfaiteurs, ont muni à eet effet de Leurs pleins pouvoirs, savoir: Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, le sieur Jules Philippe Jacques Adrien Comte de Zuylen de Nyevelt, Chevalier de l'ordre du Lion Néerlandais, Grand'croix de l'ordre du Sauveur, Chevalier de 1re classe de l'ordre de Medjidié, Commandeur de l'ordre de Léopold, Son Chambellan et Ministre des Affaires Etrangères et Sa Majesté l'Empereur des Francais, le Comte de Sartiges, Grandofficier de l'ordre Impérial de la Légion d'Honneur, etc., etc., etc, Son Envoyé extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire près la Cour des Pays-Bas ;lesquels, après s'être communiqué leurs pleins pouvoirs, trouvés en bonne et dñie forme, sont convenus des articles suivants.

Art. 1. L'art. 5 de la convention du 7 Novembre 1844, est ainsi modifié: L'extradition sera demandée par la voie diplomatique, et ne sera accordée que sur la production d'une expédition authentique du jugement oude l'arrêt de condamnation, ou de mise en accusation, ou du mandat d'arrêt, délivré dans les formes prescrites par la législation du pays dont le Gouvernement fait la demande.

Art. 2. Les deux Gouvernemen ts contractants pourront, même des avant la production du mandat d'arrêt, demander l'ar-Sa Majesté le Roi des Pays-Bas et Sa Majesté l'Empereur des Francais, ayant jugé utile de s'entendre au sujet d'une conven tien, réglant l'extradition réciproque de malfaiteurs entre les colonies Néerlandaises et Francaises des Indes-Occidentales , ont muni à eet effet de Leurs pleins pouvoirs, savoir ; S. M. le Roi des Pays-Bas, le sieur Jules Philippe Jacques Adrien comte de Zuylen de Nyevelt, chevalier de l'ordre du Lion Néerlandais, grand'eroix de i'ordre du Sauveur, chevalier de 1re classe de l'ordre de Medjidié, commandeur de l'ordre de Léopold, Son chambellan et Ministre des affaires Etrangères; et S. M. l'Empereur des Franeais, le comte de Sartiges, grandofficier de l'ordre Impérial de la Légion d'Honneur, etc., etc , etc. Son Envoyé extraordinaire Ct Ministre plénipotentiaire près la Cour des Pays-Bas ; lesquels, après s'être communiqué Leurs pleins pouvoirs. trouvés en bonne et dae forme, sont convenus des articles suivants:

Art. 1. Les Gouvernements des PaysBas et de France s'engagent par la présente convention à se livrer réciproquement dans les cas et aux conditions fixées par la convention du 7 Novembre 1844 et la convention additionnelle du 2 Aout 1860, et sous les stipulations contenues dans les articles suivants, les malfaiteurs réfugiés des possessions Françaises aux Indes-Occidentales dans les possessions Néerlandaises de ces parages, et des possessions Néerlandaises aux Indes-Occidentales dans les possessions Françaises de ces parages.

Art. 2. L'extradition aura lieu sur la demande que le Gouverneur de l'une des colonies respectives adressera directement au Gouverneur de l'autre, lequel aura le droit soit de l'accorder immédiatement soit d'en référer à son Gouvernement. Le principe de communication directe entre les Gouverneurs des colonies respectives, au lieu de l'emploi de la voie diplomatique, sera également applicable aux cas prévus par les artt. 7 et 9 de la convention du 7 Novembre 1844, et les artt. 1 et 2 de la convention additionnelle du 2 Aout 1860.

Art. 3. Par application à l'art. 1 de la convention additionnelle du 2 Aout 1860, tout individu subissant dans les établissements pénitentiaires coloniaux une peine encourue pour un des crimes prévus dans les dites conventions, sera extradé sur la production de l'extrait matriculaire relatant les crimes qui ont motivé la condamnation, la juridiction par laquelle elle a été prononcée, indépendamment du signalement de l'individu. Cet extrait sera certifié, au nom du Gouverneur par le chef de l'établissement d'où l'évasion aura eu lieu, et revêtu du timbre officiel de l'établissement.

Art. 4. Lorsqu'en vertu de l'art. 2 de la convention additionnelle du 2 Aout 1860, l'arrestation provisoire aura été accordée par le Gouverneur de la colonie, auquel la demande en aura été adressée, le mandat d'arrêt ou l'extrait matriculaire, mentionné à l'article précédent, devra être transmis à l'étranger détenu dans le délai de quatre semaines.

Art. 5. La présente convention sera publiée dans les deux Etats, ainsi que dans les colonies respectives, aussitôt après l'échange des ratifications, lequel aura lieu dans le délai de trois semaines ou plus tôt si faire se peut. Elle sera mise en vigueur dix jours après celui de la publication dans les colonies. La présente convention continuera à être en vigueur jusqu'à déclaration contraire de la part de l'un des Gouvernements. Néanmoins elle sera censée dénoncée par le seul fait de la dénonciation de la convention du 7 Novembre 1844 ou de la convention additionnelle du 2 Aout 1860. En foi de quoi les Plénipotentiaires respectifs l'ont signé et y ont apposé le cachet de leurs armes.

Fait à la Haye, le trois Aout mil huit cent soixante.

(Signé) DE ZUYLEN VAN NYEVELT. (L. S.) (Signé) SAITIGES. (L. S.)

Gelet dat de uitwisseling der akten van bekrachtiging op bovenstaande overeenkomst, door Ons den 18den, en door Zijne Majesteit den Keizer der Franschen den 12den Augustus 1860 geteekend, op den 23sten derzelfde maand heeft plaats gehad. Op de voordragt van Onzen Minister van Buitenlandsche Zaken, van den 27sten Augustus 1860, no. 30.

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen, dat dit besluit met de daarin vervatte overeenkomst en vertaling derzelve in het Staatsblad zal worden geplaatst. Het Lee, den 29sten Augustus 1860.

(geteekend) WILLEM.

De Minister van Buitenlandsche Zaken, (geteekend) VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

Uitgegeven den twaalfden September 1860.

De Directeur van het Kabinet des Konings, (geteekend) DE ROCK.

N° 28. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 4den September 1860, n°. 129, betrekkelijk de processenverbaal wegens onderhandsche verkooping.

In antwoord op hare missive van den heb ik de eer uwe commissie te berigten, dat de processenverbaal wegens onderhandscke verkoopingën niet onder de vrijstellingen van de geheven wordende zegel- en registratieregten zijn opgenomen.

De Minister van Justitie,

Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°. 29. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 13den September 1860, n°. 108, betrekkelijk de bewassing in de gevangenissen, waar het stelsel van eigen beheer bestaat van den aangenomen regel, dat in de gevangenissen, waar voor het onderhoud der gevangenen het stelsel van eigen beheer bestaat, dit beheer, onder anderen, ook van toepassing is op de bewassing van de kleeding- en liggingsstukken der gevangenen, wordt in eenige gevangenissen afgeweken. Ik acht het doelmatig dat deze uitzondering niet langer blijve bestaan, en ook de behandeling van dit deel van de dienst der gevangenissen gebragt worde tot eenvormigheid. Derhalve zal ik gaarne zien, dat de bewassing, te rekenen van 1 Januarij 1861, ook in de bedoelde gestichten door het eigen beheer plaats hebbe; dat daartoe van dat tijdstip af de aangegane overeenkomst voor de bewassing eindige; dat de benooidgheden daarvoor op gelijke wijze als de andere artikelen voor het onderhoud der gevangenen worden aangeschaft, en het wasschen verrigt worde door gevangenen, tegen een dagloon van 10 cents, onderworpen aan de gewone korting van 3/10 voor Rijks aandeel. Ik verzoek de heeren Commissarissen des Konings in de provincien Gelderland, Zuidhol'and, Noordholland, Utrecht, Overijssel, Drenthe en Limburg, de commissie van administratie over de betrokken gevangenissen hiervan te willen kennisgeven, met uitnoodiging, om tot de invoering der bewassing van de kleeding- en liggingsstukken der gevangenen, bij wijze van eigen beheer, in tijds de noodige maatregelen te willen nemen en daarvan berigt in te zenden. Ik zal dat berigt vervolgens van U Hoog Ed. Gestr. te gemoet zien.

De Minister voornoemd, (geteekend) GODEFROI.

No 30. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 15den October 1860, n°. 99, betrekkelijk het doen drukken van verordeningen rakende het gevangenwezen. Het is mij nuttig voorgekomen, aan het beheer en de ambtenaren der gevangenissen de gelegenheid te verschaffen, om met do verordeningen betreffende het gevangeniswezen bekend te worden, en ten dien einde in elke gevangenis, behalve in de afzonderlijk gevestigde huizen van bewaring, het bureau van den kommandant, directeur of cipier van een exemplaar dier verordeningen te voorzien. Ik heb daartoe de noodige exemplaren van het 1ste en 2de deel, benevens het aanhangsel der verzameling van wetten, decreten, besluiten, reglementen, instructiën en bepalingen, betrekkelijk het gevangeniswezen, bewerkt door den heer J. J. de Jongh, aangeschaft, en voorts dien heer aangemoedigd, zijne verzameling tot het begin van het loopende jaar, en alzoo over 1852 tot en met 1859, te vervolgen, door een gelijk getal exemplaren daarvan ten dienste der gevangenissen te bestellen. Wijders heb ik last gegeven, de bedoelde verordeningen over 1860 en vervolgens jaarlijks van wee mijn Departement te doen drukken en exemplaren daarvan aan de gevangenissen uit te reiken. Ik verzoek de Heren Commissarissen des Konings in de provincien, de besturen der betrokken gevangenissen van het vorenstaande te willen informeren, onder toezending voor elk gesticht van een der exemplaren van het 1ste en 2de deel en het aanhangsel der Verzameling van den heer de Jongh, welke hiernevens zijn gevoegd.

De Minister van Justitie,

Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°. 31 CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 18den October 1860, no. 130, betrekkelijk de wyziging van het reglement voor de gevangenis voor jeugdige vrouwelijke veroordeelden, tevens huis van verbetering en opvoeding voor meisjes, te Montfoort. In verband met de dezerzijdsche circulaire van den 29sten Julij 1859, no. 87, heb ik de eer te berigten, dat bij een noodzakelijken herdruk van het Reglement voor de gevangenis van jeugdige vrouwelijke veroordeelden, tevens huis van verbetering en opvoeding voor meisjes, te Montfoort, de inhoud

van art. 1, a, van dat reglement nader is getoetst aan de bepalingen nopens de plaatsing der jeugdige vrouwelijke veroordeelden, welke bij het Ede lid van het Koninklijk besluit van den 15den Maart 1833, no. 108, en bij het 1ste lid van het Koninklijk besluit van den 17den Januarij 1836, n°. 88, zijn vastgesteld, en dat ten gevolge daarvan doelmatig is voorgekomen, art. 1, a, van het bedoeld reglement te wijzigen als volgt: Van vrouwelijke veroordeelden, die bij den aanvang van hare straf den leeftijd van 1.8 jaren niet hebben bereikt. Tot vermijding van langdurige en kostbare transporten, zullen naar de gevangenis uit de provincien Zeeland, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en het hertogdom Limburg slechts opgezonden worden de jeugdige vrouwelijke veroordeelden, wier straftijd ten minste zes maanden moet duren; terwijl derwaarts uit de provincien Noordbrabant, Gelderland, Zuidholland, Noordholland en Utrecht al diegenen zullen worden overgebracht, die eene straf van drie maanden en daarboven moeten ondergaan." Ik verzoek de heeren procureurs-generaal bij de provinciale geregtschoven wel te willen bevorderen, dat dienovereenkomstig in hun ressort met de opzending van jeugdige vrouwelijke veroordeelden naar het gesticht te Montfoort gehandeld worde en de officieren van justitie te dezer zake in te lichten en hen in het bezit te stellen van het reglement, waarvan de noodige exemplaren hiernevens zijn gevoegd, en waarvan een exemplaar voor U Wel Ed. Gestr. is bestemd.

De Minister van Justitie,

Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°- 32. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 17den Novemnter 1860, n°. 82, betreffende een middel om laken te zuiveren en op te kleuren. De Minister van Oorlog heeft ter mijner kennis gebracht de wijze van zamenstelling en gebruik van een aan het leger medegedeeld middel, om lichtblauw laken en passementwerk met goed gevolg te zuiveren en op te kleuren. Die mededeeling is hoofdzakelijk van den volgenden inhoud: Men overgiet 12 wigtjes fijn gewreven cochenille met 8 vingerhoeden ammoniacwater (ammonia liquida) van 10 graden en drie à vier malen zoo veel regenwater. Dit mengsel wordt Benige minuten gekookt, tot dat de oplossing zeer donkerrood is geworden, en dan met regenwater aangelengd tot een kan vocht. Er komt, na eenigen tijd gestaan te hebben, een bezinksel in het vocht, waarvan het kan afgegoten worden, hoewel het te verkiezen zal zijn dit niet te doen. De prijs van het middel is 12 wigtjes cochenille. 30 cents; 8 vingerh. ammoniacwater. . 10 cents; 1 kan water. alzo een kan van de oplossing. 40 cents. Neemt men de helft cochenille meer, dan kan de kleur van het galon iets paarscher uitvallen. Bij het gebruik worden de schoon te maken en op te kleuren stoffen goed uitgeborsteld, op een tafel uitgespreid en met een stijven borstel met de oplossing ingewreven, waarbij met den draad mede wordt geborsteld. Het passementwerk en galon moeten vooral met de oplossing goed doortrokken zijn. Na die bewerking worden de goederen in de lucht gedroogd. De aldus bewerkte kleedingstukken, die over wit ondergoed gedragen moeten worden, kan men na het opkleuren en droogen, met regenwater afborstelen, om voor te komen, dat de daarop gebrachte kleurstof op het ondergoed afgeeft, wanneer de bovenkleeding bij regen doornat wordt. Vermits van dit middel mede door de rijks-veldwachters kan worden gebruik gemaakt tot het zuiveren en opkleuren van het uitmonsteringslaken hunner uniformkleeding en van hunne nestels, heb ik de eer UWEd. Gestr. te verzoeken, op deze mededeeling de aandacht dier beampten te doen vestigen, met aanbeveling, het vorenstaande zich ten nutte te maken.

De Minister van Justitie,

Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) nF JONGE.

N° 33. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 28sten December 1860, no. 116, betreffende het benoemen van een kantonregter tot lid van een collegie van toezigt over een huis van bewaring. Beantwoordende uwe missive van den heb ik de eer te kennen te geven, dat ik mij kan vereenigen met U H. Ed. Gestr. gevoelen, dat de kantonregter altijd van regtswege lid is van het Collegie van toezigt over het huis van bewaring. Het komt mij voor, dat art. 21 van het Reglement van 14 Augustus 1855 (Staatsblad n°. 112) gene andere betee-` kenis kan hebben, en dat benoeming en ontslag niet te pas komen, waar iemand krachtens zijn ambt eenige

kwaliteit heeft, en die bij het ophouden van het ambt verliest. Ik geef dus U H. Ed. Gestr. in overweging in dien geest de bedoelde voordragt van het Collegie van toezigt over het huis van bewaring te doen behandelen; enz.

De Minister van Justitie,

Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) vl. JONGE.

Brieven van John Bowring 1829

Brieven van John Bowring, Leeuwarden 3 Oktober 1829

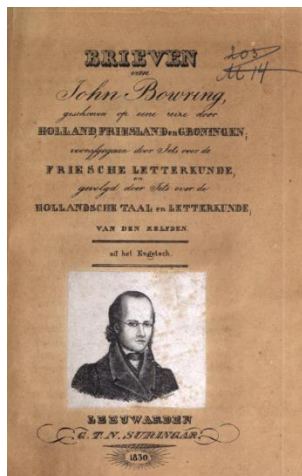
Het bestuur der gevangenhuisen in Holland berust in handen van Regenten door den Koning aangesteld die belast zijn met de zorg voor het inwendige. Zij vergaderen gewoonlijk eenmaal in de veertien dagen om kennis te nemen van hetgeen ingekomen is en alles nauwkeurig na te gaan. Zij zijn zes in getal en één hunner is belast met het vaste toezicht. De gevangenen worden door de militaire macht naar de gevangenis gebracht na vooraf ingevolge het over hen gevelde vonnis aan den lijve te zijn gestraft. De gevangenhuisen staan onder het opperbestuur van den Minister van Binnenlandse Zaken aan wie over alle voorkomende zaken wordt bericht. Met den Minister van Justitie komen de Regenten alleen dan in aanraking wanneer er voorstellen te doen zijn omtrent afslag van straf voor de gevangenen of iets wat daartoe betrekking heeft Ik had mijn verlangen te kennen gegeven om het Tuchthuis in deze stad te bezichtigen waarvan ik veel had horen spreken en de Burgemeester de Baron Burmania Rengers de Heer Bouricius en de Heer de Wal Secretaris der Regenten boden zich aan om mij te vergezellen. Met nauwkeurigheid beantwoordden zij iedere vraag die ik deed en ik vind mij verplicht hulde te doen aan hunne grote beleefdheid te mijnwaarts aan de uitstekende orde in hun bestuur. Het was op deze plaats dat de eerste pogingen ter verbetering van het lot der gevangenen met een gewenst gevolg bekroond veerden. De Voortreffelijke WH Suringar wiens naam nog bij het nageslacht in zegening zal blijven verenigde zich met de Heeren Warnsinck van Amsterdam en Nierstrasz van Rotterdam welke laatste reeds rust van zijnen arbeid met het doel om den toestand der gevangenen in hun Vaderland te verbeteren. Op deze plaats althans bleef de arbeid van Suringar niet zonder vrucht en ik vind mij verplicht getuigenis te geven van de bereidwilligheid der Heeren Regenten om te voldoen aan de wenken en voorstellen van het Genootschap voor gevangenen en van de eensgezindheid die onder beiden heerst terwijl zich tevens ieder wacht om den werkring van den anderen te overschrijden. De politie der gevangenis wordt gehandhaafd door twaalf opzieners en twee oppertoezichthouders die onder de bevelen staan van een Kommandant en dienst adjunct. Een militaire wacht van vierentwintig man bewaakt het. Julius Vitringa Conion heeft als Regent der Gevangenen in vroegere jaren met zeldzame ijver gearbeid en vele nuttige verbeteringen ingevoerd. En ook bij en na het ontslag voor hen nuttig te huis om in geval van nood de beambten bij te staan en zo wordt er met dit kleine getal van veertien personen en ene opzichteres een uitmuntende orde bewaard. Het is slechts eenmaal voorgevallen dat er nu enige jaren geleden een opstand onder de gevangenen plaats had die terstond door den adjunct werd gestuit waarop de belhamels aanstonds in afzonderlijke bewaarplaatsen twee duistere holen werden geworpen in welke de Kommandant de misdadigers voor den tijd van vierentwintig uren doch niet langer zonder appel tot de Regenten mag opsluiten. Men zal zich herinneren dat John Howard een zeer gunstig bericht gaf omtrent den toestand van deze gevangenis doch sindsdien tijd is er nog zeer veel verbeterd op zijne reis hierheen ontkwam Howard ter nauwer nood een geweldigen dood. Het was in die dagen toen de volkshaat tegen de Engelsen op het hoogst geklommen was dat hij de Zuiderzee overstak te gelijk met enige Hollandsche matrozen die in Engeland gevangen geweest waren. Toen deze ontdekten dat er een Engelsman aan boord was stelden zij voor om hem in zee te werpen maar enige beter denkende mensen verhinderden de uitvoering van dit plan en Howard bleef gespaard om zijnen geest van menslievendheid mede te delen aan het Hollandsche volk en zich een roemrijke naam te verwerven onder de voorstanders der menselijkheid wier gebied met den voortgang der eeuwen steeds zal toenemen.

Het gevangenhuis te Leeuwarden is waarlijk een der opmerkenswaardigste voorwerpen in Holland. Het zit vol van veroordeelde misdadigers waaronder velen van de ergste soort meest

allen door brandmerk of openbare schavotstraf geschandvlekt. Men wees mij zevenentwintig mannen die in drie slaapkamers waren verdeeld wier gevangenisstraf door de opeenhoping hunner misdaden tezamen genomen vijfhonderd vijftig jaar beliep. Het getal der gevangenen bedraagt thans ongeveer vijfhonderdenvijftig. De verhouding van de vrouwen tot de mannen staat als één tot vier en een half. Het tuchthuiswerk bestaat in het vervaardigen van wollen dekens de vachten komen geheel ruig in het huid en de ganse bewerking behalve het vollen wordt er hieraan verricht. Ongeveer vijfhonderd stuks worden er in het jaar afgeleverd die meestal bij de land en zeemacht verbruikt worden. Tot het spinnen gebruikt men de lichtste gevangenen waarvan ik er zesenzestig in ene werkzaal vond bewaakt door ene enkelen opziener gewapend met een sabel en in militaire kleding zo zijn zij allen dit toezicht had men voldoende bevonden. In de overige werkzalen was het getal der gevangenen verschillend en liep van zesendertig tot honderd. Dezen spinnen, weven, kaarden, persen, pakken, enz. Het aantal zieken onder de mannen bevond ik zes op ieder honderd onder de vrouwen ongeveer dertien doch er waren geen ziekten van een ontrustende aard een of twee vrouwen lagen in het kraambed. Men verhaalde mij dat naar een ruwe berekening twee derden der gevangenen konden lezen en schrijven naderhand verkreeg ik hieromtrent een nauwkeurige opgave die ik in het slot van dezen brief zal mededeelde.

Tweemaal worden de gevangenen gespijsd ieder krijgt een pond brood per dag s morgens eten zij soep en s namiddag om vier ure aardappels met vleesnat In de gevangenis is ene plaats waar de gevangenen een gedeelte hunner verdiensten kunnen besteden aan versnaperingen zoals brood kaas boter sterken drank dit maar eenmaal daags tabak en dergelijke. De betaling geschiedt in penningen die alleen in het gesticht gangbaar zijn in welke munt de gevangenen een gedeelte hunner verdiensten ontvangen. Van deze verdiensten komen zeven tienden aan het huis zoo het zware gevangenen zijn zes tienden wanneer de gevangenen alleen tot opsluiting zijn veroordeeld en vijf tienden wanneer zij wegens misdaden van geringer aangelegenheid worden gestraft. De winst op de waren die in het huis aan de gevangenen worden verkocht overschrijdt naar men mij verzekerde geen 15 per cent Ieder gevangene kost den Staat dagelijks 13 cents. De voornaamste gebreken die ik hier waarnam bestonden in gebrek aan onderwijs aan afscheiding en aan een volledig toezicht. Men zou er met veel voordeel scholen kunnen oprichten en schoon een gevangenis meer een leerschool is van boze streken dan van goede zeden en kon men er ten minste eens de proef van nemen al diende zij ook alleen daartoe om de gevangenen zoo weinig mogelijk ledig te doen zijn wanneer men mensen ziel met gedachten vervult die niet schadelijk zijn dan doet men reeds iets ter zijner verbetering. De afscheiding der gevangenen in verschillende klassen wordt bezwaarlijk gemaakt door de wijze. Van arbeiden die men hier heeft ingevoerd en misschien is zij hier ook min noodzakelijk daar geen jongelieden onder de achttien jaar in dit huis worden gebracht. Doch voor een gedurig toezicht zou men door invoering van het Panoptisch stelsel kunnen zorgen met alle hoop op een goeden uitslag en zonder dat daaruit een nadeel zou kunnen ontstaan. De arbeid in deze gevangenis is niet zo zwaar dat men er het denkbeeld van straf aan hechten kan. Het gehele fabriekswezen is onder het toezicht van een opziener Directeur van den arbeid wiens bestuur mij in alle delen bewonderenswaardig voorkwam. De Kommandant verhaalde mij dat hij om zijner nieuwsgierigheid te voldoen voor enige dagen een opgave gevraagd had van den invoer van een bepaalde hoeveelheid ruwe wol en van den uitvoer dezelfde hoeveelheid nadat zij bewerkt was en dat men hem de verlangde rekeningen terstond had gegeven met alle bijzonderheden der verwerking van stuk tot stuk. Een groot gedeelte der Nederlandsche landmacht wordt met de voortbrengselen der gevangenhuisen gekleed. Door de vriendelijkheid der Regenten verkreeg ik de volgende opgaven die te belangrijker zijn omdat zij een officieel gezag bezitten. Van de 455 mannelijke misdadigers zaten er 341 voor de eerste maal gevangen en van de honderd vrouwelijke 86 voor de eerste maal. Van deze laatsten zaten er 25 om diefstal twee om moord een dezer met welke ik gesproken heb had haren man omgebracht doch de Koning is zoo zeer tegen het voltrokken der doodstraf dat hij haar Vonnis in een achtjarige gevangenisstraf had veranderd een wegens vervalsing een wegens meened en een wegens valse munt. Van deze 100 waren er 51 tot enkele gevangenis en 4 tot zware arbeid veroordeeld. Van de mannen waren 189 veroordeeld tot enkele gevangenisstraf en 269 tot zware arbeid. De misdaden van dezen waren als volgt wegen diefstal zaten er 38 wegens

valsheid, 19 wegens verwondingen en verminkingen 15 wegens weerspannigheden, 11 wegens inbreuk op de zedelijkheid, 5 wegens verkrachting, 5 wegens vergiftiging, 4 wegens meened, 3 wegens bedrieglijke bankbreuk, 1 wegens bigamie, 1 wegens het verwonden van een vader, 1 wegens het vernielen van eigendommen, 1 wegens moord. t Van het gehele getal der gevangenen konden 384 lezen en schrijven en velen zelfs uitmuntend wel. Uit deze kiest me de klerken tot het schrijfwerk dat er in het huis te verrichten valt en aan welke men dan enige meerdere vrijheid geeft.

Brieven_van_John_Bowring.pdf
Adobe Acrobat document 18.1 MB

Bron: uit het boek [Brieven van John Bowring](#), geschreven op eene reis door Holland, Friesland en Groningen: Google Books

Bevolking 1850

Voor het huis van opsluiting en tuchtiging te Leeuwarden worden alleen de hoogstnoodzakelijke kosten van onderhoud uitgetrokken. Mag men daaruit afleiden, dat het plan om deze inrichting naar Medemblik over te brengen nog niet door de Regering is opgegeven? Er wordt echter in de bij de begroting overgelegde bescheiden niet meer van gesproken.

Stand der bevolking van de gevangenis in 1850

A. Strafgevangenis Leeuwarden criminele mannen.

Capaciteit 1000 - sterkte op 31 dec 1850 - 780 mannen

B. Burgerlijke en militaire Huizen van Verzekering

Capaciteit 200 - sterkte op 31 dec 1850 - 74 mannen - 19 vrouwen -

Minderjarigen:

8 tussen 10 en 13 jaar

28 tussen 13 en 16 jaar

18 tussen 16 en 18 jaar

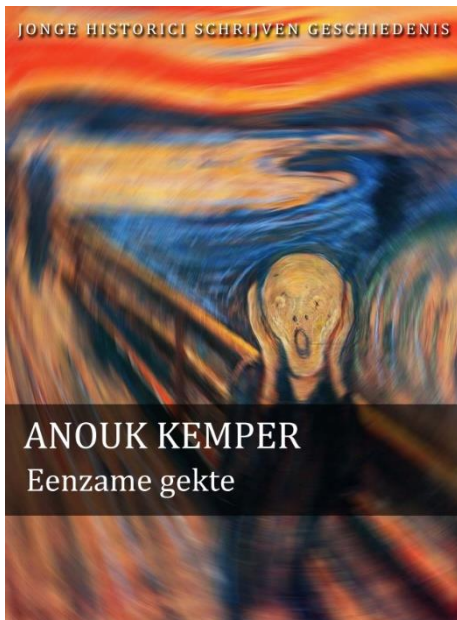
30 tussen 18 en 20 jaar

Terwijl te Leeuwarden in 1858 een nieuwe vleugel aan het gesticht werd gebouwd, waarvan in 1861 vier zalen met 60, later vier grotere met 212 alcomen in dienst zijn gesteld.

Leeuwarden: Apart gedeelte van het Huis van Opsluiting en tuchtiging voor de veroordeelde minderjarigen vóór 1840, na 1836

Eenzame gekte

Eenzame opsluiting van criminelen werd in halverwege de negentiende eeuw als het juiste alternatief op lijf- en schavotstraffen die, onder invloed een beschavingsoffensief, uit de gratie waren geraakt in Nederland. Maar het gevolg van de nieuwe strafmethode was dramatisch: gevangenen werden krankzinnig van eenzaamheid. Anouk Kemper beschrijft hoe Nederlandse politici, gevangenisbewaarders, psychiaters en journalisten tussen 1840 en 1910 aankeken tegen het cellulaire stelsel. [Anouk Kemper](#)

Eenzame gekte
AnoukKemper.pdf
Adobe Acrobat document 1.1 MB

Gevangenisgeld Leeuwarden

Betaalpenningen die speciaal gemaakt werden voor gebruik binnen gestichten, werkhuizen en gevangenissen worden gevangenisgeld genoemd. Gevangenisgeld was in Nederland in gebruik in de 19e eeuw. Krachtens een Koninklijk Besluit van 11 februari 1823, moest de prijs van al hetgeen in de kantines van gevangenissen zou worden verkocht in fictieve munt worden betaald. Daarom werden er vanaf 1824 huismunten ingevoerd. In een Koninklijk Besluit van 23 mei 1861 werd het gebruik van de munten in gevangenissen per 1 juli 1861 weer verboden.

Bron Wikipedia

Aangekocht 1 gulden Huis van reclusie en tuchtiging

December 2018 aangekocht: Strafgevangenis Leeuwarden - 1 gulden z.j. geslagen vanaf 1834 bij 's Rijks Munt (Sch.479c, Kooij HG006.7) - VZ Verheven cirkel met instempeling en omschrift/ KZ Waarde - zink 32 mm 12,24 gram - ZF/PR – zeldzaam

Aangekocht 25 cent Huis van reclusie en tuchtiging

Op 12-06-2018 is een uiterst zeldzaam 25 cent muntstuk van Huis van reclusie en tuchtiging Leeuwarden aangekocht. Stichting Blokhuispoort is de nieuwe eigenaar van dit uiterst zeldzame muntstuk van 25 cent. Met dank aan FRISIA NUMISMATICA

Aangekocht 25 cent Strafgevangenis Leeuwarden

Op 22-03-2018 is een zeer zeldzaam 25 cent muntstuk van de Strafgevangenis Leeuwarden aangekocht. Het muntstuk werd aangeboden op marktplaats. Stichting Blokhuispoort is de nieuwe eigenaar van dit zeldzame muntstuk van 25 cent. Met dank aan FRISIA NUMISMATICA

Aangekocht 5 cent Strafgevangenis Leeuwarden

Op 15-01-2018 is een zeer zeldzaam 5 cent muntstuk van de Strafgevangenis Leeuwarden aangekocht. Het muntstuk werd aangeboden op marktplaats. Stichting Blokhuispoort is de nieuwe eigenaar van dit zeldzame muntstuk van 5 cent.

Schenking 10 cents Strafgevangenis Leeuwarden

Door een schenking op 4 juli 2017 is het 10 cents stuk van de STRAFGEVANGENIS Leeuwarden in het bezit gekomen van Stichting Blokhuispoort. Na vele jaren zoeken kwam het muntje op ons pad. Nu weer verder op zoek naar de andere muntjes.

Gevangenisgeld Strafgevangenis Leeuwarden

Er waren 1/2c, 1c, 5c, 10c, 25c, 50c en 1 gulden munten. Wie heeft deze munten?

GEVANGENISGELD, Huis van reclusie en tuchtiging Leeuwarden (1824-1847), 25 cents, eenzijdig geslagen, in blik, 30mm, instempeling in het midden L, klimmende leeuw boven en onder, met links en rechts 25-ct, Sch.468, zeer fraai, uiterst zeldzaam

GEVANGENISGELD, Huis van reclusie en tuchtiging Leeuwarden (1824-1847), ½ Gulden, eenzijdig geslagen, in blik, 35.5mm, instempeling 50 boven en L beneden, in het midden klimmende leeuw met links en rechts ½-GL, Sch.467, zeer fraai, uiterst zeldzaam

GEVANGENISGELD, Huis van reclusie en tuchtiging Leeuwarden (1824-1847), 1 Gulden, eenzijdig geslagen, in blik, 36.0mm, 5 losse instempelingen, klimmende leeuw naar (boven), L(beneden) en in het midden HVleeuwRT, links en rechts 1-GL, Sch.466, zeer zeldzaam, ruim zeer fraai

Op de voorzijde van deze munten was in het midden een ruimte gelaten voor het inslaan van een zgn. "stadsletter". Deze instempeling geschiedde in de gevangenissen zelf. Alleen de tijdelijke gevangenissen van Woerden werden munten (met uitzondering van de gulden) zonder instempeling in omloop gebracht. De munten zonder stadsletter kunnen overigens ook afkomstig zijn uit niet gebruikte voorraden van andere gevangenissen. De uniforme munten werden in maart 1834 in gebruik genomen in de gevangenissen van Gouda, Hoorn, Leiden, en Rotterdam en in februari 1847 te Leeuwarden.

De letters die mogelijk zijn, zijn:

- G = Strafgevangenis Gouda;
- H = Strafgevangenis Hoorn; ook wel met tekst Hoorn;
- Cursieve L = Huis van reclusie en tuchtiging te Leeuwarden;
- Rechthoekige L = Huis van militaire detentie te Leiden;
- R = Strafgevangenis Rotterdam.

Kasteel der stad

Het huis van Tuchtiging en Opsluiting, is verbonden met het hoofdgebouw van het voormalige blokhuis of kasteel der stad. Het werd in 1661 gebouwd, doch brandde, den 12 November 1754, bijna geheel af, waarna het veel sterker en veiliger is opgebouwd. Nog voor weinige jaren, en wel in het jaar 1824, is daar naast een veel grooter gebouw, tot werkzalen der gevangenen aangebouwd. Deze alzoo vereenigde gebouwen zijn, in het jaar 1838, ter wederzijde door eene gracht van de stad afgescheiden. Het is eens van 's Rijks groote gevangenissen, waar een aantal gevangenen, niet alleen uit de provincie Friesland, maar ook uit andere oorden overgebracht worden, doch is wat bekrompen voor het groot getal veroordeelden, die het gewoonlijk bevat. Deze gevangenis heeft eene zeer ruime binneplaats, en wordt door het tijdelijk garnizoen bewaakt. Zij heeft thans eene uitmuntende inrigting en bestuur. Ook het fabriikaat in deze gevangenis, waar 600 à 700 mannen en jongens zijn opgesloten, is uitmuntend. De voortreffelijke inrigting en orde en de doelmatigheid der ingevoerde klassificatie (in vier klassen) onder de gevangenen zijn de voorwerpen van den lof der vreemdelingen. De arbeid der volwassenen bestaat in de bewerking van wol, waarvan zij lakens, dekens, kousen, wollen garens, slaapmutsen, halsdoeken, enz. vervaardigen. De jaarlijksche afleveringen der fabriek bedragen door elkander 13,000 a 14,000 ell. laken van drievierendeel breedte, 2000 ell. tieretijn, 800 paren kousen, 3000 à 4000 doeken, en ongeveer 4000 pond garen, 9000 stuks kleeding door de troepen, enz. Het geheele bedrag der, in 1837, door deze fabriek afgeleverde stoffen, was 98,356 guld., waaraan dus ieder gevangene door 173 guld. per hoofd had toegebracht. De algemeene kosten van onderhoud bedroegen, in 1837, 36,904 guld. Ook de zedelijke verbetering draagt hier goede vruchten. Bron: vd AA

Kollumer oproer 1797

Weinigen weten echter dat dit befaamde Kollumer Oproer het tweede was, want in 1634 beleefde Kollum enige dagen van 'revolte', die niet behoefden onder te doen voor de februari-dagen van 1797. Ook toen richtte het verzet zich tegen maatregelen van de overheid en gingen de Kollumers als 'vrije Friezen' over tot handelingen, die door een staat niet geduld kunnen worden. Bron [hvnf](#)

Oranjeliefde leefde nog sterk onder het gewone volk. Het kwam tot een uitbarsting in Kollum, die bekend staat als het Kollumer Oproer. Onderweg naar Kollum werden al enige huizen in brand gestoken. De mannen waren bewapend met zeisen, snoeimessen, sikkels, en alles wat maar kon dienen om de tegenstanders schrik aan te jagen. Het Kollumer Oproer was een uiting van oranjeliefde in Kollum in de Franse tijd. Op het streekarchivariaat te Dokkum is een boekwerk beschikbaar (185 pagina's) waarin de transcripties van de arrestantenverslagen zijn uitgewerkt. Het bevat ook een uitgebreide index op namen van betrokkenen. De heer B.K. van der Veen, auteur van het Kollumer Oproer van 1797 (Skipper Publishing, 1994) heeft deze aan de Vereniging van Archiefonderzoekers ter beschikking gesteld en als basis van zijn boek gebruikt. Willem Oebles Wielenga, geboren in 1764 in Eestrum. Willem Oebles is op woensdag 26 juni 1833 in Tietjerksteradeel overleden, 69 jaar oud. In het jaar 1797 bleek, dat de Oranjeliefde nog sterk leefde onder het gewone volk. Het kwam tot een uitbarsting, die bekend staat als het Kollumer Oproer. In de gemeente Kollumerland ontstonden onregelmatigheden. Op woensdag 18 januari 1797 werden de bewoners van Kollumerzwaag opgeroepen om na te gaan wie van hen geschikt waren voor de "burgerwapening". En op zaterdag 28 januari werd de bevolking van Burum opgeroepen. Onder hen was ook ene Abele Reitzes, de zoon van de weduwe van Reitze Abels. Toen Abele uit Kollum terugkwam, riep hij "Oranje Boven". Daarop werd hij in de nacht van 2 op 3 februari gevangengenomen. Eerst werd hij vastgezet in het Rechthuis te Kollum met het doel hem later over te brengen naar het blokhuis te Leeuwarden. De arrestatie van Abele was de druppel die de emmer deed overlopen. Uit het westen van de gemeente kwamen velen naar Kollum om Abele te bevrijden. Onderweg naar Kollum werden al enige huizen in brand gestoken. De mannen waren bewapend met zeisen, snoeimessen, sikkels, en alles wat maar kon dienen om de tegenstanders schrik aan te jagen. De kamer van de secretaris werd bezet. De secretaris werd gedwongen een verklaring te tekenen dat niemand deze daad met enig leed zou moeten betalen. Ook werd Abele Reitzes onder dwang vrijgelaten. Ondertussen werd echter het gezag in

Leeuwarden gewaarschuwd. Er werd versterking gestuurd en een aantal oproerkraaiers werd gevangengezet in de kerk, waaronder Jan Binnes van Oudwoude. De volgende dag kwamen aanhangers van deze Jan Binnes weer in groten getale naar Kollum. Aangevuld met mensen uit de Dongeradelen en Burum werden de troepen van de patriotten uit Kollum verdreven. Een detachement ruiters met Friese paarden en twee veldstukken werd naar Kollum en omgeving gestuurd en de rust keerde weer. De volgende dagen werden in geheel noord en noordoost-Friesland rebellen gevangengenomen. Er werden zware straffen opgelegd aan 168 gevangengenomen Prinsgezinden. Jan Binnes en (later) Salomon Levy werden ter dood gebracht, terwijl anderen hoge boetes kregen opgelegd.

Bron: streekarchivariaat te Dokkum Salomon Levy * 1759? † 17 maart 1798

Gearresteerden

Kollumer Oproer 1797 (Sneuper no.33, p. 62-68, juni 1995) H.Combs/ H.Zijlstra

We hadden al enige tijd een lijst van arrestanten van het Kollumer Oproer bij de Indexen op deze site. Deze was echter summier en niet zo volledig als degene die gemaakt is door Berend van der Veen, de auteur van het boek over het Kollumer Oproer van 1797. Hij heeft zich gebaseerd op de originele strafdossiers, waarvan hij ook transcripties heeft gemaakt. Deze liggen ter inzage op het Streekarchivariaat te Dokkum, in het archief van onze vereniging. Vreemd genoeg staat in het boek zelf ook geen index maar dat hiaat vullen we hiermee in.

De eerste index is op voornaam van de betrokkene. De eerste kolom geeft het paginanummer in het boek (zie ook onze rubriek Boeken) en de tweede kolom het paginanummer van de transcripties van de strafdossiers. Klikt u op de Indexnaam voor de lijst met details. Naamlijst der Perzoonen welke zederd den 4den Febr. 1.l. zijn gearresteerd, en op 't Gedemoilieerde Blokhuis overgebracht. Namen lijst.

Kollumer Oproer 1797 (Sneuper no.33, p. 62-68, juni 1995)

Naamlijst der Perzoonen welke zederd den 4den Febr. 1.l. zijn gearresteerd, en op 't Gedemoilieerde Blokhuis overgebracht.

Sipke Basseleur	Bolsward
Petrus Adrianus Bergsma	Damwoude
H.B. van Smijnia	Bergum
G.F. van Asbeck	Leeuwarden
F.M. van Lijcklama a Nijholt	Oldeboorn
M. van Scheltinga	Heerenveen
De Kempenaar	Lemmer
Lamb. Pierson	Leeuwarden
Johannes Kamerer	
Willem van Haren	Wolvega
B. Suiderbaan	Dokkum
A.Muller	
J. P. A. van Haren	Rinsumageest
Fredrik Vast	Leeuwarden
Eco de Wind	Kollum
Van Stierum	Leeuwarden
M. van Scheltinga	Kollum
E.S.G.J. v. B. Rengers	Ysbregtum
L.E. van Scheltinga	Augustinusga
H.L. van Haarsma	Oudega
R. van Lynden	Beesterzwaag
W.H. van Hambroek	Leeuwarden
A.B. van der Vegt	Beesterzwaag
W. Guerein	Leeuwarden
Jacob Borman	Nijega
Gerlof Eiberts	Oostrum
Wijtse Jelles	Engwierum
Jan Johannes	
Jacob Gerrijs	Nieuwe Zijlen

Johannes Wessels	Nijkerk
Mient Geerts	Nijawier
Pieter Pieters	Nijkerk
Bote Sijbes	Anjum
Johannes Daniels	Oostrum
Jelle Joukes	Anjum
Wijbe Oenes	
Pijtter Binnes	Engwierum
Jan Ybles	van de Streek
Pijtter Lolkes	Engwierum
Sjoerd Roelofs	Dokkum
Jetze de Vries	
Freerk Harmens Bok	
Ruurd Libbes	Kollum
Eeble Aebles	Lutjewoude
Steeven Sjoerds	Kooten
Nicolaas Stutsmans	Boerum
Eeuwe Ennes	
Gurbe Durks	Twijzel
Fokke Jans	Boerum
Pijtter Sjoerds	Westergeest
Tjeerd Meeter	Kollum
Douwe Jurjens	
Albert Hendriks	Boerum
Alle Sjoerds	Kollum
Sjoerd Jacobs	
Rudolph Ritsma	
Louw Johannes	Westergeest
Jan Jans	Kollum.O.Zijll
Jacob Piers	Kollum.Terp
Oeds Geeles	
Aede Wopkes	Kollum.Tille
Idzerd Tjebbes	
Gerke Hendriks	Kollum
Jan Lubberts	
Jimke Rommerts	
Broer Klazes	
Pieter Hendriks	Kollum
Klaas Jans	
Jan Andries	
Djoerd Tjepkes	Westerend
Joh. Christ. Sperling (Prins)	Folkertsheim
G. van Graffenberg	Nes
Jan Harmens	
Rijkele Minzes	
Jan Tjeerds	Wierum
Jacob Lieuwes	
Monte Alberts	Nes
Jan Eelkes	Wierum
Johannes Arends	Drogeham
Melle Oedzes	Oostermeer
Jan Jelkes	Kooten
Willem Oebles	Eestrum
Tjeerd Lammerts	Zurhuisterveen
Ein Johannes Pijl	
Ouwe Johannes	
Pier Douwes	Kooster Tille
Johannes Hendriks	Zurhuisterveen
Jorrijt Baukes	Witveen onder Oostermeer
Gerben Barts	Twijzel
Foppe Ydes	Hark. Opeinde
Lammert Lammerts	Bergum
Jan Oostvries	Oudkerk
Gerrijt Boukes	Oostermeer
Johannes Jans	Tietjerk

Hendrik Lieuwes	Akkerwoude
Rienk Tobias	
Eibert Valks	Driesum
Johannes Ykkes	Akkerwoude
Rinke Willems	Wouterswoude
Brant Oebles	Driesum
Durk Hijlkes	Rinsumageest
Petrus Jacobus	
Marten Joukes	Driesum
Anne Heddes	Akkerwoude
Brant Sijbrens	Driesum
Cornelis de Brij	Damwoude
Eeltie Reinders	Birdaard
Gerrijt Durks	
Rintje Poort	Damwoude
Sijbe Minzes	Wouterswoude
Meindert Willems	
Alexander van Giffen	Birdaard
Reinder Lieuwes	
Johannes Andries	Wouterswoude
Gealt Hendriks	Koekhorne
Klaas Gerks	
Hendrik Harmens	Veen Klooster
Jan Binnes (Onthoofd)	Oudwoude
Jacob Hanses	Noorderdragten
Roel Rinderts	
Tijs Johannes	
Tjeerd Reinderts	
Johannes Pieters	Metslawier
Douwe Eebeles	Paessens
Durk Baukes	Ee
Auke Aukes	Paessens
Aant Jans	Oostrum
Pieter Banjers	Koll.Nieuwlant
Jan Elzes Kijlstra	
Gerben Mients	Westergeest
Ottoco Blom	Kollum
Jan Jans	
Jelle Zijmens	
Lolke Pijtters	Holwerd
Gerrijt Pieters	Nes
Sipke Wiebes	Midlum
Fedde Rientzes	
Johannes Sjoerds	Ziegerswoude
Durk Cornelis	Ureterp
Otte Jacobs	
Jede Rinzes	
Nicolaas Jacobs	
Zweitze Eizes	Vriesche Palen
Jouke Hendriks	Ureterp
Janke Durks	
Daniel Rienks	Koekhorne
Rienk Daniels	Koekhorne
H. v.d. Berg	Berlicum
Auke Jacobs	Kollum.Zwaag
Ritske Gerrijts	Dockum
Ernst Tjeerds	Westergeest
Tjerk Jochims	Lutkewoude
Bartelt Heinses	
Jan Botes	Twijzel
Jurk Fockes	Metslawier
Gerben Fockes	Buitenpost
Ate Klazes	Twijzel
Egbert Sijes	
Joost Gerrard Gasinjet	Wolvega
Pieter Jacobs	Zurhuisterveen

Lucas Franciscus Fermaas
Lodewijk Geelens
Jan Baptist Fosseling
Iohannes Prinisse
Hendrik Tjerks Veenstra Dragten

Anoniem getuigenverslag

Ook in de Friesche Courant van 11 februari 1797 werd bericht over het oproer, o.a. via een anoniem getuigenverslag. Transcriptie artikel Friesche Courant 11 februari 1797 Kollumer Oproer

Leeuwarden den 10 February. Melden wy in onze Courant van gepasseerde Dingsdag No.16, hoe Broederlijk het Provintiaal Bestuur en Hof van Justitie deezer Landschappe, de handen in één hebben geslagen, om het hier in deeze Provincie ontgonnen ORANJE-OPROER te keer te gaan, dat dank zij het Opperweezen door deszelfs genomene maatregels, en betoonde yver van Vrieslands gewapende Burgermagt gestuit is; zo zouden wy ons aan pligt-verzuim schuldig maaken, indien wy niet aan Vrieslands weldenkende Ingezeetenen, de betoonde hulp en bystand van Leeuwardens MUNICIPALITEIT, in deeze omstandigheeden betoond, kenbaar maakte, hebbende dit STADS-BESTUUR zich geduurende al dien tyd, NAGT en DAG beyvert, om die Manschappen, die ter beteugeling van dat ORANJE-GEBROEDSEL van hier zyn uitgetrokken, van het nodige te voorzien. Ook zyn wy van verscheidene Plaatzten bericht, dat de respective NEDERGERECHTEN, het hunne hier in ook toegebracht hebben.

(In handschrift): Van de gevangene

Aan den bekenden en op 't Blokhuis gedetineerde JAN HOEKSTRA, Ex-Commies te Dockum, was, provisioneel door 't Hof van Justitie, uit hoofde zyner lighaams gesteldheid, vergund geworden, om, onder een Borgtogt van f 20,000 en het opzigt van den Deurwaarder of andere Hofbedienden, door de Stad te mogen wandelen; dan, zo dra het Kollumsche oproer alhier bekend werd, is daadlyk, door den Raad van Justitie, de voorengemelde JAN HOEKSTRA by resolutie verweezen, om voortaan, even gelyk alle andere Crimineele Gevangenen zyn residentie op het Blokhuis te neemen en te houden. Het Geesselen der Oranje schreeuwers schynt thans aan de Order van den Dag te weezen. Op gisteren, (den 9 February) verscheen ten Straf-toneele een Oranje klant van Sneek, welke zich niet ontzien heeft, (dronken zynde) om langs de Straaten dier Stad, frisch weg Oranje boven! te roepen. Eenige Adsistenten hebben hem op heeter daad betrapt en gegreepen, en de Stadhouderslyke vriend heeft plegtig, voor Vader VAN GORKUM, zyn les opgezegd, en kreeg vervolgens de eer der Zitting in het Tugthuis.

Heden, (den 10 February,) was de beurt aan een anderen voostander van het doorlugtige Huis van Oranje: deeze hoorde te huis te Ureterp, en had, staande op het beurtschip, dat van de Dragten naar Sneek vaart, zekerlyk ter goede trouw, maar echter tegen welmenende en herhaalde waarschuwingen aan, Oranje Boven! ,en, denklyk vreezende dat men hem niet verstond, by herhaaling uitgeschreeuwd: Toch Oranje Boven, za !

Wat 'er morgen, (Saturdag den 11 February,) gebeuren zal weet men niet; misschien is dit de GEESSELDAG DER DIEVEN, die men wel afzonderlyk een beurt mag geeven, vermits deezen nog veel te goed zyn, om met de Oranje-oproermaakers gelyk gesteld te worden. Immers maakt een Dief, op zyn hoogst één Huisgezin ongelukkig; maar de muitende Oranje-klant bedoelt niets minder dan het geheele Vaderland om te keeren en te verwoesten. ORANJE ONDER!

(In handschrift): Van de gevangene

Om de GELYKHEID zo veel mogelyk onder de Perzoonen die eergisteren gisteren en heden, weder in goede verzekering genomen zyn, te observeeren, deelen wy derzelve Naamen aan 't publiek zo als zy van tyd tot tyd op 't Blokhuis gebragt zyn, mede de dertien Oproermaakers van Collum, (zie onze Courant van Donderdag) zyn: Louw Johannes, Corporaal; Jan Jans, Oeds Gieles, Aede Wopkes, Idzerd Tjebbes, Gerke Hendriks, Jan Lubberts, Jemke Reinderts, Gerrit Sjoukes, Broer Klases, Pieter Hendriks, Klaas Jans en Jacob Piers. Jacob Hannes, Roel Reinderts, Jetze Johannes en Tjeerd Reinderts, Klokkeluiders uit de Dragten. FREDRIK FAST, gewezen

Adjutant onder de Friesche Guardes; ECO de WENT, ex Burgemeester van Sneek. HENDRIK LIEUWES van Ackerwoude, deeze heeft zo men zegt Dockum opgeëischt, Gerlof Eiberts van Oostrum; Rienk Tobias van Ackerwoude; Ruurd Lybes van Collum; Wytze Jelles en Jan Johannes, beide van Aengwierum; Elle Elles van Lutkewoude; Steven Sjoerds van de Kooten; Nicolaas Hutsman, Eeuwe Ennes en Fokke Jans, alle drie van Boerum; Gerben Durks van Twyzel; Jacob Gerrits van Nieuwezyl; Pieter Sjoerds van Beetsterzwaag; Tjeerd Meeter van Leeuwarden; Douwe Jurjens, Sjoerd Jacobs, Alle Sjoerds, Vader en Zoon, Rudolf Ritsman, alle vier van Collum; Albert Hendriks van Boerum; Tjeerd Lammerts, Einte Johannes Pyl, Ouwe Johannes, alle drie van Zuiderhuisterveen; L.E. van SCHELTINGA, ex Commis van Augustinusga; Pieter Lolkes van Aengwierum; Wolter Sipkes en Jan Aukes, beide van Suameer; Johannes Jans van Tietjerk. De GRAAF van STIERUM, gewezen Commandant van de Friesche Guardes. Johannes Wessels, Meint Guits, Pieter Pieters, Jan Tjerks, Bote Sybes, Johannes Daniels, Melle Oedses van Oostermeer. Lammert Lammerts van Bergum. Jan Jelkers van Kooten. Willem Oebeles van Eestrum, MARTINUS van SCHELTINGA, ex Grietman van Collumerland, Jan Andries, Byzitter van Collum. L. Crooy van Sneek. Eibert Valks, Brant Oibbes, Marten Joukes, alle drie van Driesum. Johannes Eelkes, Anne Hiddes, beide van Akkerwoude. Rinke Willems, Pybe Minses en Meindert Willems, alle drie van Wouterswoude. Durk Hylkes, Petrus Jacobus, beide van Rinsumageest. Cornelis de Bry en Rintje Poort, beide van Damwoude. Jetze de Vries van Dockum. Eeltje Reinderts, Gerrit Durks, Reinder Lieuwes, ALEXANDER van GIFFEN, Predikant, alle vier van Birdaard. Pieter Coopmans van Bolsward. E.S.G.J. van BURMANIA RENGERS van Ysbrechtum. Pier Douwes van Cootstertille, G. van Graffenburg, Jan Harmens, Rykle Minses, Monte Alberts, alle vier van Nes. Jan Tjeerds, Jacob Lieuwes, Jan Eelkes, alle drie van Wierum. VAN LYNDEN, oud Grietman van Opsterland. HECTOR LIVIUS van Haersma, oud Grietman van Smalingerland. WILLEM HENDRIK van HAIMBROIK, ex Burgemeester, enz van Leeuwarden. M.R. van der Vegt, van Beetsterzwaag. (Het Vervolg in onze Dingsdagsche aanstaande.)

(In handschrift): Van oproer

EXTRACT van een BRIEF, geschreeven te DOCKUM, door een JONGELING, ter stuiting van het ORANJE-OPROER, gewapend uitgetrokken,. Gy hebt zeekerlyk veele geruchten gehoord van den Oranje-opstand te Collum; de Swaag; geheel Oostdongeradeel en Dantumadeel. In haast zal ik U schryven, wat ik van die historie weet. Onder de gewapende Burgers, die, te Collum voor de verschriklyke overmagt der Muitelingen, hebben moeten wyken, bevond ik my ook, beneffens myn Vriend P** In weerwil van onze voorzigtigheid en vlugheid, om de handen deezer Stadhouderlyke Moordenaars te ontsnappen, mislukten het ons: zy naamen ons in requisitie, gaven ons elk een Knuppel, en gelasteden ons, met zwaare vloeken, hen te volgen. Onze voorgangers waren zeer sterk in getal, en gewapend met Stokken, Hooyvorken, Jagtgeweeren, Degens, en voorts alles, wat maar eenigzins naar Geweer geleek.

De eerste aanval die de ORANJE-MOORD-BENDE deed, (die gy wel begrypen kunt, met wat hart wy ze volgden,) was op het Slot van BRAAK, dat voor een groot gedeelte geplunderd werd.

Van daar begaven de lievelingen van WILLEM zig naar het Collumer-Verlaat: hoedanig zy aldaar in 't Huis van den braave KEUNING hebben omgesprongen, en in welk doodsgevaar die eerlyke Republikein, beneffens zyn gansche Huisgezin zig bevonden heeft, is u bekend. [Zie onze Courant van gepasseerde Donderdag No. 17.]

Alhier werd door dit ORANJE-GALGEN-GESPUIS een soort van Krygsraad gehouden, ten einde te overleggen, wat hen nu verder te doen stond. Men moest iets grootsch onderneemen; want de woeste hoop wist zeer wel, dat het hun taak was, om vry wat meer te doen, dan hier en daar een Huis te plunderen, of een Patriot te vermoorden; het besluit derhalven was, om zig van de Stad Dockum meester te maaken; misschien als een geleegen plaats, om met de verraderlykste Engelschen te Correspondeeren, en van het waarlyk Republikeinsche Friesland een andere Vendée te maaken; want dit WIL Pitt, en Willem BID 'er alle morgen en avonden om. Daadlyk marcheerde wy naar Dockum. De Muitelingen waren, naar gissing, wel tweeduizend

manschappen sterk. Onder dit marcheeren kregen wy duizenden vloeken en scheldwoorden naar 't hoofd, en wy dankten God, dat het hier nog maar by bleef. Wy hadden den ganschen dag genoegzaam geen Eeten of Drinken gehad; gy bezeft dus hoe bezwaarlyk ons deeze mars, van ten minsten vier uren verre, vallen moest. Voor de Wallen van Dockum komende, begonnen eenigen der Oranje-helden te schieten, ongetwyfeld, om de Patriotten van Dockum bang te maaken, waar voor ik echter geen vrees in het minst had! Ook riep dit Oranje-Canalje aan de Dockumsche Wagts, dat zy hen maar binnen moesten laten ! dat de Prinse-luiden, die in de Stad waren, zig van de Stad maar meester moesten maken, enz., 't welk alles beslooten werd met het helsch geschreeuw van Vivat de Prins! Oranje Boven!, enz

Dan! In Dockum zweeg en sidderde alles wat voor zyn GEVLOEKTE HOOGHEID was. Het bescheid dat zy kreegen waren eenige Kanon- en Musketschooten, waardoor er eenige van de bende naar de Eeuwigheid gezonden, en anderen zwaar en ligt gekwetst werden. Straks gingen de Oranje-dieven door Slooten en Greppen, over Heggen en Struiken, op de vlugt. Ik bleef op den grond leggen; zag myn kans schoon, en maakte, zo dra ik kon, na my eenigen tyd in een Paardenstal verschoolen te hebben, regtsomkeert U, naar Dockum, waar ik, te midden-nagt, behouden binnen kwam, en wel ontvangen ben, enz.

Ik ben, enz.

GELYKHEID, VRYHEID, BROEDERSCHAP

De vereenigde Commissien van Gedeputeerden en tot de Binnenlandsche Correspondentie uit het Provinciaal Bestuur van Friesland. Aan den Lieutenant Generaal DUMONCEAU, Commandeerende de linker Divisie der Bataafsche Troupes in Ligne.

BURGER GENERAAL!

Wy hebben met zeer veel genoegen uit het rapport van den Burger P. van Sloten, Commandeerende de Detachementen tegens de Oranje-rebellen in de districten van Collumerland, Dantumadeel, en Oost- en Westdongeradeel, etc.

Signalementkaart

Signalementkaart, de bedenker van dit systeem was de Fransman Alphonse Bertillon. Hij was van mening, dat op basis van nauwkeurige lichaamsmetingen de identiteit van het individu vastgelegd kon worden. Op dit eenvoudige theoretische principe bouwde Bertillon een gecompliceerde identificatie methode, waarin lichaamsmetingen centraal stonden. Omdat het menselijk individu niet in getallen alleen te vangen is, waren aanvullende beschrijvingen op deze signalementskaart noodzakelijk.

Aplhones Bertillon

Halverwege de 19e eeuw toen de steden in rap tempo groter werden ontstond de behoefte aan meer mogelijkheden om personen te identificeren en zo ontstond de Bertillonage. Alphonse Bertillon begon in zijn eigen vrije tijd met het opmeten lichaamskenmerken van de gevangenen, zodat makkelijker gekeken kon worden of ze al eerder veroordeeld waren. In de afbeelding hiernaast zie je alle metingen weergegeven. Zijn systeem had hele goede kanten maar ook een paar nadelen. Alleen volgroeide volwassen mensen konden in zijn systeem gezet worden en het was een enorme hoeveelheid werk om alle maten van de gevangenen op te meten.

De [anthropometrische signalementen](#) volgens Aplhones Bertillon
Afbeeldingen: [Aplhones Bertillon](#)

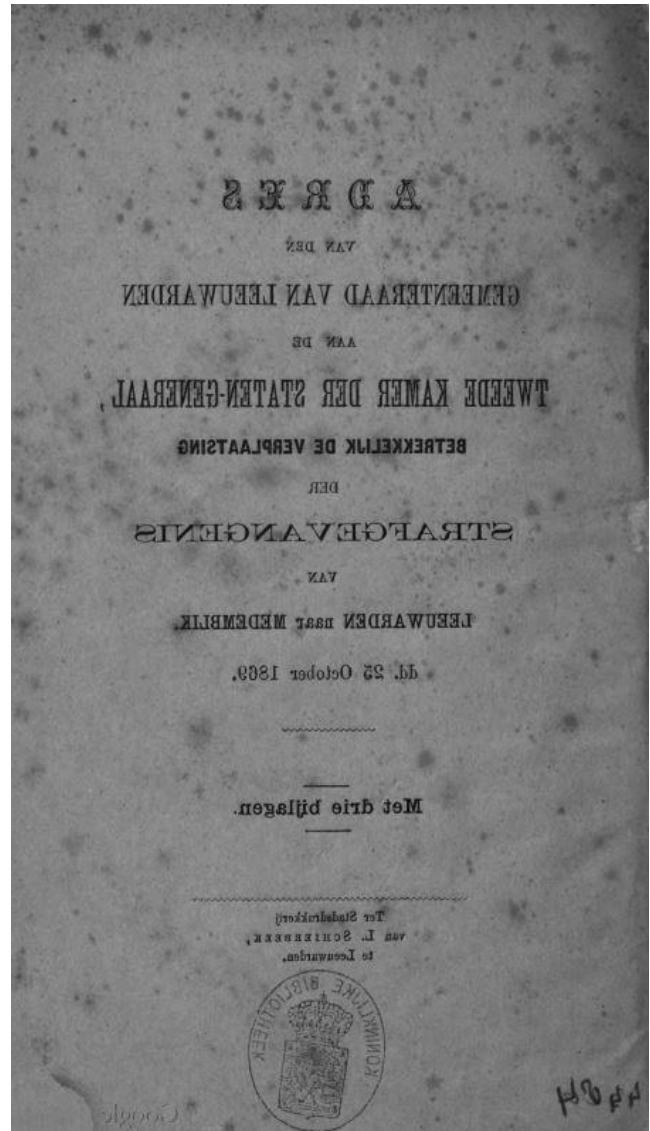

Sluiting Leeuwarden of Medemblik

Sluiting dreigt. Helemaal wanneer de Tweede Kamer in 1869 geld reserveert voor een nieuwe gevangenis in Medemblik ter vervanging van die in Leeuwarden. Diverse instellingen, waaronder de gemeenteraad van Leeuwarden, lopen te hoop tegen dit voornemen. Effectief, zo blijkt een jaar later want dan valt het besluit tot nieuwbouw van de gevangenis in Leeuwarden. Zes jaar wordt er onder leiding van Johan Frederik Metzelaar, Ingenieur-Architect voor 's Rijksgevangenisbouw, gewerkt aan de nieuwbouw.

Leeuwarden_of_Medemblik.pdf
Adobe Acrobat document 1.8 MB

Gemeenteraad_van_Leeuwarden_Medemblik_18
Adobe Acrobat document 2.2 MB

Strafrecht 1814 - 1886

In 1811 maakten de Nederlanden deel uit van het Franse keizerrijk. Eén van de maatschappelijke veranderingen die plaatsvonden was invoering van een uniform strafstelsel. De regels met betrekking tot delicten en straffen waren nu opgeschreven in de Code Pénal (CP). De vertaling werd door Willem Bilderdijk verzorgd. De Code d'Instruction Criminelle (C.I.C.) behandelde het strafprocesrecht. In de Code Pénal waren strafbare feiten in drie soorten onderverdeeld, nl. zware (misdaden of crimes), middelzware (wanbedrijven of délits) en lichte (overtredingen of contraventions). Het Hof van Assisen behandelde de misdaden en de Rechtbank van Eerste Aanleg behandelde de wanbedrijven. Overtredingen werden door politierechtbanken berecht. Een belangrijke verandering in het strafrecht was de afschaffing van de meeste

lijfstraffen, behalve geseling en brandmerking. De pijnbank was al in 1795 afgeschaft. Ook konden veroordeelden in veel gevallen in beroep gaan (appel of cassatie). Na het vertrek van de Fransen in 1813 blijft de Code Pénal nog lange tijd provisioneel gehandhaafd. In het Koninklijk Besluit van 11 december 1813 van Willem I werden enige veranderingen aangebracht in het Franse strafrecht.

Aanneming der Grondwet, 1814

Dit Koninklijk Besluit staat bekend als het zgn. Gesel- en wurgbesluit, omdat één van de artikelen een andere uitvoering van de doodstraf inhield. De guillotine werd afgeschaft. Daarvoor in de plaats kwam de strop of zwaard, waarbij de strop voor de schandelijkste werd gehouden. Er werden steeds minder doodstraffen uitgesproken. Met name de vage formulering van artikel 12 van het Koninklijk Besluit gaven de rechters een mogelijkheid om onder de strenge bepalingen van de Code Pénal uit te komen: De Regters zullen voortaan bevoegd zijn, om in misdaden van mindere aangelegenheid, of ook wanneer de misdadiger, hetzij uit hoofde zijner jonge jaren, of wel wegens de verleiding van anderen tot het misdrijf, of om andere favorabele omstandigheden, eene aanmerkelijke mitigatie van straf mogt verdienen, als dan den tijd van confinement ook beneden de vijf jaren, zelfs zonder te Pronkstelling, te mogen bepalen, daaromtrent handelende met de meest mogelijke omzigtigheid. In 1838 werd een nieuw stelsel ingevoerd, waardoor de boeken van de Criminele Vonnissen ophouden. Misdaden werden vanaf nu door Provinciale Gerechtshoven berecht, wanbedrijven door arrondissementsrechtbanken en overtredingen door de kantongerechten. In 1870 werd de doodstraf afgeschaft en pas in 1886 kwam het ook nu nog gebruikte nationale Wetboek van Strafrecht uit met de tweedeling misdrijven en overtredingen. Lijfstraffen en ontterende straffen werden afgeschaft. De straffen werden nu globaal: gevangenis, hechtenis en geldboete. Bron: M. Veld.

Ontvluchting 1868

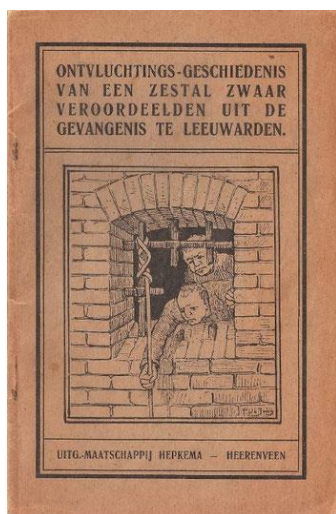
Gepakt dankzij koek. 19-6-1868

Het Leeuwarder tuchthuis kent enkele opmerkelijke ontsnappingspogingen. Zes mannen die dit jaar huis ontvluchten, krijgen afloop zes jaar extra tuchthuisstraf.

In den afgeloopen nacht, waarschijnlijk tusschen 1 en 2 uur, zijn uit het tuchthuis alhier 6 zware gevangenen (2e klasse), waaronder twee zeer gevaarlijke, ontvlucht. Zij bevonden zich in van ijzeren afsluitingen voorziene alcoven op een der bovenzalen van den vóór eenige jaren gestichten nieuwen vleugel. Nadat iedere afsluiting verbroken of geopend was, hebben zij door middel van een of ander werktuig een gat in den zolder van de slaapzaal weten te zagen en zijn zij vervolgens daardoor op den zolder en door het openbreken van een der dakvensters op het dak gekomen. (..) Een touw, zamengesteld uit 45 strengen garen, tot den arbeid behoorende, dat zij hadden weten te vervaardigen, werd nu aan een ijzeren stang of bout van een dakvenster bevestigd. Een der gevangenen liet zich van de steile hoogte naar beneden glijden en kwam in de gracht te lande, die hij wist over te zwemmen. Het touw werd daarna aan een der aldaar staande boomen vastgemaakt, en weldra waren ook de vijf overigen in vrijheid. (..) Door een burger, die een paar ontvlugten aan een der uitgangen van de stad had bemerkt, werd echter al spoedig aan de nachtpolice van de zaak kennis gegeven, en nu was in weinig tijds alles in beweging, om de vlugtelingen op te sporen. Reeds vroegtijdig waren twee, met name Christoffel Veldink en Hendrik Jan Hulsbeek, weder gevat, beide door landlieden, de een onder het dorp Goutum, de andere onder het dorp Rijperkerk. (..) Hoe voorbereiding der ontvlugting en deze zelve zoo ongemerkt hebben kunnen geschieden, is inderdaad bijna onbegrijpelijk. Aan de alcoven is niet de minste braak te ontdekken. (16-6-1968) Aan de vereenigde pogingen van justitie en politie, krachtig door het landvolk bijgestaan, is het mogen gelukken dingsdag achtereenvolgend ook de vier andere ontvlugte gevangenen in handen te krijgen. Hun togt werd intusschen reeds dadelijk door eene nieuwe misdaad gekenmerkt. In den nacht van maandag op dingsdag werd door hen ingebroken bij den landbouwer Wiltje Oenes Bottema te Roodkerk; zij wisten tot in het slaapyertrek door te dringen, braken het kabinet open en maakten zich meester van eene som gelds (p.m. f80), een gouden oorijzer, zilveren tabakdoos, dito horologie, mans lijfdragt, linnengoed enz. Alles werd zóó stil verrigt, dat de bewoners eerst bij hun ontwaken den diefstal

gewaar werden. Om tot het kabinet te kunnen komen, moesten zij eerst nog eene wieg, waarin zich een slapend kind bevond, verplaatsen. Gelukkiglijk voor de bewoners bleef het kind rustig, - eene nog ergere misdaad zou waarschijnlijk anders zijn gevolgd. Deze diefstal bragt de justitie echter eerst regt op hun spoor. Een paar grasmaaiers hadden 's ochtends vroeg bij een korenveld onder Rinsumageest een gesprek afgeluisterd, waarbij iemand in gebroken Hoogduitsch zich over den lekkeren smaak van Groninger koek uitliet. En nu was het juist zoodanige koek geweest, die mede bij Bottema was ontvreemd. Niet ver van diens woning waren ook de gevangensklederen van twee der ontvlugten gevonden. Tegen den middag "erden zij eindelijk ontdekt. Een van het viertal, Spelleken, wist zich echter door de vlugt te redden. De andere drie werden wel niet zonder moeite gevat, maar toch met minder groot verzet, dan men wel had kunnen denken. Zij waren trouwens ook zeer afgemat. Goed geboeid werden zij bij de Hooge brug in de naar Leeuwarden varende Dokkumer trekschuit gebragt. Niet ver van deze stad gekomen, boog een hunner, Schultz, zich voorover, waardoor hij ter halverlĳve uit een der openingen van het ruim kwam te leggen. Vóórdat zijne bewakers het konden beletten, had hij zich verder opgerigt en in de vaart geworpen. Wel liet men de schuit dadelijk stilhouden en kwamen eenige bootjes toeschieten, om den drenkeling, zoo mogelijk, nog levend in handen te kriĳge, maar 't hielp niet. Slechts als lijk werd hij opgehaald; aan de eene hand zag men nog alleen de ijzeren boei. De beruchte van Schenck weende bij dit voorval. Het was toch altijd zijn kameraad geweest, zeide hij. Het spreekt vanzelf, dat bij het overbrengen naar de gevangenis een groote ophoop van volk plaats had. Een zeer ernstig ongeluk viel daarbij voor. Een groot getal personen, op de Oosterkade verzameld, die van daar naar den Grachtswal wilden, om spoedig nabij de daar tegenovergelegen gevangenis te zijn, lieten zich daartoe met de pont naar de overzijde brengen. De pont was echter niet tegen den grooten last bestand. Omstreeks midden in de gracht zonk zij met allen, die erin waren (20 à 30). Het was een hartverschreurend tooneel, doch de afloop was, verwonderlijk genoeg, minder ongelukkig dan men aanvankelijk wel had gevreesd. Van alle kanten daagde hulp op, en zoo werden, allen, op één na (een 14-jarige knaap), gered. Toen men hem ophaalde, was hij reeds dood. (..) Den laatsten vlugteling (Spelleken) werd men later op den dag eindelijk ook meester, niet ver van Buitenpost, waar hij door een veldwachter, die hem van verre reeds voor den nog vermiste meende te herkennen, als met één slag werd gevat en in boeijen geslagen. Nog 's avonds laat werd hij in zijn oud verblijf teruggebragt, waar hij thans, even als de vier anderen, in eene cel is opgesloten. (19-6-1868)
Bron: Leeuwarder Courant 250

Ontvluchttingsgeschiedenis

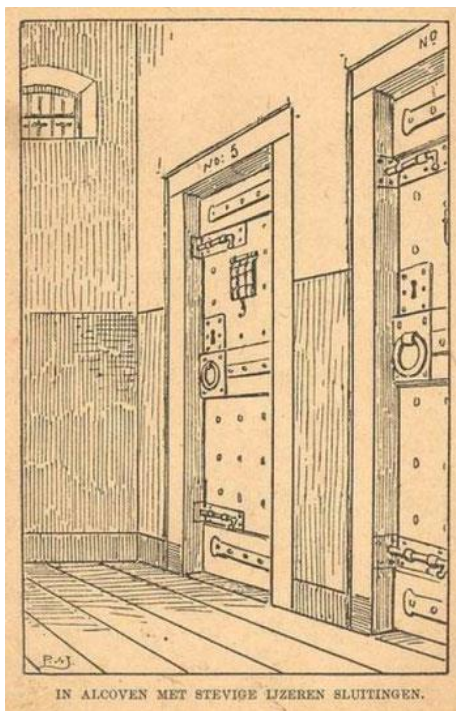

Een halve eeuw geleden had er in Friesland eene stoute ontvluchting plaats van eenige der zwaarst veroordeelde gevangenen, die in het tuchthuis te Leeuwarden zaten opgesloten. Allen waren ze veroordeeld tot pl.m. twintig jaren gevangenisstraf, enkelen wegens moord. Zooals men weet, staat in de hoofdstad van Friesland de groote gevangenis, waarin uit het geheele land de mannelijke gevangenen, die tot eene tuchthuisstraf van meer dan 5 jaar veroordeeld zijn, hunne straf moeten uitzitten. Dus ook de levenslang veroordeelden hunnen binnen hare muren. Het zijn dus de beste broeders niet, welke in dit tuchthuis een groot deel van hun mislukt leven moeten doorbrengen, zoodat het alleszins begrijpelijk is., dat de zucht om, de vrijheid te erlangen bij vele van hare bewoners steeds een onderwerp van gedachten uitmaakt en slechts wacht op de gelegenheid om hunne wenschen in daden te kunnen omzetten.

Doch het feit, dat alle pogingen tot uitbraak, sedert welke op de volgende bladzijden beschreven wordt, steeds in het allereerste begin van uitvoering gestuit toont aan, hoe uiterst moeilijk het is om te ontsnappen; en dit relaas, hoe even moeilijk het is om als ontsnapte op vrije voeten te blijven. Deze uitbraak, welke indertijd zooveel van zich heeft doen spreken, is thans zoo goed als in het vergeetboek. Indertijd is de sensationeele gebeurtenis bij stukken en brokken gepubliceerd

zonder eenigen samenhang; we hebben nu de opvolgende feiten aaneengeschalkeld tot een geheel. De geschiedenis toch is éénig in hare soort en even bijzonder als zeldzaam.

't Was in den vroegen morgen van den 15 Juni 1868, dus mids zomer en heel vroeg, dat iemand op de grenzen van Leeuwarden twee verdachte personen uit de stad zag gaan, die bizondere haast schenen te hebben. Hun uitzicht en kleeding, gevoegd bij den ongewonen spoed, waren zoo verdacht, dat hij terstond de nachtpolitie in kennis stelde met wat hij gezien had, als zijn vermoeden te kennen gevende, dat het wel ontvluchte gevangenen konden zijn. Onmiddellijk werd de zaak onderzocht en bleek het vermoeden volkomen waar te zijn. Dra ontdekte men aan het tuchthuis, dat niet twee, maar zes van de zwaarst veroordeelden zich dien nacht uit de voeten hadden gemaakt. De kooien waren ledig, de gevaarlijke vogels gevlogen! Hoe deze ontvluchting mogelijk was, kon niemand zich verklaren. Men stond voor een raadsel. 's Avonds tevoren waren de gevangenen door de bewaarders elk afzonderlijk opgesloten in alcoven met stevige ijzeren sluitingen. Die alcoven bevonden zich op de bovenverdieping van 't nieuwe gebouw.

Al de sluitingen hadden ze verbroken, doch eenmaal uit de kooien waren ze nog slechts op de naar alle zijden goed gesloten bovenzaal en door de deuren was alzoo niet te ontkomen. Hoe een uitweg te vinden? Met een of ander werktuig, een raadsel alweer, hoe dit onder hun bereik kwam - gelukte het hun een opening in den zolder van de slaapzaal te maken. Hierdoor gekropen, bevonden ze zich op den zolder en wisten daar te verbreken de sluiting van een dakvenster. Door dit venster kwamen ze op het dak van het gebouw. Doch nu werd de zaak lastiger, aangezien beneden hen een schildwacht stond geposteed met geladen geweer.

Het was tusschen 1 en 2 uur in den nacht de stad lag nog in diepe rust, maar lang tijd hadden ze niet meer, om onopgemerkt beneden en naar buiten in veiligheid te komen. Om aan den schildwacht te ontsnappen, beproefden ze het dak van een tweede gebouw te bereiken. Daarin slaagden ze weder naar wensch, doch het zwaarste stuk bleef nog immer om beneden en over de gracht te komen, waardoor de gevangenis is ingesloten.

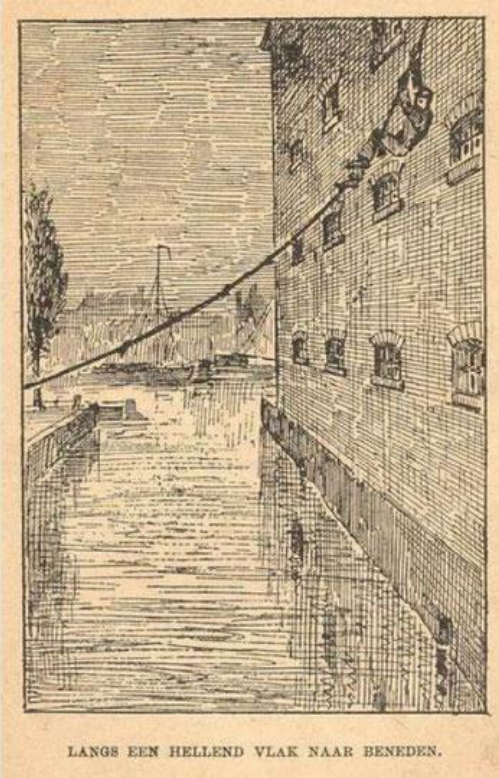
De mr. uitbrekers hadden dit geval voorzien en mitsdien een touw medegebracht, dat hier een onmisbaar vereischte mocht heeten. Hoe ze aan dat touw waren gekomen? Ze hadden het zelf in hunne vrije uren gemaakt van garen, dat bleek gestolen te zijn uit de werkplaats, waar ze daags arbeidden. Die arbeid zal hebben bestaan in weven of spinnen. Gedachtig aan het alle dagen een draadje, hadden ze samen 45 strengen garen weten meester te worden en daaruit het touw samengesteld, sterk genoeg om er man voor man aan te kunnen hangen en lang genoeg om tot den grond te reiken, zelfs al zouden ze zich moeten laten zakken van het hooge dak van het hoofdgebouw. Met het eene einde stevig vastgemaakt aan een ' ijzeren bout van het dakvenster, zal het vermoedelijk Schulz zijn geweest, een 26-jarige Zwitser, laatst te Harderwijk woonachtig, die zich het eerst heeft neergelaten aan liet touw. 't Was een steile hoogte en beneden hem bevond zich de diepe gracht, die nog overgezwommen moest worden, om vasten grond onder de voeten te krijgen.

Goed overleg is het halve werk.

Het touw was zoo lang genomen, dat het niet alleen tot aan de gracht kon reiken, maar ook nog kon dienen als reddingsmiddel als het zwemmen gevaar mocht opleveren. De zwemmer had het om den middel gebonden. Bovendien had hij zich van zijne kleeren ontdaan, waarom zullen we nader zien. Toen hij goed en wel beneden en over was, nam hij het touw en knoopte het vast aan een der aldaar staande boomen. Zijne makkers konden zich nu maar van de hoogte als langs een

hellend vlak naar beneden laten glijden. Alle vijf kwamen ze niet alleen behouden, maar en daarom had de eerste zich ontkleed en door de anderen zijne kleeren mee laten nemen, ook droog over, wat voor hen van veel belang kon heeten. Weinig uitzicht toch bestond er om de doornatte plunje te kunnen verwisselen en onderdak zou de eerstvolgende nachten ook niet wel gevraagd kunnen worden. Wie zou het hun willen verleenen, want de ontvluchting moest spoedig ruchtbaar worden, uren ver in het rond. Het stond dus zoo goed als vast, dat ze onder den blooten hemel een legerplaats moesten zoeken.

't Stoute en weloverlegde waagstuk was tot dusver alzoo met het gewenschte succes bekroond.

Zoo wêlgeslaagd was de uitvoering geweest, dat geen der medegevangenen, geen der zeventwintig bewakers en geen der schildwachten iets van de ontvluchting hadden gemerkt. Was de vrijheid nu al veroverd, toch bleven van alle zijden gevaren dreigen, klimmend bij den naderenden dageraad. Kennelijk lag in de afspraak, om niet bijeen te blijven en niet allen denzelfden weg te gaan. Zij scheidden reeds in de stad en zoo toog een enkele naar het zuiden en zetten de anderen koers naar het oosten, naar de bosschen, zeker in de hoop op die wijze het spoedigst over de grenzen te zullen komen. Den eersten nacht konden ze onmogelijk een grooten afstand afleggen; zoodra het licht aan de kimmen rees, was het hun geraden, schuil te gaan; want aller oog zou hen zoeken en ieder hen terstond kunnen herkennen aan hunne tuchthuiskleeding. De Wouden genaderd, 'n paar uur van Leeuwarden, zochten de meesten een goed heenkomen in de bosschen of roggevelden, om er den volgenden nacht af te wachten, de vriend van boosdoeners en roovers. Die hierin slaagden, konden tevreden zijn, doch twee anderen waren minder gelukkig, o. a. hij, die op de grens der stad nog gezien was, gelijk vroeger

vermeld is.

Direct na de ontdekking der ontvluchting, dus heel in de vroegte, togen naar alle zijden de gewapende dienstknechten der justitie uit, om de gevaarlijke booswichten, mocht het zijn ten spoedigste, weder onschadelijk te maken. Uren in den omtrek werd het groote nieuws als in een ommezien verbreid en ieder, die ervan hoorde, werd een helper der politie. Niemand op weg, veld of akker of hij hield een oog in 't zeil en toonde op zijn hoede te zijn. De boosdoeners waren van de gevaarlijkste soort, in de kracht des levens, de oudste telde 35, de jongste nauwelijks 26 jaren. Daarbij hadden ze gebrek aan alles. De vluchteling, die zuidwaarts was getogen, bevond zich in de ongunstigste conditie; geen bosch of iets van dien aard in de naaste omgeving der stad, waar hij zich kon verstoppen.

Nauwelijks in de buurt van Goutum gekomen, werd hij reeds gezien door de boeren, die gingen maaien, hooien of melken en zoodra hoorden ze niet van de ontvluchting of ze zetten den vreemdeling na, die dra gevat weder naar Leeuwarden werd teruggebracht. Het was Christoffel Veldink.

Een tweede, Hendrik Huisbeek geheeten, verging het nog ongelukkiger. Na een zware worsteling werd hij door de boeren onder Rijperkerk overmeesterd. Stevig gebonden werd hij door de boeren op een platten wagen gezet en zoo fluks naar de hoofdstad gereden, waar hij zich evenals V e l d i n k met reden kon beklagen over zijne kortstondige en met zooveel moeite en gevaren verkregen vrijheid. 't Was hem aan te zien, dat hij zich duchtig in den wanhopigen strijd had geweerd. Zoo ging de eerste dag voorbij, de nacht verscheen en in heel Friesland, vooral in de Wouden, bevond

zich menigeen, die met meer zorg dan gewoonlijk 's avonds bij het ter ruste gaan sloten en grendels inspecteerde.

En niet zonder reden. De zich schuilhoudende en voor niets terugdeinzende boosdoeners moesten van den nacht profiteren om hun slag te slaan. De honger moest hen als de wolven uit hunne holen drijven; ook aan andere kleeding hadden ze behoefte om verder te kunnen trekken.

Wel waren de signalementen van het gevaarlijke viertal overal kwistig verspreid en was heel de rijkxen gemeenteveldwacht den ganschen dag ijverig in de weer geweest om ze op te sporen, doch vruchteloos; niet de minste aanwijzing had men gevonden en wat gaven de signalementen bij donker! Men duchtte zeker inbraak en diefstal, doch in welke buurt en bij wien? Dat viel niet te gissen. Men had geen enkel spoor. De morgen daagde en wat men gevreesd had was bewaarheid geworden. Als een loopend vuurtje verspreidde zich de veel gerucht makende tijding, dat in den verlopen nacht was ingebroken bij den landbouwer Wiltje Oenes Bottema onder R o o d k e r k. Even brutaal en talentvol als de uitbraak der ontvluchten, was deze inbraak geweest.

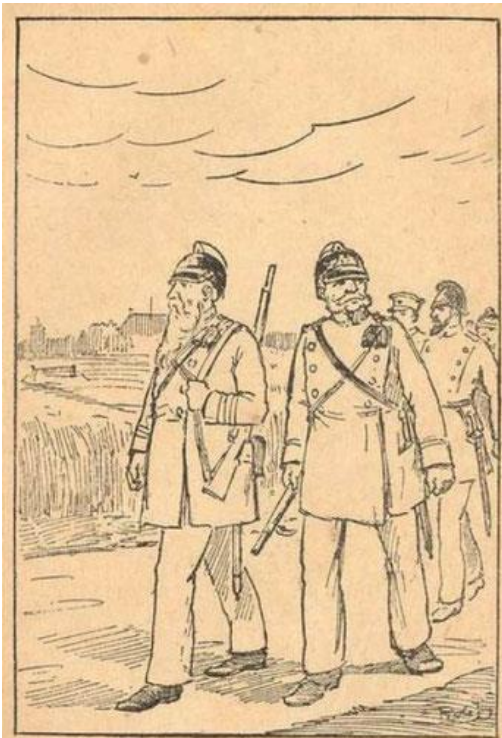
Behoedzaam had men de luiken en vensters verbroken, en in de kamer gekomen, het aldaar staande kabinet geforceerd en geopend en daaruit ontvreemd 80 gulden aan contanten, een gouden oorijzer, een zilveren tabaksdoos, een dito horloge, manslijfdracht, linnengoed enz. zonder dat de bewoners, die in de kamer sliepen, iets hadden gemerkt. Ja zelfs had men, om tot het kabinet te kunnen komen, een wieg moeten verzetten, waarin een zuigeling te slapen lag. Deze kleine was gelukkig blijven. doorslapen. Gelukkig, want waren de bewoners gewekt geworden door het schreien van het kind, mogelijk zou een strijd op leven of dood zijn gevolgd en B o t t e m a en de zijnen zouden wellicht den kamp hebben verloren.

Eerst bij 't ontwaken alzoo werd de inbraak en diefstal ontdekt. Dat de ontvluchten uit de gevangenis de daders moesten zijn, was direct het algemeen vermoeden. En waren het dezen geweest, dan hadden ze nu geld en goed, zij konden van kleeven verwisselen en met minder vrees voor ontdekking de wijde wereld ingaan. Maar ook voor de Justitie had deze inbraak eene lichtzijde. Men had nu een meer zeker spoor om te zoeken. In de buurt van den diefstal moesten de boeven zich wel ophouden. De nachten waren te kort om te voet ver weg te komen, zonder opgemerkt te worden.

Paarden werden er gelukkig niet uit de weide vermist; daarop alleen zou het nog mogelijk zijn geweest, dat men de grenzen had kunnen bereiken. Want dat de uitbrekers zich zouden beijveren om over de Oostgrens zich aan een directe vervolging te onttrekken, daaraan werd niet getwijfeld. Doch waarschijnlijk zal de kunst van paardrijden hen wel vreemd zijn geweest, anders ware mogelijk dat middel niet onopgemerkt gebleven en ongebruikt gelaten. Of zij moeten en met eenige reden bevreesd zijn geweest, dat paarden, die niet bestemd zijn om onder den man bereden te worden, wel in de allereerste plaats de aandacht op de ruiters moest vestigen, te meer waar te paard wel van de hoofdwegen gebruik gemaakt moest worden, en zich verschuilen voor dreigend gevaar onmogelijk mocht heeten. Doch zij hadden het met paard en wagen kunnen probeeren. Zeker heeft hen daartoe de kans ontbroken.

Een macht van politie trok naar de omstreken van Roodkerk en ook de bevolking was overal ijverig mee in de weer, om te zoeken en te speuren. Men had nu een vast punt van operatie en een formeele jacht op groote schaal organiseerde zich als van zelve. Aan 't hoofd plaatste zich de Burgemeester van Tietjerksteradeel, die een beroep had gedaan. op de landlieden, om met vorken, spaden en geweren op het appèl te verschijnen. Goed gewapend toog alzoo een groote menigte op verkenning uit. Eene kleine aanwijzing werd dra verkregen. Bij 't dagen van den morgen hadden twee grasmaaiers op de grens van R i n s u m a g e e s t een gesprek afgeluisterd en iemand in gebroken Duitsch hooren roemen den heerlijken smook van Groninger koek. Nu bevond zich onder de vluchtelingen een Duitscher en bij de inbraak te R o o d k e r k bleek ook te zijn ontvreemd een Groninger koek. Verder vond men niet ver van B o t t e m a's woning de kleeven van twee der gevangenen; voor deze beiden stond het dus zoo goed als vast, dat zij aan de inbraak schuldig waren en zich in den omtrek moesten schuilhouden. Onvoorzichtig mag het dan ook van dezen heeten, wetende hoe hun spoor oogenblikkelijk gevolgd zou worden, dat zij de

oude plunje niet afdoende hebben verstopt. Den geheelen morgen werd rusteloos gespeurd in bosschen en korenvelden, tot eindelijk in den namiddag eenig spoor werd gevonden, 't welk eindelijk tot de ontdekking leidde.

EEN MACHT VAN POLITIE TROK UIT.

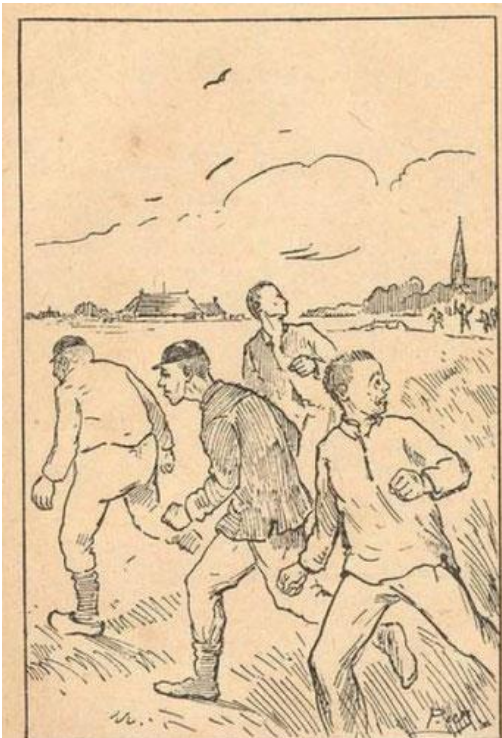
Alle vier lagen ze bijeen, de lang gezochten, slapend en vermoeid, doch onraad vernemende, zetten ze het op een loopen.

De Duitscher Wilhelm Spelleken van Ruhrort was dra uit het gezicht, doch zijne kameraden bleken minder vlug ter been. Hoewel niet zonder moeite, werden ze achterhaald en gevat. Hun verzet was niet zoo geweldig als vermoed had mogen worden; ze bleken trouwens zeer afgemat. Waarlijk geen wonder, als men bedenkt, dat ze zeker weinig of geen voedsel hadden gebruikt en dun gekleed als ze waren, onder den blooten hemel in 't veld hadden moeten overnachten.

Zwaar geboeid liet het drietal zich gewillig leiden naar de Hoogebrug, waar de Dokkumer trekschuit naar Leeuwarden werd opgewacht om daarmee naar de hoofdstad te gaan.

In deze schuit kregen de gevangenen plaats naast hunne bewakers, doch deze verdienen al evenmin een woord van lof als de bewakers van het tuchthuis; niet ver van Leeuwarden toch wist de 30-jarige Heinrieh Schutz, vroeger reeds genoemd, nog aan zijne geleiders te ontsnappen. Door

een der openingen van de kajuit vond hij een uitweg naar buiten en kwam natuurlijk in de diepe trekvaart terecht. De politie waagde het niet hem langs denzelfden en ongewonen weg te volgen en de schuit met het paard ervoor was niet voldoende vlug te stoppen om gelegenheid te geven direct weer de hand op den stouten vluchteling te leggen. Doch Schulz, mogelijk vertrouwend op zijne zwemkunst, had buiten de boeien gerekend, waarmee zijne, handen waren vastgeklonken.

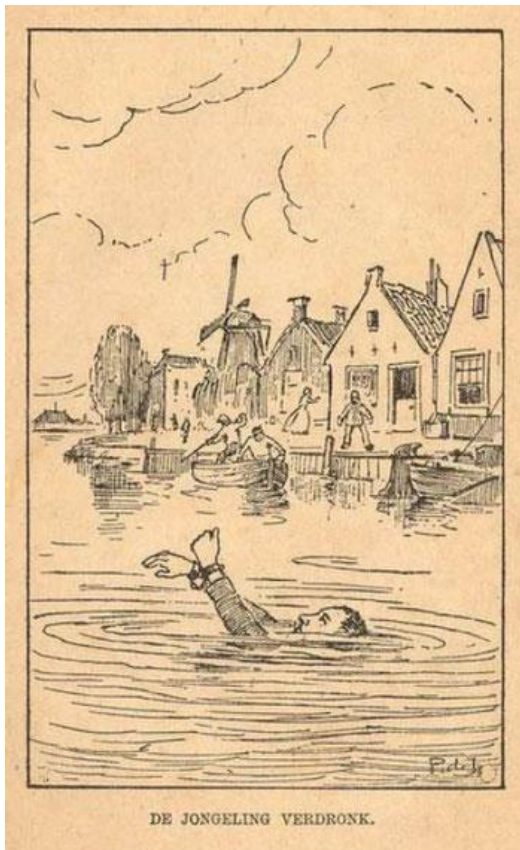
ONRAAD VERMOEDENDE, ZETTEN ZE 'T OP EEN LOOPEN.

Hij bleek machteloos en wel keerde terstond de schuit terug om te helpen en staken hulpvaardigen in bootjes van de walzijde hem de reddende hand toe, doch.... te laat. De jongeling verdronk, ver van zijn vaderland, als misdadiger! Of er deernis was bij de menigte, toen zijn lijk een oogenblik later werd opgehaald, wie zal het zeggen? Zeker is, dat de meest beruchte van het zestal ontvluchten, de 28-jarige Amsterdammer Johan Koenraad van Schenk, een moordenaar, zoo diep bewogen bleek met het lot van zijn trouwen makker in 't lief en leed der laatste dagen, dat hij schreide als een kind.

„'t Was mijn vriend", sprak hij meewarig en aangedaan. Weinig, zeer weinig had het gescheeld of Schulz zou zijne vrijheid opnieuw hebben veroverd door zijn wanhopigen moed. Toen het lijk in de schuit werd opgehaald, bleek het dat de drenkeling zijne boeien reeds had verbroken en dus de armen vrij had, om naar den wal te zwemmen; doch uitgeput als hij was, faalde, het hem aan kracht, om den dood te ontkomen. Ook zou het twijfelachtig genoemd mogen worden, indien het den zwaar vermoeiden man al gelukt was de overzijde der vaart te bereiken, of hij

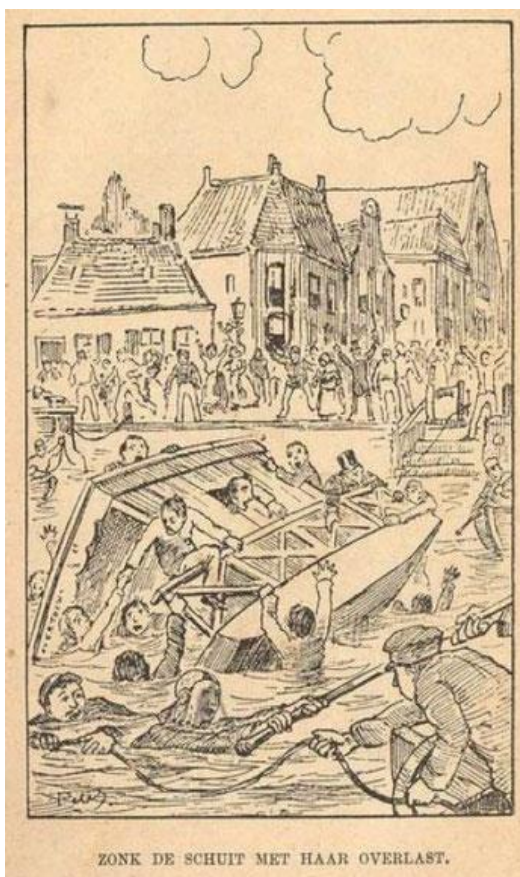
dan in staat geweest zou zijn, in zijn natte plunje, zijn vele vervolgers met eenige kans op succes te kunnen ontloopen. 't Kon slechts uitstel van executie zijn. Evenwel het was een nieuw stukje

van bravour en handigheid en als het niet betrof een uit den aard der zaak met alle beschikbare krachten te verhinderen daad, zoo ware een andere en betere uitslag meer verdiend geweest. ***

Men kan zich voorstellen hoeveel volks er in de stad te hoop liep, toen het de aanhouding van het drietal reeds bij geruchte had vernomen en ook van het verdrinken kennis had gekregen. Op de hoofden, zoo gezegd, kon men loopen, toen de trekschuit te Leeuwarden arriveerde met haren zeldzamen „last". En op de straten naar de gevangenis stond het overal vol nieuwsgierigen om de ongelukkige „helden" te zien. Aan de Grachtswal tegenover de gevangenis, waar een pont voor de overvaart ligt, werd het gedrang van menschen, die naar de zijde der gevangenis wilden overgezet worden, zoo groot, dat de pont van wal ging met een klein dertig personen; op het midden van de gracht gekomen, zonk de schuit met haar overlast. Alle opvarenden gingen naar de diepte en op het angstgeroep dat luide gehoord werd, verschenen ijlings booten en schepen en menschen met reddingsmiddelen, doch hoe snel gehandeld werd en hoe hulpvaardig allen zich betoonden, bij een der opgehaalde drenkelingen bleken de levensgeesten reeds geweken. Het was een veertienjarige knaap, een zoon van den slager D e V. Twee vrouwen bleken bewusteloos, doch kwamen gelukkig nog weder bij, terwijl de vrees algemeen bleef, dat er meerderen zouden zijn omgekomen, doch geen slachtoffers werden er later meer gevonden. Welk een veelbewogen dag! En toen het

avond en reeds laat geworden was, bereikte nog deze extra tijding de stad, dat ook Spellekens, een der hoofdpersonen van de ontvluchting, in de nabijheid van Buitenpost in zijn kamp voor, de vrijheid zich had moeten overgeven.

Op reis naar zijn Vaderland en reeds van kleding verwisseld, waagde hij het, zich op den weg te vertoonen. Een veldwachter merkte hem op, en zijn taal reeds tegen hem getuigende, werd hij terstond in boeien geslagen en nog denzelfden avond naar de gevangenis getransporteerd, waar hij dien nacht weder rustte met zijne makkers onder hetzelfde dak, dat zij met zooveel moeite en gevaar den Zondagnacht tevoren hadden weten te ontvluchten. Hoe weinig baat, voor zoo stoute daad! Hoewel er niet meer te vreezen viel van de ontvluchten, bleken de gemoederen nog niet overal gekalmeerd te zijn en met verdubbelde waakzaamheid betrokken de schildwachten hunne posten. Als 't kalf verdrongen is, dempt men den put. Het was alsof Spellekens en de zijnen elk oogenblik van den nacht weder zouden uitbreken. Onder dien indruk stond de schildwacht met scherper instructies van zijn commandant dan tevoren in 't nachtelijk uur te staren naar de getraliede vensters. En waarlijk niet te vergeefs. In den nacht van Donderdag op Vrijdag kwam er al weder onraad! De klokken hadden middernacht aangekondigd en omstreeks halfeen vertoonde zich iemand in het donker van de hooge muren der gevangenis. 't Was binnen de gracht en de houding der verschijning zoo verdacht, dat de schildwacht het noodig oordeelde zijn geweer te richten

met een „Werda !" Geen antwoord. Luider klonk het nu „Werda !" en vuriger werd de moedige soldaat.

De vluchteling zweeg, maar weigerde ook maar ééne schrede te wijken. Nog éénmaal het wachtwoord gesproken als laatste waarschuwing en het schot moet vallen. Donderend klinkt het nu ten derde en leste male Werda!!! De trekker wordt overgehaald en geen „goed volk!" wordt er gehoord, maar de uitbreker waagt het zelfs stoutmoedig nader te komen, zonder eenig geluid te geven.

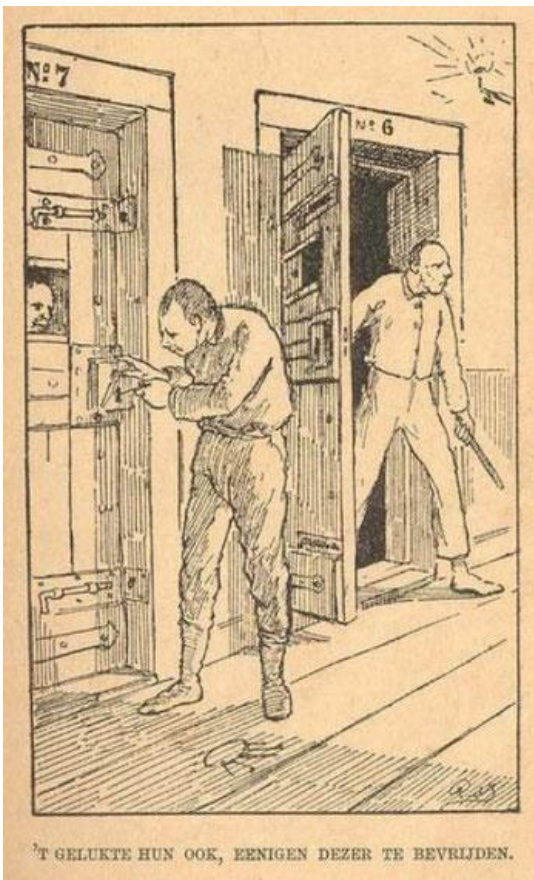
Pief ! Paf ! klinkt het in de nachtelijke stilte en de, van plichtbesef vervulde zoon van M a r s ziet het slachtoffer vallen: doodelijk verwond. Al de wachten in en buiten de gevangenis, hevig verschrikt, snellen op het hooren van den knal ter hulpe en ieder hunner is overtuigd dat er weder een ontvluchting valt te constateeren, waarbij hunne assistentie dringend geëischt wordt. De ongelukkige is reeds gevallen en de ter hulp gesnelde bewakers konden niet anders dan den dood constateeren, niet van een Schellekens, van Schenk of Schafstal, maar van een.... ezel, toebehoorende aan den.... commandant van het tuchthuis, den hoogsten gezagvoerder, wiens zwakke tucht op deze komische wijze nog eens aan de kaak en in 't volle licht zou worden gesteld. De ongelukkige ezel, aangeschaft door den commandant voor uitspanning zijner kinderen, werd meer beklaagd, dan zijn

meester, die hem op zulk gevaarlijk terrein bij nacht had laten wandelen, althans op zijne rekening werd gesteld, dat het onnoozele dier uit zijn stal had kunnen breken en dit met zijn leven had moeten boeten.

De vluchtelingen werden einde Juli wegens hun stout bedrijf ieder veroordeeld tot 6 maanden gevangenisstraf. De eisch luidde 1 jaar en 6 maanden. En voor de schuldigen aan de inbraak bij Bottema te Roodkerk - een dezer was verdronken - werd door het Prov. Hof tegen de drie anderen geëischt een gevangenisstraf van 5 tot 20 jaren. 't Vonnis luidde: zes jaar voor ieder, te ondergaan na het eindigen van den tegenwoordigen straftijd. Deze bedroeg voor twee hunner, nog ongeveer vijftien en voor den derde bijna zes en twintig jaren.

Geconstateerd werd bij de behandeling der zaak, dat het personeel voor de bewaking der gevangenis te klein bleek te zijn. Wij kunnen dit niet beoordeelen, al heeft het al den schijn; wel leert deze geschiedenis, dat honderd duizend nachten bewakens en meer, slechts aan één - zegge één doodonschuldigen ezel het leven heeft gekost; Dat is al. Hoe schraal een loon voor zooveel dienst! Aangemoedigd door het welslagen der eerste ontvluchting, begonnen de gerenommeerde uitbrekers van stonden aan te werken aan een nieuw plan om uit den kerker te ontsnappen. Weder werd er garen verzameld en van dat garen weer een touw vervaardigd, dat allengskens de vereischte lengte kreeg, om als vroeger dienst te doen bij het dalen en overtrekken van de gracht. Behalve touw had men ook de noodige werktuigen weten te „naasten". Al deze reisbenodigheden werden zorgvuldig in de cellen verborgen; geen der bewakers koesterde een kwaad vermoeden, niemand hunner had ook maar het minste gemerkt van alle deze voorbereidende werkzaamheden.

't Was in de maand October, nog vroeg in den avond. Binnen de muren der gevangenis was het rustig en stil, al de gevangenen waren reeds naar de slaapzalen geleid; acht uur sloeg de klok. Op eene dier zalen heerschte een stille bedrijvigheid. Veertien boosdoeners zaten daar opgesloten in ijzeren kooien achter zware sluitingen. Onder dezen de bekende Speltekens en Schafstal, ons van vroeger bekend. Zij sliepen niet, al hadden ze daarvan den schijn aangenomen en slaagden er weder in ongemerkt hunne cellen te verbreken. Eenmaal vrij, boden ze hun makkers de behulpzame hand. 't Gelukte hun ook eenigen dezer te bevrijden en zoo stond er dra een vrij groot gezelschap drieste waaghalzen tot vertrek gereed. Zij zwoeren elkaar trouw in nood en dood! En hunne ongelukkige lotgenooten, wier kooien men niet had kunnen verbreken en die dus achter moesten blijven, pleegden geen verraad. Zij bleven zwijgen als het graf, toen hunne makkers de slaapzaal reeds hadden verlaten. De werktuigen in 't bezit van dezen bewezen goede diensten. Met veel beleid en omzichtigheid slaagden ze er in het nieuwe gebouw te bereiken. Zij hoopten daar burgerkleeding te zullen vinden, ten einde daarmee hun „kennelijk" gevangentenuue te kunnen verwisselen. Het kleed maakt den man; andere kleeding, dit had de vroegere ontvluchting hun geleerd, was eerste vereischte voor een gewenscht succes.

'T GELUKTE HUN OOK, EENIGEN DEZER TE BEVRIJDEN.

Behoedzaam bezig hun doel te bereiken, hoorden ze plotseling het gedruisch van naderende voetstappen en was goede raad duur. Een bewaker scheen enig gerucht te hebben gehoord, en zich spoedende naar de slaapzaal van Spellekens c.s., vond hij daar eenige cellen ledig. Er volgde een signaal, er daagde assistentie en in 't zelfde oogenblik had men de vluchtelingen gevolgd en... gevonden. Geen uitkomst ziende, gaven allen zich over. Zij werden niet naar hunne cellen teruggebracht, maar nu mede tot straf opgesloten in onderaardsche cellen, waar ontvluchten onmogelijk mocht worden geacht. De uitkomst nochtans zou het anders leeren. In de enge kelderruimte voelden ze zich nog veel minder thuis dan boven en maar kort duurde het, of het scherpzinnig brein van een Spellekens had al weder een nieuw ontwerp tot ontvluchting gereed, dat eenstemmig goedgekeurd werd door zijne makkers, die in het geheim werden betrokken.

Schafstal zien we weder optreden naast zijn ouden makker en in 't complot waren mede opgenomen de 41-jarige Jan Seip en de 50-jarige Huibert van den Assem, de laatste metselaar van beroep. Als hadden de jongeren den raad der ouden gezocht om beter dan vroeger te zullen slagen. Of het toeval of opzet mocht heeten, dat evenals bij de eerste zoo welgeslaagde ontvluchting weder zes

personen in 't geheime bondgenootschap werden opgenomen, wagen we niet, te beslissen. Feit is, dat de uitval verijdeld werd en mislukte, toen een grooter getal daaraan deelnam. Ervaring is de beste leermeesteres.

Het weloverwogen ontwerp van ontvluchting, gelijk ons later zal blijken, was stouter nog opgezet, dan het eerste over de daken, doch voor we dit in bijzonderheden mededeelen, dienen we eene gebeurtenis te vermelden in dezen van bijzonder belang. Commandant, bewakers, militaire wacht en wie er verder zoo al in aanmerking mochten komen als verantwoordelijke personen in dienst van veiligheid en vrêe, waren éénparig zeker in hun oordeel, dat er voor ontvluchting geen vrees meer kon bestaan, na de genomen maatregelen, sedert eenige dagen van kracht. Ten overvloede evenwel kwam er bericht uit 's-Hage, dat er eene inspectie zou volgen van Z.Ex. den Minister van Justitie, in Hoogstdezelfs eigen persoon, vergezeld van den Inspecteur der gevangnissen in Nederland. Men wilde tegen elken prijs zekerheid.

Zoo werden dan op Vrijdag 23 October de gevangenen te Leeuwarden vereerd met een bezoek van Z.Ex. M r. - van Lilaar, vergezeld van den Inspecteur Mr. Estorphius Grevelink. Over de herhaalde ontvluchtingen moest aan deze hooggeplaatste Heeren opheldering worden gegeven. Aanwijzing in loco van heel de toedracht werd hun gedaan. en vervolgens daalde men af in de laagte, naar de onderaardsche verblijven, waar Spellekens c.s. zaten opgesloten. De hooge Heeren inspecteerden in hoogst eigen persoon deze kelders en moesten getuigen: daar zitten ze veilig geborgen! Van hier is uitbreken niet mogelijk! Voor ontvluchting behoefde er nu geen vrees meer te bestaan, te meer niet wijl het getal bewakers met eenige personen vermeerderd en 't getal schildwachten meer dan verdubbeld was geworden. Het Hoofd van Justitie met hoogstdezelfs deskundigen dienaar vertrokken denzelfden middag na de inspectie van het tuchthuis weder naar de Residentie. En de holbewoners der gevangenis? Hoe die zich te moede gevoelden? Wat zij zeiden, dachten en deden? Wat zij hadden kunnen doen, was dit:

Twee dagen na het hooge bezoek hadden ze bij Zijne Excellentie den Minister van Justitie te 's-Hage op audiëntie kunnen gaan en zeker zouden ze dit hebben vertoond, had er kans bestaan dat het rooverstukje als tooverstukje ware beloond geworden met de vrijheid. Een goed etmaal toch na 't vertrek van Z.Ex. en den Inspecteur bleken ook de gevangenen te zijn vertrokken. Men vond hunne cellen ledig. Hoe was dat mogelijk! Ja, die uitroep van verbazing is ten volle gewettigd. Op het oogenblik van de inspectie der Haagsche Mrs. hadden de Mrs. uitbrekers hunne geheime wegen al zoo goed als gereed, waarlangs ze opnieuw de vrijheid hoopten te vinden. Tal van nachten hadden ze met ijver aan die wegen gewerkt en wie daarbij uitstekende diensten zal hebben bewezen, dat was de metselaar Huibert van den Assem; was men bij de vorige ontvluchtingen gegaan door de getraliede sluitingen, ditmaal zocht men een uitweg door den grond, door loopgraven onder de fondamenteen der muren door. Het eischte een goed beleid den onderaardschen gang zoo te graven, dat men op een geschikt punt weder boven zou komen. Naar de zijde van de gracht of ook ter plaatse waar een schildwacht op en neer wandelde, zou het een kwaad begonnen werk worden, zonder eenig uitzicht op verlossing.

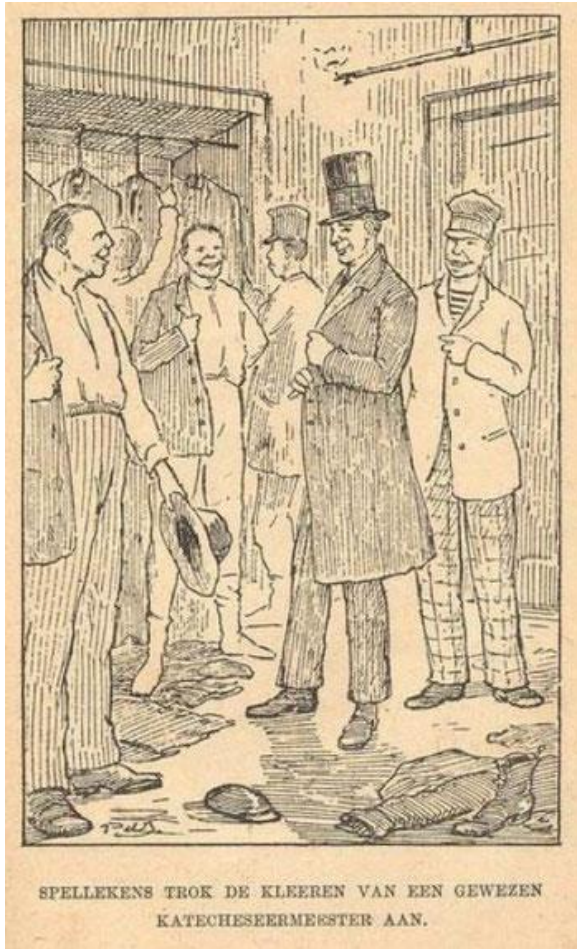
Gekozen werd de richting naar het oude Blokhuisplein, omringd door hooge muren. Op dit plein kwam het zetal behouden aan, nog vrij vroeg in den avond en men had dus den ganschen nacht voor zich, om met behoedzaamheid en zonder overhaasting verder te gaan. Het door hooge muren omringde plein schijnt oppervlakkig geen geschikt punt te zijn geweest voor de ontvluchters, toch bleek dit punt met overleg zeer goed gekozen te zijn. Eerstens had men hier geen schildwacht te vreezen en in de tweede plaats moest hier een slag worden geslagen van groot gewicht. Een brutale inbraak moest aan de uitbraak voorafgaan.

Aan het Blokhuisplein grensde een gebouw, waarvan men wist dat daarin geborgen waren diverse kledingstukken. Het was om zoo te zeggen een magazijn van „gemaakte kleederen", waar ieder zijn gading zou kunnen vinden om pasklaar de wijde wereld in te gaan, zonder op het eerste oog voor een ontvlucht boosdoener te worden aangezien.

Behendig en taktvol had men dra door verbreking een doorgang gekregen en ieder daar een passend stel kleederen uitgezocht en aangetrokken, Spellekens o.a. dat van een gewezen catechiseermeester, en zoo toog

men terug naar het plein. Het magazijn dat hun zoo goed had geholpen, grensde aan de woning van den Commandant, die zeker dien nacht niet gedroomd zal hebben, dat Spellekens c.s. zich in zijne onmiddellijke nabijheid bevonden en hem wel leelijk in zijn slaap hadden kunnen

verrassen. De opperste bewaker bleef doorslapen en de waakzame uitbrekers in onverdachte burgerkleeding, richtten hunne oogen naar boven, om op en over de daken der gevangenis te geraken.

Hoe tegen die steile muren opgekomen? En hoe dan verder? Wat verricht was, hoe stout en hoe welgeslaagd, was nog maar een begin van al wat noodwendig volgen moest voor de vrijheid in zicht kon heeten. Men zat nog immer gevangen. En van het zestal gevoelde zich reeds bevreesd voor de operatie naar boven, hij gaf zijn makkers te kennen, dat hij het waagstuk niet aandurfde en wenschte terug te keeren. Men kon hem niet overhalen en nadat hij zijne vrienden op hals en keel had gezworen, geen verraad te zullen plegen en eerst terug zou keeren door de loopgraven naar zijn cel, als zij goed en wel in veiligheid zouden zijn, liet men hem begaan. Hij moest zich verbinden, op het plein te blijven, wijl zijn terugkeer anders allicht slapende honden had kunnen doen ontwaken. De achterblijver hield woord, hij zag zijn vrienden de hoogte ingaan en successievelijk verdwijnen over de daken. Hoe ze boven zijn gekomen is voor ons een raadsel gebleven en van de daling vinden we enkel vermeld „dat ze zich op de eene of andere wijze naar beneden hebben laten zakken". Dat zal waar zijn en ongelooflijk waar zijn de feiten, dat de vluchtelingen twee schildwachten op hun weg moesten ontmoeten, wier kruut en lood onvervaard werd getrotseerd.

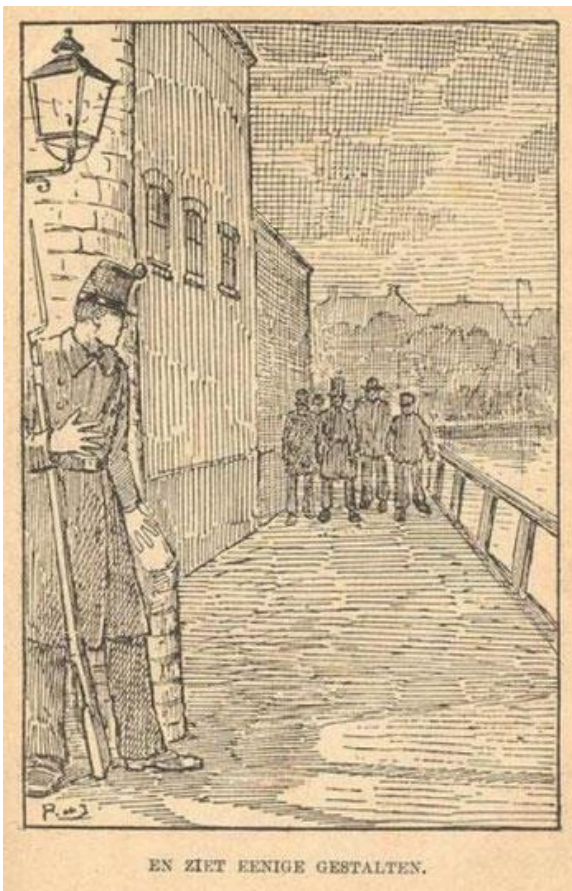
De eerste bewaakte een der pleinen binnen de gracht; hij zag het vijftal naderen, dat volstrekt geen ongewone haast maakte. Scherper richtte hij zijn blik in 't rosse licht der lantaarns naar de ongewone wandelaars in 't nachtelijk uur, doch hun voorkomen en doen bleek hem gansch gewoon, te zijn. Het bleken, naderbij gekomen, netgekleede burgers en hij dacht niet anders dan aan Heeren, met het toezicht belast, die zeer prijzenswaardig ook 's nachts eens een onverwacht kijkje waren komen nemen of alles wel in den haak en ieder op zijn post zou zijn. De argelooze en verschalkte schildwacht liet het vijftal alzo ongemoeid passeeren. Waartoe het Werda ! geroepen, dat nog zoo kort geleden een ongelukkigen ezel het leven had gekost en zooveel aanleiding had gegeven tot spot, buiten de muren der gevangenis?

Een loos alarm zou ook nu weer aan geroutineerde spotvogels rijke stof hebben geleverd, reden waarom hij had gezwegen. Had hij wijs gedaan? Deswege ter verantwoording geroepen, nadat de vogels weer gevlogen bleken te zijn, werden er wel geen termen gevonden zijne houding eervol te vermelden, maar evenmin vond men gronden, waarop eene veroordeeling kon volgen. Hij werd mitsdien vrijgesproken. Wat hem overkwam, had de beste kunnen overkomen. Wie kon denken aan ontvluchte gevangenen, in fatsoenlijke burgerkleeding? Den tweeden schildwacht, die in 't nachtelijk spookuur het gevaarlijke vijftal had gehoord en gezien, wachtte zwaarder proces. 't Was een zeer jong soldaat, die weinige maanden geleden het vreedzame platteland had moeten verwisselen met het garnizoen in de stad en op zijne beurt ook de wacht bij de gevangenis moest betrekken.

De ijselijkste verhalen van de herhaalde malen ontvluchte dieven, brandstichters en moordenaars werkten nog op zijne verbeelding, als hij daar stond te schilderen bij het hooge gebouw met zijn getraliede vensters, herbergende over de zeshonderd boosdoeners, waarvan er elk oogenblik een of meer naar beneden konden komen. Wat zou hij doen, wanneer het toeval eens wilde, dat er iets kwam? Hij wilde er maar liever niet aan denken en telde zijn schreden op

en neer, opdat de bange uren toch maar wat sneller mochten voorbijgaan. 't Geladen geweer, dat hij droeg zoo 't behoorde, had hem nog tot geen held gemaakt. Zijn post was naar de zijde van de Gracht, niet de meest gewenschte in zijn oog, want juist daar ter plaatse hadden de uitbrekers vaker een uitweg gevonden; daarom zeker zou men hier een wacht hebben geplaatst om dat te beletten. Hij hoort iets; zooals hem geleerd is, slaat hij beide handen aan het geweer; hij zal het richten, „werda" roepen, „werda" roepen, hij zal vuur geven....

Hij luistert met ingehouden adem en ziet op hetzelfde oogenblik in de schemering eenige gestalten, schijnbaar van mannen. Zij naderen; ja het zijn helaas de gevreesden, de uitbrekers van de gevaarlijkste soort; hij telt er eenigen in getal; de moed, die hem bezielde zoolang er geen gevaar was en hij slechts eenig gerucht had gehoord, zakt hem in de schoenen, nu de vijand zich werkelijk vertoont. Hij brengt zijn geweer weer in rust en oordeelt het voor 't behoud van zijn eigen leven het veiligst om maar te doen alsof hij hen niet ziet. Hij had er minstens vijf geteld, wat zal hij alleen uitrichten tegen zulk een overmacht!

't Was geen partij, gesteld dat hij er al een had neergeschoten en dat zou een treffer zijn, onge oefend schutter als hij nog was, dan bleven er toch nog vier over, om hem zijn heldendaad betaald te kunnen zetten. Ja, voor hij tot driemaal toe het W e r d a of wachtwoord had kunnen laten hooren, zouden ze vrij zeker hem al te pakken hebben gehad en mogelijk wel voor goed onschadelijk hebben gemaakt. De soldaat dacht als „'t wyfke dat yn 'e bránnettels siet: ho stilder, ho better!"

Maar de Heeren van den Gerechte dachten er anders over, zij oordeelden, dat de soldaatschildwacht zich aan verregaand plichtverzuim had schuldig gemaakt. Op staanden voet werd hij ingerekend en in militair arrest gesteld. *** Keeren we nu terug naar de vluchtelingen. 't Was nog maar even middernacht toen ze de laatste schildwacht passeerden en op de openbare straat van Leeuwarden verschenen. Allen waren vrij en ieder voor zich had een weg te kiezen, dien hij 't veiligst oordeelde om buiten het bereik van justitie en politie te blijven. Gelukkig hadden ze een geheelen nacht voor den boeg. Daarbij waren de nachten langer en was er minder volk op de been, dan vroeger. Daar stond tegenover, dat een bivak in bosch

of open veld midzomer een niet zoo sterke schaduwzijde had, als in den guren herfst. Wel was men nu beter gekleed, maar geld of voedsel moest worden gevonden. Doch daarover waren de meesten minder bekommerd. Eerstens boden sommige boomen nog vruchten en een inbraak was geen heksentoer voor specialiteiten in dit bedrijf. Vol goeden moed scheidden de bondgenooten met een „behouden reis".

De meesten maakten zich zoo snel mogelijk uit de voeten en zetten weder koers naar het Oosten waar Spellekens en Schafstal met de terreinen bekend waren. Een enkele dacht er anders over en redeneerde in zijn eigen, dat het 't wijst zou wezen stilletjes in Leeuwarden te blijven. Allermint zou men daar „vluchtelingen" uit de gevangenis gaan zoeken. Hierin had hij niet kwaad gezien. Zaterdagnacht vrij gekomen, bewoog hij zich den Zondag daaraanvolgende onder de menigte langs de straten, zonder opgemerkt te worden.

Eerst in den morgen was de uitbraak ter kennisse gekomen van de Justitie en heel de stad kwam in beroering bij 't hooren van dit noodlottige nieuws. En naar buiten, waarheen de mare

zich verspreidde als een loopend vuurtje, sloeg velen plattelandsbewoners de schrik om het hart. Niet alleen togen overal de gemeente en rijksveldwachters het veld in op verkenning en hielp de burgerij ijverig mee om de gevaarlijke sujetten op te sporen, maar zelfs werden er schutters onder de wapenen geroepen en togen jagers de bosschen in, om mee te helpen. In één dag was een groot deel van Friesland in rep en roer, doch de avond viel, zonder dat men ook maar het minste spoor van een der vluchtelingen had kunnen ontdekken. Er was te veel tijd verlopen tusschen de uitbraak en de ontdekking er van. Het was ditmaal een zoeken gansch in den blinde en uit alle windstreken kwamen tijdingen, dat men de vluchtelingen m e e n d e gezien te hebben.

In den laten avond van Zondag kreeg men toch nog eenig licht.

Van den Assem, de metselaar zonder een cent op zak, gevoelde maar al te zeer dat een hongerende vrijheid niet van langen duur kon blijven. Hij moest op de een of andere wijze voedsel zien te vinden, vóór de nacht viel, want inbreken zou bezwaarlijk gaan, nu er scherper gewaakt werd en ieder op zijn hoede zou zijn. Hij oordeelde het 't verstandigst om een aalmoes te vragen bij een der Roomsche Katholieke Geestelijken in de stad. Veler oogen konden daar niet op hem gericht worden. Zoo klopte hij aan in de, Speelmansstraat; of hem al of niet gegeven werd is ons niet bekend geworden, wèl had de politie dra kennis gekregen, dat er zich een bedelaar had vertoond en nu duurde het maar kort of deze was opgespoord. Opgebracht bleek, dat men een der vurig gezochte uitbrekers had teruggevonden; van zijn makkers nochtans wist hij geen ophelderingen te geven. Zoo viel de nacht, en overal inbraak vreezende, bleef menigeen op de been, vooral in de Wouden. Doch niet alleen hier, maar ook in andere oorden van Friesland verkeerden de menschen in zenuwachtige spanning. Kenschetsend in dit opzicht is een railleerend schrijven uit de goede stad Bolsward en daarnaar gerekend moet het ten plattelande en op de ruimte al treurig gesteld zijn geweest, wat betreft de angst, die veler hart had bevangen.

OPGEBRACHT!

BOLSWARD, 26 Oct. 1868.

Beste vriend! Ik haast mij U te berichten, dat wij er allen heelhuids zijn afgekomen; niemand in de geheele stad is vermoord, gewurgd of geplunderd, dank zij de energieke maatregelen van overheidswege genomen!! Toen in den loop van den Zondag de jobstijding kwam dat er niet minder dan 5 boosdoeners uit de L e e u w a r d e r gevangenis waren uitgebroken, die telegraafdraden hadden afgesneden en zich in burgerkleeding hadden gestoken, heerschte er eene algemeene ontsteltenis, te meer daar er geruchten gingen, dat zich verdachte tronies in de nabijheid der stad hadden laten zien.

De zaak werd bedenkelijk en de nacht was op handen, het was niet onmogelijk, dat alle die 5 boosdoeners regelrecht op het oude Bolsward kwamen aanrukken en dan hoe verschrikkelijk konden niet de gevolgen zijn!

Goede raad was duur, maar men nam groote en afdoende voorzorgsmaatregelen, men liet het niet aankomen op den bejaarden commissaris, de 3 agenten, nachtwakers en stille wachters, maar om op alles voorbereid te zijn, deed men een gedeelte der stedelijke schutterij onder de wapenen komen, en den geheelen nacht door, aan elk der voormalige stadspoorten, 4 goed gewapende schutters plaatsen, die geregeld om het uur werden afgelost, hetwelk te meer noodzakelijk was, uithoofde van den aanhoudenden regen, en aldus is men er in geslaagd de boosdoeners buiten de stad te keeren, hun ontzag in te boezemen en niet

één onzer goede ingezetenen is eenig leed geschied. Ik kan u niet met eenige zekerheid zeggen of deze voorzorgsmaatregelen dezen avond weder zullen worden toegepast;

indien de voortvluchtigen er den reuk van krijgen hoe goed men hier op zijnhoede is, zullen zij zich nog wel eens bedenken voor en aler zij beproeven, onze goede stad stormenderhand in te nemen. Intusschen is het te hopen, dat de boosdoeners spoedig weder worden ingepakt, want de samenloop van zoovele menschen, gelijk Zondagavond, stoort ons in de gewone ruste en die soort van staat van beleg kan ook niet voortduren, vooral wanneer de schutters het minder aangenaam mochten vinden het werk van de politie te doen. Tot later.

GIJSBERT.

Zelfs kwamen er tijdingen, als klachten gepubliceerd, dat er op niets kwaads vermoedende personen, die zich in 't veld bevonden, was geschoten, door mannen, die volijverig deelnamen aan de jacht op de vluchtelingen en niet vertrouwd bleken met het schietgeweer. Wie maar eenigszins verdachte teekenen had in zijn voorkomen of doen, werd aangehouden en als vreemdeling kon men zich niet overal veilig vertoonen, zoo sterk was de spanning bij sommigen, die zoekende waren naar de als onmenschen afgeschilderde boosdoeners.

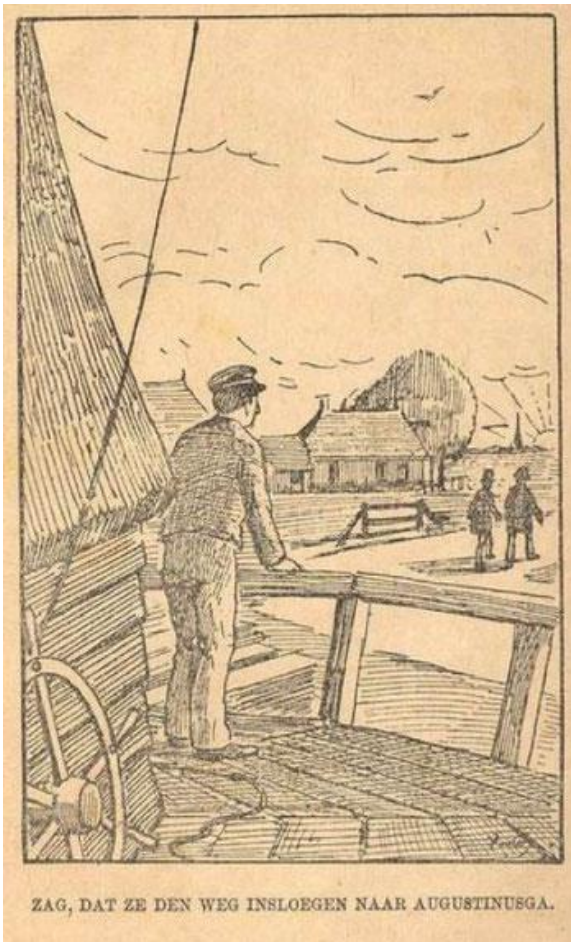
Als gezegd, werd des Zondagsnachts een gewapende macht op de been gehouden; de uitbrekers m o e s t e n zich wel vertoonen, om aan voedsel te komen, zoo dacht men en daarin had men goed gezien. Onder het dorp Koten werden even na klokke twaalf twee personen opgemerkt, die er niet thuis behoorden; het ware kennelijk vreemdelingen en dit was voldoende reden om er de politie direct mede in kennis te stellen. Wat vreemd was, was ook verdacht, in zonderheid op zulk een ongewoon uur. Twee burgers hadden de mannen gezien en met behulp van de gewapende macht keerde men dra terug om te weten of het mogelijk vluchtelingen zouden zijn. Inderdaad kwam men het tweetal weder op het spoor.

Maar hoe ze te naderen zonder opgemerkt te worden? Bij 't minste gerucht zouden ze het hazenpad kiezen en dra uit het oog verdwenen zijn. Met veel overleg werd gehandeld. Dit had men voor op de vreemdelingen, dat men beter bekend was met terrein en wegen. De operatie gelukte in zoover, dat van het tweetal één in de fuik liep. Het was de 27-jarige Klokkers, die vluchtende gevat werd. Hij bevond zich in gezelschap van Schafstal, een der oude bekenden, die ook nu weder zijne vervolgers wist te ontkomen. 't Voorgenomen plan een inbraak te plegen, was hierdoor verijdeld geworden. Nog denzelfden nacht werd Klokkers als een, kostbare vangst naar de hoofdstad getransporteerd, waar hij met open armen werd ontvangen en met blijdschap begroet. Welkom was hier tevens de tijding dat men Schafstal gezien had, van wien men nu wist dat hij zich ophield in de buurt van Kooten.

Onder de leiding van het hoofd der gemeente werd 's anderen daags al heel vroeg een verkenningsstocht georganiseerd, bosschen en velden werden afgejaagd tot men onder Kootstertille gekomen den zwerveling in het oog kreeg en hem van alle kanten nazette en in 't nauw wist te brengen. Vele honden zijn der hazen dood. Schafstal, hoewel zijn uiterste krachten beproevend om nog te ontkomen, moest zich ten slotte overgeven. Hij ging den weg naar 't Blokhuis. Van Spellekens en Seip wist men nog weinig. Enkel was er Maandagavond tijding bij de Justitie gekomen, dat ze op den weg naar H e e r e n v e e n zouden gezien zijn. Dit was niet meer dan een bloot vermoeden. Intusschen had men de militaire wachten rond de gevangenis versterkt. Door den honger gedrongen, klopten Spellekens en Seip in den laten avond aan bij „alde Lutske", wonende in een klein huisje aan den zandweg van Veenklooster en Kollum. Het

goede mensch gaf hun een kleinigheid en dankbaar voor de luttele gave, gingen ze goedwillig heen.

't Ruwe herfstweder noodzaakte beide vluchtelingen vervolgens een onderdak te gaan zoeken. Zij vonden dit te Buitenpost, onder den houtzaagmolen aan de vaart, doch toen 's morgens al heel in de vroege de molen reeds werd ingespannen en in beweging gebracht, schrikten ze op uit hun slaap en kozen het hazenpad. De knecht, die op de zwikstelling vrij uitzicht had, merkte de vluchtende logeergasten en zag, dat ze den weg insloegen naar Augustinusga. Hij maakte terstond gewag van zijne bevinding en spoedig kwam zijne ontdekking ter kennis van de bevoegde macht. Onder aanvoering van den Burgemeester in eigen persoon, trok eene verbazend groote en steeds aangroeiende menigte te velde. 25 gulden belooning werd uitgelooft door den Burgervader, aan hem, dien het mocht gelukken een vluchteling te arresteren. Er was alzoo 50 gulden te winnen dien dag

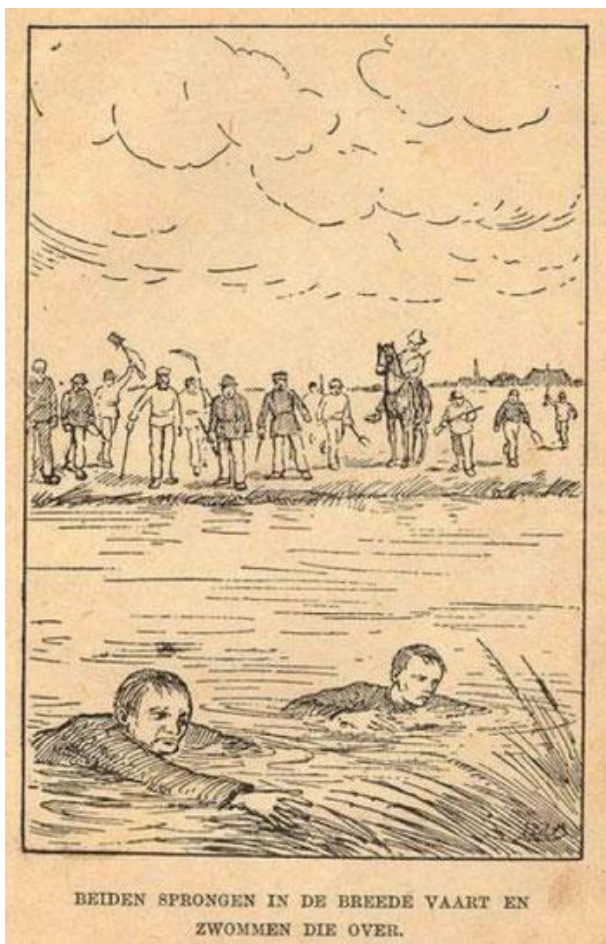

ZAG, DAT ZE DEN WEG INSLOEGEN NAAR AUGUSTINUSGA.

Gewapend met knuppels, schoppen en vorken ging het er met man en macht op los. Sommigen zetten zich ter paarde om meer kans te hebben op het behalen van de uitgelooftde premiën. De vluchtelingen, dra bemerkende wat er gaande was, zetten het op een loopen. Dit toonde reeds genoegzaam aan, dat het de beide gezochte uitbrekers moesten zijn, hoewel ook grappenmakers hier en daar die kunst vertoonden en zoo loos alarm wisten te verwekken. Seip, de filestijner, 'zooals men hem noemde, groot en zwaar gebouwd als hij was, was minder vlug ter been dan zijn vriend Spellekens, een tener manneke, zwart van uitzicht, maar toch bleven ze bijeen, om desgewenscht elkander bij te kunnen staan in de ure des gevaars.

't Werde een formeele jacht en de vluchtelingen deden als de hazen door een troep windhonden achtervolgd; zij zetten koers naar de Kollumer bosschen, in de hoop daar nog een schuilplaats te zullen vinden; doch de achtervolgers, die al nader en nader kwamen, wisten hun den pas af te snijden; zij werden gedreven over vlakke velden en door slooten in de richting van Veenklooster. Eindelijk kwamen ze te staan voor het groote scheepsvaarwater van Dokkum naar Stroobos met den overmachtigen vijand op de hielen. Een kort beraad, een goed beraad; beiden sprongen ze in de

breede vaart en zwommen die over. Verbluft stond het leger van jagers op zijn neus te kijken. Geen hunner waagde zich in 't koele nat en de vluchtelingen kregen nu weer een heelen voorsprong. Over greide en bouw, door slooten en boschjes werd de tocht voortgezet. De jagers hadden den weg over de brug moeten kiezen, wat niet belette dat ze de vluchtelingen een tijdlang in 't oog konden houden, die eindelijk verdwenen in de richting van Veenklooster. Drie burgemeesters waren successievelijk op het appèl verschenen. Uren in den omtrek toch was het groote nieuws der zeldzame jacht verbreid geworden. t Was in den middag, dat de landbouwer Smeding, met ploegen op den akker bezig, de vluchtelingen had zien passeeren, schuins over de bouw, en onmiddellijk daarop volgden eenige jagers, waaronder Melle de Vries, thans wonende op Kollumervallaat. Hij kwam Spellekens het dichtst op de hielen, maar hem aan te grijpen, al was er f 25 op gesteld, dat mocht nog een waagstuk heeten. Kon de boosdoener niet gewapend zijn en zou de zwaar veroordeelde in dit hachelijk moment in zijn kamp voor de vrijheid niet het uiterste middel beproeven en zelfs zijn leven wagen om zijn belager te ontkomen?

Maar als De Vries hem niet aangreep, zouden anderen het doen, die onmiddellijk achter hem aankwamen. S p e l l e k e n s zwenkte, keerde zich vierkant tegen zijn achtervolger en greep in zijn buis als tastte hij naar een wapen, om zich te verweren. Doch hij had geen wapen en moest zich dus wel overgeven. Dit geschiedde en dra was hij overgeleverd aan de politie. Nu Seip achtervolgd, de filestijner, die plotseling uit het oog verdwenen was. Naar alle zijden gezocht, had Melle Boersma, van Buitenpost, het geluk den dikke te vinden en te vatten. Hij lag in een droge sloot, geheel onder de bladeren verstopt en onderscheidene zoekers, w.o. ook Melle de Vries, waren hem rakelings gepasseerd. In optocht trok men nu met de gevangenen naar het logement van de familie Smeding te Veenklooster, waar de prijsuitdeeling zou plaats hebben. Het huis liep er vol, om de uitbrekers van nabij te aanschouwen.

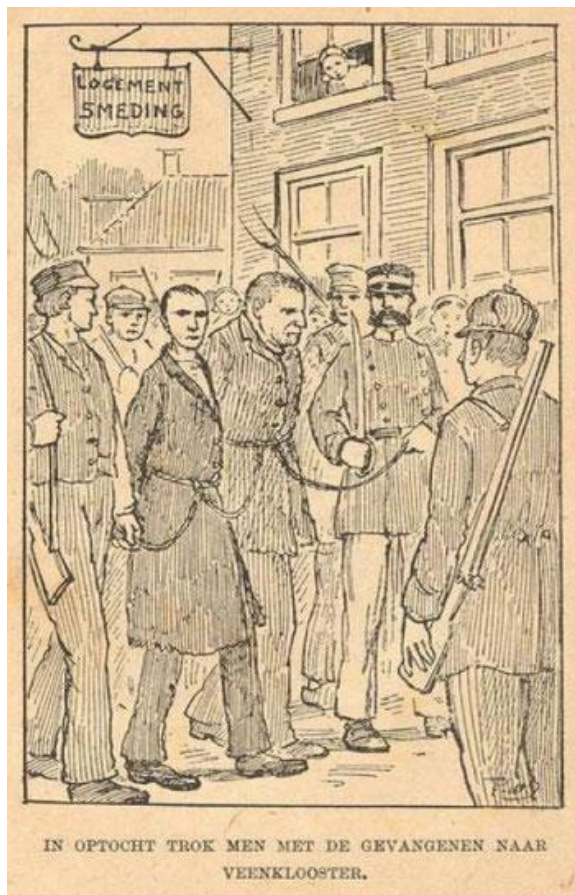
Present onder de menigte was natuurlijk ook de burgemeester, die de premiën had uitgelooft. Er ontstond verschil wie eigenlijk wel Spellekens het eerst had gevat. Ook de knecht van den burgemeester maakte aanspraak op de premie. Besloten werd, dat deze de f 25 met De Vries moest deelen en zulks niettegenstaande de uitspraak van

Spellekens, geroepen als getuige in dezen, die sprak, wijzende op De Vries: dit is de man, die de f25 heeft verdiend! Doch zijn uitspraak werd niet als geldig aanvaard en De Vries is tot op dezen dag nog verontwaardigd als hij spreekt over de dertiendehalf gulden, die men hem bij deze gelegenheid heeft „ontkreaud". Hij zegt nu: „Ik zou het niet weer wagen, wat ik toen deed, ook voor geen 50 gulden. Ik had er mijn leven best bij kunnen inschieten", en daarin heeft hij niet zoo groot ongelijk.

In 't logement heerschte niettemin een feestelijke stemming en ter eere van den burgervader zij gezegd, dat Z.E.A. de moedige gevangenen met eenige onderscheiding behandelde. Hij gaf hun goed te eten en presenteerde hun zelfs een sigaar. Treffender nog sprak de menschlievendheid, toen in 't logement eten bezorgd werd van buiten, van menschen, die de gevangenen niet kenden, doch met medelijden begaan, hun op deze wijze geen bedachten. Wijselijk zorgde de burgemeester, dat er met mate gegeten en gedronken werd door de uitgehongerde mannen, die verklaarden, dat ze geleefd hadden van steenperen, die nog aan de boomen te vinden waren en „rouebjenn en fendestoeken" Ooggetuigen roemen Spellekens als een innemend, vlug, welbespraakt mannetje, beschaafd in zijn manieren; hij sprak tot de menigte in hartelijke bewoordingen en dankte den burgemeester voor het goede, hun bewezen. Guitig merkte hij daarbij op: „dat hij spoedig hoopte terug te keeren!" „Al ben ik zwaar veroordeeld, ik ben geen bloedvergieter", ging hij voort. „Het kled waarin gij mij ziet is met bloed bevlekt, het is van een moordenaar, die opgesloten zit, maar zoo slecht ben ik niet; bloeddorst is mij vreemd". In dien trant sprak hij en geen wonder, dat zijn woorden den indruk maakten, te meer nog, wijl hij het kled droeg van een catechiseermeester, waarop hij de bijzondere attentie vestigde, om menschen toch niet te beoordeelen naar het kled, dat zij dragen.

Seip, de filestijner, werd minder gunstig beoordeeld. Deerniswaardig was niettemin zijn toestand. Zijn handen waren geschaafd en bebloed, al zijn vingers bleken ontveld en naar de oorzaak daarvan gevraagd, gaf hij ten antwoord, dat hij die zware zarken had moeten verwarken" bij de uitbraak. S e i p was een Muntendammer, scheepsjager van beroep, ruw en onverschillig in heel zijn doen. Deze nochtans heeft zijn tijd uitgezeten en is weer op vrije voeten gekomen, doch

Spellekens is niet lang na de ontvluchting, allicht tengevolge van de vermoedenis en de ontbering in 't open veld en zulks in den barren herfst, ziek geworden en moet dra gestorven zijn.

Hij telde nauwelijks 26 jaren en had nog een straftijd van 12 jaren. Hoewel in R h i j n l a n d geboren, was hij onze taal goed machtig. S c h a f s t a l was uit W e e s p, oud 35 jaar en had nog 20 jaar straf te ondergaan.

De verdronkene Schulz van B e r n, oud 30 jaar, zou met vijf jaar vrij zijn gekomen. Van Schenk, de Amsterdammer, een moordenaar, en C h r. Veldink, een brandstichter, waren de zwaarst veroordeelden.

De eene had nog bijna 30 en de laatste 20 jaar straftijd te ondergaan. Op jeugdigen leeftijd betrad de laatste den drempel der gevangenis. Wij lezen daaromtrent dato

October 1869

„Daar woont lijden op deez' aarde,
Leed, waarbij de wereld schertst;
Daar zijn tranen, diep verholen,
Die de ellende uit de oogen perst;
Daar woont honger saam met de onschuld,
Afgelijnd door 't ijzeren lot.
Help daar mensch, wees daar een trooster,
't Is uw eere naam bij God!"

Onder bovenstaand motto werven giften gevraagd voor den koopman Meijer Heimans, vroeger te Groenloo, nu te Deventer. In 1860 brandden in korten tijd in die stad 3 huizen tot den grond toe af en werden verschillende pogingen tot brandstichting ontdekt en gelukkig in tijds te keer gegaan. Openlijk werd er voor gehouden en beschuldigd bovengenoemde Heimans, die dan ook een maand lang van zijn vrijheid beroofd werd, terwijl in dien tijd zijn zaken verliepen en ieder hem schuwde, 't welk hem noodzaakte van woonplaats te veranderen. Eindelijk werd de ware schuldige ontdekt; de 17-jarige Christoffel Veldink bleek de dader te zijn; hij was vroeger in dienst geweest bij Heimans. Zijn ouderlijk huis was ook door hem in brand gestoken en nauwelijks hadden zijne ouders hun leven kunnen redden.

Nadat al de boosdoeners weder opgesloten waren, werd de militaire macht versterkt met 1 korporaal en zes man, terwijl bovendien gedurende den nacht nog 1 sergeant, 2 korporaals en 10 man aan de wacht werden toegevoegd, ook om rondes te doen. De sterkte der wacht bedroeg toen zestig man. En 't getal bewakers 33, 't was met zes vermeerderd.

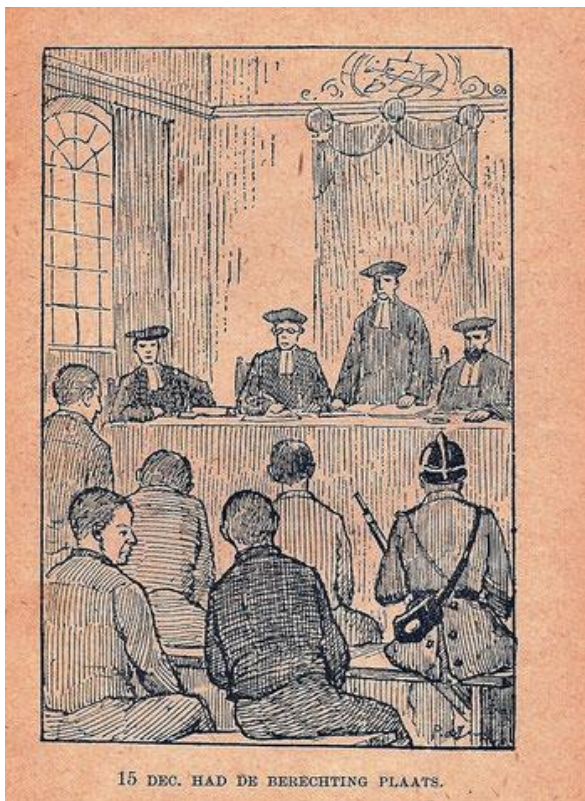
Den 13 Nov. aanvolgende werd bij den Commandant der gevangenis de order ontvangen om bij het minste teken van insubordinatie den delinquent neder te schieten en in de zitting der Tweede Kamer van 2 Dec. voerden achtereenvolgens 't woord over den onhoudbaren toestand der gevangenis te Leeuwarden de heeren

De Roo van Alderwerelt, Van Namen, Hingst, Van Golstein, Van Beijmathoe Kingma, Storm van 's-Gravesande en de Minister M r. v. LiLaar. De heer De Roo wees er op hoe onder gewone, omstandigheden en in eene plaats van een rustige en kalme bevolking op eenmaal onrust en spanning waren ontstaan bij de jongste gebeurtenissen in de gevangenis aldaar. Hij besprak den schrik en de ontsteltenis in de naburige gemeenten, die zelfs zoo verre steeg, dat in ééne gemeente de schutterij onder de wapenen werd geroepen.

Deze zaak - zei hij - is ernstiger dan men oppervlakkig zou meenen. Sedert de doodstraf niet meer wordt toegepast, worden daar tal van boosdoeners gevonden, die voor niets terugdeinzen en wellicht op dit oogenblik plannen beramen tot een nieuwe ontvluchting. Men vreesde zelfs te Leeuwarden, dat zij de overige gevangenen ontslaan en het gebouw in brand steken en allen zich een weg zouden banen door de stad en verder, daarbuiten. In een welgeordende, maatschappij is aan de uitvoering van een dergelijk plan wel geen geloof te hechten, doch rustige, vreedzame burgers eener groote stad, die in hun midden 600 misdadigers tellen, hebben er alle aanspraak op, dat de tucht gehandhaafd blijft.

Anderen sloten zich daarbij aan en wezen op de verplaatsing naar Woerden van den Commandant, wiens ezel het leven verloor. De Minister antwoordde omdat vroeger voor 800 gevangenen 18 bewakers voldoende waren geweest en voor 600 had men er nu reeds 33, zoodat hierin het kwaad niet kon schuilen. ***

15 Dec. had de berechting plaats der ontvluchten. Op geen enkele der tot hen gerichte vragen antwoordden zij, zij schenen er zich niet om te bekommeren, wat met hen en om hen heen geschiedde, 't geen zich verklaren laat. „Zitten" moesten ze toch.

De rechtbank veroordeelde hen ieder weder tot 6 maanden gevangenisstraf. Een talrijk publiek woonde de terechtzitting bij. Dit is het einde der geruchtmakende geschiedenis. FR.

P.S. Men deelde ons nog mede, dat bij de inbraak te Roodkerk een der boosdoeners, door het keldervenster te verbreken, naar binnen was gekomen. In den kelder vond hij een luikje of schuifje, dat geopend werd om in de kamer te komen. Doch hiervoor stond de wieg met een klein kind en daarboven vond men de bedstede, waarop de man en vrouw des huizes sliepen, de laatste met het wiegetouw om de hand gebonden.

Behoedzaam wist de inbreker de wieg te verschuiven en het touw los te maken, zonder dat de moeder het merkte, terwijl ook de boer, tevens jager, gelukkig bleef doorslapen. Daarna liet hij zijn makkers binnen, werd het kabinet opengebroken door het slot uit te snijden en had de vroeger reeds vermelde diefstal plaats, die eerst des morgens door de bewoners ontdekt werd. De hond, die andere nachten sliep op een stoel voor het bed, zat dien nacht toevallig opgesloten in een hok. In

de kamer stond een geladen geweer, waarvan de inbrekers, gelijk ze later verklaarden, zich direct meester hadden gemaakt.

Bron: Museum Blokhuispoort, uitgeverij Hepkema uit Heerenveen. Een schrijver wordt er niet genoemd, aan het einde van het verhaal wordt gesigneerd met FR. De vermoedelijke uitgevers datum zal in 1918 zijn gezien het begin van het verhaal over 50 jaar geleden.

Overleden gevangenen (1661-1874)

Voornaam	Achternaam	Overleden	Doodsoorzaak
Grietje	Borgers	13-11-1754	Omgekomen bij brand Landschaps-Tucht Werkhuis
Buwe	Dirks	13-11-1754	Omgekomen bij brand Landschaps-Tucht Werkhuis
Johannes	Jans	13-11-1754	Omgekomen bij brand Landschaps-Tucht Werkhuis
Teunis	Jans	13-11-1754	Omgekomen bij brand Landschaps-Tucht Werkhuis
Pieter	Levynus	13-11-1754	Omgekomen bij brand Landschaps-Tucht Werkhuis
Jan	Geerts	13-11-1755	Omgekomen bij brand Landschaps-Tucht Werkhuis
Wyyze Romkens	Kramer	07-02-1784	
Jan	Arjens	1787	
Jan Hendriks "hut"	Wijk van der	05-02-1803	Opgehangen galgenveld
Abraham	Nathan	28-12-1812	
Roelofje Hendriks Hofman	Hofman	02-02-1815	
Feike Beerends	Ronner	10-08-1817	
Fokje	Jellings	04-07-1818	
Rintje Reinders	Hofman	27-01-1825	
Gosseling Lieuwes	Ferwerda	14-09-1828	
Klaas Johannes	Schipper	25-01-1830	
Cornelia	Roerbach	15-02-1830	
Gerrit Froukes	Vries de	25-02-1830	
Herke Douwes	Ulkema	22-04-1830	
Hendrika	Hulsen van	23-04-1830	
Eelkje	Meer van der	02-12-1830	
Roelofje Lammerts	Jongbloed	06-03-1831	
Hillegien Jans	Degenhard	20-03-1831	
Andries Tijlemans	Gans van	13-05-1831	
Grietje Roeles	Konterman	14-05-1831	
Johanna	Berg van den	15-05-1831	
Wolter	Harms	09-08-1831	
Hans Hendrik	Bolt	17-12-1831	
Jan Gerrits	Buwalda	22-02-1832	
Fenje	Edzards	05-03-1832	
Heintje	Bieman/ Wieman	22-03-1832	
Jacob Johannes	Steffens/ Steppers	23-03-1832	
Jetze Jans Ploeg	Ploeg	14-04-1832	
Arnoldus	Wijnands	24-05-1832	

Ludolf Tammes	Dijksterhuis	14-07-1832	
Jacoba	Lingen van	19-07-1832	
Geert	Geerts Ebels	22-07-1832	
Eildert	Derks	26-09-1832	
Mientje Jans	Jong de	01-04-1833	
Gepke Klaassens	Rûben	04-05-1833	
Hendrik	Vaes	11-05-1833	
Andries	Veen van der	25-05-1833	
Wybe Roelfs	Wilma/Willema	14-11-1834	
Popke Wybes	Wagenaar	21-11-1835	
Frans Pieters	Kuipers	08-12-1835	
Pieter Keimpes	Reitsma	10-10-1836	
Reinier	Heiden van der	01-03-1837	
Hendrik Jan Evers	Groenewoud	16-06-1838	
Willem	Kok	22-03-1839	
Theodorus	Singendonk	07-05-1841	
Klaas Klazes	Tuinstra	18-05-1841	
Wytze Romkens	Kramer	07-02-1842	
Hermanus Christiaan	Prohn	23-09-1842	
Thomas Sijbolts	Hiddema	19-12-1846	
Johannes Geerts	Pool	08-03-1847	
Minne Willems	Posthumus	25-12-1847	
Jan Gijsbertse	Salm van der	29-11-1848	
Pieter Thijsses	Westra	01-06-1848	
Sybren Murks	Dijkstra	16-08-1848	
Andries	Hylkema	17-08-1848	
Arnoldus	Kielenstijn	12-09-1848	Borstziekte
Otte Douwes	Ligthart	02-05-1849	
Johannes Matheus Cornelis	Wierema	05-05-1849	Tuberculosis pulmonum
Klaas	Woltil	19-08-1849	
Hermanus	Rutjes	07-09-1849	
Tiete Gerrits	Rozema	19-02-1850	Zelfdoding
Johannes Tielemans	Schuijk	10-02-1851	
Daniël	Breukelman	12-02-1851	
Nicolaas Jan	Braacx	08-03-1851	
Adrianus	Dijkhuizen van	08-03-1851	
Bauke	Kramer	10-03-1851	

Albert	Fornga	11-03-1851	
Rernko Sijntje	Smit	12-03-1851	
Hendrik	Beentjes	17-03-1851	
Gerardus	Clemens	14-03-1853	
Antony	Eikelenboom	14-09-1854	
Harm Drewes	Raaf de	03-02-1857	
Coenraad Johannes	Seip	01-04-1858	
Willem	Glind van de	16-09-1859	
Anthonie	Budding	27-10-1859	
Carel August	Gunckel	1860	
Adrianus	Biggelaar van den	29-02-1860	
Jan	Boon	22-04-1860	
Johannes Hendrikus	Breedenbeek	17-05-1860	
Theodorus	Kellermann	16-08-1860	
Jan Hendriks	Bruin de	21-11-1860	
Bareld Barelds	Jong de	16-12-1860	
Johannes Theodorus	Aar van der	17-12-1860	
Oepke	Andela	11-04-1861	
Willem	Brandhof	24-10-1861	
Albertus	Altstede	16-12-1861	
Emanuel	Audenaerde/Oudenaarde	23-01-1862	
Arend	Bakker	10-02-1862	
Simon	Bakker	14-04-1862	
Hendrik	Bergen van	01-05-1862	
Nicolaas	Stokkels	02-05-1862	
Albertus	Breukelen van	13-05-1862	
Pieter	Borst	20-05-1862	
Dirk	Bleekendaal	23-12-1862	
Gurbe Rinzes	Brug van der	09-03-1863	
Mulkhuijse	Martinus Andreas	04-04-1863	
Albertus	Boer de	05-04-1863	
Gerrit	Donker	07-04-1863	
Hendrik Johannes	Obbens	19-04-1863	
Albertus	Haefte van	21-04-1863	
Jan	Mercier	23-04-1863	
Antonie	Kooijmans	26-04-1863	
Willem	Beek van der	28-04-1863	

Post	Folkert Joukes	28-04-1863	
Piet	Bree van	12-07-1863	
Derk	Slootman	13-07-1863	
Willem Jacob	Auer	19-07-1863	
Aard	Brandt	30-12-1863	
Cornelis	Baart	26-01-1864	
Jans	Bouwman	09-02-1864	
Steven	Struik van der	07-06-1864	
Lubbertus Jacobus	Crooij	09-06-1864	
Wiebe	Vries de	11-06-1864	
Johannes Christiaan	Meischke	26-06-1864	
Arend Hendriks	Raadsveld	18-07-1864	
Minne Klazes	Dijkstra	20-07-1864	
Jacob	Boas	21-07-1864	
Johannes	Beer de	23-07-1864	
Dirk	Bakker	25-07-1864	
Sjoerd	Seip	10-10-1864	
Jan	Dekker	15-10-1864	
Godefridus	Madlener	20-10-1864	
Martinus	Arendonk van	26-11-1864	
Sebastiaan	Stevens	21-03-1865	
Willem	Boer de	04-10-1866	
Minke Karels	Kok	19-01-1869	
Gerrit	Dompeler van	31-01-1869	
Albertus	Rossem van	05-02-1869	
Gerrit	Brandt	27-02-1869	
Heinrich	Wölfken	26-03-1869	
Iman	Dorst	27-07-1872	
Gerhard Henrich	Schafstal	05-08-1872	
Gerrit	Oud Ammerveld	07-08-1875	

Lijst "Overleden gevangenen" van Leeuwarden 1784 - 2008
Overleden inmates Leeuwarden (1807-2021)
Adobe Acrobat document 311.3 KB

Misdadigerskerkhof

Galileër- of 'Misdadigerskerkhof', c.1500-18de eeuw

In 1456 werd ten noordoosten van de stad het Minderbroederskloos-ter Galilea gesticht. In 1498 werd dit klooster uit veiligheidsoverwegingen gevestigd in het nog onbebouwde oostelijke deel van de stad. Blijkens een bij testament gedane schenking ten behoeve van de bouw van het nieuwe kloostercomplex waren in 1506 de werkzaamheden nog steeds niet afgerond. Na de reformatie in 1580 werd de voormalige kloosterkapel aangewezen om onder de naam van Galileërkerk als derde godshuis van de 'gereformeerde gemeente' te dienen. Tot dan toe hadden voornamelijk kloostermonniken op het terrein direct ten noorden van de kapel een laatste rustplaats gevonden. Na 1580 werd het voormalige kloosterterrein verkaveld en werden er zowel in noord-zuidelijke als in oost-westelijke richting nieuwe straten aangelegd. Een van die nieuwe straten was het Droevendal. Deze straat werd dwars over het voormalige monnikenkerkhof geroid, zodat er van het voormalige uitgestrekte kerkhof nog slechts een klein deel overbleef dat haar oorspronkelijke bestemming bleef behouden. Echter vanaf dat moment zouden nog slechts ter dood gebrachte of in het gevang gestorven criminelen er hun laatste rustplaats vinden. Deze plek stond bij de Leeuwarders dan ook al snel bekend als het 'Misdadigerskerkhof'. Via een steeg in het Droevendal kon dit kerkhof worden bereikt, ware het niet dat een zware deur de vrije doorgang belemmerde. Over het kerkhof zelf is vrij weinig bekend, zodat niet exact bekend is tot wanneer er is begraven. Bron HCL: Meer informatie over [begraafplaatsen](#) in Leeuwarden

Tuchthuisbrand in Leeuwarden

In de nacht van 11 op 12 november 1754 is het tuchthuis in Leeuwarden "bij toeval" in brand geraakt. Een vrouw en vijf mannen kwamen om in de vlammen. Veel gedetineerden zijn ontvlucht (geaufugeert). Anderen kwamen weer terug en werden in het Blokhuis ondergebracht.

Afbranden van het Landschaps- Tucht- en Werkhuis

Een deerlijk ongeluk trof deze stad door het afbranden van het Landschaps- Tucht- en Werkhuis, tusschen 12 en 13 November 1754, een brand, die, door de ligt aan te steken brandstoffen van wol en braziliehout, welhaast niet te blusschen was. Vijf manspersonen zaten op eene plaats, tot welke men ter hunner redding niet konde geraken; den smartelijksten dood voor oogen ziende, staken zij de handen door de traliën, smeekende zoo lang om hulp, totdat zij, door den rook verstikt, geen geluid meer konden geven, en in de vlam omkwamen. Dit was ook het deerlijk lot eener gevangene vrouw, aan de vallende ziekte onderhevig, die zich, gelijk de andere vrouwen, niet wist te redden, door van eene verdieping naar beneden te springen. Andere gevangene manspersonen, waaronder eenigen zich reeds, uit benaauwdheid en wanhoop, bij elkander op stroo nedergelegd hadden, in geene andere verwachting dan door de vlam verteerd te zullen worden, kregen, door het maken van geweld, hulp van buiten, en zagen meest allen naar een goed heenkomen, gelijk ook ééne der vrouwen de gevangenis ontvlugtte met allen mogelijken spoed bragt men de aangevoerde brandspuiten aan den gang, doch met weinig baat, dewijl de brand vast aanwakkerde, hooger rees, langs de gebinten van het dak opklom, de zolderingen aantastte, ter regter en linker hand door de vleugels van het gebouw vloog, den voorraad van hout en turf aanstak, waardoor de vlam torenshoogte in de lucht opsteeg, en, bij eenen sterken wind, de gloeiende vonken, als een vuurregen, over de stad dreef. Welhaast stond het geheele gebouw in vollen brand; geene moeite, geene wakkerheid kon tot redding baten, weshalve men deze met vrucht aanwendde, tot behoud van het daar voor staande Blokhuis, of de gevangenis van het Hof Provinciaal, hetwelk, reeds aangestoken, de ellende scheen te zullen vermeerderen. Bij de aangewende pogingen ter behoudenis, kwam het omloopen van den wind, waardoor het gevaar van het Blokhuis verminderde, het Stads Turfhuis en Ammunitiehuis behouden bleven, en de zorg der brandblusschers zich alleen behoefde te bepalen tot het timmerhuis en eene groote schuur met hooi, reeds met brandzeilen bedekt, Met het aanbreken van den dag lag dit gebouw, omtrent honderd jaren voren gesticht, geheel in puinloop, asch en kolen. Bron: Tresoar

Namen na de brand tuchthuis

*)geaufugeert betekenis is ontlucht

No.	Naam	Plaats herkomst	Veroordeeld	Tot	Na de brand
...	Jacob Engberts	Twijzel	12-03-1746	10 jaar	Wederomgekomen
...	Andries Andriessen	Koudum	20-09-1749	10 jaar	Geaufugeert
...	Pier Beerns	Harlingen	29-06-1748	7 jaar	Wedergekomen
5	Hiske Clases	Herbajjum	31-01-1750	10 jaar	Op 't Blokhuis
10	Sybrand Saskers	Koudum	18-04-1750	10 jaar	geaufugeert
18	Minne Sybes	Giekerk	30-01-1750	6 jaar	Wedergekomen
62	Aafke Sierks	Hartwerd	17-10-1750	5 jaar	Op 't Blokhuis
107	Froukjen Halbes	Hantum	29-04-1752	5 jaar	Weergekomen
110	Geertruid Bleekman	Wezel	05-02-1752	3 jaar	Op 't Blokhuis
113	Teunis Claesen	Roodkerk	26-02-1752	3 jaar	Geaufugeert
115	Martsen Eelkes	Makkum	11-03-1752	3 jaar	Op 't Blokhuis
120	Pieter Nannings	Stavoren	18-03-1752	3 jaar	Geaufugeert
128	Maijke Folkerts	Kimswerd	14-04-1752	6 jaar	Op 't Blokhuis
146	Jan Harmens Spijk	Joure	24-06-1752	3 jaar	Wederomgekomen
155	Sytske Sytses	Leeuwarden	09-09-1752	3 jaar	Op 't Blokhuis
164	Tettje Clases	St. Jacobskerk	16-09-1752	3 jaar	Op 't Blokhuis
171	Swaantje Geerts	Boornbergum	17-11-1752	2 jaar	Ontslagen
174	Claas Claases	Surhuisterveen	25-11-1752	3 jaar	Geaufugeert
186	Wijske Jans	Suameer	17-05-1753	2 jaar	Op 't Blokhuis
193	Claas Claassen	Marrum	14-07-1753	10 jaar	geaufugeert
194	Sibbeltje Olpherts	Deinum	18-05-1753	4 jaar	Op 't Blokhuis
196	Trijntje Hendriks	Rinsumageest	20-10-1753	3 jaar	Op 't Blokhuis
202	Jan Dirks	Genum	08-09-1753	5 jaar	Geaufugeert
203	Froukjen Ruurds	Harlingen	10-10-1753	2 jaar	Op 't Blokhuis
205	Johannes Jans	Augustinusga	13-10-1753	3 jaar	Dood
207	Tiet Jans	Workum	22-11-1753	1 jaar	Ontslagen
208	Trijn Obbes	Workum	22-11-1753	4 jaar	Op 't Blokhuis
209	Grietje Borgers	Leeuwarden	13-12-1753	1 jaar	Dood
210	Buwe Dirks	Kimswerd	22-12-1753	3 jaar	Dood
211	Doede Jans	Stiens	11-05-1754	5 jaar	Geaufugeert
213	Tjalling Jacobs	Langweer	26-01-1754	3 jaar	Geaufugeert
214	Teunis Jans	Kollumerzijl	26-01-1754	3 jaar	Dood
218	Janke Jans	Kollum	01-02-1754	2 jaar	Op 't Blokhuis
219	Rinske Ylles	Kollum	01-02-1754	2 jaar	Op 't Blokhuis

220	Jan Geerts	Suameer	27-04-1754	3 jaar	Dood
225	Hendrik Johannes	Tjummarum	13-07-1754	5 jaar	Geaufugeert
228	Berber Feijts	Grijpskerk	25-05-1754	5 jaar	Op 't Blokhuis
230	Lysbeth Freerks	Heeg	23-10-1754	1 jaar	Op 't Blokhuis
232	Hiltje Dirks	St. Jacobskerk	17-10-1754	10 jaar	Op 't Blokhuis
233	Hendrikjen Lieuwes	Harlingen	11-09-1754	2 jaar	Op 't Blokhuis
235	Tijs Willems	Leeuwarden	14-09-1754	5 jaar	Geaufugeert
236	Wypkjen Hendriks	Aengwirden	08-10-1754	2 jaar	Op 't Blokhuis
241	Pieter Levynus	Leeuwarden	04-09-1754	2 jaar	Dood
243	Hijlke Arjens	Hindelopen	01-10-1754	2 jaar	Geaufugeert
244	Neeltje Willems	Leeuwarden	08-10-1754	4 jaar	Op 't Blokhuis

LC 12 november 1954

Leeuwarder Courant. Op 12 November 1754 ging het tuchthuis te Leeuwarden in vlammen op. Brandstichting werd vroeger vaak door gevangenen gepleegd. De jaren 1654 en 1754, nu resp. drie en twee eeuwen geleden, zijn van historische betekenis in de ontwikkelingsgang van het gevangeniswezen in Nederland en inzonderheid voor dat in de Friese hoofdstad. Immers in 1654 werd door de Friese Staten het besluit genomen, om na mislukking van een experiment met de toepassing van vrijheidsstraffen in een vroegere periode, aan dit gewest een blijvende gevangenis te verzekeren, die de grondslag werd van de Bijzondere Strafgevangenis. En in 1754 kwam er door een hevige brand, vermoedelijk door gedetineerden zelf veroorzaakt, een abrupt einde aan een slecht bouwsel van Leeuwarder timmerlieden, waardoor opnieuw de aandacht van Frieslands Staten op een betere behuizing der gedetineerden werd gevestigd en waarvoor spoedig daarna ook door deze autoriteiten werd gezorgd. Met dit gevolg, dat de Engelse gevangenisvormer John Howard bij zijn bezoek aan de Leeuwarder gevangenis in 1783 kon getuigen, dat er waarschijnlijk in de hele Republiek der Verenigde Nederlanden niet zulk een degelijk gebouwd en goed ingericht tucht- en werkhuis werd gevonden als destijds te Leeuwarden in gebruik was. En hij was toch al zo goed te spreken over het gevangeniswezen in ons land, vergeleken met dat in het Britse rijk rond 1780, hetgeen zijn compliment ten aanzien van het Leeuwarder strafgesticht des te gunstiger doet uitvallen. Natuurlijk behoudens enkele kritische opmerkingen, waarop we hier thans niet verder kunnen ingaan.

De brand

Want een kort relaas van de Leeuwarder gevangenisbrand in de nacht en vroege ochtend van 12 op 13 November 1754 - volgens een andere lezing op 12 November zelf - vraagt hier even de aandacht onzer lezers. Gevangenisbranden met vaak zeer noodlottige gevolgen voor de gestichtsbevolking en gebouwen kwamen in de zeventiende en achttiende eeuw ook te onzent veel voor. Oorzaken daarvan waren vooral een groot tekort aan personeel, in vergelijking van het groot aantal gedetineerden, die veel zonder toezicht in de inrichting verbleven. Verder de inrichting der gevangenis zelf met een teveel aan houtwerk, waar nu beton, steen en metalen worden verwerkt; de opslag van wol, vezels en Brazilië hout als grondstoffen voor de gevangenisarbeid, dus alle zeer brandbare stoffen. Ook de verwarmingsmiddelen als kachels en potten met gloeiende kolen in de meeste vertrekken, waaruit de gedetineerden gemakkelijk brandende kolen konden smokkelen om daarna brand te veroorzaken, vergrootten dit gevaar, dat nog in de hand werd gewerkt door gebrek aan toezicht. Hoe het in de nacht van 12 op 13 November 1754 precies is toegegaan, zal wel altijd een raadsel blijven, ondanks het daarnaar dadelijk ingestelde justitiële onderzoek. Maar in elk geval brak er toen op meer dan één plaats in het Leeuwarder tucht- en werkhuis een rampzalige brand uit, welke in korte tijd het gehele gebouw had aangetast. Deze vond ook hier in de balen wol, het Brazilië hout en de touwvezels,

die overal in de werkzalen en in sommige cellen verspreid lagen of opgetast waren, gretig voedsel. Spoedig sloegen de vlammen het dak uit en de weinige handbrandspuiten, waarover de Leeuwarder brandweer toen beschikte, konden tegen deze vuurzee weinig uitrichten. Des te gevaarlijker werd de situatie, doordat in het na bijstaande stadsturfhuis een enorme voorraad winterbrandstof lag opgestapeld voor uitdeling aan de z.g. huiszittende armen. En nog gevaarlijker waren, voor explosie en uitbreiding van de brand, de aanwezige vaten buskruit en ander brandbaar en explosief materiaal in het belendende Ammunitiehuis. Tot overmaat van ramp stond er een gevaarlijke wind, die de gloeiende vonken van het brandende gebouw als een vurige regen over de stad dreef.

Moedig optreden

Er was dus alles aan gelegen om uitbreiding van de brand en het overslaan der vlammen naar het turfhuis, arsenaal en Blokhuis te voorkomen. Wonderen van moed en dapperheid werden hierbij ten toon gespreid, vooral als men de gebrekkige brandweertechniek en de slechte bestrijdingsmiddelen van die tijd in aanmerking neemt. Zo was er een Leeuwarder Vliet-bewoner die als spuitgast op het dak tussen Blokhuis en tuchthuis het eerstgenoemde gebouw tegen het overslaan der vlammen beveiligde, maar zichzelf en zijn kleding voortdurend moest laten begieten om niet in brand te geraken. Ook de drie soldaten, die het ene vat buskruit na het andere wegrolden, midden tussen de vonkenregen door, verrichtten wonderen van dapperheid en deden met levensgevaar hun plicht. Maar door deze loffelijke actie zal de redding der tuchtelingen mogelijk in het gedrang zijn gekomen. Voorzover zij de deuren nog voor zich geopend vonden, toen de deftige regenten en ook de Gedeputeerden in allerijl op het terrein van de brand waren gekomen, konden zij de ramp ontwijken en hernamen zij bovendien, natuurlijk tegen de wil van de autoriteiten hun vrijheid. Maar zij, die op de bovenverdieping achter slot en grendel zaten, konden niet allen zo vlug worden bevrijd. Een schrijver in de "Nederlandsche Jaarboeken" gaf van die noodlottige gevolgen o.m. het volgende relaas: "Vijf Manspersoonen zaten op een plaats, waar toe men te hunner reddinge, niet kon geraaken; den smertelijksten dood voor oogen ziende, staaken zij de handen door de traliën, smeekende zo lang om hulpe tot dat zij, door den rook verstikt, geen geluid meer konden geeven en in de vlammen omkwamen. Ook het deerlijk lot eener gevangene Vrouwe, aan de Vallende ziekte onderheevig, die zich gelijk de andere Vrouwen niet wist te redden, met van eene verdieping na beneden te springen. Andere gevangen Manspersonen, waaronder eenigen zich reeds uit benauwdheid en wanhoop bij elkander op stroo nedergelegd hadden, in geene andere verwagting dan door de vlamme verteerd te zullen worden, kreegen met geweld van binnen te maaken en hulpe van buiten toegebragt, uitkomst en zagen meest allen na een goed heen komen" - zeker een Fries, die dit schreef! - "gelijk ook een der Vrouwen de Gevangenis ontvlugtte". Niets dan de muren der voormalige gevangenis bleven overeind staan en alle voorraden alsmede de administratieve bescheiden waren een prooi der vlammen geworden. Wie van de gedetineerden zich niet door een overhaaste vlucht aan de sterke arm van politie en justitie had kunnen onttrekken, werd in het nabijgelegen Blokhuis opgesloten om daar zijn straf uit te zitten, totdat een nieuwe gevangenis zou zijn herrezen.

Herbouw

Want na de puinruiming en het omverhalen der muren werd het terrein bouwrijp gemaakt, in verband waarmee Gedeputeerden op 5 December 1754 een buitengewone landdag uitschreven. We zouden thans zeggen een buitengewone Statenzitting. In die vergadering werd besloten om het tucht- en werkhuis ten spoedigste weer te herbouwen, maar dan beter, d.w.z. zowel solieder van bouw als doelmatiger van inrichting en ook meer afdoende tegen brandgevaar beschermd. Dit gebouw werd op 16 April 1755 aanbesteed voor, wat het timmer- en metselwerk betrof 23.125 gulden, belachelijk laag als men de huidige bouwkosten onzer moderne gevangenissen daarmee vergelijkt; cijfers met zes nullen! Het duurde nog tot 24 Juli 1756, voordat dit strafgesticht ter beschikking kon wordeh gesteld van het Hof van Friesland. Het droeg het opschrift in de gevel: s Lands Tugt- en werkhuis, geboud anno 1661, afgebrand brand 12 Nov. 1754, herboud anno 1755 en 1756. Langer dan een eeuw heeft deze gevangenis aan de spits gestaan van de Nederlandse strafgestichten, vooral in de negentiende eeuw onder de naam van

"Huis van Opsluiting en Tuchtiging", totdat in de jaren ren 1870-'79 nieuwe voorzieningen en een ander regime de Bijzondere Strafgevangenis op deze terreinen deden ontstaan.

Bron: [M p a g i n a E](#)

1769 Marijke Meijers en Antje Gerrits

10 februari 1770. Zo'n vijftien jaar later stichtten Marijke Meijers uit Leeuwarden en Antje Gerrits van Midlum weer brand in het herbouwde tuchthuis. Eerst hadden de vrouwen in het kozijn een gat gebrand, waardoor ze een ijzeren tralie konden verwijderen. Toen kroop een van de vrouwen met een pot gloeiende kolen door het gat, lichte enkele dakpannen van de turfzolder en wierp het vuur op de turf. Spoedig sloegen de vlammen uit het dak, maar nu ontdekten de bewaarders de brand zo snel dat zij konden ingrijpen, voor het vuur zich een weg vrat naar de andere gebouwen. De beide vrouwen slaagden er dan ook niet in te ontvluchten, en de vrouw die de brand op de turfzolder had gesticht, werd ferm gestraft: met geseling, brandmerken onder de galg en tien jaar gevangenisstraf.

Voorschriften Gevangenis 1860

Gevangenis Leeuwarden

N°• 1. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 5den Januarij 1860, n°. 110, betreffende de kleeding der portiers en bewaarders in de Rijks gevangenis. Ik heb de eer U Hoog Ed. Gestr. te berigten, dat, ten gevolge der aan mij gedane voorstellen door de vergadering, belast geweest met de beraming van het algemeen plan van arbeid der gevangenen voor 1860, bij mijne beschikking van heden, waarvan een afschrift hiernevens gaat en waaraan ik de vrijheid neem mij te gedragen (bijl. A), in de kleeding van de portiers en de bewaarders in de Rijks gevangenis voorloopig eenige nadere wijzigingen zijn gebragt, te rekenen van den 1sten Julij 1860. Ik verzoek de Heeren Commissarissen des Konings in de provincien, deze beschikking aan de besturen der gevangenis in hunne provincie, waarvoor de noodige exemplaren hiernevens gevoegd zijn, te willen mededeelen, met uitnoodiging, daarvan aan de betrokken beambten dier gestichten te willen kennis geven. De Minister van Justitie, (geteekend) C. M. B. BOOT.

N°. 1 A. Aanshangsel der Circulaire van den 5den Januarij 1860, n°. 110. DE MINISTER VAN JUSTITIE, Gezien de aan hem gedane mededeling van het verhandelde in de vergadering, belast geweest met de beraming van het algemeen plan van arbeid voor de Rijks gevangenis, over 1860; Heeft goedgevonden en verstaan, met opzigt tot de kleeding der portiers en bewaarders in de Rijks gevangenis bij deze de navolgende nadere bepalingen voorloopig vast te stellen: 1°. De dragttijd van den overrok of jas wordt van vier jaren op twee jaren en zes maanden gebragt. 2°. De dragttijd van den sluitjas van fijn onderofficierslaken, welk kleedingstuk thans, wegens den daarvoor aanvankelijk gestelden dragttijd van twee jaren en zes maanden, te weinig wordt gedragen, - wordt tot een jaar en zes maanden verminderd. 3°. In plaats van twee laken pantalons - een van fijn en een van gewoon laken, te zamen een jaar en zes maanden moettende dienen - zullen worden verstrekt één pantalon van fijn laken en twee zomerpantalons van gekeperd linnen, waarvan de dragttijd te zamen een jaar zal zijn. 4°. Het mouwvest wordt afgeschaft. Deze wijziging in de kleeding van de portiers en bewaarders in de Rijks gevangenis zal, volgens den bijgevoegden staat (bijl. B), den 1sten Julij 1860 in werking treden. 's Gravenhage, den 5den Januarij 1860. De Minister voornoemd, (geteekend) c. H. B. BOOT. Voor kopij conform, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°. 1 B. Aanshangsel der Circulaire van den 5den Januarij 1860, no. 110, STAAT der kleedingstukken voor de portiers en bewaarders in de Rijks gevangenis en van den dragttijd daarvan, overeenkomstig de bepalingen, nader voorloopig vastgesteld bij beschikking van den Minister van Justitie, van den 5den Januarij 1860, n°. 110. De verstrekking der gemelde kleedingstukken, volgens dezen staat, zal den eesten Julij 1860 een aanvang nemen. De Minister voornoemd, (geteekend) e. H. B. BOOT. Voor kopij conform, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

Nº- 2 KONINKLIJK BESLUIT van den 7den Januarij 1860 (Staatsblad n°. 2), tot nadere regeling der reis en verblijfkosten van den cipier van het hulphuis van arrest en van bewaring te Amsterdam. WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ. Op de voordragt van Onzen Minister van Justitie, van den 30sten December 1859, no. 96; Gezien Ons besluit van den 28sten September 1859, no. 57; Gelet op art. 1 § a, van Ons besluit van den 23sten April 1851 (Staatsblad n°. 21) ; Gehoord Onzen Minister van Financien (advies van den 5den Januarij 1860, n°. 10, R. U.); Hebben goedgevonden en verstaan: Art. 1. Den cipier van het hulphuis van arrest en van bewaring te Amsterdam, met intrekking van Ons besluit van den 28sten September 1859, n o."57, ten aanzien der vergoeding voor reis- en verblijfkosten te rangschikken onder de 3de klasse van het tarief, vastgesteld bij Ons besluit van 15 December 1859 (Staatsblad n°. 62). Art. 2. De bepaling van Ons tegenwoordig besluit wordt gerekend in werking te zijn getreden den 18den Julij 1859. Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onzen Minister van Financien en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie en het welk voorts in het Staatsblad zal worden geplaatst. 's Gravenhage, den 7den Januarij 1860. (geteekend) W I L L E M. De Minister van Justitie, (geteekend) c. n. B. BOOT. Uitgegeven den negentienden Januarij 1860. De Directeur van het Kabinet des Konings,

Nº• 3. DISPOSITIE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 7den Februarij 1860, no. 135, houdende bepalingen voor het transport van gevangenen te water. DE MINISTER VAN JUSTITIE, Heeft goedgevonden vast te stellen de navolgende bepalingen voor het transport van gevangenen te water: 1. Het overbrengen van gevangenen te water zal bij voorkeur plaats hebben met stoombooten; zullende daartoe geen gebruik van zeilschepen mogen gemaakt worden, anders dan bij volstreckte noodzakelijkheid. 2. Die transporten zullen nimmer grooter mogen zijn dan van 20 gevangenen op éénmaal. 3. Voor elke 4 gevangenen zal één marechaussee of rijksveldwachter als geleider moeten worden aangewezen, terwijl voor het overschietend minder getal mede één man zal aangewezen worden. 4. Bovendien zal een wachtmeester of brigadier met het oppertoezicht bij elk transport zijn belast. 5. Van die geleiders zal er altijd ten minste één, bij afwisseling, op het dek moeten blijven, op aanwijzing des brigadiers. 6. De gevangenen zullen steeds, zooveel mogelijk, onder moeten blijven; zij zullen nimmer een oogenblik aan zichzelf mogen overgelaten, maar onder onafgebroken toezicht en steeds binnen het bereik der geleiders moeten zijn. 7. Vóór het vertrek van elk transport te water zal de ruimte, bestemd voor de gevangenen en hunne geleiders, vooraf moeten worden opgenomen door den ter plaatse aanwezigen chef der brigade der Koninklijke marechaussee of rijksveldwacht. 8. Bijaldien bij de opneming, in het vorig artikel vermeld, blijken mogt van onvoldoende ruimte, moet met het transport tot de eerstvolgende goede gelegenheid gewacht worden. 9. De kommandant van het geleide zal zorgen, dat de gevangenen vooraf de daarvoor gestelde voeding hebben ontvangen, en, bijaldien het transport met een zeilschip moet plaats hebben, dat eene voor hen voor de reis voldoende hoeveelheid brood en water aan boord voorhanden zij. 's Gravenhage, den 7den Februarij 1860. De Minister voornoemd, (geteekend) c. I3. B. BOOT.

Nº- 4. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 14den Februari 1860, no. 144, betrekkelijk het bezigen van gemeente-politie-beambten tot het overbrengen van gevangenen. Meermalen zijn er bij mijn Departement klagten ingekomen van burgemeesters, over het bezigen van gemeente-policie-beambten tot het overbrengen van gevangenen naar veelal zeer verwijderde plaatsen, (bijv. naar Ommerschans, enz.). Blijkbaar is dit in strijd met de gemeentewet, die in art. 190 de gemeente politie wel verklaart dienstbaar te zijn aan de rykspolie, maar niet kan bedoelen, dat de dienaren van gemeente politie buiten de grenzen der gemeenten zouden gebruikt worden tot het doen van rijks-politiedienst, waartoe ontwijfelbaar behoort het geleiden der boven bedoelde transporten. De gegrondheid dus dezer klagten erkennende, heb ik de eer de heeren procureursgeneraal bij de provinciale gerechtshoven, fungerende directeuren van politie, uit te noodigen, door tusschenkomst der heeren officieren van justitie, aan heeren burgemeesters en commissarissen van politie te doen weten, dat voor het overbrengen van

gevangenen naar elders steeds rijks politiepersoneel zal behooren te worden gebruikt. De Minister van Justitie, (geteekend) c. EE. B. BOOT.

N^o- 5. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 20sten Februari 1860, n°. 94, betrekkelijk uitgaven en ontvangsten wegens arbeid van gevangenen. Onder terugzending van den staat der ontvangsten en uitgaven, wegens den arbeid der gevangenen inde gevangenis te over 1859, en de daarbij gevoegde kwitantie van storting in 's Rijks kas van het saldo van dien arbeid, ad - welke stukken gevoegd waren bij de missive uwer commissie van den . moet ik de vrijheid nemen daaromtrent het volgende op te merken 10. Volgens de begrooting der uitgaven en inkomsten van den arbeid der gevangenen, welke jaarlijks afzonderlijk bij de wet wordt vastgesteld, moeten alle uitgaven wegens den arbeid uit gezegde begrooting worden bestreden, en moeten daarentegen alle ontvangsten deswege, geheel en zonder eenige korting, tot dekking der uitgaven in de schatkist worden gestort; terwijl het batig saldo van de meerdere ontvangsten dan de uitgaven, jaarlijks onder de staatsinkomsten moet worden verantwoord. 2°. Daar voor de verdere kosten der gevangenen de noodige gelden jaarlijks op de Staatsbegrooting worden toegestaan, spreekt het van zelf, dat geene voorwerpen voor de gewone of huishoudelijke dienst der gevangenen uit gelden wegens den arbeid der gevangenen mogen worden aangeschaft.

Niet slechts worden de beide diensten daardoor vermengd, maar men handelt daardoor ook geheel in strijd met de bestaande regelen der comptabiliteit. Alle kosten der gevangenen moeten ten laste van de Staatsbegrooting worden gebracht, met uitzondering alleen van de uitgaven wegens den arbeid der gevangenen, waarvoor Bene speciale begrooting bestaat. 3°. In verband met dit een en ander hadden niet alleen de ontvangsten wegens den particulieren arbeid der gevangenen in de gevangenis te over 1859, ad in haar geheel, zonder eenige korting in de schatkist behooren te worden gestort ; maar bovendien hadden ook, wegens de door den arbeid aangemaakte en afgeleverde voorwerpen ten behoeve van de gewone of huishoudelijke dienst van het gesticht, als hangmatten, celstoelen, enz., mitsgaders wegens de reparatie van mobiele voorwerpen, facturen behooren te worden ingezonden, opgemaakt volgens het hiernevens gevoegd model (bijl. A), ten einde het daarvoor verschuldigde uit de Staatsbegrooting, ten behoeve van het fonds wegens den arbeid der gevangenen, had kunnen worden geordonnanceerd. 4°. Daarentegen hadden, wegens de aangeschafte grondstoffen, betaalde arbeidsloonen (zooveel zakgeld en uitgaanskas betreft) en andere uitgaven wegens den arbeid der gevangenen, declaraties behooren te worden ingezonden, ten einde die uit de begrooting wegens den arbeid hadden kunnen worden voldaan. 5°. En wat betreft de vrachtkosten en andere huishoudelijke behoeften, die al mede uit de gelden van den arbeid zijn betaald, ook daarvan hadden op de gebruikelijke wijze, afzonderlijke declaraties ter verevening behooren te worden ingezonden. waar, enz. De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°. 5 A. Aanhangsel der Missive van den 20sten Februarij 1860, n°. 9 E. NB. Wat betreft de prijzen, welke voor de leverantien kunnen worden in rekening gebracht, deze behooren in billijkheid te worden gesteld; waarbij , behalve de grondstof en het arbeidsloon in zijn geheel genomen, bovendien nog 15 per cent voor algemeen onkosten dienen te worden berekend. Indien tot het aanmaken of afleveren der voorwerpen speciale magtiging mogt zijn verleend, zal het niet ondienstig zijn, de dagteekening daarvan in de geleidende missive te vermelden.

N^o• 6. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 7den Maart 1860, n°. 152, betrekkelijk een nader tarief van prijzen, waarvoor liggingsstukken en meubelen uit strafgevangenen aan huizen van bewaring zullen kunnen geleverd worden. Daar de prijzen der grondstoffen sedert het opmaken van het bij het dezerzijdsch schrijven van den 10den September 1856, n°. 109, gevoegd tarief der prijzen, waarvoor de gewone artikelen van het nachtleger der gevangenen en de verder benodigde mobiele voorwerpen voor de huizen van bewaring uit de magazijnen van den arbeid der gevangenen vrachtvrij en ook roetinbegrip der emballage kosten aan die gestichten geleverd kunnen worden, aanmerkelijk gestegen zijn, is dat tarief eenigzins verhoogd moeten worden, en zijn de prijzen der bedoelde objecten thans vastgesteld, zoo als zij op het hierbij gevoegd nader tarief (bijl. A) zijn vermeld.

Vermits het gebruik van linnen bedlakens in de Rijks gevangenissen is afgeschaft en die door katoenen zijn vervangen, kunnen in het vervolg ook geen linnen bedlakens meer aan de huizen van bewaring verstrekt worden. De prijs van de stroozakken van 1' /, breedte was bij het vorig tarief abusievelijk eenigzins te hoog gesteld. Ik heb mitsdien de eer de heeren Commissarissen des Konings in de provincien te verzoeken, dit nader tarief aan de commissien van administratie en collegien van toezigt over de huizen van bewaring in hunne provincie te willen mededeelen, met uitnoodiging, de kosten der te doene leverantien in het vervolg naar dat verhoogd tarief te berekenen. De Minister van Justitie, ad int. Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE. Benaming der voorwerpen. Prijzen. Stroozakken van 1 breedte per stuk f 1.66

No. 6 A. Aanhangsel der circulaire van den 7den Maart 1860 n°. 152. NADER TARIEF der prijzen, waarvoor de gewone artikelen van het nachtleger der gevangenen, en de na te melden mobilare voorwerpen, uit de magazijnen van den arbeid der gevangenen, vrachtvrij en ook met inbegrip der emballage kosten, aan de huizen van bewaring kunnen worden geleverd. 's Gravenhage, den 7den Maart 1860. De Minister van Justitie, ad int. Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°• 7. KONINKLIJK BESLUIT van den 13den Maart 1860, no. 51, houdende magtiging tot het indienst-stellen van organisten bij strafgevangenissen, huizen van verzekering en huizen van arrest. WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER -NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ. Op de voordragt van Onzen Minister van Justitie, ad interim, van den 25sten Februarij 1860, no. 139, 4de afd.; Hebben goedgevonden en verstaan, Onzen Minister voornoemd, met wijziging in zooverre van de bestaande bepalingen omtrent de organisatie en bezoldiging van het personeel der beambten bij de gevangenissen, bij deze te magtigen, om, ter voorziening in het bespelen van het orgel inde strafgevangenissen, huizen van verzekering of huizen van arrest, gedurende de godsdienstoefeningen, bij die gestichten zooveel nodig een organist in dienst te stellen of te doen stellen, op eene belooning, welke de som van vyftig h honderd gulden (f 50 à f 100) 's jaars niet zal te boven gaan. Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Algemeene Rekenkamer, tot informatie.'s Gravenhage, den 13den Maart 1860. (geteekend) WILLEM De Minister van Justitie, (geteekend) GODEPROI. Overeenkomstig het origineel, De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie, (geteekend) DE JONGE.

N°• 8. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 19den Maart 1860, n°. 145, betrekkelijk het aan beambten van gevangenissen uitreiken van olie, in plaats van kaarsen. Door de beambten in verschillende gevangenissen is het verzoek gedaan, in plaats van do kaarsen, die hun tot dusverre worden uitgereikt, olie te mogen ontvangen. In verband met het algemeen verbruik van olie zie ik er geen bezwaar in die verzoeken in te willigen, en acht ik het zelfs wenschelijk, dat de uitreiking van kaarsen aan de daarop, krachtens Koninklijk Besluit van den 11den December 1822, no. 156, regthebbende beambten, in het algemeen door eene verstreking van olie vervangen worde. Gedurende de winter- en de zomermaanden zullen hun de op bijgaanden staat (bijl. A) vermelde hoeveelheden olie per dag kunnen worden toegemeten. Hoewel nu de leverantie van de olie sedert 1- Jan narij 11. bij het pond geschiedt, wordt het echter, om verschillende redenen, verkieslijk geacht, de bedoelde verstreking, zoo als zij tot dus verre aan de bewaarders der 2de klasse gedaan is, bij de maat te doen plaats hebben. In het bezwaar, dat sommige commissien welligt zullen opperen, dat zij, wanneer de olie bij het gewigt ingeslagen en bij de maat afgeleverd wordt, eene behoorlijke controle missen, kan gemakkelijk voorzien worden. De lieer adviseur voor de zaken der maten en gewigten bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, met wiens advies ik mij kan vereenigen, heeft voorgesteld, dat men te dien einde, nadat een voorraad olie, uitsluitend bestemd voor de uitreiking aan beambten, ingeslagen is, een Nederlandsche kan met die olie vulle en het gewigt der daarin bevatte hoeveelheid naauwkeurig wege. Uit dat gewigt laat zich dan terstond opmaken de hoeveelheid aanwezige olie, in Nederlandsche kannen uitgedrukt. Men onderstelle bijv., dat men 20 Ned.

pond olie ingeslagen en het gewigt tiener Ned. kan dezer vloeistof bevonden hebbe te bedragen 92 Ned. lood, dan volgt uit de evenredigheid. $P. P. 0,92 : 200 = 1 \text{ kan} : x$. dat men in voorraad heeft $20(00 \ 92 = 217.4$ of bijna $217\frac{1}{2}$ Ned. kan. Op die wijze zal de controle op denzelfden voet als tot dus verre kunnen gevoerd worden, en zal de invulling van de driemaandelijke verpleoingstaten der bewaarders en gevangenen evenmin tot bezwaren aanleiding geven. Ik verzoek mitsdien de heergin Commissarissen des Konings in de provincien, de besturen der betrokken gevangnissen in hunne provincie, onder mededeeling van het vorenstaande, te willen uitnoodigen, met de verstrekking van olie aan de op lichten brandstoffen aanspraak hebbende beambten, op de hiervoren omschreven wijze, op den eersten April aanstaande te willen doen aanvragen. Het zal niet ondienstig zijn daarbij nog op te merken, dat het constateren van het juiste gewigt eener Nederlandsche kan olie eene bewerking is, welke nog al eenige zorg vereischt. De maat bijv. moet naauwkeurig van inhoud zijn, en men moet weten haar behoorlijk te vullen. Ook de schalen en gewigten, waarmede men weegt, moeten naauwkeurig zijn. Hoeren Commissarissen zullen dus wel willen aanbevelen, dit een en ander bij de gedachte bewerking behoorlijk te doen in acht nemen. De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DIP. JONGE.

No. 8 A. Aanshangsel der Circulaire van den . 19 den Maart 1860, n°. 145. STAAT, houdende opgave der hoeveelheden olie, die, krachtens beschikking van den 19den Maart 1860, no. 145, ter vervanging van de tot dus verre aan hen uitgereikte kaarsen, aan de daarop regthebbende beambten in de strafgevangnissen, de huizen van verzekering, het vereenigd huis van arrest en provoosthuis te Haarlem en het huis van arrest en Justitie te Assen verstrekt kunnen worden.

No. 9, KONINKLIJK BESLUIT van den 24sten Maart 1860, no. 59, houdende bepalingen omtrent het benoemen van onderwijzers in huizen van verzekering, in huizen van arrest en in de gevangenis voor jeugdige veroordeelden te Rotterdam. Wij WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ. Gezien de voordragt van Onzen Minister van Justitie, van den 23sten dezer, no. 96, 4de afd. Gelet op het reglement van organisatie en bezoldiging van het personeel der beambten bij de gevangnissen, vastgesteld bij Koninklijk besluit van den 11den December 1822, no. 156. Hebben goedgevonden en verstaan, met wijziging in zooverre van gemeld reglement, te bepalen, dat door Onzen Minister van Justitie, na deswege de besturen over de gevangnissen en onze Commissarissen in de provincien te hebben gehoord, zullen kunnen worden aangesteld a. Voor ieder der burgerlijke en militaire huizen van verzekering, voor het huis van arrest en justitie te Assen en voor het vereenigd arrest en provoosthuis te Haarlem, een onderwijzer, op zoodanig tractement, als naar omstandigheden billijk zal worden geoordeeld, waarvan het bedrag, bij wijze van maximum, wordt vastgesteld op f 450. b. Voor ieder der huizen van arrest een onderwijzer op een tractement, in voege voormeld te regelen op een bedrag, niet te bovengaande dat van f 300; c. Voor de gevangenis voor jeugdige veroordeelden te Rotterdam, een hoofdonderwijzer op een tractement van f 1200, en, naar omstandigheden, een of twee hulponderwijzers, respectivelijk op een tractement van f 350 en f 325.

No. 10, CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 18den April 1860, n°. 125, betrekkelijk het door besturen van gevangnissen verkoopen van uitgediende of onbruikbare goederen. Op de daartoe door mijnen ambtsvoorganger verleende magtiging, heeft de Commissie van administratie over het huis van verzekering te . . . , in 1859, eenige oude wapenen en ledergoed van de bewaarders in dat gesticht onder de hand te gelde gemaakt en de opbrengst, ad f 15, in 's Rijks kas gestort. De eenvoudige inzending van de kwitantie dier storting heeft echter der Algemeene Rekenkamer aanleiding gegeven tot bedenkingen. In verband met de daarover met haar gevoerde briefwisseling, heb ik thans de eer te berigten, dat de Kamer van oordeel is: dat alléén zoodanige geringe en dagelijks voorkomende objecten in de gevangnissen, waarvan het belang der dienst vordert, om zich bij kleine partijen te ontdoen, zonder speciale magtiging en buiten verpligting tot het doen van rekening, te gelde kunnen worden gemaakt, die bij latere besluiten, met name van de bepalingen van het Koninklijk besluit van den 25sten Januarij

1826, no. 112, zijn uitgezouderd. Dit nu zijn : afval van groenten, de aardappelen- en knollenschillen, de uitgekookte beenderen, het oude str9o, de zemelen, de houtskolen, enz.

De Regenten kunnen zich voor gemagtigd houden, die voorwerpen, naar gelang de omstandigheden zulks vereischen, op de meest geschikte wijze, des noods bij overdoening uit de hand, te gelde te maken, mits de opbrengst daarvan in 's Rijks schatkist gestort en de kwitantie deswege aan mij ingezonden worde. Van alle andere onbruikbare goederen, die slechts nu en dan voorkomen, als Bijv de finaal afgelegde of uitgediende kleeding- en liggingstukken, de onbruikbare gereedschappen, de afval van grondstoffen, enz. moeten van tijd tot tijd, naar gelang der waarde, onderhandsche of openbare verkoopingën gehouden worden; waartoe de vereischte magtiging steeds vooraf behoort te worden aangevraagd, met naauwkeurige en duidelijke opgaaft van de goederen en met aanwijzing van den prijs, waarvoor zij kunnen afgestaan, doch waaronder zij niet vervreemd zullen mogen worden. Door de personen of collegien, die met den verkoop belast zijn geweest, moet daarvan voorts eene rekening en verantwoording aan de Algemeene Rekenkamer gedaan worden, waarvan een model hiernevens is gevoegd (bijl. A). Ik verzoek de heeren Commissarissen des Konings in de provincien, dit een en ander aan de besturen over de gevangenissen in hunne provincie te willen mededeelen. De Minister van Justitie., Namens den Minister, De Secretaris-Generaal., (geteekend) DE JONGE.

No. 10 A. Aanhangsel der Circulaire van den 18den April 1860, no. 125. REKENING EN VERANTWOORDING, welke bij deze aan de Algemeene Rekenkamer is doende de Commissie van Administratie over de gevangenissen te wegens een openbaren verkoop van finaal afgelegde rijksvoorwerpen in de genoemde gevangenissen, op den ingevolge autorisatie van Zijne Excellentie den Minister van Justitie, van den no. . . . Verklaren wij ondergeteekenden, op den eed bij het aanvaarden onzer bediening aan den Lande gedaan, dat in deze rekening is in ontvang gebragt alles, wat door ons is ontvangen of had moeten ontvangen en verantwoord worden; dat verder in deze rekening niets wordt in uitgaaf gebragt, hetgeen niet werkelijk alzoö door ons is uitgegeven; terwijl wij verder verklaren, voor de gedane betalingen geene giften of gaven te hebben genoten of te zullen genieten, noch directelijk noch indirectelijk, maar zoodanig te hebben betaald als zulks volgens de orders van den Lande behoorde te geschieden. den De Commissie van Administratie over de gevangenissen, Ter ordonnantie van dezelve, Secretaris. ONTVANG.

De rendanten brengen alhier in ontvang eene som van twee honderd negen en vijftig gulden, vijf en veertig cents, zijnde de opbrengst der gehouden verkooping, blijkens nevensgemeld proces-verbaal . f 259.45 Als boven, de verhooging, ad 10 pet., van de koopsom, volgens art. 1 van het proces-verbaal, bedragende vijf en twintig Transportere f 259.45 Per transport. . f 259.45 gulden, vier en negentig en een halve cents . 25.945 Totaal der ontvangsten f 285.395 UITGAAF. De rendanten brengen in uitgaaf aan onkosten, op de verkooping gevallen, volgens overgelegde rekening en kwitantie van den deurwaarder, wegens salaris en gedane uitschotten, voor eene advertentie in de stads courant, voor zegels, registratiereg, enz f 25.915 Gestort bij den arrondissements-betalemeester te blijkens nevensgevoegde kwitantien, eene somma van twee honderd negen en vijftig gulden, vijf en veertig cents 259.45 Totaal der uitgaven f 285.295 BORDEREL op de rekening en verantwoording van de commissie van administratie over de gevangenissen te wegens eene verkooping van finaal afgelegde rijksvoorwerpen, op den Ontvang, Uitgaaf, f 285.395. f 285.395. De ontvang bedraagt f 285.395. De uitgaaf » 285.395.

N°. 11. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 22sten Mei 1860, n°. 101, betrekkelijk het uitreiken van kleedingstukken aan gevangenen, die ontslagen of vervoerd worden. Naar aanleiding Uwer missive van den heb ik de eer Uw Hoog Ed. Gestr. te berigten, dat, volgens het bepaalde bij art. 17 der Instructie nopens de comptabiliteit der kleeding- en liggingstukken in 's Rijks gevangenissen, van den 25sten Januarij 1850, aan ontslagen wordende behoeftige gevangenen, en dus ook aan hen, die naar een bedelaarsgesticht moeten worden overgebragt, zoo de slechte staat hunner kleeding het noodzakelijk maakt, uit den voorraad van bijna versleten buiten dienst gestelde kleedingstukken, de noodige kleeding en ook schoenen kunnen worden uitgereikt. De uitreiking van schoenen aan bedelaars en landloopers behoort echter alléén te geschieden, wanneer zij er behoefte aan hebben en te voet moeten reizen ; terwijl

hun klompen moeten worden gegeven, indien zij, gelijk dikwerf plaats heeft, met scheepsgelegenheid of per rijtuig vervoerd worden. In het eerste geval worden bij voorkeur reeds gebruikte schoenen gebezigd, die, even als de benodigde nieuwe schoenen, in de jaarlijks te doene aanvraag om kleding en ligging kunnen worden opgenomen. Voor, enz. De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N^o- 12. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 23sten Mei 1860, no. 100, betrekkelijk de comités van heeren en van dames, tot het bezoeken van gevangenen. Ik heb de eer de heeren Commissarissen des Konings in de provincien hiernevens eenige afschriften te doen toekomen van eene bij mij ontvangen missive van heeren hoofdbestuurders van het Nederlandschgenootschap » tot zedelijke verbetering der gevangenen", betrekkelijk de werking der comité's van heeren en van dames, tot het bezoeken van gevangenen (bijl. A), waaraan ik mij gedrage. Mij met de daarbij ontwikkelde beginselen en gedane voorstellen kunnende vereenigen, verzoek ik heeren Commissarissen daarvan een exemplaar, te willen toezenden aan de besturen over de gevangenen in hunne provincie, tot informatie, en voorts met uitnoodiging, om, voor zoo veel ter plaatse comité's van heeren en van dames tot het bezoeken der gevangenen mogten bestaan, door tusschenkomst van het bestuur der betrokken afdeeling van het genootschap, aan deze comité's, onder mededeeling der beschouwingen van hoofdbestuurders, in den zin van den eersten der voorgestelde maatregelen, een schrijven te willen rigten. De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

No. 12 A. Aanhangsel der Circulaire van den 23sten Mei 1860, no. 100. AAN ZIJNE EXCELLENTIE DEN MINISTER VAN JUSTITIE. Bij missive van Uwer Excell. ambtsvoorganger, dd. 3 Februarij 1860, n°. 67, werden in onze handen gesteld zes stukken, betreffende een verschil van gevoelen, opgerezen in den boezem van het Dames Comité tot bezoek van cellulair gevangene vrouwen te met verzoek: 10. om inlichting, of soortgelijke bezwaren (tegen het bezoeken van gevangene vrouwen door dames van verschillende godsdienstige gezindheid) zich ook in meerdere of mindere mate elders hebben doen kennen, en meer bepaaldelijk, hoedanig de bevinding zij van liet genootschap » tot zedelijke verbetering der gevangenen ", over de werking van dames-vereenigingen tot het bezoeken van vrouwelijke gevangenen, en 20. om liet gevoelen van hoofdbestuurders te vernemen omtrent hetgeen zou kunnen worden verrigt of beproefd, om deze aangelegenheid in het algemeen op een gewenschten voet te regelen. Wij achten ons vereerd, aan dit verlangen te mogen voldoen en bieden. Uwer Exe. den slotsom onzer beschouwingen aan. Ad primum, kunnen wij met blijdschap verklaren, dat wij tot hiertoe geen kennis dragen van soortgelijke bezwaren in andere Dames Comité's, als waarvan in het verslag van sprake is. Evenwel moeten wij er bijvoegen, dat die bezwaren ons niet geheel konden bevreedden. Toen in 1850 alhier de eerste cellulaire gevangenis geopend en ons genootschap tot het bezoeken der afzonderlijk opgesloten geroepen werd, kwam dezelfde kwestie onder onze bestuurders ter sprake: wat raadzamer was: dat ieder gevangene door eigen kerkgenoot werd bezocht, of dat de bezoeker zich op een algemeen godsdienstig standpunt plaatste en geen verschil van godsdienstige gezindheid liet gelden bij zijn bezoek. Hierbij deed zich enig verschil van gevoelen kennen, maar de overgrootste meerderheid vereenigde zich in den laatstbedoelden zin, dat ons genootschap ook in dezen het algemeen godsdienstig standpunt van zijne inrigting en werkzaamheid moest handhaven. In dien zin arbeide ons genootschap van de oprigting tot heden, - in alles, wat het beproefde, -bij schoolonderwijs of gewone lektuur voor gevangenen, zonder onderscheid van geloofsbegrip bij Christen of Israëliet, bij Roomschegezinden of Protestanten. Alleen waar 't hun onderwijs of lektuur op godsdienstig of kerkelijk terrein gold, zocht het hulpe van de bijzondere godsdienstleeraars, en trachtte het, zooveel mogelijk, naar hunne aanwijzing te voorzien in afzonderlijke godsdienstige boeken voor Roomschen, voor Protestanten of voor Israëlieten. In dien zin zochten wij in ons bestuur alle verschillende godsdienstige gezindheden te doen vertegenwoordigen, gelijk later uit alle, zonder onderscheid, medehelpers werden gezocht tot het bezoeken in de cellen. Eti met genoegen zagen wij datzelfde principe handhaven bij de vereeniging van Dames-Comités, in onderscheidene afdeelingen. De ervaring drukte haar zegel op het aangenomen principe. En wilden wij van dit principe afwijken om het tegenovergestelde te volgen, dan zouden wij tot het onmogelijke gehouden worden, dat wil

zeggen, dan zouden wij moeten zorgen, dat bij Roomschen Roomschen, bij Janssenisten Janssenisten, bij Evangelisch- en bij Her steld-Evangelisch-Lutherschen, bij Gereformeerden en bij Remonstranten, bij Doopsgezinden en bij Afgescheidenen, bij Nederduitsch- en bij Portugeesch-Israëlieten, ja bij iedere afzonderlijke sekte, die zich telkens vermenigvuldigen, bestuurders en bezoekers kwamen van elken bijzouderen naam. Dit ware dan consequent en billijk, maar hoe ware dit mogelijk? Waar zou dit henen? Maar ook waartoe? De roeping van bezoekers of bezoeksters uit de afdeelingen van het genootschap, »tot zedelijke verbetering der gevangenen", is niet op het terrein van geestelijken of godsdienstleeraars, maar wel van algemeene godsvrucht en maatschappelijk belang bij het ontslag. Op dit terrein kunnen zij, de ondervinding heeft het bevestigd, krachtig werken in algemeen godsdienstigen zin. Het meerdere, op eigenlijk kerkelijk terrein, geldt de roeping en taak van geestelijken of godsdienstleeraars, die nergens ontbreken en overal hunnen pligt vervullen in de gevangenis. Ieder moet zich binnen eigen werkkring houden, en wie der bezoekers of bezoeksters zich hiermede niet bevredigen wil, ontsla zich liever van eene taak, waartoe men zich vrijwillig verbond, dan door te groeten ijver anderen te belemmeren of het goede tegen te werken, omdat men het betere, dat men zich voorstelde, niet bereiken kan. Zoolang de dames-vereenigingen zich in dien zelfden geest en zin bewegen bij haar bezoek van cel-gevangenen, achten wij hare medewerking op hoogen prijs. Zij hebben meer tijd dan heeren bezoekers. Haar taak is ook veel kleiner van omvang. En . . . mag ééne uit velen worden genoemd, die hier en elders niet alleen veel tijd en moeite, maar ook groote geldelijke opofferingen veil hebben bij hare zorg voor gevangene en ontslagene vrouwen. Maar, hoe smartelijk 't ons vallen zou, liever zouden wij in het algemeen belang van ons genootschap en het. doel, waaraan het werken moet, de medewerking missen van elk, die hare roeping in ons genootschap miskent of in godsdienstig exclusiven geest meent te moeten werken, dan het algemeen godsdienstig standpunt opgeven, waarop ons genootschap moet blijven staan tegenover den Staat en de gevangenen van dien Staat. Hierin ligt reeds ons eenparig oordeel uitgesproken over de werking der damesvereenigingen, aan wier ijverige bemoeijingen wij jaarlijks de plaatsing van vele ontslagenen in onderscheidene betrekkingen te danken hebben.

En wat Ad secundum, het tweede punt betreft: n wat zou kunnen worden verrigt of ben proefd, om deze aangelegenheid in het aln gemeen op een gewenschten voet te regelen," nemen wij de vrijheid, de aandacht van Uwe Excellentie te bepalen op, twee maatregelen, waarvan de eene van de Regering, de andere van ons genootschap zou moeten uitgaan. Van de Regering -door eene circulaire aan alle eommissien van administratie, inzonderheid over cellulaire gevangnissen, waarbij zij uitgenoodigd worden, om de comités van heeren en van dames tot het bezoeken der gevangenen, bij missive te herinneren aan de bepalingen in de reglementen over de gevangnissen onder haar beheer: dat men zich hij het bezoek zorgvuldig onthoude van al, wat in godsdienstigen of kerkelijken zin, regtstreeks behoort tot de roeping van godsdienstleeraars, onder bijvoeging: dat de commissien, tot de handhaving dier reglementen veipligt, anders bij afwijking van dit beginsel, in de droeve noodzakelijkheid zouden komen, om aan de gevangenen de toespraak der comités te onthouden. Van ons genootschap - door do vaststelling van algemeene beginselen voor alle comités van bezoekers en bezoeksters, waarin het principe van algemeen-godsdienstige opwekking tot 'godsvrucht en deugd wordt aangewezen.

Zulk eene aanwijzing, waarvan wij de eer hebben Uwer Excell. hij dezen een afschrift aan te bieden (bijl. B), zou in vereeniging met do bovenbedoelde uitnoodiging der commissien van administratie, kunnen dienen, om voor het vervolg dergelijke bezwaren als te oprezen, v6ór te komen, en, waar zij reeds bestaan moten, op te heffen, al moest 't zijn door het aftreden van bezoekers of bezoeksters, die zich met het aangenomen standpunt niet konden of wilden vereenigen. Met vrijmoedigheid hebben wij Uwe Excellentie onze gedachten medegedeeld. Wij vleijen ons, hiermede aan het verlangen der Regering voldaan te hebben, en zullen ons verheugen naar mate 't ons gegund worde, de weldadige zorgen van Uwe Excellentie voor de gevangenen in het Rijk krachtdadig te ondersteunen door volhardonden ijver tot hunne zedelijke verbetering. Wij nemen deze gelegenheid waar, om Uwe Excellentie te verzekeren van onze bijzondere hoogachting en zegenbede over Uwen gewigtigen werkkring. Hoofdbestuurders van het Nederlandsehe genootschap: Tot zedelijke verbetering der gevangenen. In hunnen naam,

(geteekend) A. A. STUART. Secretaris Amsterdam, den Oden April 18C0. Voor kopij conform, De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie. (geteekend) nE JONGE

N°. 12 B. Aanhangsel der Circulaire van den 23sten Mei 1860, n°. 100. ALGEMEENE BEGINSELEN bij het bezoek van gevangenen in de cel, van vege het Nederlandsche Genootschap: tot zedelijke verbetering der gevangenen. 1°. Elke afdeeling, waar de afzonderlijke opsluiting geheel of gedeeltelijk is ingevoerd, tracht nevens de Leden des Bestuurs, die zich belasten met het bezoek der mannelijke gevangenen, een damescomité te vereenigen tot het bezoek van vrouwelijke gevangenen. 2°. Ieder, die zich hiertoe aansluit, handhaaft het algemeen godsdienstig standpunt, waarop het Genootschap werkt, tot opwekking van algemeenen godsdienstzin en behartiging van het maatschappelijk belang van gevangenen en ontslagenen zonder onderscheid van geloofsverschil te laten gelden. 3°. Elk bezoeker of bezoekerster verbindt zich tot nakoming van het bepaalde in het Reglement over de Gevangenis, met betrekking tot het bezoeken der gevangenen, zonder zich te plaatsen op het godsdienstig of kerkelijk terrein, waartoe de onderscheidene godsdienst-leeraars of geestelijken geroepen worden. 4°. Het Bestuur der afdeeling geeft van de eerste benoeming van het dames-comité kennis aan het Hoofdbestuur, alsmede van de vervulling in elke vacature. 5°. Aan elk nieuw te benoemen lid wordt een afdruk van deze Algemeens Beginselen aangeboden tot kennisneming, vóór de aanvaarding der betrekking. 6°. Ieder dames-comité kan bij het Bestuur der afdeeling een subsidie aanvragen ten behoeve van ontslagene vrouwen, onder verpligting van jaarlijksche rekening en verantwoording van beheer, vóór 1 Februarij, aan bovengenoemd bestuur. Voor kopij conform. De Algemeene Secretaris van het Genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen. (geteekend) A. A. STUART. Voor kopij conform. De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie, (geteekend) DE JONGE.

N°• 13. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 29 sten Mei 1860, n°. 115, betrekkelijk statistieke opgaven aangaande den arbeid in huizen van verzekering en huizen van arrest. Bij de behandeling der begrooting wegens den arbeid der gevangenen, over 1860, is in de Tweede Kamer der Staten-Generaal bijzonder de aandacht gevallen op den arbeid in de cellulaire gevangnissen en in de huizen van verzekering en van arrest. Bepaaldelijk wenscht men te vernemen wat door de cellulaire gevangenen wordt ver rigt en of in de preventive en correctionele gevangnissen ook gelegenheid tot werken wordt gegeven, en of zulks reeds tot een gunstig gevolg heeft geleid. Over een en ander zag men gaarne bij nieuwe begrootingen eenige uitgewerkte tabellen of staten tegemoet. Naar aanleiding daarvan verzoek ik de commissien van administratie en collegien van regenten over de huizen van verzekering en huizen van arrest, mij wel zoodra mogelijk eene tabellarische opgave van den arbeid der gevangenen, over 1859, ingerigt volgens het model, waarvan ik de eer heb een zestal exemplaren hiernevens te voegen (bijl. A), te willen doen toekomen. Daar deze opgave bij de begrooting wegens den arbeid voor 1861 moet worden overgelegd, zullen de commissien en collegien mij verpligten, haar uiterlijk tegen den 10den Julij aanstaande aan mij in te zenden. De Minister van -'Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

No. 13 A. Aanhangsel der Circulaire van den 29sten Mei 1860, n°. 115. STAAT van den arbeid in de huizen van verzekering en de huizen van arrest over 18 . .

N° 14. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 29sten Kei 1860, n°. 117, betrekkelijk het voorzien in de voeding der zieke gevangenen, aanwezig in huizen van verzekering. Het is mij gebleken dat de spijzen der zieke gevangenen in de huizen van verze kering nog op verschillende wijze worden verstrekt, ende deswege ontvangen berig, keten hebben mij overtuigd van de noodzaljkheid, dat daarin op eenvormige en meer regelmatige wijze worde voorzien. In overeenstemming met het advies van den inspecteur der gevangnissen, en na ook deswege den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt te hebben gehoord, acht ik het, ter bereiking van het oogmerk, meest doelmatig, do voedingswijze der zieke gevangenen, zoo als die voor de strafgevangnissen, bij ministeriele resolutie van den 17den December 1842, is vastgesteld, ook in de huizen van verzekering in te voeren, en de verstrekking der spijzen door het eigen beheer te doen geschieden. Ik heb mitsdien nopens deze aangelegenheid het besluit

genomen (bijl. A), waarvan ik mij de eer geve, met het daartoe behoorende register lit. A (bijl. B), de noodige exemplaren hiernevens te voegen. Voorts gaan mede hierbij de noodige exemplaren der bij gemelde resolutie vastgestelde voedingswijze (bijl. C), en van de daartoe betrekkelijke modellen n°. 12 en 13 (bijl. D en E). Mij aan deze stukken gedragende, verzoek ik de Heeren Commissarissen des Konings in de provincien, die aan de commissien van administratie over de huizen van verzekering te willen mededeelen, en haar uit te noodigen, de vereischte maatregelen te willen nemen, ten einde dien overeenkomstig de spijzen der zieke gevangenen, te rekenen van den 1sten Julij aanstaande, door het eigen beheer worden verschafft. Het zal mij aangenaam zijn berigt des wege van UHEG. te ontvangen. De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (getoekend) DF JONGE.

N°. 14 A. Aanhangsel der circulaire van den 29sten Mei 1860, n°. 117. DE MINISTER VAN JUSTITIE, Overwegende dat de voorziening in de voeding van zieke gevangenen in de onderscheidene burgerlijke en militaire huizen van verzekering thans nog op verschillende wijze plaats heeft, en dat, tot bevordering van eenvormigheid en vereenvoudiging in het beheer, regeling op eenparigen voet wenschelijk is; Gehoord den inspecteur der gevangenen ; Gelet op het advies van den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt, van den 3den Mei 1860, no. 20; Heeft goedgevonden en verstaan het navolgende te bepalen;

Art. 1. In alle burgerlijke en militaire huizen van verzekering heeft de voorziening in de voeding van zieke gevangenen plaats door het eigen beheer. Voor de voedingswijze der zieke gevangenen worden de bepalingen, vastgesteld bij ministeriele resolutie van den 17den December 1842, in acht genomen, behoudens het bepaalde bij art 5 van dit besluit.

Art. 2. De directeur van het gesticht is, onder het toezigt der commissie van administratie en van den geneesheer, belast met de zorg voor de voeding der zieke gevangenen. De geneesheer geeft van de aanmerkingen, die bij hem ten aanzien dier voeding ontstaan, schriftelijk kennis aan de commissie van administratie, die naar bevind van zaken de noodige voorzieningen treft.

Art. 3. De benooidgheden voor de ziekenvoeding worden in de jaarlijksche openbare aanbesteding van de voeding der gevangenen opgenomen.

Art. 4. De benooidgheden, welke blijken in de openbare aanbesteding niet te kunnen worden opgenomen, worden op de voordeeligste wijze aangeschaft. De goedkeuring der op deze wijze geleverde benooidgheden geschiedt door den directeur. De declaratien van leveranciers, wegens de levering der evenbedoelde benooidgheden, worden aan het Departement van Justitie ter verevening ingezonden.

Art. 5. Met wijziging van art. 12. der bij art. 1 van dit besluit vermelde resolutie, zullen de spijzen voor den volgenden' dag daags te voren bij de morgen-visitte op eene voedingslijst, volgens model n°. 12, worden voorgeschreven, waaruit zij op eene verzamelingslijst, volgens het gewijzigd model ne. 13, door den geneesheer opgemaakt, naauwkeurig zullen worden overgebracht, om des morgens, vóór 12 ure, aan het bureau van den directeur te worden bezorgd. De verzamelingslijsten worden door de commissie van administratie, bij de verificatie der declaratien van geleverde benooidgheden voor de ziekenvoeding, geraadpleegd.

Art. 6. Elke levering van benooidgheden voor de ziekenvoeding wordt door defi directeur aangeteekend in een register, hetwelk, ingerigt volgens model lit. A, gewaarmerkt en gekantteekend wordt door den vice-president of secretaris der commissie van administratie. Bij de verificatie der declaratien wordt dit register, dat op het bureau van den directeur wordt bewaard, door de commissie mede geraadpleegd.

No. 14 B. Aanhangsel der Circulaire van den 29sten Mei 1860, no. 117. Art. 7. Elke levering van benooidgheden voor zieke gevangenen door beampten der gevangenen is verboden. Art. 8. In gevangenen, waar ter bereiding der ziekenvoeding voorziening noodig is, wordt daartoe door de commissie van administratie eene aanvrage of een staat van extra werken aan het Departement van Justitie ter goedkeuring ingezonden. Art. 9. Dit besluit treedt in werking op den asten Julij 1860. Gedurende het tweede halfjaar van 1860 zal volgens het bepaalde bij art. 4 gehandeld

worden. 's Gravenhave, den 29sten Mei 1860. De Minister voornoemd, (geteekend) GODEFROI. Voor kopij conform, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

No. 14 C. Aanhangsel der Circulaire van den 29sten Mei 1860, n°. 117. MINISTERIELE RESOLUTIE van den 17den December 1842. VOEDINGSWIJZE der zieke gevangenen.

Art. 1. De uitdeeling der spijzen zal drie malen daags, 's morgens van 10. April tot 10. October ten zeven ure, gedurende de overige maanden ten acht ure geschieden; en het geheele jaar door des ochtends ten tien ure, en na den middag ten vier ure, in het bijzijn van den opzigter der infirmerie, onder het toezigt van den bewaarder (of van de bewaardster) in het bijzonder voor de dienst der ziekenkamers bestemd.

Art. 2. De spijzen zullen naar hare hoedanigheid in gewone en ligte spijzen verdeeld worden; en deze in ligte vette en ligte magere spijzen.

Art. 3. Men zal de spijzen in verschillende portien uitdeelen, als in: geheele, drie kwart, halve, drie achtste en portie ligte spijs, welke door maat en gewigt zullen worden bepaald.

Art. 4. De gewone spijzen zullen bestaan: 1°. uit munitiebrood voor de geheele en drie kwart portien, en wit brood voor de halve en drie achtste portien; 2°. uit soep, bereid uit vleesch en groenten, door rijst, gort of wit brood, lijvig gekookt. De soep te bereiden den 1sten dag uit vleesch, gort en groenten, » 2den » » id., rijst » id. » 3den » » id., wit brood en id. en zoo vervolgens. 3°. uit gekookt vleesch; 4°. Uit zoogenaamde ratatouille of potage, zamengesteld uit aardappelen met wortelen, knollen, kool, zuurkool, of met andere groenten, die het jaargetijde medebrengt en voor oenen matigen prijs verkrijgbaar zijn.

Art. 5. De ligte vette spijzen zullen bestaan: 1°. Uit wit brood. 2°. Uit enkele bouillon of rijst met bouillon. 3°. Uit eijeren. 4°. Uit gebraden vleesch. 5°. Uit aardappelen, gestoofd met bouillon. 6°. Uit groenten, gestoofd met boter. De ligte magere spijzen zullen bestaan 1°. Uit wit brood. 2°. Uit tarwebloem, gekookt in karnemelk. 3°. Uit tarwebloem, gekookt in zoetemelk. 4°. Uit rijst, gekookt in zoete melk. 5°. Uit gestoofde pruimen met suiker. 6°. Uit gestoofde appelen of peren met suiker.

Art. 6. De verschillende spijzen zullen op de volgende wijze worden uitgereikt, als De gewone spijzen. Des ochtends ten zeven of acht ure de helft van het voorgeschrevene brood met boter en thee; ten tien ure de soep, en na den middag ten vier ure de andere helft van het brood zonder boter, de ratatouille of potage en het vleesch, benevens de bepaalde hoeveelheid bier of wijn. De ligte spijzen. 's Morgens ten zeven of acht ure de helft van het voorgeschrevene wit brood met boter en thee ; ten tien ure voor iedere zieke één der volgende artikelen, als: enkele bouillon, rijst met bouillon, eijeren, karnemelks-pap, rijstemelks-pap, bloempap of pruimen ; en na den middag ten vier ure de andere helft van het voorgeschrevene wit brood zonder boter, en voor ieder zieke één der volgende artikelen, als : enkele bouillon, rijst met bouillon, eijeren, karnemelks-pap, rijstemelkspap, bloem-pap, gestoofde pruimen, appelen of peren, aardappelen gestoofd met bouillon, of groente gestoofd met boter en gebraden vleesch.

Art. 7. De hoeveelheden der spijzen, toespijzen en dranken, welke voor de zieken verstrekt kunnen worden, zijn bepaald als volgt: Aanmerkingen op het bereiden der spijzen en het voorschrijven derzelve.

Art. 1. Van het vleesch, hetwelk bestemd is voor de zieken, aan welke de gewone spijzen en ligte vette spijs worden voorgeschreven, te weten twee en een half onc per zieke, zal de eene helft dienen tot het bereiden der vleeschsoep en de andere helft deels tot het maken van de bouillon en deels tot gebrad ; tot dit laatste zal kalfsvleesch kunnen worden genomen, mits de daartoe vereischte hoeveelheid het vierde gedeelte van al het benodigde vleesch niet te boven ga.0,25 pond vleesch per zieke, die gewone en ligte vette spijs bekomt. Geen vleesch voor de zieken, die ligte magere spijzen ontvangen.

Art. 2. De gewone soep en de bouillon zal des morgens om vijf ure aan de kook moeten zijn.

Art. 3. De hoeveelheid water voor de bereiding van de bouillon moet berekend worden op 1 1/2 Nederlandsche kan water voor ieder Nederlandsch pond vleesch.

Art. 4. Het gekookte vleesch uit de soep en bouillon zal, nadat het van zijne beenderen en peesachtige doelen ontdaan is, in de voorgeschrevene hoeveelheden aan de zieken worden uitgedeeld.

Art. 5. Van den 16den Juli of van het tijdstip af dat er nieuwe aardappelen worden geleverd, tot en met den 15den April, zullen de bepaalde portsen van 80, 70 en 60 met 20 looden groente voor de zieken worden verstrekt; en van den 16den April tot en met den 15den Julij, of wel zoo lang nog van oude aardappelen gebruik wordt gemaakt, zullen de bepaalde portien van 90, 80 en 70 looden aardappelen met 25 looden groenten worden gegeven.

Art. 6. De aardappelen voor de gewone en ligte spijzen, do wortelen en knollen, zullen ongeschild en ongeschrapd, doch ontdaan van het loof, van de klei en aarde, gewogen worden; de overige groenten zoodanig als dezelve gewoonlijk worden verkocht, echter mede leverbaar en gezuiverd, en de zuurkool zal, alvorens te worden gewogen, vooraf tusschen de beide handen van den pekel worden ontdaan.

Art. 7. De bepaalde hoeveelheid zout voor iederen zieke zal zoowel voor de gewone als ligte spijzen moeten dienen.

Art. 8. Voor de ratatouille of potage zal dan alleen de azijn verstrekt worden wanneer de geneesheer deze voorschrijft.

Art. 9. Aan de zieken, welke gedurende den dag in de infirmerie worden opgenomen, en voor wie derhalve geene voedingsmiddelen in den ketel zijn gedaan, kan hetgeen van soep, vleesch, potage en bouillon overgebleven is, worden uitgedeeld, en bovendien kan voor hen het noodige munitie- en wit brood en de vereischte portie bier worden voorgeschreven.

Art. 10. Hetgeen van soep, vleesch, potage en bouillon na uitdeeling aan de zieken zoo als voorgeschreven, overblijft, zal den volgenden dag in de soep worden gedaan.

Art. 11. Er zullen, met uitzondering van de enkele bouillon en de eijeren, dagelijks, 's morgens en 's middags, telkens niet meer dan twee verschillende soorten van ligte spijzen mogen worden geschaft. De portie wit brood voor de zieken, welke ligte spijzen genieten, en de portie gebraden vleesch voor de zieken, waaraan ligte vette spijzen worden toegediend, zullen niet verstrekt worden, wanneer zij niet speciaal zijn voorgeschreven; met verdere bemerking, dat het gebraden vleesch aan de zieken, welke eijeren genieten, niet zal mogen worden verstrekt.

Art. 12. De spijzen voor den volgenden dag zullen daags te voren bij de morgenvisite op eene voedingslijst, volgens model no. 1, worden voorgeschreven, waarvan zij op eene verzamelingslijst, volgens model n°. 2, door den adsistent-chirurgijn zullen worden overgebracht, om des morgens vóór twaalf ure aan het bureau van den kommandant te worden bezorgd; zullende deze verzamelingslijst bij de avond-visite door den geneesheer voor goedkeuring geteekend worden, na zich alvorens te hebben verzekerd, dat de voorgeschrevene portien spijs en drank uit de voedingslijst daarin behoorlijk zijn overgebracht.

Art. 13. De geheele portien zullen slechts twee dagen vóór dat de zieken de infirmerie verlaten, mogen worden voorgeschreven; in enkele gevallen echter zullen dezelve aan gekweten, welke zeer sterk etterende wonden hebben, kunnen worden toegestaan.

Art. 14. De wijn zal alleen in de bepaalde hoeveelheden aan zoodanige zieken worden voorgeschreven, wier toestand dit -bijzonder vereischt; en bij uitzondering kan eene grootere hoeveelheid wijn voor zoodanigen zieke worden voorgeschreven, wiens bijzonderen toestand het vordert; behoudens daaromtrent eene schriftelijke verklaring af te geven, met vermelding van de reden waarom, welke bij de verantwoording moet worden overgelegd. Drank. Tot gewone drank zullen de zieken bekomen des ochtends thee en door den dag gerstewater met zoethout; en aan enkele zieken, voor wien de geneesheer liet noodig zal oordeelen, kan ééns per dag koffij met

zoete melk worden gegeven. Tot de thee wordt verstrekt voor eiken zieke 1 1/2 wigdje zwarte thee, afgetrokken tot 25 vingerhoeden, met een vingerhoed zoete melk. Voor de koffij zal gegeven worden 8 wigdjes gemalen koffij op 25 vingerhoeden water, met een vingerhoed zoete melk. Het gerstewater, dat door den dag aan eiken zieke verstrekt wordt, zal bestaan uit 15 wigdjes gort en vier wijtjes zoethout, met de noodige hoeveelheid regenwater, verkookt op een Nederlandsche kan vocht; zullende een halfuur vóór dat de gort volkomen gaar gekookt is, het zoethout eerst er worden bijgevoegd, en het vocht vervolgens worden doorgezegen, waarna bijdeze hoeveelheid gerstewater vier vingerhoeden zoete melk zal worden gevoegd. Aldus voorgedragen door mij inspecteur van de geneeskundige dienst der landwagt. 'sGravenhage, den 27sten Augustus 1842. (geteekend) BECKENS. Gezien en goedgekeurd. 'sGravenhage, den 17den December 1842. De Minister van Justitie, (geteekend) VAN HALL. Voor eensluidend afschrift, De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie, (geteekend) MULLER.

Na. 1.1 D. Aanhangsel der Circulaire van den 29sten Mei 1860, n 117. (Model n°. 12.) Fel. HUIS VAN te LIJST der voorgeschrevene SPIJZEN voor zieke gevangenen op den 186 . Getal zieken of gekwetsten in de nevensvermelde zalen, aanwezig NOMMERS DER ZALEN. N°. der ZAAL. NOMMERS DER KRIBBEN. NAMEN DER ZIEKEN. No 's Morgens. 's Namiddags. No. 14 E. Aanhangsel der Circulaire van den 29sten Mei 1860, no. 117. GEVANGENHUIS te Model no. 13a VERZAMELING uit de listen der voorgeschrevene levensmiddelen ten behoeve der zieken op den 18 AANTAL GEVANGENEN..... VOORGESCHREVENE PORTIEN VOOR TOTAAL. 's mor- gens. 's namid dags. GEWONE SPIJZEN. Munitiebrood. geheele..... Portien drie vierde..... Wittebrood. halve Portien drie achtste ligte spijs Zieken zonder brood Totaal der portien brood en zieken zonder brood . . Boter. geheele drie vierde Portien halve drie achtste ligte spijs Vleeschsoep. geheele drie vierde Portien halve drie achtste Ratatouille of potage. geheele drie vierde Portien halve drie achtste Transportere

N°• 15. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 5den Juni 1860, n°. 101, betrekkelijk de verslagen van het openbaar ministerie ten opzichte van verzoeken om gratie. Voor eene behoorlijke beoordeeling van de aan Zijne Majesteit den Koning ingediende verzoeken om gratie is de kennis noodig der bijzonderheden, vermeld bij art. 5 van het Koninklijk besluit van den 21sten October 1856 (Staatsblad n°. 95). Intusschen kan die kennis niet altijd uit de adviezen worden verkregen. Vooral ontbreekt daaraan bij sommige kantonregters en regterlijke collegien meermalen de korte omschrijving, bij art. 5 van het aangehaald besluit bedoeld, en bepalen zich de adviezen te dien aanzien tot verwijzing naar het bij art 2 vermelde verslag van het openbaar ministerie, welk verslag intusschen dikwerf de omschrijving van het gepleegd feit en van de omstandigheden waaronder het gepleegd is, doet bestaan in de enkele opgave van de qualificatie van het misdrijf, zoo als dit in het vonnis voorkomt, terwijl toch art. 5 blijkbaar bedoelt de opgave van het materieel feit, vergezeld van de aanwijzing van die omstandigheden, waaronder het feit is gepleegd, wier kennis noodig is voor de appreciatie der vraag of geheele of gedeeltelijke gratie al dan niet moet worden verleend. Ofschoon nu het regterlijke advies den grondslag uitmaakt voor de uitoefening van het regt van gratie, kan en dient het verslag van het openbaar ministerie de volledigheid van het advies in het hier besproken opzigt zooveel mogelijk bevorderlijk te zijn, en heb ik mitsdien de eer de heeren procureurs-generaal bij de provinciale gerechtshoven te verzoeken, de ambtenaren van het openbaar ministerie in hunne provincie, onder mededeeling van een afdruk dezes, uit te noodigen, om bij hunne ten opzichte van ieder verzoek afzonderlijk uit te brengen verslagen, in den geest van het hiervoren opgemerkte, zoo nauwkeurig mogelijk te voldoen aan den inhoud, zoowel van art. 4 als van art. 5 van het Koninklijk besluit van 21 October 1856 (Staatsblad n°. 95). De Minister van Justitie, (geteekend) GODEFROI.

No. 21. Bij missive van den 27sten Julij 1860, no. 117, heeft de Minister van Justitie aan het Collegie van Regenten over een huis van arrest toegezonden de onderstaande voorschriften nopens den arbeid in het gesticht. VOORSCHRIFTEN nopens den arbeid in het huis van arrest te 1°. De in te voeren arbeid is, in den regel, bestemd voor correctioneel veroordeelde gevangenen. Het collegie van regenten zal echter uitzonderingen kunnen maken ten gunste van zoodanige

onveroordeelde gevangenen, of reeds naar de regtbank verwezen of in staat van beschuldiging gestelde personen, die verlangen mogten aan dien arbeid deel te nemen, telkens wanneer daartegen bij de bevoegde regterlijke ambtenaren geene bedenkingen bestaan.

2°. De arbeid zal kunnen bestaan in het spinnen en haspelen van vlas en snuit, ten dienste van het fabriekwezen in de strafgevangenis te in brei- en naaiwerk ten dienste van den arbeid in de strafgevangenis te en in andere werkzaamheden voor rekening van particulieren, mits deze, evenals de evengenoemde rijksarbeid, geschikt zijn om door den eenzaam opgesloten gevangene te worden verrigt.

3°. Onder geen voorwendsel hoegenaamd ter zake van dien arbeid, zal van de afzonderlijke opsluiting der gevangenen mogen worden afgeweken.

4°. De cipier en de bewaarder der gevangenis zijn belast met het toezigt over den arbeid.

5°. De cipier is aansprakelijk voor de bewaring der ruwe en verwerkte grondstoffen, mitsgaders van de spinnewielen met haspels, welke van wege de administratie der gevangenis zullen worden verstrekt. Deze gereedschappen zullen steeds voltallig en in goeden staat moeten worden gehouden. De gevangenen spinners zullen 7/10, der waarde vergoeden van de volgende aan hen verstrekte gereedschappen, als: spinnspillen, klossen, nokken, vlugten en snaren; terwijl de overblijvende 3/10, benevens de volle waarde van de verdere benoedigdheden tot onderhoud der spinnewielen en haspels, ten laste der administratie van den arbeid verblijven. In deze behoefte zal worden voorzien uit het magazijn van den arbeid in de strafgevangenis te waartoe regenten, bij de aanvragen om vlas aan den directeur over den arbeid in gemelde gevangenis, telkens, zooveel nodig, opgave zullen doen van de verlangde spingereedschappen; en zullen regenten voorts maatregelen nemen ten einde de kosten daarvan, zooveel die ten laste van de gevangenen spinners komen, van hun verdiend arbeidsloon worden gekort, volgens de factuur deswege door den directeur aan regenten toe te zenden. Het gezamenlijk bedrag dier kortingen zal tegen het einde van elk dienstjaar in 's Rijksschatkist gestort, en de kwitantie daarvan door regenten aan het Departement van Justitie ingezonden worden.

6°. Voor zooveel betreft den arbeid voor Rijks rekening, zullen de directeuren over den arbeid in de strafgevangenis te de benoedigde grondstoffen franco toezenden aan het collegie van regenten ; terwijl naar gelang van de opbrengst van den arbeid , het vervaardigde een- of tweemaal 's maands ongefrankeerd aan de gemelde ambtenaren zal worden teruggezonden, begeleid door eene werklijst, eene splitsinglijst van het arbeidsloon en een mutatiestaat der gevangenen, die aan den arbeid hebben deel genomen, door den cipier op te maken naar de bestaande modellen, hem door de directeuren voornoemd te verstrekken.

7°. Het arbeidsloon, berekend naar het algemeen tarief, gearresteerd bij ministeriele dispositie van den 8sten December 1819 (waaruit hem een extract door den directeur over den arbeid zal worden toegezonden), zal onmiddellijk na elke bezending van het vervaardigde worden overgemaakt aan het collegie van regenten door meergemelde directeuren over den arbeid, welke tevens de bevinding van het afgeleverde zullen berigten.

8°. Met opzigt tot de verdeling van het arbeidsloon in Rijks aandeel, zakgeld en uitgaanskas zal het collegie handelen naar den inhoud der algemeene bepalingen, welke bij het aangehaald tarief behooren, te weten ; 3/10, ten behoeve van het Rijk; 3/10, voor zakgeld; en 3/10, voor uitgaanskas der gevangenen-, behoudens de bevoegdheid van regenten, om, met betrekking tot de voor zakgeld en voor de uitgaanskas bepaaldé' deelen van het arbeidsloon, in bijzondere' gevallen, zoodanige wijzigingen toe te staan, als zij doelmatig en gepast zullen oordeelen.

9°. Het arbeidsloon voor andere werkzaamheden, welke ten behoeve van particulieren zullen kunnen worden verkregen, zal door het collegie van regenten worden geregeld, en zullen de bij n°. 8 bedoelde bepalingen ook daarop toepasselijk wezen. 's Rijks aandeel in dat loon ad 3/10, zal jaarlijks in 's Rijks kas gestort en de kwitantie daarvan met eene gedetailleerde opgave van dien arbeid aan het Departement van Justitie worden ingezonden.

No. 22 CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 9den Augustus 1860, n°. 90, betrekkelijk de verklaringen van autoriteiten ten aanzien van de deugdelijkheid van schuldvorderingen. Ten einde te bevorderen, dat de deugdelijkheid der schuldvorderingen ten laste van het Rijk steeds met de meeste naauwkeurigheid en naauwgezetheid onderzocht worde, is goed gevonden, den in afschrift hierbij gevoegden brief van de Algemeene Rekenkamer (bijl. A), ter kennisneming aan de besturen van al de Rijks gevangenen mede te deelen. De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

No. 22 A. Aanhangsel der circulaire van den 9den Augustus 1860, no. 90. MISSIVE VAN DE ALGEMEENE REKENKAMER van den 25sten Junij 1860, n° 470 /72 F^{2/3}, gerigt aan den Minister van Justitie. Zeer te regt heeft men, zoowel bij de Departementen van algemeen bestuur, als bij de Algemeene Rekenkamer, ten aanzien der deugdelijkheid der schuldvorderingen, gemeend in de verklaringen van de autoriteiten in loco, onder wier oog en medewerking de vordering als het ware is ontstaan, den besten waarborg te kunnen vinden. Men moest toch aannemen, dat daarbij steeds met de meeste naauwkeurigheid en naauwgezetheid wierd te werk gegaan, zoodat omtrent de waarheid van het in die verklaringen vermelde geen twijfel mogelijk was. Tot haar leedwezen evenwel heeft de Algemeene Rekenkamer opgemerkt, dat niet alle autoriteiten, die in het geval kunnen komen, van zoodanige verklaringen te moeten afgeven, daarvan evenzeer zijn overtuigd; immers uit de bijlagen eener dezer dagen bij haar ingekomen aanvraag van betaling ten name van het burgerlijk armbestuur te is het haar gebleken, dat zoowel de cipier van het huis van arrest te als het collegie van regenten over dat huis, daarin hebben gehandeld met eene ligtvaardigheid, welke allezins afkeuring verdient. De declaraties van den aannemer wegens het onderhoud der gevangenen in het huis van arrest te over de maanden Januarij en Februarij 1860, zijn, behalve door eene verklaring van het collegie van regenten op de declaraties gesteld, boven dien gestaafd door nominatieve staten der verpleegde gevangenen, opgemaakt door den cipier van het huis van arrest en voorzien van eene verklaring van accoord-bevinding, afgegeven door de regenten. Op die staten komt, onder anderen, voor de gevangene voor de maand Januarij met 31 en voor de maand Februarij met 29 verpleegdagen, en dus telken male voor de volle maand. Aan den aannemer is dien ten gevolge voor dat getal verpleegdagen dier gevangene de bedongen prijs van 21 cents per dag toegekend en uitbetaald. Thans blijkt uit eene declaratie van het burgerlijk armbestuur te mede voorzien van eene verklaring van deugdelijkheid van het collegie van regenten over het huis van arrest, dat de gevangene gedurende het tijdvak van 27 Januarij tot 5 Maart 1860 is verpleegd in het zieken gasthuis. Hier bestaan dus twee verklaringen van dezelfde autoriteit in lijnregten strijd met elkander. De omstandigheid, dat van de declaratie van liet zieken gasthuis wordt afgetrokken het bedrag der reeds aan den aannemer uitbetaalde verpleegdagen, hetwelk dus door hem schijnt te zijn teruggegeven, bewijst wel dat hier aan geene kwade trouw kan gedacht worden, en dat men den beganen misslag heeft ontdekt en getracht te herstellen; doch het feit, dat door den cipier een onjuiste staat der verpleegden is opgemaakt, dat, zoo het schijnt, zonder voorafgaand onderzoek, die staat door het collegie van regenten is goedgekeurd, en dat door dit een en ander werkelijk aan den aannemer uit 's Rijks kas gelden zijn toegekend en uitbetaald, waarop hij geen regt had, blijft, niettegenstaande de latere terruggave dier gelden, in zijn geheel. Het nadeel, hetwelk het Rijk hier had kunnen lijden, f 8.19, moge betrekkelijk gering geacht kunnen worden, de handhaving evenwel van het beginsel, dat aan de opregtheid en juistheid voor door Rijksautoriteiten af te geven verklaringen geen twijfel mogelijk moet kunnen zijn, rekent de Algemeene Rekenkamer van zooveel gewigt, dat zij uit dien hoofde gemeend heeft Uwe Excellentie van het door haar opgemerkte niet onkundig te kunnen of te mogen laten. De Algemeene Rekenkamer, (geteekend) SICCAMMA, 1. pr. Ter ordonnantie van dezelve, (geteekend) SPANJAARD. Voor kopij conform, De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie, (geteekend) DE JONGE.

N°• 23. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 23sten Augustus 1860, n°. 104, betrekkelijk de toepassing van art. 21 der wet van den 29sten Junij 1854 (Staatsblad n°. 102), nopens den ingang der tuchthuis- en gevangenisstraffen, op de kruiwagen- en militaire detentiestraffen. Na lezing van Uw Hoog Edel Gestrenge schrijven van den 5den Junij 11., no.

27, in verband met den brief van mijn ambtsvoorganger, van den 11den Januarij 1859, n°. 145, heb ik de eer te kennen te geven, dat ik mij wel vereenigen kan met de onder no. 223 door u aangegeven punten: dat voor de burgerlijke gevangenisstraffen in appel niet de dag der eerste uitspraak, maar de dag der pronuntiatie van het vonnis van den krijgsraad, worde beschouwd als punt van aanvang der gevangenisstraf, en dat bij goedgekeurde vonnissen bij alle gevangenisstraffen, ook de dag der pronuntiatie van het vonnis, na bekomen goedkeuring, of het fiat executie worde beschouwd als de aanvang voor den ingang der straf. Tegen liet onder n°. 1 door u aangenomen beginsel, dat art. 21 der wet van den 29sten Junij 1854 (Staatsblad n°. 102) niet behoort te worden toegepast op militaire gevangenisstraffen, bepaaldelijk niet op de kruiwagenstraf en de militaire detentie, heb ik echter bedenking.

Ik erken gaarne, dat uit een streng regtskundig oogpunt gewigtige gronden voor het door It voorgestaan beginsel geacht kunnen worden te pleiten. Intussehen is de vraag, of er geen overwegende gronden van billijkheid bestaan, om de gunst, die art. 21 der wet van 1854 verzekert aan veroordeelden ter zake van elke andere gevangenisstraf, in favorem rei ook uit te strekken tot hen, die veroordeeld zijn tot die soorten van gevangenisstraffen, welke hier te lande worden ondergaan onder de namen van kruiwagenstraf en militaire detentie. Ik vermeen, dat die vraag toestemmend kan worden beantwoord en ben tevens van oordeel, dat in de militaire straf wetgeving hier te lande geen bepalingen gezegd kunnen worden aanwezig te zijn, welke bepaaldelijk verbieden of beletten, dat de met de ten-uitvoerlegging der kruiwagen- en detentiestraffen belaste overheid ook ten haren aanzien art. 21 der wet van 1854 ten regel en leiddraad neme. Het is dan ook daartoe, dat ik de eer heb Uw Hoog Edel Gestrenge mits deze beleefdelijk uit te noodigen, en zulks onder weder overlegging der vroeger medegedeelde stukken, welke ik nader van u zal terug verwachten (*). De Minister van Justitie, (geteekend) GODEFROI. (*) Naar aanleiding van dit schrijven, gerigt aan den advocaat fiscaal voor 's Koninge zee- en landmagt, heeft deze. onder dagteekening van den 25sten September 1860, de volgende circulaire aan de auditeurs militair en fiscaal op Zr. Ms. wachtschepen toegezonden. Ingevolge de bestaande voorschriften wordt de gunstige bepaling van art. 21 der wet van den 29sten Junij 1851 (Staatsblad n°. 102) nog niet toegepast op de militaire gevangenisstraffen, kruiwagenstraf en militaire detentie, in dien zin, dat bij veroordeelingen in appel als ingang der straf niet wordt gerekend de dag der uitspraak van den eersten regter, maar die van de pronuntiatie der sententie in hooger beroep. Deze ongelijkheid omtrent de militaire gevangenis

N°- 24. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN FINANCIEN van den 25sten Augustus 1860, no. 158, betrekkelijk het uitreiken aan cipiers van afschriften van akten van in-gevangenis-stelling en ontslag uit de gijzeling van veroordeelden tot lijfswang, voor overtreding van belastingwetten. De vraag heeft zich voorgedaan, of bij de toepassing van het middel van lijfswang, op veroordeelden wegens overtreding der belastingwetten, door den deurwaarder al dan niet een afschrift aan den cipier moet worden uitgereikt van de door hem op te maken akten van in-gevangenis-stelling en ontslag uit de gijzeling. Uit de bepaling van artt. 606 en 607 van het ten deze toepasselijk Wetboek van Burgerlijke Regtsstraffen met de burgerlijke gevangenisstraffen, insgelijks door den militairen regter opgelegd, heeft aanleiding gegeven tot de vraag: „ of er geene overwegende gronden van billijkheid bestaan, om de gunst, die art. 21 der wet van den 29sten Junij 1854 verzekert aan veroordeelden ter zake van elke andere gevangenisstraf, in favorem rei ook uit te strekken tot hen, die veroordeeld zijn tot die soorten van gevangenisstraffen, welke hier te lande worden ondergaan onder de namen van huisvagenstraf en militaire detentie. " Die vraag is door Z. Exc. den Minister van Justitie toestemmend beantwoord, zijnde welgemelde Minister tevens van oordeel, dat in de militaire strafwetgeving hier te lande geen bepalingen gezegd kunnen worden aanwezig te zijn, welke bepaaldelijk verbieden of beletten, dat de met de ten-uitvoerlegging der kruiwagen- of detentiestraffen belaste overheid, ook ten haren aanzien art. 21 der wet van 1854 ten regel en leiddraad neme.

Ik vind geen bezwaar mij met die beschouwingen te vereenigen, en heb dien ten gevolge de eer U Wel Edel Gestrenge uit te noodigen, bij de berekening van den ingang der gevangenisstraf in appel, van militairen of burgerlijken aard, van nu voortaan die gunstige beschouwing in

aanmerking te nemen, terwijl tevens door U Wel Edel Gestrenge zorg zal moeten worden gedragen, dat de bepaling van art. 21 voormeld tevens worde toegepast op die veroordeelden, welke na de in werking brenging der wet van den 29sten Junij 1854 (Staatsblad n°. 182) reeds tot kruiwagenstraf verwezen zijn en zich alsnog in hechtenis bevinden. Vordering mag, naar ik meen, niet zonder grond tot eene ontkennende beantwoording dezer vraag besloten worden. Volgens no. 6 van eerstgemeld artikel moet den gegijzelde, behalve een afschrift van het proces-verbaal van gijzeling, ook onmiddellijk een afschrift der akte van in-gevangenis-stelling door den deurwaarder worden overhandigd. Van het uitreiken van een dergelijk afschrift aan den cipier, zwijgt de wet. Blijkens art. 607 moet de cipier, op vertoon van het betrekkelijk vonnis door den deurwaarder, een uittreksel van dit vonnis in zijne registers overschrijven. Is die vertooning tot bedoelde inschrijving voldoende, dan kan de bij dat zelfde artikel gevorderde inschrijving der akte van in-gevangenis-stelling evenzeer op vertoon dier akte geschieden. De opgave van den ingang van den straftijd zal dus te hunnen aanzien moeten worden herzien. In toepassing evenwel van dit beginsel op de voorkomende gevallen, meen ik te moeten opmerken, dat voor de gevangenisstraffen in appel niet de eerste uitspraak, of die waarop het vonnis is geweest, maar de dag der pronuntiatie van het vonnis in den krijgsraad als punt van aanvang der gevangenisstraf moet worden beschouwd. Ingevolge art. 224 toch van de regtspleging bij de landmagt en art. 208 van de regtspleging bij de zeemagt, wordt het door den krijgsraad gewezen vonnis, indien het voor appel vatbaar is, aan den veroordeelde gecommuniceerd en, indien hij van het appel gebruik maakt, wordt het vonnis indien krijgsraadgepronntieerd, zooals ook, wanneer de advocaatfiscaal het appel interjecteert. Eerst door de pronuntiatie gaat het vroeger gewezen vonnis tot de categorie der vonnissen over, waarvan appel. Ten aanzien der vonnissen, welke aan 's Hoves goedkeuring zijn onderworpen of van het fiat executie moeten worden voorzien, moet insgelijks de dag der pronuntiatie van het vonnis in den krijgsraad, na bekomen goedkeuring of het fiat executie, worden beschouwd als de aanvang voor den ingang der straf. Want daar de pronuntiatie krachtens de approbatie of het fiat executie geschiedt, bestaat het vonnis van den militairen regter eerst als regterlijke uitspraak, en het is dus natuurlijk, dat eerst van dien dag de gevangenisstraf kan gerekend worden aan te vangen. (Bijvoegsel tot het Staatsblad.) Het ontkennend antwoord schijnt, behalve in deze bepalingen, ook hierin steun te vinden, dat de wet geen bijzondere voorschriften bevat omtrent akten van ontslag uit de gijzeling. Beteekening of kopijelijke mededeeling van zoodanige akte mag dus als overtollig worden aangemerkt. U Wel Ed. Gestr. gelieve te zorgen, dat voortaan in overeenstemming met de onderwerpelijke aanschrijving worde gehandeld, en dat de kosten, die uit het veronachtzamen van dit voorschrift zouden voortvloeijen, in allen gevalle niet in rekening worden geleden. De Minister van Staat en van Financien, (geteekend) VAN HALL.

N° 25. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 28sten Augustus 1860, n°. 118, betrekkelijk de verschotdeclaratien van de directeuren der huizen van verzekering. Bij de verificatie der bij mijn departement inkomende declaratien van directeuren van huizen van verzekering, wegens gedane verschotten, is gebleken, dat op sommige dier stukken ook voorkomen uitgaven wegens aanschaffing van benooidgheden voor liet onderhoud der gevangenen. Naar de regelen der comptabiliteit zijn zoodanige uitgaven niet geschikt om bij wijze van voorschotten aan het Rijk in rekening gebragt te worden, doch behooren te dier zake steeds ingezonden te worden de declaratien van de leveranciers, welke die benooidgheden hebben geleverd. Op de declaratien van directeuren wegens gedane verschotten zullen alzoo in het vervolg alléén kunnen gebragt worden zoodanige onderwerpen, waarvan geene declaratien van leveranciers kunnen worden opgemaakt, als: reisgelden, verstrekt aan ontslagen gevangen, vrachtkosten, briefporten, dagloonen van gevangenen, en dergelijke; en zullen bij gevolg daarop. geene aankopen van benooidgheden voor het onderhoud der gevangenen of voor de dienst van het gesticht mogen voorkomen. Ik verzoek de commissien van administratie over de huizen van verzekering hiervan aan den directeur van het onder haar beheer staande gesticht te willen kennis geven, met last, om voortaan dienovereenkomstig te handelen. De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°. 26. KONINKLIJK BESLUIT van den 29sten Augustus 1860 (Staatsblad n°. 50), bepalende de plaatsing in het Staatsblad van de additionele overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk op den 2den Augustus 1860 gesloten, ter aanvulling van het bestaand verdrag tot wederkeerige uitlevering van misdadigers, van den 7den November 1844. WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ. . Gezien de additionele overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk, ter aanvulling van het bestaand verdrag tot wederkeerige uitlevering van misdadigers, d.d. 7 November 1844, op den 2den Augustus 1860 door de wederzijdsche gevolmagtigden te 's Gravenhage gesloten, en welke additionele overeenkomst luidt als volgt: VERTALING.

Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden en Zijne Majesteit de Keizer der Franschen, nuttig geoordeeld hebbende zich te verstaan ten aanzien eener additionele. overeenkomst op die, den 7den November 1844 te 'sGravenhage gesloten, voor de wederkeerige uitlevering van misdadigers, hebben te dien einde van Hunne volmagt voorzien, te weten Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden, den heer mr. Jules Philippe Jacques Adrien Graaf van Zuylen van Nyevelt, Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, Grootkruis der orde van den Verlosser, Ridder der 1ste klasse van de orde van Medjidié, Kommandeur der orde van Leopold, Hoogst.sdeszelfs Kamerheer en Minister van Buitenlandsche Zaken; en Zijne Majesteit de Keizer der Franschen, den Graaf de Sartiges, Grootofficier der Keizerlijke orde van het Legioen van Eer, enz., enz., enz., Hoogst.sdeszelfs buitengewoon Gezant en gevolmagtigd Minister bij het Hof der Nederlanden ; die, na elkander hunne volmagten, welke in goeden en behoorlijken vorm bevonden zijn, te hebben medegedeeld, omtrent de volgende artikelen zijn overeengekomen

Art. 1. Art. 5 der overeenkomst van 7 November 1844 wordt aldus gewijzigd: De uitlevering zal worden aangevraagd langs den diplomatieken weg, en alleen worden toegestaan op vertoon van een authentiek afschrift van het vonnis of van het arrest van veroordeeling of van in staat van beschuldiging stelling, of van het bevel van gevangenneming, afgegeven in de vormen, voorgeschreven door de wetgeving van het land, welks Regering de aanvraag doet.

Art. 2. De twee overeenkomende Regeringen zullen, ook vóór de overlegging van het bevel van gevangenneming, de dadelijke en voorloopige in hechtenis stelling kunnen aanvragen, van den vreemdeling, wiens uitlevering wordt geëischt. Deze voorloopige in hechtenis stelling, welke overigens geheel facultatief is, zal geschieden in de vormen en volgens de regelen, voorgeschreven door de wetgeving van liet land, waar zij plaats heeft. De vreemdeling zal in vrijheid worden gesteld, indien hij binnen veertien dagen, te rekenen van dien zijner in hechtenis stelling, geene mededeeling ontvangt van het bevel van gevangenneming.

Art. 3. Met betrekking tot de toepassing van art. 3 der overeenkomst van 7 November 1844 is verstaan, dat niet als een staatkundig misdrijf, noch als eene daad met zoodanig misdrijf in verband staande, zal worden aangemerkt de aanslag tegen den persoon van eenen vreemden Souverein of van de leden zijner familie, wanneer die aanslag bestaat in moord, vergiftiging of moedwilligen doodslag.

Art. 4. De tegenwoordige additionele overeenkomst zal in de beide Staten worden afgekondigd terstond na de uitwisseling der bekrachtigingen, welke zal plaats hebben binnen den termijn van drie weken, of zoo mogelijk vroeger. Zij zal in werking treden tien dagen na dien harer afkondiging. Zij zal denzelfden duur hebben als de overeenkomst van 7 November 1844, waarbij zij behoort, en de beide overeenkomsten zullen geacht worden door de opzegging der eene, gezamenlijk opgezegd te zijn. Ten blijke waarvan de wederzijdsche gevolmagtigden haar hebben onderteekend en van het zegel hunner wapenen voorzien. Gedaan te 's Gravenhage, den tweeden Augustus achttien honderd zestig. (get.) VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

(L. S.) » SARTIGES (L. S.) Sa Majesté le Roi des Pays-Bas et Sa Majesté l'Empereur des Francais, avant jugé utile de s'entendre au sujet d'une convention additionnelle à celle conclue à la Ilaye, le 7 Novembre 18 t4, pour l'extradition réciproque de malfaiteurs, ont muni à eet effet de Leurs pleins pouvoirs, savoir: Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, l e sieur Jules Philippe Jacques Adrien Comte de Zuylen de Nyevelt, Chevalier de l'ordre du Lion Neerlandais, Grand'croix de l'ordre du

Sauveur, Chevalier de 1re classe de l'ordre de Medjidié, Commandeur de l'ordre de Léopold, Son Chambellan et Ministre des Affaires Etrangères et Sa Majesté l'Empereur des Français, le Comte de Sartiges, Grandofficier de l'ordre Impérial de la Légion d'Honneur, etc., etc., etc, Son Envoyé extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire près la Cour des Pays-Bas ; lesquels, après s'être communiqué leurs pleins pouvoirs, trouvés en bonne et dñie forme, sont convenus des articles suivants. Art. 1. L'art. 5 de la convention du 7 Novembre 1844, est ainsi modifié: L'extradition sera demandée par la voie diplomatique, et ne sera accordée que sur la production d'une expédition authentique du jugement ou de l'arrêt de condamnation, ou de mise en accusation, ou du mandat d'arrêt, délivré dans les formes prescrites par la législation du pays dont le Gouvernement fait la demande. Art. 2. Les deux Gouvernements contractants pourront, même des avant la production du mandat d'arrêt, demander l'arrestation immédiate et provisoire de l'étranger dont l'extradition est réclamée. Cette arrestation provisoire qui du reste est tont à fait facultative, se fera dans les formes et selon les règles prescrites par la législation du pays où elle a lieu. L'étranger sera mis en liberté, si dans les quinze jours à partir de celui de son arrestation, il ne reçoit notification du mandat d'arrêt. Art. 3. Quant à l'application de l'art. 3 de la convention du 7 Novembre 1844, il est bien entendu que n'a sera pas réputé délit politique, ni fait connexe à un semblable délit, l'attentat contre la personne d'un Souverain étranger, ou contre celle des membres de sa famille, lorsque cet attentat constituera le fait soit d'assassinat, soit d'empoisonnement, soit de meurtre. Art. 4. La présente convention additionnelle sera publiée dans les deux Etats aussitôt après l'échange des ratifications, lequel aura lieu dans le délai de trois semaines, ou plus tôt si faire se peut. Elle sera mise en vigueur dix jours après celui de la publication. Elle aura la même durée que la convention du 7 Novembre 1844, à laquelle elle se rapporte, et les deux conventions seront censées dénoncées simultanément par le fait de la dénonciation de l'une d'elles. En foi de quoi les plénipotentiaires respectifs l'ont signée et y ont apposé le cachet de leurs armes. Fait à la Haye, le deux Août mil huit cent soixante. (Signé DE ZUYLEN DE NYEVELT. (L. S.) » SARTIGES. (L. S.)

Gelet dat de uitwisseling der akten van bekrachtiging op bovenstaande overeenkomst door Ons den 18den en door Z. M. den Keizer der Franschen den 12den Augustus 1860 geteekend, op den 23sten derzelfde maand heeft plaats gehad. Op de voordragt van Onzen Minister van Buitenlandsehe Zaken, van den 27sten Augustus 1860, n°. 30; Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen, dat dit besluit met de daarin vervatte overeenkomst en vertaling derzelve in het Staatsblad zal worden geplaatst. Het Loo, den 29sten Augustus 1860. (geteekend) WILLEM. De Minister van Buitenlandsche Zaken, (geteekend) VAN ZUYLEN VAN NYEVELT. Uitgegeven den twaalfden September 1860. De Directeur van het Kabinet des Konings, (geteekend) DE KOCK.

N°- 27. KONINKLIJK BIJSLUIT van den 29sten Augustus 1860 (Staatsblad no. 51), bepalende de plaatsing in het Staatsblad van de overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk gesloten, tot regeling en uitlevering van misdadigers in de Nederlandsche en Fransche West-Indische kolonien. Wij WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ. Gezien de overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk tot regeling der uitlevering van misdadigers in de Nederlandsche en Fransche West-Indische kolonien, op den 3den Augustus 1860 door de wederzijdsche gevolmagtigden te 's Gravenhage gesloten, en welke overeenkomst luidt als volgt: VERTALING.

Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden en Zijne Majesteit de Keizer der Franschen, nuttig geoordeeld hebbende zich te verstaan omtrent eene overeenkomst, regelende de wederkeerige uitlevering van misdadigers tusschen de Nederlandsche en Fransche West-Indische kolonien, hebben te dien einde van Hunne volmagt voorzien, te weten Z. M. de Koning der Nederlanden, den heer mr. Jules Philippe Jacques Adrien graaf van Zuylen van Nyevelt, ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, grootkruis der orde van den Verlosser, ridder der 1ste klasse van de orde van Medjidié, commandeur der orde van Leopold, Hoogstdezelfs kamerheer en Minister van Buitenlandsche Zaken; -en Z. M. de Keizer der Franschen, den graaf de Sartiges,

grootofficier der Keizerlijke orde van het Legioen van Eer, enz., enz., enz., Hoogstdezelfs buitengewoon gezant en gevolmagtigd Minister bij het Hof der Nederlanden; die, na elkander hunne volmagten, welke in goeden en behoorlijken vorm zijn bevonden, te hebben medegedeeld, omtrent de volgende artikelen zijn overeengekomen.

Art. 1. De Regeringen der Nederlanden en van Frankrijk verbinden zich door de tegenwoordige overeenkomst, wederkeerig aan elkander uit te leveren, in de gevallen en onder de voorwaarden bepaald bij de overeenkomst van 7 November 1844 en bij de additionele overeenkomst van 2 Augustus 1860, en behoudens de bepalingen in de volgende artikelen vervat, de misdadigers, die de wijk genomen hebben uit de Fransche bezittingen in West-Indie naar de Nederlandsche bezittingen in die streken, en van de Nederlandsche bezittingen in West-Indie naar de Fransche bezittingen in die streken.

Art. 2. De uitlevering zal plaats hebben op de aanvraag, welke de Gouverneur van de eene der wederzijdsche kolonien regtstreeks zal rigten aan den Gouverneur der andere, die liet regt zal hebben, hetzij haar onmiddellijk toe te staan, hetzij zijne Regering daaromtrent te raadplegen. Het beginsel van regtstreeksche tusschenkomst van de Gouverneurs der wederzijdsche kolonien, in stede van den diplomatieken weg te volgen, zal mede toepasselijk zijn op de gevallen, voorzien bij de artt. 7 en 9 der overeenkomst van 7 November 1844, en bij de artt. 1 en 2 der additionele conventie van 2 Augustus 1860.

Art. 3. Met afwijking van art. 1 der additionele overeenkomst van 2 Augustus 1860, zal ieder persoon, die in de koloniale straffenrigtingen eene straf ondergaat, opgelegd ter zake van een der misdaden bij gezegde overeenkomsten voorzien, worden uitgeleverd op vertoon van een uittreksel uit de registers, vermeldende de misdaden, die tot de veroordeeling hebben aanleiding gegeven en de regterlijke magt door welke zij is uitgesproken, onafhankelijk van liet signalement van den persoon. Dit uittreksel zal namens den Gouverneur gewaarmerkt worden door het hoofd van de straffenrigting van waar de ontvluiting zal hebben plaats gehad, en voorzien worden van liet officieel zegel der inrigting.

Art. 4. Wanneer, krachtens art. 2 der additionele overeenkomst van 2 Augustus 1860, de voorloopige aanhouding zal zijn toegestaan door den Gouverneur der kolonie, aan welken de aanvraag daartoe zal zijn gerigt, zal het bevel van gevangenneming of liet uittreksel uit de registers bij het voorgaand artikel vermeld, binnen den termijn van vier weken aan den aangehouden vreemdeling moeten worden medegedeeld. Art. 5. De tegenwoordige overeenkomst zal in de beide Staten, zoo mede in de wederzijdsche kolonien worden afgekondigd, terstond na de uitwisseling der bekrachtigingen, welke zal plaats hebben binnen den termijn van drie weken, of zoo mogelijk vroeger. Zij zal in werking treden tien dagen na dien der afkondiging in de kolonien. De tegenwoordige overeenkomst zal van kracht blijven tot dat het tegendeel door een der Gouvernemen ten zal zijn verklaard. Zij zal niettemin geacht worden opgezegd te zijn door de opzegging der overeenkomst van 7 November 1844 of van de additionele overeenkomst van 2 Augustus 1860. Ten blijke waarvan de wederzijdsche gevolmagtigden, haar hebben ondertekend en van het zegel hunner wapenen voorzien. Gedaan te 's Gravenhago, den derden Augustus achttien honderd zestig. (Get.) VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

N°. 28. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 4den September 1860, n°. 129, betrekkelijk de processenverbaal wegens onderhandsche verkooping en. In antwoord op hare missive van den heb ik de eer uwe commissie te berigten, dat de processenverbaal wegens onderhandsche verkooping en niet onder de vrijstellingen van de geheven wordende zegel- en registratieregten zijn opgenomen. De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°. 29. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 13den September 1860, n°. 108, betrekkelijk de bewassing in de gevangenen, waar het stelsel van eigen beheer bestaat Van den aangenomen regel, dat in de gevangenen, waar voor het onderhoud der gevangenen het stelsel van eigen beheer bestaat, dit beheer, onder anderen, ook van toepassing is op de bewassing van de kleeding- en liggingsstukken der gevangenen, wordt in eenige gevangenen

afgeweken. Ik acht het doelmatig dat deze uitzondering niet langer blijve bestaan, en ook de behandeling van dit deel van de dienst der gevangenen gebragt worde tot eenvormigheid. Derhalve zal ik gaarne zien, dat de bewassing, te rekenen van 1 Januarij 1861, ook in de bedoelde gestichten door het eigen beheer plaats hebbe; dat daartoe van dat tijdstip af de aangegane overeenkomst voor de bewassing eindige; dat de benoedigheden daarvoor op gelijke wijze als de andere artikelen voor het onderhoud der gevangenen worden aangeschaft, en het wasschen verrigt worde door gevangenen, tegen een dagloon van 10 cents, onderworpen aan de gewone korting van 3/10 voor Rijks aandeel. Ik verzoek de heeren Commissarissen des Konings in de provincien Gelderland, Zuidhol'and, Noordholland, Utrecht, Overijssel, Drenthe en Limburg, de commissie van administratie over de betrokken gevangenen hiervan te willen kennisgeven, met uitnoodiging, om tot de invoering der bewassing van de kleeding- en liggingsstukken der gevangenen, bij wijze van eigen beheer, in tijds de noodige maatregelen te willen nemen en daarvan berigt in te zenden. Ik zal dat berigt vervolgens van U Hoog Ed. Gestr. te gemoet zien. De Minister voornoemd, (geteekend) GODEFROI.

No 30. CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 15den October 1860, n°. 99, betrekkelijk het doen drukken van verordeningen rakende het gevangewezen. Het is mij nuttig voorgekomen, aan het beheer en de ambtenaren der gevangenen de gelegenheid te verschaffen, om met de verordeningen betreffende het gevangeniswezen bekend te worden, en ten dien einde in elke gevangenis, behalve in de afzonderlijk gevestigde huizen van bewaring, het bureau van den kommandant, directeur of cipier van een exemplaar dier verordeningen te voorzien. Ik heb daartoe de noodige exemplaren van het 1ste en 2de deel, benevens het aanhangsel der verzameling van wetten, decreten, besluiten, reglementen, instructiën en bepalingen, betrekkelijk het gevangeniswezen, bewerkt door den heer J. J. de Jongh, aangeschaft, en voorts dien heer aangemoedigd, zijne verzameling tot het begin van het loopende jaar, en alzoo over 1852 tot en met 1859, te vervolgen, door een gelijk getal exemplaren daarvan ten dienste der gevangenen te bestellen. Wijders heb ik last gegeven, de bedoelde verordeningen over 1860 en vervolgens jaarlijks van weë mijn Departement te doen drukken en exemplaren daarvan aan de gevangenen uit te reiken. Ik verzoek de Heeren Commissarissen des Konings in de provincien, de besturen der betrokken gevangenen van het vorenstaande te willen informeren, onder toezending voor elk gesticht van een der exemplaren van het 1ste en 2de deel en het aanhangsel der Verzameling van den heer de Jongh, welke hiernevens zijn gevoegd De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°. 31 CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 18den October 1860, no. 130, betrekkelijk de wyziging van het reglement voor de gevangenis voor jeugdige vrouwelijke veroordeelden, tevens huis van verbetering en opvoeding voor meisjes, te Montfoort. In verband met de dezerzijdsche circulaire van den 29sten Julij 1859, no. 87, heb ik de eer te berigten, dat bij een noodzakelijken herdruk van het Reglement voor de gevangenis van jeugdige vrouwelijke veroordeelden, tevens huis van verbetering en opvoeding voor meisjes, te Montfoort, de inhoud van art. 1, a, van dat reglement nader is getoetst aan de bepalingen nopens de plaatsing der jeugdige vrouwelijke veroordeelden, welke bij het Ede lid van het Koninklijk besluit van den 15den Maart 1833, no. 108, en bij het 1ste lid van het Koninklijk besluit van den 17den Januarij 1836, n°. 88, zijn vastgesteld, en dat ten gevolge daarvan doelmatig is voorgekomen, art. 1, a, van het bedoeld reglement te wijzigen als volgt: Van vrouwelijke veroordeelden, die bij den aanvang van hare straf den leeftijd van 1.8 jaren niet hebben bereikt. Tot vermijding van langdurige en kostbare transporten, zullen naar de gevangenis uit de provincien Zeeland, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe en het hertogdom Limburg slechts opgezonden worden de jeugdige vrouwelijke veroordeelden, wier straftijd ten minste zes maanden moet duren; terwijl derwaarts uit de provincien Noordbrabant, Gelderland, Zuidholland, Noordholland en Utrecht al diegenen zullen worden overgebragt, die eene straf van drie maanden en daarboven moeten ondergaan." Ik verzoek de heeren procureurs-generaal bij de provinciale gerechtshoven wel te willen bevorderen, dat dienovereenkomstig in hun ressort met de opzending van jeugdige vrouwelijke veroordeelden naar het gesticht te Montfoort gehandeld worde en de officieren van justitie te dezer zake in te lichten en hen in het bezit te stellen van het reglement, waarvan de

noodige exemplaren hiernevens zijn gevoegd, en waarvan een exemplaar voor U Wel Ed. Gestr. is bestemd. De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) DE JONGE.

N°. 32 CIRCULAIRE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 17den Novemnter 1860, n°. 82, betrekkelijk een middel om laken te zuiveren en op te kleuren. De Minister van Oorlog heeft ter mijner kennis gebracht de wijze van zamenstelling en gebruik van een aan het leger medegedeeld middel, om lichtblaauw laken en passementwerk met goed gevolg te zuiveren en op te kleuren. Die mededeeling is hoofdzakelijk van den volgenden inhoud: Men overgiet 12 wigtjes fijn gewreven cochenille met 8 vingerhoeden ammoniacwater (ammonia liquida) van 10 graden en drie à vier malen zoo veel regenwater. Dit mengsel wordt Benige minuten gekookt, tot dat de oplossing zeer donkerrood is geworden, en dan met regenwater aangelengd tot een kan vocht. Er komt, na eenigen tijd gestaan te hebben, een bezinksel in het vocht, waarvan het kan afgegoten worden, hoewel het te verkiezen zal zijn dit niet te doen. De prijs van het middel is 12 wigtjes cochenille. 30 cents; 8 vingerh. ammoniacwater. . 10 cents; 1 kan water. alzo een kan van de oplossing. 40 cents. Neemt men de helft cochenille meer, dan kan de kleur van het galon iets paarscher uitvallen. Bij het gebruik worden de schoon te maken en op te kleuren stoffen goed uitgeborsteld, op een tafel uitgespreid en met een stijven borstel met de oplossing ingewreven, waarbij met den draad mede wordt geborsteld. Het passementwerk en galon moeten vooral met de oplossing goed doortrokken zijn. Na die bewerking worden de goederen in de lucht gedroogd. De aldus bewerkte kleedingstukken, die over wit ondergoed gedragen moeten worden, kan men na het opkleuren en droogen, met regenwater afborstelen, om voor te komen, dat de daarop gebragte kleurstof op het ondergoed afgeeft, wanneer de bovenkleeding bij regen doornat wordt. Vermits van dit middel mede door de rijks-veldwachters kan worden gebruik gemaakt tot het zuiveren en opkleuren van het uitmonsteringslaken hunner uniformkleeding en van hunne nestels, heb ik de eer UWEd. Gestr. te verzoeken, op deze mededeeling de aandacht dier beampten te doen vestigen, met aanbeveling, het vorenstaande zich ten nutte te maken. De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) nF JONGE.

N° 33. MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN JUSTITIE van den 28sten December 1860, no. 116, betrekkelijk het benoemen van een kantonregter tot lid van een collegie van toezigt over een huis van bewaring. Beantwoordende uwe missive van den heb ik de eer te kennen te geven, dat ik mij kan vereenigen met U H. Ed. Gestr. gevoelen, dat de kantonregter altijd van regtswege lid is van het Collegie van toezigt over het huis van bewaring. Het komt mij voor, dat art. 21 van het Reglement van 14 Augustus 1855 (Staatsblad n°. 112) geene andere betee-` kenis kan hebben, en dat benoeming en ontslag niet te pas komen, waar iemand krachtens zijn ambt eenige kwaliteit heeft, en die bij het ophouden van het ambt verliest. Ik geef dus U H. Ed. Gestr. in overweging in dien geest de bedoelde voordragt van het Collegie van toezigt over het huis van bewaring te te doen behandelen; enz. De Minister van Justitie, Namens den Minister, De Secretaris-Generaal, (geteekend) vl. JONGE

Verhalen van gevangenen

Lammert Feijes

De gluiperd. Lammert Feijes, geboren in Ureterp, kwam eind 1722 vrij uit het tuchthuis, na zijn straf van vijf jaar te hebben uitgezeten. Zijn broer Jan Feijes en zijn oom Jan Hendriks Bosscha hadden gehoopt dat die straf een opvoedende werking zou hebben gehad. Maar Lammert had niet al te veel geleerd in Leeuwarden, hij ging opnieuw in de fout, nu op een gluiperige manier. Op 14 juli 1724 werd Lammert overgezonden naar Leeuwarden, vergezeld van de papieren, die zijn nieuwe misdaad onthulden. Uit deze informaties blijkt dat Lammert dienstknecht was bij Jan Minnerts in Bakkeveen. Hij had een diefstal gepleegd, de buit was zeer gering, maar de manier waarop was "zeer kwaadaardig".

De volgende getuigenverklaringen waren intussen afgelegd:

1. Fokje Jans, circa 30 jaar oud, huisvrouw van Jan Girbes in Bakkeveen verklaarde dat op maandag 3 juli 1724 een dochttertje van Jan Tjables, wonende in Bakkeveen, te Duurswoude zou worden begraven. Fokje liep mee in de begrafenisstoet, de mannen voorop, de vrouwen achteraan. Fokje zag dat Lammert de stoet verliet bij het huis van zijn broodheer Jan Minnerts. Ze zag dat Lammert wat "ompielde" bij de vensters van het huis. Ze vertrouwde het zaakje niet en haalde Antje Jans, de vrouw van Foppe Hinkes, erbij om Lammert in de gaten te houden. Ze zag Lammert op de knieën zitten voor het kelderraam van het huis van Jan Minnerts. Daarna zag ze Lammert naar de voorkant van het huis lopen, een raam omhoogschuiven en naar binnen klimmen. Fokje en Antje zaten in een roggeveld en konden alles goed zien, zonder zelf gezien te worden. Toen Lammert naar binnen was geklommen door het raam ging Fokje naar het huis van Jan Minnerts en riep of daar ook iemand was, ze kreeg geen reactie.

2. Antje Jans, de vrouw van Foppe Hinkes verklaarde dat ze door Fokje Jans uit haar huis was geroepen om te zien wat Lammert aan het doen was. De beide dames zaten aan de oostkant van de vaart in de rogge, tegenover het huis van Jan Minnerts. Verder is haar verhaal ongeveer gelijk aan dat van Antje Jans. Ze bleef echter in de rogge zitten toen Fokje naar het huis van Jan Minnerts liep. Verder zag ze dat Lammert via de voordeur dat huis verliet, toen Fokje, samen met Pieter Jans, de vrouw van Jan Minnerts aan het ophalen was.

3. Pieter Jans, 21 jaar oud, verklaarde naar het huis van Jan Minnerts te zijn gegaan om een plank op te halen, die bij de begrafenis moest worden gebruikt. Hij hoorde wel tumult, maar besteedde er verder geen aandacht aan. Toen hij wegliep met de plank onder de arm werd hij door Fokje Jans aangesproken. Samen, hij en Fokje, hadden ze geroepen of er ook iemand in huis was. Ze kregen geen antwoord en daarna was Pieter met de plank naar het huis van Jan Tjables gelopen.

4. Jan Minnerts, 62 jaar oud, de werkgever van Lammert, verklaarde dat hij op die derde juli 1724 na de begrafenis thuis was gekomen. Hij vond Lammert Feijes, die in het schapenhok zat. Jan vroeg waarom Lammert niet aan de burenplicht had voldaan, en wat hij in het huis had gedaan tijdens de begrafenis. Lammert had geantwoord dat hij zijn kleren had gezocht. Toen had Jan zijn vrouw Antje Gaukes erbij gehaald. Antje had daarop de kleren aan Lammert gegeven en ook nog twee schellingen reisgeld. Lammert Feijes kreeg dus ontslag.

5. Antje Gaukes, 60 jaar oud, doopsgezind, huisvrouw van Jan Minnerts verklaarde dat zij en haar man aan Lammert hadden verplicht om mee te gaan naar de begrafenis. Bij hun vertrek van huis hadden ze de deuren en ramen afgesloten. In het sterfhuis kwamen Fokje Jans en Pieter Jans bij haar, waarop ze naar huis was gegaan. Daar vond ze dat het slot van een "keyvhuys" was opengemaakt en er was ook een "Hollands kistje" opengebroken. Uit dit kistje miste ze een caroligulden en negen stuivers. Dat geld was bedoeld voor de "diaconie wese" in Beetsterzwaag. Lammert had tegen haar gezegd dat hij zijn kleren wilde hebben. Antje had geantwoord: "Neen feint, 't is dy om 't geld te doen, dou suiste 't geseit hebben, ik soude dy dyn cleren wel hebben gegeven". Bovendien lagen Lammerts kleren in een kast in een andere kamer. Lammert zou toen hebben toegegeven de kist en het keyvhuys te hebben opengebroken.

Later werd Antje Gaukes nog eens gehoord door het Gerecht in Leeuwarden. Ze verklaarde dat er eerst wel 40 caroliguldens in de keyv zat, maar dat geld was intussen aan reëel-belasting uitgegeven. Haar man had "enige wol" verkocht en dat wist Lammert Feijes ook. Daarmee zei Antje eigenlijk dat Lammert Feijes de bedoeling zou hebben gehad veel geld te stelen. Nu miste ze alleen de ene caroligulden en negen stuivers, bestemd voor haar diaconiekind. Zoals gebruikelijk werd daarna Lammert Feijes in Leeuwarden nog eens verhoord. Lammert verklaarde niet "ter sluiks" de statie te hebben verlaten, maar om kalveren weg te jagen van een kamp land van Jan Meijnes (= Jan Minnerts?). Hij had geen vensters opengebroken, maar was gewoon door de voordeur naar binnen en naar buiten gegaan. Ook had hij geen sloten opengebroken, hij had alleen zijn kleren uit een oude kast, die al openstond, meegenomen.

Het Hof geloofde Lammert Feijes niet, de bewijzen van diefstal waren voldoende, hij werd op 23 september 1724 opnieuw veroordeeld, nu tot een strenge geseling en drie jaar Tuchthuis. Nog

eenmaal komen we Lammert Feijes tegen in de archieven van het Hof van Friesland. Eind september 1725 was Lammert betrokken bij een poging tot uitbraak uit het Tuchthuis. Lammert was opgesloten in de afdeling "Groenland" van het Tuchthuis.

Door wijlen Han Hietkamp is deze zaak gepubliceerd in "[De kerfstokjes van onze voorouders](#)", deel 2. Hoofdschuldige hierbij was Harmen Hendriks.

Hendrik Eelzes

Hendrik Eelzes is gedoopt 24-4-1735, getrouwd 5-9-1756 te Akkerwoude met Antje Rijkles. Na het overlijden van Hendrik Eelzes is zij opnieuw getrouwd met Meindert Rijkles op 8-10-1786. Antje woonde toen in Driesum en Meindert in Wouterswoude. Hendrik Eelzes is overleden 8-2-1785 in het tuchthuis(!) te Leeuwarden.

Verbannen uit Friesland...

Op zondagavond 4 september 1768 bezoekt Hendrik Eelzes (HE) Jelle Johannes, die in De Valom woonde. Hij vroeg of iemand Harm Jans (oud 55 jaar), meester linnenwever uit De Valom wilde ophalen. Die had namelijk al eerder laten weten dat hij interesse had voor haver die HE te koop had. Verder waren er in huis aanwezig Lieupke Fokes, een boerenarbeider van 32 jaar uit De Valom en ook Fokeltje Joukes.

Na enig heen en weer gepraat verkocht HE de helft van zes pondemaat haver. Hij verkocht het aan Jelle Johannes, die het later weer doorverkocht aan Harm Jans. Na de woordenwisselingen die met de verkoop gepaard gingen was het tijd om "een soopke" te nemen. HE begon daarna te "wrokken", te spotten met het Rooms geloof ("de paperij") van Harm Jans. In het bijzonder verklaarde HE niet te geloven in het vagevuur. HE vertelde ook nog dat zijn moeder "een poepintie" (een Roomse) was en dat zijn grootvader (aan moeders kant?) "een opregt paap gelijk zij ook sijt en dat het hem speet dat hij van zoo een afkomst was". Doordat Harm Jans dit niet kon verdragen begon die al snel te vechten met HE. Ze rolden over de vloer, waarbij HE onder lag. Hij kreeg in totaal drie klappen tegen zijn hoofd, waardoor dat ging bloeden. Zelf wist HE in de "kleine vinger" (pink?) van de linkerhand van Harm Jans te bijten. De anderen probeerden de zaak wat te sussen en het leek er op een gegeven moment op dat de ruzie daarmee beslist was. Harm Jans was nog niet rustig: hij nam zijn hoed af en smeet die op de grond. HE nam de hoed op en vroeg "is het een fijne of een groffe", waarop Harm Jans daarop zei "dat kan dij niet schelen, hij is al betaalt". HE wilde het "afdrinken". Op een gegeven moment ging Harm Jans naar huis. Helaas besloot HE om Harm Jans achterna te gaan. Hij haalde hem in en bracht hem met een mes twee sneden in zijn hand toe. De knecht van Harm Jans, Geert Jans (21 jaar), wist te ontkomen door hard weg te rennen. Hij had van de vrouw van Harm Jans opdracht gekregen om na te gaan waar Harm Jans bleef: het begon al laat te worden. Later in de nacht moest de weversknecht Geert Jans samen met Jacob Jacobs naar Rinsumageest om de chirurgijn te vragen langs te komen bij Harm Jans. Die bloedde erg. De chirurgijn, Rudolf Dietrich (36 jaar) constateerde dat "de oplichter van de duim doorgesneden was" en "de trekker van de eerst vinger doorgesneden". Het leek er op dat Harm Jans niet weer zou herstellen en dan zou hij ernstig gehandicapt zijn in zijn beroep. Het gebeurde werd onderzocht. Op 9 mei 1769 volgde het vonnis door het Hof van Friesland (RAF, inv. 91, dossier 14855):

Het Hof "band de bekl(aag)de, ter sake excessen ten processen vermeld, uit Friesland de tijd van Een Jaar, te ruimen het Land binnen de derden dage. Sonder inmiddele tijde daar weder in te mogen komen bij poene van arbitraire correctie en condemmeert deselve meede in de kosten van den processen tot 's Hoffs taxatie. Aldus gedaan en uitgesproken in de Cancelarije binnen Leeuwarden den 9 Majj 1769"

Kortom: HE werd gedurende een jaar uit Friesland verbannen... Waar zou hij vertoefd hebben gedurende dat jaar? Hij moest bovendien binnen drie dagen na het vonnis al uit Friesland vertrokken zijn! Uit de processtukken kan je afleiden dat Hendrik Eelzes (wat) land bebouwde met haver. Op het moment van het proces woonde HE "tot Mormerwolde" (=Murmerwoude). Kennelijk was zijn moeder Rooms evenals zijn grootvader.

Een hypotheek, maar waarom?

Op 12 oktober 1781 is er een hypotheek geregistreerd voor Hendrik Eelzes. De tekst ervan luidt als volgt: Hendrik Eelses woonachtig te Driesum verklaart schuldig te zijn aan Mejuffrouw Elisabeth Sterringa Wed. wijlen Do.(?) P. Rooij de somma van twee honderd vijf Car(oli) guldens vijf Stuivers en agt penningen ter sake herkomstig van verschenen Landshuren nemen aan Voorsz(egde) Somma ad 205 Gulden 5 Stuivers en agt penningen op de eerste aanmaninge in Silveren klinkende Munte en niet met Landschaps Obligatien of Thoonder deses te betalen, met de renten van dien tegen drie Car(o)l(i)guldens van ijder honderd in het jaar sonder enige kortinge hoe genaamt; voor Intressen te rekenen die hun aanvang nemen a dato deses en loop zullen houden tot de volle betalinge toe; onder verband (?) mijner goederen generaal en Speciaal die onder een generaal hypotheek niet begrepen zijn, met submitisie van mijn persoon den Hove van Friesland en alle Geregten ter eerste (?)tie in kennisse mijn stra.. (?) en die van de get(etekenden?) Clerq H. Raap als getuige. Actum deses 12 8br 1781. Was get(ekend) Hendrik Eelses H. Raap

Aldus geregistreerd den 12 October 1781 om 11 Uur voor noen en is desen na Collatie nar(?) de p.pale(?) Obligatie bevond en te accorderen in kennisse van ons Comm(issa)ris en get mee Clerq (volgen de handtekeningen van Sikke Sjoerds en H. Raap)

Het lijkt erop dat Hendrik Eelzes niet in staat was om de verschuldigde huur te betalen en dat hij gedwongen was om om schuldbekentenis te ondertekenen voor het openstaande bedrag. Overigens bevestigt dit stuk dat Hendrik Eelzes land bebouwde (huurde). Hij woonde in 1781 al in Driesum.

Wat er voorviel in Harlingen in 1782:

Hendrik Eelzes (in 1782 woonachtig in Driesum) is veroordeeld tot een tuchthuisstraf van vier jaren, met harde arbeid. Gedurende deze straf is hij blijkbaar overleden na ongeveer tweeënehalf jaar straf uitgezeten te hebben. Het overlijden in het tuchthuis te Leeuwarden staat vermeld in het lidmatenboek Akkerwoude/Dantumawoude.

De processtukken (Hof van Friesland, RAF, dossier 3903) bevatten een heel precieze beschrijving van wat zich heeft afgespeeld: Hendrik Eelses (HE) werkte in 1782 als "oppasser" bij het slatten van de Zuiderhaven in Harlingen. Op maandagavond 19 augustus 1782 werd het werkvolk betaald ten huize van herbergier Ate Minzes in de herberg bij de Zuiderpoort. Op een ets van Harlingen (17e eeuw) is bij het cijfer 7 de Zuiderpoort te zien. In het bijschrift staat dat het de Westerpoort betreft, maar dat berust op een vergissing. Een aquarel van Harlingen, van Nicolaas Baur (streng winter van 1795) toont de Zuiderhaven en de Havenpoort. De Zuiderpoort is gelegen bij het cijfer 11 op de kaart van Harlingen in 1673. Een algemeen beeld van het aanzicht van Harlingen vanuit zee in 1781 toont geheel rechts de ligging van de Zuiderpoort. HE (en anderen) gingen daar naartoe "voor de gezelligheid". Op een gegeven moment kwamen er anderen binnen. Die hadden vernomen dat de vrouw van de herbergier, Antje Sjoerds, kwaad was omdat de huur voor de stalling van de paarden niet was voldaan. Antje Sjoerds had gedreigd om de paarden de volgende ochtend buiten te zetten. Dat zou de werkzaamheden erg schaden! Daarom werd er door het aanbieden van wijn geprobeerd Antje Sjoerds toegeeflijker te stemmen. HE en zijn maten hadden eerst koffiagedronken en later een "zoopje" brandewijn. Zij dronken ook mee van de aangeboden wijn. De stemming steeg en HE danste bijvoorbeeld vrolijk zwierend met Antje Sjoerds. Dinsdagochtend om een uur of twee, drie kwamen er moeilijkheden. Jan Nitters, een kennis van HE weigerde te betalen: alles was immers aangeboden. Het kwam tot een flinke woordenwisseling tussen hem en Antje Sjoerds. Nu stond deze Antje Sjoerds zeer ongunstig bekend. HE had haar ook al meegemaakt in 1778 toen hij samen met Sipke Sjoerds uit Dokkum en Eelke Pieters uit Leeuwarden in kwartier lag bij de herbergier Ate Minnes in Oenkerk. De vrouw van de herbergier (Antje Sjoerds) stond bekend om haar "zeer slordig leven en gedrag". Zo was Eelke Pieters (getrouwd!) in de herberg in Oenkerk met Antje Sjoerds "op één bed geweest". De herbergier Ate Minnes was met zijn vrouw later verhuisd naar Harlingen. Allerlei mensen gingen zich met het verschil van mening bemoeien. Door de vele alcohol waren de gemoederen zeer verhit. HE bemoeide zich er ook mee. Hij sneed de herbergierster, Antje Sjoerds met een mes

in het gezicht. Haar neus en de rechterwang kregen een snee. Vervolgens bewerkte HE ook Pieter Pieters van Britswerd op dezelfde manier en tenslotte bracht hij Gooitsen Gerkes uit Oenkerk (net als HE oppasser) een steek in de linkerzijde, net onder de korte ribben toe, zodanig dat "het bloedt met veel geweld en door alle sijne klederen uitvloeide". De gewonden wisten tot buiten de herberg te vluchten naar de wacht (bij de Zuiderpoort).

Door de wacht werden al snel HE en een andere raddraaier gepakt en gevangengezet. HE had zich niet verzet tegen zijn arrestatie. Hij verklaarde later bij zijn verhoor dat hij niet de dader kon zijn, omdat hij geen mes had. Toch is er nadat HE naar de hoofdwacht was overgebracht, naar een mes gezocht. Er werd al snel een mes gevonden door Harmen Gerbens (van de wacht) en wel in het stekje naast de bank. Het was een klein "knijfmesje", van vier stuivers uit Namen (Namurs) met een zwart heft. Het mes werd toegevoegd aan de processtukken. (Bij de processtukken is een linnen zakje aanwezig, zou daar het mes in gezeten hebben?) Overigens werd niet gezien dat het mesje bebloed was! Bij het proces werden diverse getuigen gehoord. Bovendien werd er gemeld dat HE niet van onbesproken gedrag was: Voor enige jaren had hij crimineel gedrag vertoond: mishandeling en kwetsen met een mes. Bij vonnis van 9 mei 1769 was hij voor één jaar buiten 's lands gebannen. Als getuige werd bijvoorbeeld gehoord Harmannus Oosterkamp, de sergeant van de wacht. Hij verklaarde dat HE van middelmatig postuur was, bruin haar en "na gedachten gekleedt in een zwart of bruin camisool". Hij verklaarde dat HE wel dronken, maar zeker niet stomdronken was geweest. HE had direct gezegd dat hij de verwondingen niet had veroorzaakt, omdat hij geen scherp mes bij zich had.

Verder werd als getuige gehoord Wopke Djoerds, de 28-jarige zoon van Djoerd Wopkes en Aalke Tjeerts. HE (en anderen) woonden tijdens het slatten in huis bij hun. Volgens deze getuige was HE gewend een mes bij zich te dragen! Dit getuigenis is ondertekend met een handmerk. Andere getuigen waren Piter Willems, scheepstimmerman te Harlingen en Douwe Watzes (39 jaar uit De Lemmer), die bij HE in hetzelfde huis woonde, en Aldert Jochems (sjouwer op de werf te Harlingen, afkomstig van Berum, 62 jaar). Zij verklaarden dat ze elke dag met HE aan tafel gegeten hadden en dat HE een mes had.

Interessant zijn nog de uitspraken die HE gedaan zijn hebben bij de vechtpartij. Zo had Gooitsen Gerkes HE toegeroepen: "Hendrik, hoe mag stou het hebben", waarop HE had geantwoord: "Dou duivel zuiste er ook van hebben, en zuiste van mijn handen sterven". Het vonnis in het proces viel op 17 december 1782. De advocaat voor HE, Dr Thomas Wielandt had geprobeerd om HE vrij te pleiten. Zijn belangrijkste punten waren de onbetrouwbaarheid en slechte reputatie van de herbergiersvrouw Antje Sjoerds en het feit dat HE verklaard had geen mes bij zich gehad te hebben. Omdat het gevonden mes geen bloed had vertoond leek het ongeloofwaardig dat het inderdaad het wapen was. HE werd desalniettemin veroordeeld tot 4 jaar. De stukken van het proces zitten in een map en zijn ongeveer 4 cm dik. Het zijn vellen papier van folioformaat. De meeste getuigenissen beslaan een aantal bladzijden. Verder is er het linnen zakje waar al eerder over werd gesproken. Hier zit wel een stuk papier opgeplakt, maar het is onduidelijk wat het doel en de betekenis van dit zakje is. In de processtukken wordt als leeftijd van HE vermeld "in het negenendertigste jaar". Dat zou betekenen dat HE geboren zou zijn in 1782-39=1743. Dat is in strijd met de gegevens over de doop (1735). Bovendien zijn HE dan getrouwd zijn op een leeftijd van 13 jaar (getrouwd 5-9-1756 te Akkerwoude met Antje Rijkles). De vermelding van de leeftijd lijkt daarom niet juist.

Johannes Geerts Pool

Johannes Geerts Pool wordt op 23 maart 1806 te Appingedam geboren als jongste zoon van Geert Hindriks Pool (n.b. een politiemeester) en Auke Jans Frima. De ouders van Geert sterven jong en op zijn achttiende staat hij er alleen voor. Hij heeft dan alleen nog een oudere zus in leven. Johannes probeert de kost te verdienen door als verwer aan de slag te gaan en in 1830 trouwt hij met de 20-jarige Helena Albertus Vos, dochter van een bierbrouwer uit Appingedam. Uit dit huwelijk worden vier kinderen geboren, maar zijn jonge vrouw sterft op 28-jarige leeftijd waardoor hij met vier jonge kinderen achterblijft. Twee jaar later hertrouwt Johannes met Hendrika Hindriks Oosterender die hem twee kinderen schenkt, waarvan er slechts een de

volwassen leeftijd bereikt. Begin jaren '40 van de negentiende eeuw gaat Johannes het verkeerde pad op. Wat hier de reden voor is, is niet duidelijk, maar hij gaat smokkelen. Het gaat in ieder geval helemaal fout. In de nacht van 7 op 8 mei 1845 is Johannes samen met nog wat andere smokkelaars bezig met een 'klus' als opeens vier kommiezen Johannes en zijn kompanen tegenhouden en de inhoud van hun vier wagens willen inspecteren. Ondanks dat de smokkelaars met 18 man zijn weten de vier kommiezen hen toch bijna allemaal in te rekenen. Onder hen ook de beruchte Willem Johannes Smith die al heel wat smokkeltochten op zijn naam heeft staan. Johannes en de andere worden in de boeien geslagen en de smokkelwaar, bestaande uit o.a. 6 ankers gedistilleerd, 14 manden kandij en 499 pond suiker, wordt ingenomen en de smokkelaars verdwijnen achter de tralies zo lang als het voorarrest duurt. In het Provinciaal Gerechtshof te Groningen wordt Johannes berecht en 'schuldig bevonden aan gewelddadigen en feitelijk wederstand tegen ambtenaren der direct belastingen, in- en uitgaande regten en accijnsen, door een gewapende vereeniging van meer dan twee- en ten hoogste twintig personen'.

Het vonnis liegt er vervolgens niet om: 'veroordeeld tot tepronkstelling op een schavot, gedurende een half uur, rasp- of tuchthuis ieder voor den tijd van zes jaren, en in solidium, in de kosten der procedure'. Hoewel het vonnis wordt geveld op 6 november 1845, gaat de straf pas in op 24 februari 1846 en zal rechtswege op 24 februari 1852 eindigen. Johannes wordt eerst vervoerd naar de gevangenis in Groningen en vervolgens naar het Huis van Opsluiting en Tuchtiging te Leeuwarden alwaar hij zijn verdere straf zal moeten uitzitten die aldaar op 6 maart wordt overgenomen. Johannes wordt niet meer herenigd met zijn familie. Hij sterft in het Blokhuis te Leeuwarden op 8 maart 1847 (waaraan is niet bekend) en de volgende dag maken twee bewaarders van het Blokhuis de gang naar het gemeentehuis om aangifte te doen ([zie afbeelding](#)). Johannes is 40 jaar geworden. Ingezonden door: Peter van Rooden

Roelof Storm

Dagboeken van Roelof Storm 1774-1814

Met betrekking op het BLOKHUIS. Dagverhaal van de voornaamste gebeurtenissen, in bovengenoemde jaren te Leeuwarden voorgevallen, aangetekend door Roelof Storm...' Aldus de beschrijving in de 'inventaris' van het oud-archief van Wopke Eekhoff.

Eekhoff merkt tevens op: 'Afschrift van de eigenhandige aantekeningen die schijnbaar meest geringe voorvallen betreffen, doch in die dagen van den hoogsten voorspoed en de meeste kalmte, de latere onlusten voorbereiden'. Van het dagboek van Storm zijn slechts enkele fragmenten overgebleven. Deze maken deel uit van de handschriftencollectie van het Friesch Genootschap (tegenwoordig in het Ryksargyf). Afschriften ervan worden eveneens bewaard in het familiearchief Storm en de 'afschriftencollectie Eekhoff'. Voor deze 'bronnenuitgave' is gebruik gemaakt van het door Eekhoff (in 1854) vervaardigde afschrift, dat door W. Dolk in 1961 werd gecollationeerd aan de hand van het origineel.

De dagboekfragmenten hebben betrekking op de jaren 1774-1779, 1795-1796 en 1813-1814.

74. 18 febr

Is er eenen Palt Palsters, Huisman onder Deinum, gegeselt, gebrandmerkt, 7 jaren gebannen in 't Tugthuis en daarna voor 10 jaren buiten den lande. Deselve hadde sig sedert verscheidene jaaren schuldig gemaakt aan Zodomie, en veele van sijn knechten en jonge boere Kerels daartoe aangesogt, en die vulgheijd met hun gepleegd; sijnde te gelijk met hem op het Blokhuis gebragt. Twee boere jongens van 17 en 18 jaaren oud en een getrouwde boer van 24 jaaren oud. De eerst gemelde sijn 3 jaaren buiten den Lande gebannen wegens gepleegde vuiligheden met P. Palsters, en de laa(t)st gemelde, schoon de daad van gepleegde sodomie geconfitereerd had, vrij en frank ontslaagen, omdat het langer dan 5 jaaren geleden was, dat het delict geperpraeteerd was en dus gepraescribeerd (N.B. Volgens informatie heeft het Hoff de praescriptie van dit geval gefundeert op de Wet van de praescriptie van overspel).

1795. 9 okt

Is een kledermaker met name Feugen op het Blokhuis gebragt, omdat hij eene missive

ondertekendt hadt om de Representanten door de gewapende magt te noodsaken om intestemmen tot de Nationale Conventje.

1795. 18 nov

Heeft de soon van de Commies C. Rosema, die eenige tijdt op het Blokhuis geseeten heeft, om dat hij als posteljon gereist hadt, om al het gewapendt genootschap in de stad te roepen, om Feugen met gewapende magt van het blokhuis te haalen, sijn sentjentje ontfangen, vijff jaaren in het tugthuis en dan nog vijff jaaren buitenlands gebannen, dus samen tien jaar.

1796. 26 jan

De nademiddags om half drien sijn der verscheiden espels van de burgers in de wapens gekomen, als meede de Canoniers met het Canon, en der sijn eenige als gecommijteerden na het Landschapshuis gegaan, om de Representanten te noodsaken om de gevangene van de mulsijsijaliteit, die op het blokhuis saten, te ontslaan, alsmeede die gevulgt waren, vrijheit te verleenen, om vrij weder in te koomen; het welk hun, na lang gewacht te hebben, en in nootsaak sijnde wegens de gewapende magt, het haar is toegestaan, sodat desleve avondts om hallif elliff nog de andere espels sijn gekommandeerd om in de wapens te komen, en des Nagts om half Twalif de toetsen sijn ontstookten, en het geheele koor gewapent met Canonnen na het blokhuis gemarscheert, en hebbe doen.

1796. 25 jan

H. Burgering en Miedema, alsmede Feugen en de boer van de Rijk, die Haarsma doodgeschooten hadt, alle in vrijheit gesteld, en Roosma uit het tugthuis gehaaldt, en sijn alle des snagts met slaande Trommels en fluiten na hun huizen gebragt.

1796. 11 feb

s Morgens om Negen uur sijn de Kieser op 't Stadhuis vergadert, om daar nieuwe heeren te stemmen; maar, wat gebeurt er, om tien uur vergadert de frandse jagers, om ellif uur wordt er een sterke Commande Jagers na het Stadhuis gebragt, die daar post hebbe gehouden bij de Canonnen, die voor het Stadhuis lagen; daar op is het geheele garnisoen in de wapens verschenen, alle op de lange piep, en om half een is der detasjement Jaagers en Ruiters als mede voetvolk na het Blokhuis gegaan, en hebbe alle de gevangene Representanten daar aft gehaald, alsmede de Auditeur P. Wierdsma en in statje na het Landschapshuis gebragt, en alle de andere, die gevlugt waren, sijn die selve morgen ook weder gekomen, en so wel den eenen als den andere, en sijn weder allen in hunne voorige posten hersteld, als Representanten, so dat de kiesers niet met hun werk doe hebbe kunne voortvaren, nadien na die tijd der geene vakaturen waaren; de Mijlijtairen hebbe de gansche dag op de Lange piep post gehouden en bij aanhoudentheit sterke patroeljes de gansche dag door de stad gereden, en 's avonds half zes is de wagt opgetrokken, en de mijlijtsje gescheiden 1 dag bij aanhouden gestadig rijdende patroeljes; waarop direkt het Committé van herstel uit elkander is gegaan, den eene hier, den ander daar; dog nadien het hoff weder post vatte, is de supstut op ordre aan veele huizen geweest van 't so genaamde Committé, dog alles te vergeefs, dien selven avond sijn er weder eenige honderde franse Carmajolen alhier aangekomen, en eenige bij de burgers voor een nagt geinquatierd, en des anderen daags na Harlingen vertrokken.

1796. 24 feb

Is der patent gekomen, dat alle de Fransen moeten marscheeren, hetwelk so een schrik onder een menigte menschen heeft verwekt, dat meest alle de Representanten op de vlugt sijn gegaan, en buitendien nog alle fatsoenlijke lieden met een getal van vier hondert personen, so dat die dag weder benaud is geweest. Is der weder afgeleesen, dat alle Representanten, die gevlugt sijn, bloot legge om gevat te worden, en aan de geregten order gegeven so sijn te weten komen om op het blokhuis te brengen, en degene die de 19 Febrij buiten de amminestij waren gesloten, sijn alle thans weder hier.

1796. 2 aug

Is der afgeleesen, dat ijder van sijn besit sal verpligt sijn op te brengen de Tagtigste penning, en binnen veertien dagen na dato deses een briefje in te geven, wat ijder denkt te bepalen, en voor

de 12 Septbr de betaling, en ijder die suspekt(?) bevonden wordt wegens de aangaaff, is onderhevig, dat sijn boek nagesien wordt, en bij route dies honderd ducats boete, en nog drievoudig betaalen. sijn de steenen palen en de keetens bij het blokhuis met heerepadje genaamt, weg genomen, omdat bevonden was dat het door prins Willem de IV gemaakt was tot een gedagtenis.

1796. 4 aug

Is de wipgalg bij het blokhuis weggebroken, en op deselve dato is ook de galg buiten en al het geregt weggebroken.

1796. 17 aug

Is er een man van doccum gegeeseldt en een jaar in 't tugthuis gebannen, om dat hij geropen hadt: oranje boven. Bron: historisch centrum Leeuwarden

Maryke Meyers en Antje Gerryts

Liefde voor vrijheid. In 1754 stond het Leeuwarder Blokhuis nog temidden van liefelijk groen. Zo'n vijftien jaar later stichtten Marijke en Antje er brand. Achter de tralies groeit de begeerte naar vrijheid soms tot onverstandige proporties. Twee dames zaten in 1769 vast in het "gedemolieerde Blokhuis" in Leeuwarden, een kasteelachtig bouwwerk op de plek waar tegenwoordig het indrukwekkende huis van bewaring De Blokhuispoort staat. Alles had het criminele duo ervoor over om weer vrij te kunnen rondlopen. De 22-jarige Maryke Meyers uit de Friese hoofdstad had zich schuldig gemaakt aan dieverij. Ze deelde een cel met Antje Gerryts uit Midlum, die ook had gestolen. Maryke zuchtte al meer dan tien maanden in het „Vrouwen Quartier" van het Blokhuis, toen ze met haar celvriendin begon te konkelen over een ontsnapping. Eerst braken de vrouwelijke bajeskanten een plank van hun slaapkooi weg, waarna ze de onderliggende houten vloer met een gloeiend kooltje en stro in brand staken. Die poging strandde op een brede steunbalk, die niet goed vlam wilde vatten. De vastberaden dievegges lieten zich niet uit het veld slaan. Maryke en Antje hadden beslist organisatietalent. Nota bene in de gevangenis wisten ze een vijl te bemachtigen, maar het traliewerk bleek ook al te weerbarstig. Maryke trommelde via een briefje haar moeder op, die met een hamer en een breekijzer naar de binnenplaats van het Blokhuis toog. Ze wikkelde het gereedschap in een doek en probeerde ze door de tralies te gooien. Dit mislukte. Het listige tweetal had alweer een nieuwe oplossing. Marijke wist de knecht van de cipier zo ver te krijgen, dat ze van de zolder boven hun cel een onderdeel van een spinnewiel mocht halen. Zo ontdekte het loeder dat hier turf was opgeslagen. Als ze dat nou eens zouden aansteken... Nachtenlang waren de vrouwen in de weer om een kozijn open te branden, zodat een van hen de turfopslag kon bereiken. In de nacht van 26 op 27 december was het zover. Tegen elven kroop Marijke met een pannetje vol vuur door de loden dakgoot, lichtte drie pannen van het dak, en sloop de zolder op. Daar stichtte ze een vuur, dat al snel om zich heen greep. Terwijl de brandstichtster naar d'r cel terugsliep, sloeg de paniek reeds toe. „Brand, schalde het door de strafinrichting. Talloze Blokhuisbewoners begonnen te roepen en te kloppen. Ze wilden vrijgelaten worden. Onhandig genoeg begon ook Marijke voor haar leven te vrezzen. Ze kroop terug in de goot en wilde naar beneden springen. De blussers zagen haar staan en wisten meteen wie de vlammen had veroorzaakt. Antjes rol werd ook al snel duidelijk. Gelukkig bleef de schade beperkt en vielen er geen doden te betreuren. De straf was er niet minder mals om. De pyromanen werden „in den name ende van wegen de Heerlykheid der Lanschappe van Friesland" veroordeeld tot een eeuwige verbanning uit de provincie. Maar eerst moesten ze op het schavot, met de strop om de hals, „strengelyk met vier roeden" gegeeseld worden.

Daarna brandmerkte de beul de gedetineerden. En alsof dit niet genoeg was, werden ze ook nog eens tien jaar vastgezet in 's Landschaps Tucht- en Werkhuis. Want, zo stelden de rechters van het Hof, spelen met vuur kon niet afschrikwekkend genoeg bestraft worden.

Bron: Leeuwarder Courant [Zie ook jaarboek 1770 blz 212](#)

Beruchte gevangenen

Jan Buuts

Relaas over het vermoorden van Adriana van den Boom. Op de vooravond van zondag 26 september 1852 werd een afschuwelijke moord gepleegd op het grondgebied van de gemeente Heesch. Het slachtoffer was de 23-jarige jonge dochter Adriana van den Boom, dochter van Jacobus en van Joanna van de Boom, wonende op het gehucht Donzel te Nistelrode. Deze jonge dochter had verkering met zekeren Jan Buuts, metselaar en klompenmaker, uit Heesch. Het drama had zich voltrokken in de omgeving van de Heesche Wijst, ongeveer bij de verkeersweg Nistelrode – Heesch.

De moordenaar gaf haar met zijn geweerlof een slag op haar hoofd. Om zich van het ontzielde lichaam te ontdoen besloot hij haar lijk te werpen in een diepe waterkuil, ruim ½ uur gaans van de martelplaats. Hij torste het ontzielde lichaam op zijn rug, en zo vervolgde hij, in het nachtelijk duister, door het buitengebied, genaamd Het Lijk, zijn weg naar de waterpoel in het Grolder, de plaats waar hij het slachtoffer te water wierp.

Litho, Origineel grens gekleurd. Uit 1865 en gemaakt door cartograaf Jacob Kuiper; Gemeentatlas, een uitgave van Surringar Leeuwarden.

Op de grens van Heesch en Nistelrode ligt het gebied “Lijk”.

Op maandag 4 oktober 1852 vertoefde in dat Heesche broek Antonie v.d. Ven uit Heesch als koeherder met zijn vee. Hij kon niet verklaren waarom de dieren zo onrustig te keer gingen en snuivend heen en weer langs het water renden waaraan maar geen eind kwam. Daarom ging hij rond de waterplas eens kijken wat dit kon betekenen en daar zag hij tot zijn ontsteltenis een paar mensenvoeten boven het water uitsteken.

De koeherder maakte zijn ontdekking kenbaar en weldra verscheen de politie. Het bleek het al sinds ruim 1 week vermiste Jaantje van den Boom te zijn. De moordenaar van het meisje had haar rokken over haar hoofd vastgesnoerd en geballast met haar klompje, een graszode en andere voorwerpen.

Jan Buuts, zoon van Jan Buuts en Gerdien Zegers, werd daags na de vondst van het lijk opgepakt. Bij de verhoren bekende hij maar trok later zijn bekentenis weer in. Er was bij zijn rechtszaak op 28 december 1853 meer dan voldoende bewijs tegen hem verzameld. Hij werd door het provinciaal gerechtshof in 's-Hertogenbosch dan ook veroordeeld voor doodslag en kreeg hiervoor 12 jaar gevangenisstraf en de straf van het zwaaien met het zwaard boven het hoofd. Voor deze laatste straf werd hem in april 1854 door koning Willem III kwijtschelding verleend. Naar het motief voor de moord blijft het gissen. Jaantje bleek, na sectie op het lijk, al een half jaar zwanger te zijn en Jan Buuts sloot, bij verhoor nadien, niet uit dat het zijn kind kon zijn. Johanna van den Boom, weduwe en nog onwetend over de zwangerschap van haar dochter, had Jan Buuts al eens aangespoord om met haar dochter Jaantje te trouwen maar dat was Jan Buuts geenszins van plan. Het gezin Van den Boom kende meerdere dochters die Jan graag het hof maakte wat zorgde voor onrust en wedijver binnen dat gezin. Vermoedelijk is Jan Buuts in paniek geraakt, was hij voor het trouwen nog niet klaar en kon hij de druk voor het vaderschap en de schande van het moeten trouwen niet aan. Jan Buuts werd in Woerden gevangengezet. Tussen 1853 en 1860 werd aan de buitenzijde van de westelijke vleugel een gebouw van twee verdiepingen met zolder toegevoegd. Gestraften fungeerden als (onvrijwillige) bouwvakkers voor de bouw van hun eigen gedwongen onderkomen. Jan Buuts was metselaar en het ligt voor de hand dat hij in Woerden als bouwvakker werd ingezet. Deze aanbouw stond in de volksmond bekend als ‘de vrouwengevangenis’. Toen de verbouwing in 1860 gereed was, verloor het Kasteel zijn functie als gevangenis voor mannen en werd het bij Koninklijk Besluit van 4 juni 1861 als gevangenis voor veroordeelde vrouwen aangewezen.

Ingekleurde staalgravure door L. Rohboch en J. Poppel van het Kasteel te Woerden in de periode (1851) dat het als strafgevangenis fungeerde (1830-1872). De afbeelding toont het Kasteel vanuit het zuidoosten; rechts is ook de Hofpoort nog te zien. Collectie: RHC Rijnstreek en Lopikerwaard.

De gevangenen verbleven in Woerden onder erbarmelijke omstandigheden. Tot tweemaal toe brak er cholera uit in het kasteel (1853 en 1859) waarbij veel gevangenen stierven. Op 7 mei 1861 wordt Jan Buuts, metselaar uit Heeze(!), tijdelijk ingeschreven in het bevolkingsregister van Leeuwarden. Maandelijks, maar meer nog in april en mei 1861, komen gevangenen Leeuwarden binnen. Reden van zijn overplaatsing naar Leeuwarden is zeer waarschijnlijk de omzetting van mannen- naar vrouwengevangenis in Woerden. Het bevolkingsregister van Leeuwarden 1859 – 1876, paginanummer B0003, geeft exact aan wanneer men nadien wordt overgeplaatst naar een andere gevangenis of bedelaarsgesticht en ook wanneer men wordt ontslagen uit de gevangenis. Voor Jan Buuts is dit ontslag niet weggelegd; zijn naam wordt in dit bevolkingsregister, bij zijn overlijden op 15 april 1864, doorgehaald. Op 16 april 1864 doen Johan Wilhelm Milius (56) en Adam Ulrich (59), beiden bedienden in de strafgevangenis en wonende in Leeuwarden aangifte dat Jan Buuts op 15 april om 13.00 uur 's middags is overleden. Jan Buuts, oud 36 jaren, metselaar, geboren en woonachtig te Heeze (!), zoon van Johannes Buuts en Dientje Zegers, zijnde verder niets bekend. (Bron: overlijdensregister 1864, Leeuwarden, aktenummer A271). In Leeuwarden was het verblijf voor gevangenen nauwelijks beter. Daar overleden jaarlijks veel gevangenen zoals uit onderstaand staatje blijkt,

De bevolking van het huis bedroeg in 1844, 1845 en 1846, — 853, 869 en 909 hooftén, gemiddeld alzo 877; daarvan stierven 1844, 42, — 1845, 49, — 1846, 52 personen, gemiddeld alzo 47 ad 48 of 5,46 pct. Toen waren nog niet gebouwd de lokalen, die de groote achterplaats omvatten.
In 1855, 1859 en 1860 bedroeg de bevolking 775, 795 en 810 hooftén, gemiddeld 794 ad 795; daarvan stierven 1855, 49, — 1859, 58, — 1860, 80 personen, gemiddeld alzo 62 ad 63 of 7,83 pct.

De website van Museum Blokhuispoort is informatief over de straffen welke nog tot laat in de achttiende eeuw werden toegepast. De galg was in de negentiende eeuw nog in gebruik. In 1860 werd de laatste executie in Maastricht voltrokken. Na 1860 werd nog verschillende malen de doodstraf uitgesproken, door de Koning werd echter steeds gratie verleend. In 1870 werd de doodstraf afgeschaft.

Pas in 1886 kwam het ook nu nog gebruikte nationale Wetboek van Strafrecht uit met de tweedeling misdrijven en overtredingen. Lijfstraffen en ontorende straffen werden afgeschaft. De straffen werden nu globaal: gevangenis, hechtenis en geldboete.

Moordlied

Van deze doodslag in Heesch bestaat ook een zgn. straatlied genaamd “Moord te Grolder”. Straatliedereen zijn over het algemeen zijn het erg eenvoudige liederen, zonder enige artistieke pretentie. Ze werden vooral geschreven door en voor de gewone man. De eerste straatliederen ontstonden omstreeks 1750, maar pas in de negentiende eeuw kwam het genre tot bloei. De straatliederen zouden populair blijven tot aan de eerste wereldoorlog en min of meer bekend tot 1940. Daarna ging het snel bergafwaarts. Moorden hebben in alle eeuwen sterk tot de verbeelding der mensen gesproken. Het is daarom te begrijpen dat de straatzanger en zwerver er zich sterk toe aangetrokken voelde. Op de kermissen kon hij met een bloederig vers over moord of doodslag de aandacht van de toeschouwers trekken. En dat was nodig want hij moest concurreren tegen clowns, de potsenmakers en kiezentrekkers, die eveneens op de markt stonden.

In zijn felrealistische levenslied kon hij niet nauwkeurig genoeg zijn: zijn toehoorders genoten van de meest sensationele en gruwelijke details. Het fascinerende aan die moordliederen was bovendien, dat ze allemaal echt gebeurd waren. We kennen schokkende liederen over vader- en moedermoorden, drie- en vierdubbele moorden, gruwelijke gifmisdaden en andere ijselijke euveldeaden. In de eerste helft van de negentiende eeuw bereikten de moordliederen hun toppunt van populariteit maar daarna treedt er snel een oververzadiging op. Na honderden bloederige verzen gehoord te hebben, kreeg men er op den duur schoon genoeg van.

Onderstaand lied is mij in februari 2014 voorgezongen door Mevr. Tineke Hanegraaf – van de Ven uit Nistelrode. Het lied over de moord in het Grolder kent overigens meerdere versies.

1. Moeder der allerschoonste vrouwen (Zij sprak haar zoon zo spijtelijk aan. Ach zoontje wat heb ik van jou verstaan). 2x
2. Wilt gij met zulk een meisje gaan trouwen (Die reeds lang met een ander verkeerd En ik heb haar zelve op schuld getrappeerd). 2x
3. Moeder dan zal zij dat duur gaan betalen, (Indien zij mij die schande aandoet Zal ik er mijn handen wassen in haar bloed). 2x
4. Zij zijn toen beiden het bos ingetreden. (Wat nooit een mens nog dier had begaan. Sprak hij allerliefste gij moet er aan). 2x
5. Ach minnaar ach minnaar laat mij in het leven (Ik zal er gaan dolen zo ver al van hier Al met mijn klein kindje voor jouw plezier). 2x
6. Hij gaf haar geen woord meer om te spreken (Hij gooide haar al tegen het zand, al met een blank mesje al in zijn hand). 2x
7. Hij gaf haar geen veertien maar vijftien steken (Als zij daar lag vermoord in haar bloed, Roept ze voor het laatste Heer Jezus Zoet). 2x
8. Toen is hij gegaan om zijn handen te spoelen. (Dat onnozele bloed het wou er niet af. Dat is voor een jonkman verdiende straf). 2x
9. Zie daar nou die moordenaar lopen. (Een man die verslind een maagd met een kind Een moordenaar zoals men nergens vind). 2x

We zien in meerdere moordliederen en ook in dit lied dat de bloedvlekken niet meer weg te wassen zijn. Het is een bekend magisch element in het moordlied. K. ter Laan geeft in zijn Folkloristisch woordenboek enkele voorbeelden: In 1557 werd de pastoor van Nispen vermoord; dertien jaar lang konden de bloeddruppels op de stenen drempel niet worden uitgewist. Er zaten niet te verwijderen bloedvlekken op de preekstoel van Waterlandkerkje, waar in 1668 de dominee werd vermoord en kerkgangers werden mishandeld. Zo zaten er ook bloedvlekken in het Huis ten Dijke bij Pietersburen, waar een Moorsee knecht een meisje doorstak. Harrie van Grinsven April 2014, Bron: extract uit Verkenningen naar de moord in Het Lijk uitgegeven door H.A.M. van Grinsven (2014) Boek kost 10 euro exclusief verzendkosten. Bestellen via emailadres:

hvgrinsven@home.nl

Ype Baukes de Graaf

De haven van Harlingen ca 1858, door Hermanus Siderius. Bron: Hannemahuis

De laatste Fries die de doodstraf kreeg. Een Harlinger Crime Passionnel. Nog een paar sigaartjes voor Ype de Graaf. Het is op vrijdag 23 maart 1860 wanneer Ype de Graaf een groen gordijntje opzieschuift van de ruimte in het Paleis van Justitie, zetel van het Gerechtshof en de Arrondissementsrecht, aan het Wilhelminaplein in Leeuwarden. Het is die vrijdag markt in de stad en er zijn 20.000 mensen voor hem gekomen. Ype is geboren in Workum op 10 augustus 1812, maar zal het grootste deel van zijn leven doorbrengen in Harlingen, wanneer hij tenminste niet in de gevangenis zit.

Ype is geboren in Workum op 10 augustus 1812, maar zal het grootste deel van zijn leven doorbrengen in Harlingen, wanneer hij tenminste niet in de gevangenis zit. Hij is de zoon van Bauke Arjens de Graaf en Weltje Jans Timmerman en is het vierde kind dat in het gezin geboren is. De woning in de Hongarensteeg was van de Roomse Gemeente en het gezin woont hier met nog drie andere gezinnen. Hij is een jongen die zal opgroeien voor galg en rad. In 1831 zal hij, wanneer hij 18 jaar jong is, voor het eerst worden veroordeeld en een tuchthuisstraf van twee jaar krijgen voor het plegen van meerdere diefstallen. Het zal niet zijn laatste keer zijn. Na twee jaar gaat het weer mis, Ype wordt meedogenlozer en zijn wandaden worden ernstiger. Het lijkt hem niet te deren en de daaropvolgende straffen accepteert hij. Onverbeterlijk. Het jaar erna, krijgt hij het bericht te horen dat zijn moeder is overleden. Zij is op 12 januari 1834, 's ochtends om half zeven in het water gevonden. Ze is verdronken en gevonden in de Brouwersvaart in Workum. In Harlingen behoort hij tot de onderklasse, hij vindt er werk als dijkwerker en als sjouwerman, het laden en lossen van de schepen in de haven. Het is in de tijd van onder meer het aardappeloproer van juni 1847. Na de mislukte oogsten stijgen de prijzen van aardappelen zo hoog, dat deze onbetaalbaar zijn geworden voor de arme bevolking. Er heerst hongersnood in de armste buurten van de havenstad. Zelfs het roggebrood is niet verkrijgbaar en dat terwijl er schepen vol voedsel in de Harlinger havens liggen voor de export. De paupers uit onder andere, de Bargebuurt zien dit met lede ogen aan, totdat een woedende menigte rond 8 uur 's avonds een stoomboot vol aardappelen bestormt. In dat jaar zal Ype voor het plegen van meerdere delicten, op het Wilhelminaplein in Leeuwarden met een strop om de hals worden afgeranseld door de beul met een bullenpees; de gedroogde penis van een stier. Ook wordt hij gebrandmerkt. Voor de rest van zijn leven heeft hij 'TP' in de muis van zijn hand getatoeëerd gekregen. Het brandmerk TP; Travaux Perpétuels, oftewel 'eeuwige dwangarbeid' is met een gloeiendhete pook aangebracht, waarna de beul de wond met buskruit in heeft gesmeerd. Hierdoor zal het voor altijd duidelijk zichtbaar blijven. Het zal Ype echter niet tot inkeer brengen. Dolend door de stad en weer de fout in. In de achterbuurten van Harlingen vindt hij onderdak bij Murk Jans, een maat van hem en een oomzegger van Ype. In de jaren 50 van de 19e eeuw, wanneer hij ongeveer 40 jaar oud is, ontmoet hij Aafke Monsma op de jaarlijkse kermis. Aafke is de dochter van Tjietske Cornelis Monsma en een onbekende vader en wordt zondag 28 februari 1830 geboren in de Wortelstraat. Zij zal opgroeien in de Bargebuurt en behoort, net als Ype, tot de armste klasse van de stad. Ze vindt haar werk op straat, ze lost schepen en ze sjouwt op markten. Ook haar vinden we terug in de rolboeken van de rechtbank. Op 23 januari 1847 wordt ze veroordeeld voor de diefstal van een 'vrouwenjak'. Haar straf is drie maanden cel. De armoede vreet aan het stel en Ype lijkt zich in te kunnen houden van zijn tot dan toe zondig bestaan. Ze zwerven van woning tot woning in de stad, een onzeker bestaan. Ze trouwen niet; geen geld en Ype ziet het belang er niet van in. Op woensdagochtend 1 oktober 1851, rond tien uur, bevalt Aafke van een zoontje; Jan. Vroedvrouw Dirkje van Echten ondertekent de aangifte. Het zoontje zal niet oud worden en zal negen maanden later komen te overlijden, 's ochtends om 8 uur op 19 juli 1852 in de Kerkpoortstraat 23.

In het jaar Een duizend acht honderd twee en vijftig, den negentiensten
der maand *Februari*, zijn voor ons *voorzitter van de rechtbank*
der rechtbank *der rechtbank* *der rechtbank* *der rechtbank*
der rechtbank *der rechtbank* *der rechtbank* *der rechtbank*
der rechtbank *der rechtbank* *der rechtbank* *der rechtbank*
welke ons verklaard hebben, dat *Jan Monsma*, *voorzitter van de rechtbank*
der rechtbank *der rechtbank* *der rechtbank* *der rechtbank*
op den *negentiensten* der maand *Februari*, *der rechtbank*
des *voorzitter van de rechtbank* ten *acht* ure, *der rechtbank*
voorzitter van de rechtbank *der rechtbank* *der rechtbank* *der rechtbank*
aangevers voorgelezen, welke *dit* *der rechtbank* *der rechtbank* *der rechtbank*
der rechtbank *der rechtbank* *der rechtbank* *der rechtbank*

Jan Monsma *Ype de Graaf*
J. J. J.

De overlijdensakte van Jan Monsma met de handtekening van Ype de Graaf. Bron: Alle Friezen.

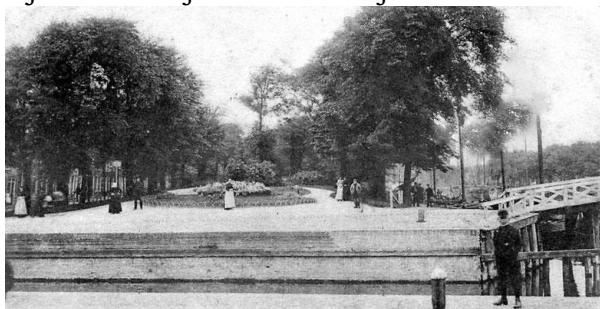
Nog geen vijf maanden later bezwijkt Ype voor de verleiding van een diefstal van aardappelen van de boerenknecht Anne Zeinstra van Midlum. "Ik verrichtte de daad uit grote armoede en gebrek," zal Ype verklaren tegenover de rechter. Vonnis: drie maanden gevangenisstraf en het betalen van de proceskosten. In maart van het jaar daarop, mag Ype terug naar Harlingen. Terug naar zijn Aafke. Op 2 januari, tijdens Ype's gevangenschap, is in de Scheerstraat hun dochtertje geboren; Tjietske. Vernoemd naar Aafkes moeder.

Schrijnende armoede zonder uitzicht

Een meisje met een kansarme toekomst. Met een alleenstaande moeder die hard zal moeten werken om hun beider hoofd boven water te houden. Het leven is hard en oneerlijk. Vanaf elk punt waar de armoedige inwoners van de stad wonen, is het maar kort lopen naar de herenhuizen van de patriciërs aan de Noorderhaven of de Voorstraat. Het gepeupel woont in de achtertuinen van de dure huizen en ziet hun rijke bewoners langs de straten paraderen of in hun koetsjes over de keien rijden. Het snijdt hen door de ziel. De stad kent zoveel inwoners, het is lange tijd de meest dichtbevolkte stad van het land. Rond die tijd zijn er voor de ongeveer 10000 inwoners slechts zo'n 1800 woninkjes beschikbaar. Grotendeels van hout en bestaand uit één woonkamer en soms twee bedsteden. Het eten bestaat vaak uit dat wat er maar te vinden is, zoals alikruiken. De vaak grote huishoudingen gaan alikruiken zoeken tussen de stenen van de dijksgraving. Tijdens stormen en regen staat men doodsangsten uit en niet dikwijls gaat er een woninkje daardoor tegen de vlakte. Ook houdt men het binnen niet droog. De begraafplaats is overvol. Door diverse crisissen is de situatie bijna onhoudbaar. In de Harlinger straatjes en steegjes woont men hutjemutje. Velen overlijden aan de epidemieën zoals cholera of darmziekten. Tuberculose zal dan uitgroeien tot de meest dodelijke van de ziekten. De stank door ziekten, uitwerpselen en industrie moet ondraaglijk zijn geweest. Het werk ging dag en nacht door zoals in de visrokerijen in de buurt. 's Nachts werken daar vaak de armsten en de kinderen, die dan weer overdag hun waar aan de man proberen te brengen. En uitzicht op een beter bestaan is er niet. Ook voor het gezin van Ype en Aafke niet. Maar deze keer komt Ype thuis met een doel. Zijn Aafke en Tjietske. Zijn gezin. Maar de armoede is blijvend en ook hij, net als vele andere Harlingers die hun salaris uitbetaald krijgen in een café, zoekt zijn heil in de jenever. Hij ziet geen andere oplossing dan weer op het dievenpad te gaan, ook al heeft hij zijn Aafke nog zo beloofd op het rechte pad te zullen blijven en te zorgen voor het gezin. In april 1854 wordt hij voor de derde keer in zijn leven, veroordeeld tot de beschamende straf van een openbare geseling op het Wilhelminaplein en tot een gevangenisstraf van vijf jaren. Hij zit deze straf uit in het tuchthuis van de Blokhuispoort. En wederom is ook een brandmerk zijn deel, nu op zijn andere hand. Na zijn straf te hebben uitgezeten in mei 1859 haast hij zich om de trekschuit te halen, terug naar Harlingen. Hij is net 46 jaar oud geworden. Terug naar zijn Aafke die dan nog geen dertig jaar oud is en al die tijd voor hun dochttertje heeft moeten zorgen. Aafke weet dat Ype terug zal komen naar haar, maar ze wil hem niet meer. Het leven is zo al zwaar genoeg en ze wil de gewelddadige en agressieve Ype niet meer terug. Hoe vaak heeft hij haar al niet toegezegd op het rechte pad te zullen blijven.

Een laatste kans

Hij realiseert zich dat hij niet zomaar weer bij Aafke en hun dochttertje op de stoep kan staan. Zijn dochter die nog maar slechts één jaar oud was toen hij haar voor het laatst zag, moet nu kunnen lopen en praten. Hij is nieuwsgierig naar haar, maar durft niet aan te kloppen dus gaat Ype weer naar het huis van Murk Jans in de Bargebuurt. Maar die laat hem niet meer binnen. Er zit voor hem niet anders op een ander onderkomen te zoeken. Hij vindt onderdak bij zijn broer en echtgenote, en de ouders van Murk; Jan Baukes de Graaf en Aafke Murks van Slooten. Hij is slaapsteehouder aan het Molenpad en heeft nog wel een slaapplek over. Geen eigen kamer, maar een ruimte waar men kan overnachten in een gemeenschappelijke slaapruiimte. Ype weet werk te vinden als dijkwerker. Het zal niet lang duren voordat Aafke en Tjietske, Ype in de stad zullen treffen. Het is tijdens de jaarlijkse kermis dat Ype hen aanspreekt en voor het eerst zijn dochttertje van dichtbij kan zien en aanraken. Aafke zal zijn geschrokken, maar is kwetsbaar en staat er alleen voor in het rauwe bestaan in de wereld van de havenstad. Maar gedrieën keren ze weer naar het huis van Murk Jans en Geertruida Sanft die hen nu wel binnenlaten. Het lijkt een tijdje goed te gaan die zomer en, na een tijdje trekt het kleine gezinnetje weer in bij Ype's broer Jan, die een huisje heeft achter de Grote Kerk.

De Engelsche tuin. Bron: Harlingen Toen.

Wandelen en een kus bij het afscheid

De armoede blijft, de onzekerheid ook en bij Aafke ontstaat de angst dat Ype weer de fout in zal gaan. Hun situatie lijkt er bijna om te vragen. Aafke heeft haar twijfels over hun relatie, ze kent hem, en dat is niet onopgemerkt gebleven bij Ype. Hij praat met Murk en vertelt hem meerdere malen dat hij aarzeling bespeurt bij Aafke over hun toekomst. Wanneer hij Aafke niet terug zal kunnen winnen, dan zal dat “zijn of haar ongeluk betekenen”. Hij heeft geprobeerd de samenleving te hervatten en in de afgelopen maanden lijkt hij ook niet in aanraking te zijn geweest met politie of justitie. Op zondag 28 augustus om 8 uur 's avonds treffen Ype en Aafke elkaar bij het huis van Watze de Groot. Zij heeft Ype beloofd te zullen komen en ze praten. De dag erna vertrekken Aafke en Tjietske en trekken in bij Popkje de Jager, een ongehuwd breister en vriendin van Aafke. Op dinsdagavond komt Ype langs bij het huis van Popkje, ze drinken samen koffie en wederom praten ze over hoe het verder moet. Popkje zal later verklaren dat ze niets heeft waargenomen van een verstoorde verstandhouding tussen het stel. Na de koffie hebben ze nog wat gewandeld door de stad en Ype heeft Aafke weer thuisgebracht. Bij de trap van het huis van Popkje nemen ze afscheid met een kus en spreken voor de volgende dag weer af. Op deze woensdag gaan ze 's avonds weer een wandeling maken en Aafke gaat nog bij haar moeder langs om het loon te gaan halen wat ze heeft verdiend door voor haar te werken. Maar Ype is ongeduldig aan het worden. Aafke laat Ype in onzekerheid. En dat knaagt aan hem. Ze heeft nog steeds haar twijfels en Ype voelt agressie bij hem opkomen. Ze lopen door de Engelsche Tuin, het in 1843 aangelegde stadspark op het oude bolwerk aan het Franekereind. Hij zegt haar, dat hij 'moe' wordt van haar weifelende houding. Hij legt het gesloten knipmes in zijn hand en bijt haar toe dat dit mes haar lot zal zijn, wanneer ze langer zal twifelen. Natuurlijk schrikt Aafke van het mes en de dreigende houding van Ype. Nooit eerder heeft hij haar direct bedreigd en ze zegt Ype toe dat ze het weer zullen gaan proberen. Het is te laat in de avond om de spullen van Aafke en Tjietske te gaan halen maar ze hebben afgesproken dat Ype de volgende dag de spullen mag komen halen om weer terug te keren in het huisje van Ype's broer Jan. Ze zullen weer gaan samenleven en dit lucht Ype op. Wanneer Aafke die avond weer het huisje van Popkje betreedt valt ze bewusteloos neer.

De afwijzing

Die donderdag treffen ze elkaar bij toeval, 's ochtends ter hoogte van het politiebureau op de Voorstraat en Ype vraagt haar of hij alvast de spullen kan gaan halen uit Popkjes huis. Aafke vertelt hem dat ze om tien uur een afspraak heeft bij de commissaris van politie. Ze wil aangifte tegen hem doen. Hij kan het niet geloven wat ze zegt en Ype wordt driftig en neemt op dat moment het besluit haar te zullen vermoorden. Hij is afgewezen en in zijn beleving heeft hij er alles aan gedaan om de draad weer op te pakken, maar het valt voor hem niet te verkroppen dat straks iemand anders er met 'zijn' Aafke vandoor zal gaan. Hij bruist van woede en voelt de grond onder zijn voeten wegzakken. Het is gedaan en zijn besluit staat vast. Vrijdagavond is Ype te vinden in de tuintjes bij de Kerkpoortstraat; 'de Spoketuun'. Bij de Groote Sluis heeft hij een zandsteen gevonden. Het mes dat hij heeft, is maar aan één zijde scherp, en in de tuintjes slijpt hij de andere zijde. Hij wil er zeker van zijn, dat het goed scherp is. Het mes, met op het heft het Duitse opschrift; 'Heute Rot, Morgen tot', is nu vlijmscherp en de steen gooit hij weg. De laatste nacht in vrijheid brengt hij door in het huis van zijn broer Jan. Op zaterdagochtend 3 september rond half vijf 's ochtends staat Ype op. Hij kleedt zich aan en loopt naar de aardappelmarkt. Hij verwacht dat Aafke daar die ochtend aan het werk zal zijn. In die tijd kende de havenstad nog vele grachtjes en waterlopen.

De overgang van de Kleine Voorstraat naar de Voorstraat waar de Katterugspijp lag. Bron: Harlingen Toen.

Handelswaar, zoals turf, groenten en aardappelen werden met barge over het water vervoerd door de stad. Hij wacht haar op bij de Katterugspijp. Bij deze lage brug, gelegen tussen de nog niet gedempte Voorstraat en de Kleine Voorstraat heeft hij goed zicht op de straten die daarop uitkomen, maar het duurt even voordat hij Aafke weet te ontwaren en hij beent richting de Spekmarkt. Zo'n drie kwartier later ziet hij Aafke samen met twee andere vrouwen Lamkje en Dieuwkje van der Geest. Beide vrouwen vragen naar de relatie tussen Aafke en Ype. "De smeerlap", zegt Aafke. Op korte afstand volgt Ype haar. Ype stapt op Aafke af, pakt haar vast en vraagt haar zich te bezinnen. "Dou bliefst met dien pōten fan mie ô!", roept Aafke en rukt zich los. "Dat salst drest dan wel sien", briest Ype. Hij heeft het mes nog steeds niet gepakt, maar weet wel dat de plek waar hij nu is, te druk is voor zijn plan. "Hij acht het gelukken van de aanslag niet gunstig", zal hij later verklaren. Koopman Wybren Nauta die net bij de haven vandaan komt, heeft nog een kort gesprekje met Ype, maar die draait zich plotsklaps om wanneer hij Aafke naar de Schritsen ziet lopen. Hij loopt haar achterna richting de brug op de Spekmarkt en blijft daar staan. Met het mes verborgen in zijn mouw. Hij ziet Aafke een zak aardappelen afleveren bij een huis op de Schritsen aan de zuidzijde van de gracht. "Su, dat is één. Nou sal ik gauw de andere oek hale". Aan het pand ernaast ziet ook metselaar Jelte Doekes van der Leij haar de aardappelen afleveren.

"Ik loof, dat ik bloed"

Een andere metselaar; Hendrik Jans de Vries die aan de Noordzijde van de gracht aan het werk is, ziet dat Ype op Aafke afloopt en haar bij de hand beetpakt en vasthoudt. "Laat mie los! Blief fan mie ô", roept Aafke, maar Ype laat haar niet los. Ook Anna Mank een werkster die op weg is naar haar betrekking ziet het gebeuren. "Nee, bliksem ik laat dij niet los!". Het is nu kwart over zes en Ype is weer afgewezen. Hij roept "Aafke! Bruuk dien festân. Bedink je"! Maar Aafke bedenkt zich niet. Ze heeft haar besluit genomen. Anna Mank ziet dat Ype de vrouw, waar hij zo graag samen mee wil zijn, op de grond werpt en ze ziet dat hij iets glinsterends uit de mouw trekt. Ype knipt zijn mes open en begint te steken. Aafke zit in een knielende houding op de grond, maar Ype blijft steken. Hij zal haar zeven keer steken. Koopman Wybren Nauta, die eerder nog kort met Ype heeft gesproken, hoort vanaf de Schritsen "Moord, moord" schreeuwen en mensen snellen toe. Ype veegt het bloed van het mes en maakt zich uit de voeten en rent weg terwijl hij nog één keer achteromkijkt. Via een steeg rent hij van de Schritsen naar de Zuiderhaven, over de Zuiderbrug en verlaat de stad via de voormalige Zuiderpoort. Aafke krabbelt op van de straat en Wybren Nauta en metselaar De Vries zijn als eerste bij het slachtoffer. Ze is zwaargewond en probeert weer op te staan, maar valt weer neer waarna De Vries haar opvangt en ontdekt dat Aafke hevig bloedt uit haar linkerzij. Hij vraagt haar wie dit gedaan heeft, en Aafke zegt dat dit Ype de Graaf is die achter de kerk woont; "bij roode Aaf". "Ik loof, dat ik bloed", zegt Aafke vol ongeloof. "Mien arm kien, mien arm kien". Nauta probeert de wond te stelpen met water en azijn en geeft dit Aafke ook te drinken, maar dit braakt ze al spoedig weer uit met een prop bloed.

Hoek Spekmarkt en Schritsen.

Bron: Harlingen Toen.

De helpers dragen Aafke naar het pakhuis van Martinus van Slooten op de Schritsen, op nummer 53. Dienaar van politie, Wytze Westra die in de buurt woont is, half aangekleed, op het lawaai afgekomen. Van de getuigen hoort hij dat Ype de Graaf de dader moet zijn en welke kant hij is opgerend. Ype is echter de stad weer binnengekomen via de Kerkpoortsbrug en agent Westra heeft hem op de Rozengracht staande weten te houden. Ype houdt zich onwetend.

Inmiddels is chirurgijn Ansingh ter plekke in het pakhuis en ziet de vele wonden. Die zaterdagochtend 3 september 1859 om half zeven, sterft Aafke in zijn armen. Ze is nog maar 29 jaar. Het lichaam van Aafke wordt onderzocht door de 'Heeren Petrus Ens, Medicine Doctor en

Daniel Snijder, Chirurgijn', beiden van Harlingen. Uit de lijkschouwing zijn ze tot de conclusie gekomen dat Aafke is overleden aan een steek in het hart. Meerdere organen zijn geraakt en dat in combinatie met het vele bloedverlies, is haar fataal geworden. Tjietske is dan slechts zes jaar oud. Ype de Graaf wordt door Westra geboeid en overgebracht naar het politiebureau. Er is woede en paniek onder de bevolking. Op weg naar het politiebureau dreigt de samengestroomde en razende menigte de moordenaar aan te vallen. Agent Westra kan dit maar met moeite verhinderen. Uit de rechterbroekzak van Ype, haalt hij het dan schone mes, het moordwapen. Op het bureau geeft Ype al snel toe dat hij de moord heeft gepleegd. Verder vertelt hij de intentie te hebben gehad zijn dochtertje te vermoorden en van plan was zelfmoord te plegen. Enkele dagen later wordt Aafke, onder grote belangstelling, begraven. Haar dochter, Tjietske wordt opgenomen in het Stadsweeshuis.

Het proces tegen Ype Baukes de Graaf

Ype de Graaf is een half uur voordat Aafke is begraven op transport gezet naar de gevangenis in Leeuwarden en zal op maandag 7 november voor het Gerechtshof terecht moeten staan. De Leeuwarder Courant meldt drie dagen eerder, dat indien men de rechtszaak wil bijwonen, men voorzien moet zijn van een bewijs van toegang. Te verkrijgen bij de conciërge van het Paleis van Justitie. Er zijn elf getuigen opgeroepen waarvan er vier de moord hebben zien gebeuren. Ype zal door advocaat Telting worden bijgestaan. Er valt niet veel te verdedigen. Ype zwijgt en kijkt star voor zich uit. Hij heeft al schuld bekend en het lijkt hem niet te raken. De beschuldiging luidt moord met voorbedachten rade. Ook het knipmes van Ype is ter zitting. Op 12 november 1859 zal de voorzitter van het hof, jhr. mr. H.M. Speelman Wobma uitspraak doen. Volgens ooggetuigen houdt mr. Speelman Wobma een scherpe toespraak, waarin hij aangeeft dat Ype de Graaf zich zal moeten voorbereiden op de dood. Ype luistert, maar blijft gelaten. Een week later op 14 november volgt de uitspraak. De rechter meldt dat artikel 302 van toepassing is. „Al wie schuldig is aan moord, aan vadermoord, aan kindermoord en aan vergiftiging, zal met den dood gestraft worden onverminderd de bijzondere verordening van art 13, ten aanzien van den vadermoord”. De levenslange celstraf wordt pas in 1870 ingevoerd. Na de zitting besluit advocaat Telting een gratieverzoek in te dienen. De Hoge Raad der Nederlanden komt in zitting bijeen op 29 december 1859. Pas op 22 maart 1860 krijgt Ype om twaalf uur, in zijn cel te horen van Procureur Generaal Van Maanen dat zijn gratieverzoek is afgewezen. De doodstraf blijft staan en hem wordt medegedeeld dat hij zich de komende 24 uur kan gaan voorbereiden op zijn dood door ophanging op het schavot. Kalm hoort hij dit alles aan, zonder een blijk van ontsteltenis. Berusting. Hij wordt erop gewezen dat hij geestelijke bijstand kan krijgen van een priester. Ype staat geregistreerd als Rooms Katholiek, maar hij wenst daar halsstarrig geen gebruik van te maken. Totdat het vonnis de volgende dag voltrokken zal worden, wordt hij bewaakt door Brigadier-Majoor der Rijksveldwacht H. Vermeulen. Vermeulen zal het veroordeelde gezelschap houden tot het vonnis voltrokken is. Ze praten over de dingen van de dag, koetjes en kalfjes. Ype vertelt veel over zijn verleden, waarna zijn bewaker nogmaals hem probeert over te halen, geestelijke bijstand te accepteren omdat zijn leven nog slechts een paar uur zal gaan duren. Wederom weigert hij. Wanneer later alsnog een geestelijk verzorger langskomt, vertelt deze aan Ype dat Aafke gelijk heeft gehad door hem af te wijzen en dat hij de dood heeft verdiend. Hij reageert onverschillig met: “Su, dan wete jou ut beter as ik!”. Later zal hij alsnog, zo nu en dan een vluchtige blik in een gebedenboek werpen. Het eten dat hij krijgt, smaakt hem kostelijk en een sigaartje bij de thee vindt hij zelfs geurig. Aan het eind van de middag laat Vermeulen zich even een uurtje vervangen door Brigadier De Wit. Aan hem vraagt Ype of hij nog wat van die lekkere sigaartjes mag hebben, en dat mag. Nadat Brigadier Majoor Vermeulen, De Wit weer komt aflossen, begrijpt Ype dat Vermeulen in Harlingen een politiebetrokking heeft gehad. Ype vertelt opgetogen over zijn criminele strapatsen. Er lijkt geen eind te komen aan de verhalen over zijn laatste woonplaats. Ook licht hij toe hoe en waarom hij zo vaak ter verantwoording, voor de rechter heeft moeten verschijnen. Wanneer het bedtijd is, rond tien uur, wordt hem bevolen zich te ontkleden en te gaan slapen. Na ongeveer 15 minuten valt hij in een diepe, en een ogenschijnlijk onschuldige, slaap. Hij wordt wel een aantal keren wakker, draait zich om, en slaapt weer verder.

De laatste uren van Ype Baukes de Graaf

De volgende ochtend moet Ype door de bewaker worden om vijf uur worden gewekt. Hij wast zich en laat zich een boterham goed smaken. Ype maakt het bed op, alsof hij er 's avonds weer in zal gaan slapen. Rond negen uur die ochtend komt de koets voorrijden bij de Kanselarij aan de Druifstreek en bewaker en veroordeelde nemen plaats om de rit naar het gerechtshof aan het Wilhelminaplein aan te vangen. Om Ype het zicht op het schavot te ontnemen, heeft de koetsier opdracht gekregen een andere route te nemen dan gebruikelijk. Door de Oude Oosterstraat, de Peperstraat, over de Nieuwestad en via het Schavernek naar de achterzijde van het Paleis van Justitie. Daar stappen de mannen uit, zodat Ype de aanblik van de galg bespaard blijft. Ype is kalm, heeft rust, hij is flegmatiek. Het is nu bijna tien uur en een laatste maaltijd, 't galgenmaal, zal Ype worden geserveerd. Aardappelen, vlees en snijbonen. Hij laat zich het warme eten goed smaken en het bord gaat leeg.

Paleis van Justitie te Leeuwarden rond 1850.
Bron: Rijksmuseum.

Om half twaalf wordt Ype naar een vertrek aan de voorzijde van het Paleis van Justitie geleid waar ook de raadsheren van het hof aanwezig zijn. Enige maten in de gevangenis hebben Ype in zijn laatste maanden zeer gesteund. Hij pleit voor strafvermindering voor deze drie. Voor Ype, totaal onverwacht, komen de beul Dirk Visser en zijn knecht via een andere deur van het vertrek binnen. Het is de eerste, en tevens ook laatste keer dat Brigadier Majoor Vermeulen, Ype hevig ziet schrikken. En dat is op het moment dat hij bij de keel wordt gegrepen door Visser. Zijn halsbedekking wordt losgemaakt en met een routineus gebaar plaatst de beul de zijden strop om de hals van Ype. De verwarring duurt echter niet lang. Hij herstelt zich snel en met de strop om zijn hals neemt hij plaats op een stoel bij het raam waar een groen gordijntje voor hangt. Eventjes schuift hij het gordijn opzij en ziet de grote mensenmenigte op het Wilhelminaplein. Het gonst op het plein. Maar wanneer de klok twaalf keer slaat, neemt het geluid zachtjes af. Brigadier Majoor Vermeulen neemt afscheid van Ype. Hij wordt gemaand op te staan en tussen beul en beulsknecht in, wordt Ype naar de ingangdeur van het Paleis van Justitie geleid. Wanneer de deur opengaat wordt het nog stiller op het Wilhelminaplein. "Als het gesuis van een herfstwindje, dat zich door een dennenbos baant". Gevolgd door een twaalftal rijksveldwachters in vol ambtsgewaad, staat de korte stoet op het bordes tussen de pilaren van het Rechtsgebouw even stil. Op het overvolle plein is het nu doodstil geworden. Het gezelschap daalt de trappen af, een kort stukje de straat over, waarna de beul, zijn knecht en pastoor J.H. Goossens, Ype begeleiden naar het schavot dat behangen is met zwarte doeken. Slechts een paar treden is het weer omhoog. Ype wordt voor de paal van de galg geplaatst en trekt zelf zijn schoenen uit. Vakkundig haakt Dirk Visser de knoop van de zijden strop onder de kin van de veroordeelde. Pastoor Goossens knielt en bidt. Het publiek kijkt toe en houdt de adem in. Wat er in Ype's hoofd omgaat laat zich niet raden. In gedachten telt Visser een paar seconden. Het luik onder de voeten van Ype valt naar beneden. Het volk ziet het lijk bungelen. Op deze koude en trieste dag, is het vonnis voltrokken en de 47-jarige Ype Baukes de Graaf is opgehouden te bestaan. Ype's levenloze lichaam wordt snel van het schavot gehaald en overgebracht naar de begraafplaats aan de Spanjaardslaan. In een hoekje aan de zijkant en achteraf wordt hij begraven. Het is het laatste doodvonnis dat het provinciaal gerechtshof Friesland heeft uitgesproken.

Door: Eddy de Vries.

Bronnen: Delpher, Samarangsch Advertentieblad, Leeuwarder Courant, Fenno L. Schoustra; Moord en doodslag in Friesland, Simon Vuyk; De blikken dominee, Harlinger Courant.

Met dank aan: Jeanine Otten, Anneke Visser, Carla Gonggrijp, Gerrit Twijnstra.

Lees ook een ander artikel "Arrest tegen Ype B. de Graaf van den 12 November 1859" op [HCL](#)